

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

REFİK HALİD'İN *PEYAM-SABAĞ* GAZETESİNDEKİ
YAZILARININ İNCELENMESİ
(1920-1921)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Aslı Zeynep ORTAKAN

Danışman:
Prof. Dr. Ayşe Emel KEFELİ

İSTANBUL

2019

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**REFİK HALİD'İN *PEYAM-SABAH*
GAZETESİNDEKİ YAZILARININ İNCELENMESİ
(1920-1921)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ASLI ZEYNEP ORTAKAN

Danışman:
Prof. Dr. Ayşe Emel KEFELİ

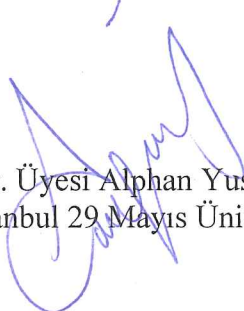
İSTANBUL
2019

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 010116YL09 numaralı Aslı Zeynep ORTAKAN'ın hazırladığı "Refik Halid'in Peyam-Sabah Gazetesindeki Yazılarının İncelenmesi (1920-1921)" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 27/06/2019 günü 13.00-14.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ayşe Emel KEFELİ
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Alphan Yusuf AKGÜL
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Baki ASİLTÜRK
Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Aslı Zeynep ORTAKAN

27/06/2019

ÖZ

Türk edebiyatının mizah ustalarından biri olan Refik Halid Karay muhalif duruşuyla ön plana çıkan bir yazardır. Muhalif ruhu onun hem edebiyatçı hem de gazeteci kimliğini besleyen en önemli kaynak olur. Sanatçının bu tavrını en belirgin şekilde gazete yazılarında görmek mümkündür. Bu çalışmada Refik Halid'in muhalif kalemını en baskın şekilde kullandığı *Peyam-Sabah* gazetesi kaynak olarak kullanılmıştır. Yazarın 1920-1921 yıllarında *Peyam-Sabah* gazetesinde yayımladığı yazıları tasnif edilerek incelenmiş ve Refik Halid'in düşünce dünyasının zenginliği ve mizahî yaklaşımı *Peyam-Sabah* örneği üzerinden ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Refik Halid Karay, Muhalif, Gazetecilik, Gazete, *Peyam-Sabah*, Mizah

ABSTRACT

Refik Halid Karay, one of the humour masters in Turkish literature, is a writer who stands out with his dissidence. Such a dissident spirit is the most important source nurturing him in terms of his literary and journalist identity. It is possible to see this attitude of the artist in newspaper articles. In this study, *Peyam-Sabah* newspaper, in which Refik Khalid demonstrated his dissidence apparently, was used as source. The articles of the author published in the *Peyam-Sabah* newspaper between 1920-1921 were classified and examined and the richness in Halid's world of thought and his humorous approach were revealed through the example of *Peyam-Sabah*.

Keywords: Refik Halid Karay, dissidence, journalism, newspaper, *Peyam-Sabah*, humor

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Refik Halid'in Mütareke Döneminin muhalif gazetelerinden biri olan *Peyam-Sabah* gazetesindeki 1920-1921 yıllarına ait yazılarının tasnif edilerek incelenmesi ve sanatçının düşünce dünyasının zenginliğinin ortaya konması hedeflenmektedir. Gazeteci-yazar olan Refik Halid'in muhalif yazılarının en şiddetli ve en popüler olduğu *Peyam-Sabah* gazetesindeki makaleleri üzerine detaylı bir çalışmanın olmaması Türk edebiyatındaki bu boşluğu doldurmaya teşvik etmiş ve bu konuda yapılacak olan akademik çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

Türk siyasi hayatının kırılma noktalarından biri olan Milli Mücadele Dönemi'nde muhalif kanadın bakış açısını net bir şekilde ortaya koyan isimlerden biri Refik Halid'dir. Dolayısıyla bu çalışmada savaş döneminin İstanbul'daki ve Anadolu'daki yansımalarını eleştirel bir üslupla kaleme alan sanatçının muhalif duruşunun altında yatan sebepler, yazılarında kullandığı ironik üslup ve savaşın yazarın edebî hayatındaki yansımaları irdelenecektir. Böylece gazeteci-yazar Refik Halid'in düşünce dünyası *Peyam-Sabah* yazıları üzerinden aydınlatılacaktır.

İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde gazetenin öncelikle kültürel tarihine yer verilerek dünyanın çeşitli yerlerinde gazeteye dair ilk bulgulardan bahsedilecektir. Daha sonra ise gazetenin ve gazeteciliğin Türk edebiyatındaki yeri ve önemi üzerinde kısaca durulacaktır. İkinci bölümde ise Refik Halid'in *Peyam-Sabah* gazetesindeki yazıları tasnif edilerek incelenecektir. Makalelerde ele alınan konular ağırlıklarına göre "Gazete ve Gazetecilik", "Siyaset", "Toplumsal Meseleler", "Belediye", "Savaş ve Savaşın Getirdiği Meseleler", "Anılar ve Gözlemler" ve "Edebiyat ve Edebiyatçılar" olmak üzere yedi ana başlık altında tasnif edilecektir. Yapılan tasnif bir bütün olarak gösterilmek amacıyla tablolaştırılarak ek bölümüne konulacaktır. Bununla beraber Refik Halid'in 1920 ve 1921 yıllarında yazdığı yazılar başlıkları, yayımlandıkları tarih ve yazarın imzası şemalize edilerek yine ekte sunulacaktır. Ayrıca sanatçının daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olan hikâye ve tiyatroları da Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktarılarak ek bölümünde verilecektir. Bununla beraber çalışmada blok

alıntılarda, hikâyelerde ve tiyatrolarda kullanılan noktalama işaretlerinde gazetede ki kullanım şekli esas alınacaktır.

Çalışma süreci boyunca bana yol gösteren ve fikir dünyamı zenginleştiren tez danışmanım Prof. Dr. Ayşe Emel Kefeli'ye, fikirlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Abdullah Uçman'a ve Doç. Dr. Arzu Atık'e teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte karşılaştığım her zorlukta maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen Abdullah Esen'e ve kaynak konusunda her zaman destek olan Hazal Bozyer'e ayrıca teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen, bana benden daha çok inanan ve her zaman yanımda olduklarını bildiğim sevgili anneme ve babama, bütün yükümü kucaklayıp tez sürecimde bana varlığıyla en büyük desteği sağlayan sevgili kardeşim Elif Pınar Ortakan'a, bu süreçte desteğini ve sevgisini her daim üzerimde hissettiğim nişanlım Emre Furkan Kırkan'a, yoğun tez sürecinde varlıklarıyla yükümü hafifleten ve yüksek lisansı değerli kılan kıymetli dostlarım Feyzanur Yılmaz'a, Büşra Gür'e ve Esra Bal'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Üzerinde çalıştığım gazetenin bütün sayılarını dijital ortama aktararak çalışmamı kolaylaştıran Atatürk Kitaplığı'na ve kaynak konusunda desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen İSAM Kütüphanesi çalışanlarına özveri ve yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
BEYAN	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL TARİHİNDE GAZETE VE GAZETECİLİK.....	4
1.1. GAZETENİN TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ	7
1.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Gazete	7
1.1.2. İlk Gazeteler	11
1.1.3. Gazeteci Yazarlar	21

İKİNCİ BÖLÜM

REFİK HALİD'İN PEYAM-SABAH GAZETESİNDEKİ YAZILARI	30
2.1. GAZETECİ KİMLİĞİYLE REFİK HALİD	32
2.2. REFİK HALİD'İN PEYAM-SABAH GAZETESİNDEKİ YAZILARI.....	39
2.2.1. Gazete ve Gazetecilik	40
2.2.2. Siyaset	58
2.2.2.1. Siyasî Şahsiyetler	94
2.2.2.2. Siyasî Mekân	103
2.2.2.3. Bolşeviklik Meselesi	106
2.2.2.4. Vatanperverlik ve Anadolu'ya Göç	109
2.2.2.5. Londra Konferansı	112
2.2.3. Toplumsal Meseleler	113
2.2.3.1. Ekonomi	126
2.2.3.2. Suç ve Hukuk Üzerine Meseleler.....	135
2.2.3.3. Harikzede Meselesi	140
2.2.3.4. Rus Muhacirler.....	143
2.2.4. Belediye	145
2.2.5. Savaş ve Savaşın Getirdikleri.....	153
2.2.6. Anılar ve Gözlemler	156
2.2.7. Edebiyat ve Edebiyatçılar	165
2.2.7.1. Hikâyeler	169
2.2.7.2. Tiyatro.....	171
SONUÇ.....	172

BİBLİYOGRAFYA	175
EKLER	179
ÖZGEÇMİŞ	258

KISALTMALAR

C: Cilt

Çev: Çeviren

Haz: Hazırlayan

S: Sayfa

TY: Tarih

GİRİŞ

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi Türk edebiyatında yeni bir evreyi başlatır. Fransız İhtilali'nin bir getirisi olarak Batı'da yaygınlaşan "hürriyet", "akıl", "medeniyet", "hukuk" ve "adalet" gibi kavramlar Türk yazarlarının da fikri dünyalarını etkiler ve yazarlar klasik edebiyatın mazmunlarının dışına çıkarlar. Bu kavramların kullanımına bakıldığında her birinin eski edebiyat zihniyetine karşı çıkan ve eskiyi eleştiren anlamlar taşıdığı görülür. Dolayısıyla modern Türk edebiyatının oluşumundaki ilk yenileşme hareketinin eskinin tenkidi ile başladığı söylenebilir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da belirttiği gibi "yeniliğin memleket içinde yerleşmesinde ve gelişmesinde amil olan şeyler arasında yeni yeni filiz süren gazeteciliği de saymak lazım gelir."¹ Yenileşme döneminde sanatçılar Avrupa'dan edindikleri izlenimleri ve bu izlenimlerle beraber ilk defa karşılaştıkları roman, makale, deneme ve tiyatro gibi edebiyat türlerini halka tanıtmak ve öğretmek için gazeteyi araç olarak kullanırlar. Bu surette gazete edebiyatla doğrudan bir ilişki içinde gelişim gösterir ve Türk edebiyatını etkileyecek bir öneme sahip olur.

Gazetenin edebiyat ile olan ilişkisine bakıldığında bu etkinin ilk olarak dil üzerinde ortaya çıktığı görülür. Gazeteci yazarlar yurttaki ve yurt dışındaki havadisleri bildirmek ve Batı'dan alınan yeni edebî türleri halka tanıtmak için sade bir Türkçe kullanırlar. Orhan Okay'ın da belirtmiş olduğu üzere gazetede makalelerin halka hitap etmesi gerektiğinden halkın kolaylıkla anlayabileceği bir dille yazılması zaruri olur. Bu durum giderek edebiyat diline de tesir eder.² Bunun sonucunda gazetede yayımlanan ve Türk edebiyatında yer edinmeye başlayan roman, hikâye ve tiyatro gazete dışında da sade bir dille neşredilme imkânı bulur.

Türk edebiyatı tarihinde gazete, modern edebiyata atılan ilk adımdır. Ayrıca birçok gazeteci-yazar gazete aracılığıyla kendi görüşlerini halka duyurma imkânı bulur. Gazetelerin roman ve hikâye gibi edebî türlere kıyasla daha ulaşılabilir olması, her gün neşredilmesi, günceli konu edinerek fikrî meseleleri topluma daha çabuk iletmesi

---

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s.153.

² Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, s.59.

gazeteleri her zaman çok tercih edilen toplumsal bir araç yapmıştır. Bu sebeple “ilk Türk gazeteleri, yalnız, siyasî ve içtimâî bir havadis gazetesi olarak değil, birer fikir ve edebiyat gazetesi olarak da Türk diline ve edebiyatına hizmet etmişlerdir.”³ Tanzimat döneminden itibaren gazete bu anlamda hem teknik bakımdan hem de yazıların içeriği bakımından ilerleme kat ederek kalemi kuvvetli birçok gazeteci yazarın doğuşunda önemli bir paya sahip olur.

İlk zamanlar yenileşme hareketine önyak olan gazeteler daha sonraları fikrî yazıların ağırlık kazandığı ve yazarların kendi kamuoyunu oluşturmak için başvurdukları bir yer haline gelir. Asıl mesleği devlet memuru olan birçok gazeteci yazar siyasî ve politik makaleler kaleme alır, savundukları fikri gazete aracılığıyla destekler ve halkı bu anlamda da yönlendirmek isterler. Böylece gazeteci yazarlar yazdıkları makalelerle Türk siyasetinin hususi noktalarına dikkat çekerek içinde buldukları dönemi tarih sayfalarına aktarırlar. İbrahim Şinasi ile başlayan gazetecilik anlayışı bu süreç içerisinde gelişerek modern bir gazetecilik anlayışına kavuşur.

Türkiye’de gazeteciliğin, dönemin mevcut siyasetine paralel bir ölçüde ilerlediği görülmektedir. Birçok gazetenin kaderi içinde bulunduğu dönemin siyasetiyle ilişkili olarak değişir. Her dönemde mevcut siyaseti destekleyen gazeteler olmakla beraber bu siyasî rejimin karşısında duran muhalif gazeteler de vardır. Gazeteciliğin ilk dönemlerine kadar indirgenebilecek olan muhalif gazetecilik anlayışı Türk gazetecilik tarihinde gelişim göstermeye başlar. Bu anlamda en sancılı dönemlerden birinin Meşrutiyet Dönemi sonrasında Millî Mücadele ve Mütareke Devri olduğunu söylemek mümkündür. İşgal altındaki Anadolu’da Millî Mücadele baş gösterir ve Mustafa Kemal önderliğinde halk işgalci kuvvetlere karşı direnişe geçer. İstanbul Hükûmeti ise bu işgal karşısında sessiz kalmayı tercih eder. Anadolu ile İstanbul Hükûmeti arasındaki çatışmalar gazeteler üzerinden devam eder ve yazarlar tarafını tuttuğu görüşleri gazeteler aracılığıyla bildirirler. Bu savaş döneminde özellikle dikkat çeken gazeteler İstanbul’da çıkan ve Millî Mücadele karşıtlığı yapan gazetelerdir. Sayıları fazla olmamakla beraber dönemin büyük kalemlerinin makalelerine yer veren bu gazeteler Türk edebiyatında ve Türk basın

---

³ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.2, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971, s.827.

tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kalemî kuvvetli birçok yazar bu gazeteler sayesinde gazeteci kimliğinin yanı sıra edebiyatçı kimliğiyle de ön plana çıkmayı başarırlar.

Bu gazeteler içinde Kurtuluş Savaşı'na karşı sert bir tavır alan *Peyam-Sabah* gazetesi dikkat çeker. Ali Kemal Bey'in başyazarı olduğu *Peyam-Sabah* gazetesi pek çok kaynakta *Peyam-ı Sabah* olarak geçmektedir. Oysa bu gazete *Peyam ve Sabah* isimli iki farklı gazetenin bir araya gelmesiyle bağımsız kimliklerini koruyarak ortaya çıktığı için çalışma boyunca izafet terkibi olmaksızın *Peyam-Sabah* ismi kullanılacaktır.⁴

Peyam-Sabah'ta yazan Cenap Şehabettin, Süleyman Nazif, Refik Halid, Rıza Tevfik gibi edebiyatçı isimler de gazetenin hem edebî hem fikrî tarafını kuvvetlendirirler. 1920-1922 yılları arasında çıkan *Peyam-Sabah* bu iki sene boyunca muhalif tavrını sürdürür ve Büyük Taarruzdan sonra Ali Kemal Bey'in linç edilmesiyle son bulur.

Peyam-Sabah gazetesi özelinde yapılan çalışmalarda mizahî üslubu ve sert eleştirileriyle dönemin siyasî ve toplumsal meselelerini irdeleyen Refik Halid'in gazetedeki yazılarını ele alan özel bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Refik Halid'in *Peyam-Sabah* gazetesindeki 2 Teşrinisani 1920 tarihinden 28 Kanunuevvel 1921 tarihine kadar olan bütün yazılarının tematik tasnifi ve değerlendirmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında yazarın edebiyatçı kimliğini besleyen gazetecilik yönü, bir gazeteci olarak gözlem tekniği ve üslup özellikleri de irdelenecektir.

---

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Hadiye Yılmaz, "Ali Kemal Bey'in Başyazarı Olduğu Gazete 'Peyam-Sabah' Mı 'Peyam-ı Sabah' Mı?", *Müteferrika*, Kış, 2014/2, s.194-198.

I. BÖLÜM

KÜLTÜREL TARİHİNDE GAZETE VE GAZETECİLİK

İnsanlar yaşadığı çağlar boyunca birbirleriyle iletişim halinde olmuşlardır. Bu zaman zarfında meydana gelen iyi veya kötü olayları aktarmak ve yaşananlardan haberdar olmak için bilgi alışverişi içerisinde bulunmuşlardır. Günümüzde bu haber alışverişinin en temel ögesi ise gazeteler oluşturmaktadır. “Yaygın kullanım alanı bulunan gazete İtalyanca ‘gazetta’ sözcüğünden gelmektedir.”⁵ Birçok dilde de gazete kelimesinin “gazetta” sözcüğünden geldiği bilinir. Osmanlı Türkçesine bakıldığında gazete anlamına gelen Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanılmasıyla oluşmuş birtakım ifadelerin bulunduğu görülür. Bu sözcükler ve sözcüklerin karşıladıkları anlamlar şöyledir:

Takvim: Arapça isimdir. Doğrultma, düzeltme, yoluna koyma anlamlarında kullanılır. “Takvimi Vakayı” terimi 1831’den 1841 yılına kadar kullanılmıştır.

Ceride: Bu da Arapça isimdir. Haber ve havadislerin yazıldığı defter, önemli olayların kaydedildiği resmi dairelerin bazı büyük defterleri anlamında kullanılmışsa da 19.yüzyıldan itibaren Gazete anlamında da kullanılmış.

Ruzname: Bu da Farsça iki isimden yapılmış bir teriptir. Rûz-gün, name-mektup, haber, kitap anlamında -günün mektubu, haberi demek oluyor.⁶

Farsça ve Arapça sözcüklerin etkisi altında kalan Osmanlı Türkçesi, bahsi geçen bu üç kelimeyi havadis veren yayın, anlamına gelecek şekilde kullanır. Fakat Osmanlı’da Fransız etkisinin ağırlık kazanmasıyla beraber “gazete” sözcüğü zamanla Türkçeye yerleşir ve kullanım alanı genişler.

Gazete, “Politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın”⁷ anlamına gelir. Pek çok farklı işleve sahip olan gazetenin en temel görevi aynı toplum içinde yaşayan insanları birbirlerinden, yaşadıkları coğrafyadan, kendi sınırlarının

⁵ A. Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000. s.34.

⁶ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi: 1831-1922*, Yeni Adım Matbaası, 1968, s.69.

⁷ *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s.909.

ötesindeki toplumlardan ve olaylardan haberdar kılmaktır. “Gazete, cemiyetlerin gözü ve kulağıdır. Onunla duyar, onunla görür. Gazeteden mahrum bir cemiyetin dünyadan haberi yoktur. O, yaşanan varlığın aynasıdır. Cemiyet kendini gazete ile görür ve tanır. Asrımızın en önemli müessesesi gazetedir.”⁸ Bu bakımdan gazeteler yaşayan bir kültürün geçmişi ile bugünü arasında üçüncü bir göz işlevi görmektedir. Yaşanan siyasî, ekonomik, politik ve toplumsal birçok konuyu tarafsız bir bakış açısıyla okura sunar ve bu anlamda tarihe yardımcı bir kaynak olur.

Gazetenin tarihi geçmişini matbaanın icadıyla ilişkili olarak yakın bir süreç içerisinde aramak doğru olmaz. Gazeteyi ve gazeteciliği eski çağlara kadar uzun bir süreç içerisinde değerlendirmek mümkündür. Bu sürece kaynaklık eden en önemli unsur ise Mağara Dönemine ait duvar yazıdır.

Mağara döneminde insanlar, duvarlara kazıdıkları biçimlerle birbirlerine bir şeyler aktarmak istemişlerdir. Daha sonra, anlatım biçimi resme dönüşmüş, arkasından da ‘hiyeroglif’ denilen yazı türü yaşama girmiştir. Bu işaretler ilk dönemlerde kil çamuru üzerinde birtakım kalıplara basılarak belirlenmiş, hatta çoğaltılmıştır.⁹

Bu kil kalıplar bugünkü anlamına birebir karşılık gelmemekle beraber bilgi alışverişini sağlaması bakımından gazeteye dair ilk bulgulardan biri sayılabilir. Bununla beraber yine matbaadan önceki dönemlerde dünyanın çeşitli yerlerinde insanların birbirlerine haber vermek amacıyla gazeteyle benzer işleve sahip birtakım araçlar kullandıkları görülür. Örneğin, “Atinalılar, öğrendikleri haberleri *Agora* denilen yerde yüksek sesle halka duyurmuş ya da formlarda toplananlar, günlük haberleri öğrenerek tartışmasını yapmışlardır.”¹⁰ Yine Roma’da da haberciliğe dair birtakım çalışmaların varlığından söz edilebilir. “Roma’da yüzyıllar boyunca ruhani liderlerin hazırladıkları yıllıklar ilk haber kaynakları sayılmaktadır. Ruhani liderler her yıl olup bitenler hakkındaki bilgileri beyaz bir levhaya geçirerek halkın bilgisi için sergilemişlerdir.”¹¹

---

⁸ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1969, s.5.

⁹ A. Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000. s.2.

¹⁰ Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, s.2.

¹¹ Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, s.3.

Bununla beraber “İsrail tarihçisi Flaviüs Jesepe de Babilonyalılarda günlük olayları kaydeden vakanüvisler bulunduğunu, bunların bazılarının şehrin önemli yerlerine, sonradan fırınlanmış çamur tabletlerde bildiriler ve doğal ve sosyal olaylar kaydedildiğini açıklar. Bunlara ilk duvar gazeteleri denilebilir.”¹² Bilinen en eski gazetenin ise Çin’de şu anda da yayınlanmakta olan *Kin Pau* adlı yaklaşık 1000 yıllık bir gazete olduğu savunulmaktadır.¹³ Fakat Selim Nüzhet *Türk Gazeteciliği* adlı kitabında gazetenin çok daha eskilere dayandığına dair birtakım veriler üzerinde durur:

Louvre Müzesindeki papirüslerden birinin mündericatına bakılırsa milâttan 1750 sene evvel, “Üçüncü Totmes” devrinde, nazırlardan birinin resmî bir gazetede çıkan bazı malûmata itiraz ettiği anlaşılır. Bu gazetenin mevcudiyetini teyit eden başka papirüsler olduğu gibi gene bir gazetenin “Üçüncü Ramsese” hücum ettiğine dair olan bir papirüs de *Türen* Müzesinde mevcuttur.¹⁴

Dolayısıyla gazete ve gazetecilik tarihinin ilk ne zaman ve nasıl başladığına dair kesin bir bilginin olmadığı, insanların çok eski zamanlardan beri haberleşmek amacıyla gazeteyle aynı göreve gelen farklı metotlarla iletişim halinde oldukları söylenebilir.

Gazete, öncelikle kâğıt yapımı ve sonrasında matbaanın icadı ile yaygınlık kazanır. Günümüzdeki gazetecilik anlayışına göre ilk gazeteler ise 17. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkar. Özellikle Almanya ve İngiltere’de yaygınlık gösteren gazetenin bugünkü anlamıyla ilk defa Fransa’da yayınlandığı söylenebilir. “Fransa’da ilk kez 1631 yılında Theophraste Renaudot tarafından yayınlanan ‘La Gazette’ ile başlayan gazete ve gazetecilik mesleği, zaman içinde gelişerek bugünlere gelmiş, toplumun toplayıcı ve itici gücü olmuştur.”¹⁵ Fakat gazetenin asıl kimliğine kavuştuğu dönem olarak 18. yüzyılı göstermek mümkündür. Gazetenin bugünkü şeklini alması ve gazeteciliğin bir meslek olarak icrası ise 18. asıra, 1789 Fransa ihtilalinden sonraya tekabül etmektedir.¹⁶

---

¹² Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi, 1728-1922*, Yeni Adım Matbaası, 1968, s.23-24.

¹³ Oral, *Türk Basın Tarihi, 1728-1922*, s.24.

¹⁴ Selim Nüzhet, *Türk Gazeteciliği 1831-1931*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, s.7.

¹⁵ A. Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000. s.34.

¹⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1969, s.15.

Kâğıdın keşfinden çok daha öncelerine kadar dayanan gazetecilik kâğıt ve matbaayla birlikte gelişim sürecini hızlandırır ve özellikle 17-18. yüzyıllarda belirgin bir gelişme gösterir. Bununla beraber gazetelerin 19. yüzyıl ortalarından itibaren etkinlik kazanmasıyla beraber gazetecilik modern anlamda gelişim evrelerini tamamlayıp geniş bir coğrafyaya yayılır ve birçok ülkeyi etkisi altına alır.¹⁷

1.1. Gazetenin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi

Gazete, en temel anlamıyla insanlara haber vermeyi amaçlayan yazılı bir basın aracıdır. Ancak Türk edebiyatı tarihine bakıldığında zaman gazetesinin işlevinin yalnızca haber vermekten ibaret olmadığı, kültürel bir değişimin arka planını da gözler önüne serdiği görülür. Tanzimat'ın ilanından sonra Avrupa'ya giden Türk aydınları teknik anlamda Batı'daki gibi bir gazete anlayışını Osmanlı'ya getirir ve daha önce Türk edebiyatında bulunmayan yeni edebî türlerin gazeteler aracılığıyla yer edinmesini sağlar. Roman, makale, tiyatro ve deneme gibi edebî türlerin yanı sıra noktalama işaretleri de Türk edebiyatı tarihinde ilk defa yer almaya başlar. Bu dönemde gazeteci yazarlar siyasî fikirlerini gazete beraberinde okura sunarak halkın genel görüşü üzerinde bir izlenim yaratmayı amaçlarlar. Türk tarihinde yakın bir geçmişe sahip olan gazeteler Batılılaşan Türk kültürünün temelini atar¹⁸ ve Cumhuriyet'e kadar sürecek olan bir değişimin öncüsü olur.

1.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Gazete

Gazetenin Türk tarihi içindeki geçmişine bakıldığında zaman kurulan ilk matbaanın tarihine kıyasla çok daha yakın bir zamana tekabül ettiğini görülür. Bu tarih, ilk resmî gazete olan "*Takvim-i Vekayi*"nin basıldığı 1831 senesine denk düşmektedir. Fakat bu tarihe kadar Osmanlı Devleti'nde gazete dışında da kamuoyu yaratmak ve toplumun görüşlerinden haberdar olmak gibi işlevleri olan bir unsurdan, kahvehanelerden, söz etmek gerekir. Gazetenin yaygınlaştığı döneme kadar kahveler toplum içinde önemli bir haber ve iletişim merkezi olur.

---

¹⁷ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, Ankara: S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1981, s.4.

¹⁸ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s.215.

İstanbul'da en önemli görüş oluşturma merkezleri, XVI. yüzyıl ortalarından itibaren, giderek yükselen bir çizgiyle kahveler olmuştur. Kamuoyunu oluşturan kişiler de bu mekanların en devamlı müşterileri Yeniçeriler ile çevrelerindeki esnaftır. Bilhassa, Yeniçeriler'in Osmanlı toplumuyla ilgili analizlerde mutlaka dikkate alınması gereken merkezler konumundadır. Çünkü devletle halk arasında bir iletişim köprüsü oluşturmaktadırlar.¹⁹

Böylece kahvehanelerin halkın nabzının yoklandığı, genel görüşlerin toplandığı birer halk meydanı olduğu görülür. Kahvehanelerin bu anlamda bir önem teşkil ettiğini Ali Budak, 19. Yüzyılda İstanbul'da bulunmuş olan Charles White'ın gözlemlerine dayanarak şöyle desteklemektedir:

Charles White, İstanbul kahvehanelerinden söz ederken, kahvehanelerin bu yönüne dikkat çekmiştir: *“Burada mahallelerin dedikoduya ve her şeyi bilmeye meraklı olanları hem özel hem de kamu meselelerini konuşmak üzere bir araya gelir. Bu yüzden kahvehaneler polis tarafından gözlenir ve hatta birçok durumda kahveciler maaşlı hafiyelerdir.*

Kahve kültürünün bir getirisi olan bu bilgi alışverişi halk üzerinde gerekli kamuoyu oluşturmak veya halkın genel görüşünü tartmak amacıyla devlet adamları tarafından kullanılır ve tıpkı gazetelerde olduğu gibi yaşanan olayların toplum üzerindeki etkileri izlenir.

Türk basınının oluşumuna zemin hazırlayan unsurlar dünyadaki gelişmelerle paralellik gösterir. Bu anlamda büyük olayların yaşandığı 18.yüzyıl sonlarına bakıldığında şu dört önemli hadise görülür:

- 1- Ticaret İnkılâbı: Kara ve deniz yollarının inkişafıyla derebeylik zayıflıyor. Bunun yerine kuvvetli bir orta sınıf halk tabakası meydana çıkıyor, milliyetçilik cereyanının başlamasıyla milli devlet teşkiline meydan açıyordu.
- 2- Sanayi İnkılâbı: Çeşitli keşifler ve bunların sanayiye tatbikiyle yeni bir halk sınıfının meydana gelmesi mümkün oluyor.
- 3- Demokrasi Hareketleri: Amerika'da İngiltere'den ayrılan müstemlekeler ilk demokrasi tecrübelerine girişiyorlar.

---

¹⁹ Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, s.211.

- 4- Fransız İnkılâbı: Fransız inkılâbı 17. asırdaki İngiliz ve Amerikan siyasi inkılâplarını bilhassa içtimai sahada tamamlıyor. Derebeyliğe son darbe indiriyor.²⁰

Yaşanan bu büyük olaylar neticesinde Osmanlı Devleti Batılı devletler karşındaki güçsüzlüğünü görür ve Batı'dan geri kalmamak adına birtakım yenileşme hareketleri içerisine girer. Tanzimat Fermanı ve gazetenin Osmanlı'ya girişi de bu zamana tekabül eder. Gazete ülkemizde Avrupa'ya kıyasla daha geç bir tarihte yer alır. Buna sebep olarak gazetenin Türkiye'de ortaya çıkış amacıyla Avrupa'da çıkış amacının farklılık göstermesi sayılabilir:

Ülkemizin tarihinde yazılı basının ortaya çıkışı ve kullanımıyla Batı arasında çok önemli bir fark vardır. Batıda yazılı basın ticaretin gelişmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik iletişim ihtiyacını karşılamak amacıyla doğmuş ve giderek gelişmiştir. Bir başka ifade ile alttan gelen bir talep, bir doğal istek sonucunda faaliyete başlanmıştır. Oysa yazılı basın faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın ortalarına doğru dağılma sürecine girmiş olan devletin kimliğini korumak amacıyla seçilen "Batılılaşma yolu" doğrultusunda bizzat devlet eliyle başlatılmıştır. Yani ülkemiz tarihinde bu kitle iletişim aracı "devlet basını" olarak doğmuştur.²¹

Osmanlı'da ülkenin siyasî ve askerî gidişatını düzeltmek ve Batı'nın ilerleyişini teknik anlamda takip etmek amacıyla çıkarılan gazete ilk yenileşme hareketidir. Böyle bir amaca hizmet eden gazete aynı zamanda Türk kültür ve edebiyat hayatını da etkiler ve Osmanlı toplumu Cumhuriyet'e kadar sürececek olan bir modernleşme sürecine başlar. Bu yenileşme sürecini başlatan ve yöneten en büyük unsur aynı zamanda devlet memuru olan gazetecilerdir. Bu durumun iki farklı sebebi vardır: İlk olarak gazetenin yayınlanmaya başladığı dönemde gazetecilik mesleği yaygın değildir. "Gazeteler çalıştırdıkları insanlara kendilerini geçindirebilecek kadar bir ücret ödeyemiyorlardı. Dolayısıyla gazetecilik yapanların mutlaka kendilerini geçindirebilmek için asli bir işlerinin olması gerekliydi."²² Bu sebeple gazeteci yazarlar yalnızca gazeteye yönelmez

²⁰ Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi:1831-1922*, Yeni Adım Matbaası, 1968, s.66.

²¹ Abdülrezak Altun, *Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler*, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1995, s.17.

²² Altun, *Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler*, s.18.

ve aslî mesleklerini de icra eder. Diğer bir unsur da gazetelerin devlete bağlı olarak çıkmasıyla ilişkilidir. Devlet eliyle çıkarılan gazeteler yine devlet kontrolü altında tutulur ve bu sebeple devlet memurları gazetecilik görevinde bulunur. İlk gazeteci yazarların devlet memuru olmaları gazetelerin toplumu yönlendirici bir araç olarak kullanılmasında öncelikli bir öneme sahiptir.

Türk edebiyatı tarihine bakıldığında gazetenin aynı zamanda kitap kültürünün oluşmasına da zemin hazırladığı görülür. Yazınsal türler ilk defa gazete beraberinde ortaya çıkar ve şekillenir. Avrupa’da kitapla başlayan bu yazınsal süreç, Osmanlı’da gazete beraberinde başlamaktadır.

Doğrudan gazete bir bilgi ve görgü kaynağı işlevini üstlenmiş, kitap onunla beraber, hatta onun çocuğu olarak doğmuş ve onun sayfalarında gelişmiştir. (...) Bunun anlamı Avrupa’da gazetelerden önce kitabın yüzelli-ikiyüz sene tek başına oynadığı kültür taşıyıcılığı ve aktarıcılığı rolünün, bizde oynanmamış olmasıdır. Kitapla gazete birlikte başladıkları için bu rolü, kitaba göre daha pratik, daha ucuz, daha ulaşılabilir olan gazeteler tek başlarına oynamışlardır.²³

Dolayısıyla gazetelerin tek başına modern edebiyatın oluşmasında ve buna bağlı olarak yeni yazın türlerinin gelişip yayılmasında önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Bu konuyla bağlantılı olarak Ahmet Hamdi Tanpınar gazete ve nesir türleri üzerine görüşlerini şöyle ifade eder:

Dilimizde tiyatro, tercüme ve te’lif ilk numunelerini gazete vasıtasıyla verir. Roman nev’inin ilk numunelerini o tanıtır. Bu karşılaşmalar hakiki ihtilallerdir. Bunların yanı başında makale, tenkit ve deneme gibi az çok gazetenin bünyesine dahil nevilere girer. Makale ile politika ve hayat meseleleri, tenkit ve deneme ile edebiyat ve fikir meseleleri günün hadisesi olmaya başlar. Böylece toplumun düşünme sahası genişler.²⁴

Tarihsel süreç içerisinde gazete Türk toplumunda birçok işlevi üstlenir ve yapılacak olan yenilikler için uygun ortamı hazırlar. İlk gazetelerle beraber dilde

²³ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s. 215.

²⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.252.

sadeleşme uğraşları da başlar. Büyük bir halk kitlesine ulaşmayı amaçlayan Osmanlı Devleti, dilin sadeleşmesi hususu üzerinde durur. Bununla beraber gazetenin Avrupa'dan alınan bir tür olması sebebiyle Türkçeye çok sayıda yabancı sözcüğün de gazete yoluyla girdiği görülür:

Bunların 210'u (yüzde 63) aynen alınanlar (acenta, banka, metro, balon, avukat, parlamento, posta vb...), 27'si (yüzde 8) Türkçe ek ya da sözcüklerle tamamlananlar (fabrikacı, gazeteci, makinacı, vb...), 94'ü (yüzde 29) eski sözcüklerin yeni bir anlamla kullanılmalarıdır (Düveli mütemeddine, asrı sanayi, asrı terakki, teceddüt usulü, hakk-ı tabii, meclis-i mebusan, vb...) ²⁵

Bununla beraber “Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetenin ilk iki işlevi hemen belirginleşmektedir. Bunlardan birincisi, devleti yönetenlerin kamuoyu oluşturma organı, ikincisi; toplumun kitapsız geçen yüzyıllarının bilgi açığını kapatma vasıtası olmasıdır.” ²⁶ Böylece öncelikli görevi halkı devlet işlerinden haberdar etmek olan gazeteler aynı zamanda toplumu kültürel açıdan eğitmeyi de amaçlar.

1.1.2. İlk Gazeteler

Türkiye'de Türkçe yayınlanan ilk gazete 1831 yılında çıkarılan “*Takvim-i Vekayi*”dir. Fakat Türkiye'de çıkan ilk gazetenin varlığı daha eski bir zamana tekabül eder. “Ülkemizde ilk gazete Fransız İhtilali haberlerini, Türkiye'de yaşayanlara duyurmak amacıyla 1794 yılında Fransızca olarak yayınlanan *Françoise de Constantinople*'dir.” ²⁷ Türkiye'de Türkçe olarak yayınlanmasa da gazete ilk olarak bu tarihte kendini göstermektedir. “Bu Fransızca gazeteden sonra 1824 yıllarında İzmir'de yine Fransızca birkaç gazete çıkmıştır. Bunlardan biri ‘*Smyrnegn*’dir.” ²⁸ Dolayısıyla Osmanlı toplumunun gazete ile tanışması 1794'ten itibaren olduğu söylenebilir.

²⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.18.

²⁶ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s.217.

²⁷ A. Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000. s.11.

²⁸ Abbas Parmaksızoğlu, *Türk Gazetecilik ve Basın Tarihi*, İstanbul: Dünya Haberler Ajansı, 1959, s.10.

Takvim-i Vekayi, “eski vakanüvis tarihlerinin bir devamı olarak, yalnız devlet işleriyle ülke ve dünya olaylarını ulusa duyurmak için yayınlanmıştır.”²⁹ 1831’de Sultan İkinci Mahmut tarafından çıkarılan bu gazete ilk resmî gazete olma özelliği taşır. Gazetenin öncelikli olarak savunduğu fikirler şunlardır:

Dünyadaki değişmeye, yenileşmeye uymanın gerekliliği; sınırlı da olsa bir danışma (meşveret) sistemine geçme isteği; insan haklarının (can, mal, ırz güvenliği) ve eşitlikle adaletin ayrımsız uygulanması; İslâmın devlet yönetimindeki üstünlüğünü reddetmeden, Hıristiyan-Müslüman eşitliğini kabul; Avrupa devletlerini düşman değil, dost devletler (düvel-i mütehabbe) diye anmak (hatta o sırada Cezayir’i Osmanlı Devleti’nden koparan Fransa’yı bile), Avrupa’nın emperyalist yanına hiçbir eleştiri yöneltmeyerek, aynen kabulü anlayışını yerleştirmek.³⁰

Takvim-i Vekayi’nin amaçlarından biri de eğitime dikkat çekmektir. “Tüm kadrosunun medrese hocalarından oluşması -başka nedenler yanında- eğitim amacının güdüldüğüne önemli bir kanıttır. Ayrıca, çok sonraları “matbuat idaresi” kuruluncaya kadar yayınlara Maarif Nezareti’nin bakması da bunu kanıtlar.”³¹ Bu sayede gazete aracılığıyla eğitimin yaygınlaştırılması ve toplumun belirli bir kültür düzeyine ulaştırılması hususunda ilk adımları atan *Takvim-i Vekayi* olur. Bununla beraber bilimsel havadisleri ilk yayınlayan da *Takvim-i Vekayi*’dir. “Çağdaşlaşma yolunda bilim haberlerinin birçok örneği *Takvim-i Vekayi*’den itibaren görülmektedir.”³² Halk devlet eliyle çıkan bu gazete aracılığıyla devlet işlerinden haberdar olur ve aynı zamanda dış dünyadaki birtakım bilimsel gelişmeleri de takip etme imkânı bulur.

Takvim-i Vekayi ile ilişkili olarak yine aynı yılda çıkan *Le Moniteur Ottoman* adlı gazeteden de söz etmek gerekir. Gazetenin çıkış hikayesi ise kısaca şöyledir:

Bu gazete II. Mahmut’un isteği ile 1831’de çıkartılan yarı resmi bir devlet organıdır. İkinci Mahmut bir yandan *Takvim-i Vekayi*’nin hazırlıklarıyla uğraşırken bir yandan da Babıâli’nin görüşlerini ve politikasını yansıtacak Fransızca bir gazete çıkartmayı düşünüyordu. İzmir’de uzun zaman

²⁹ A. Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000. s.12.

³⁰ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010, s.53.

³¹ Orhan Koloğlu, *Takvim-i Vekayi*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, s.7-8.

³² Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s.217.

devletin görüşlerini savunmuş olan Aleksandre Blacque'ı İstanbul'a getirterek kendisine gazetenin kurulması görevini verdi. Fransa'da yayınlanan *Le Moniteur Officiel de la France* adlı resmî gazetenin adından esinlenerek bu gazeteye *Le Moniteur Ottoman* dendi. *Le Moniteur Ottoman*, *Takvim-i Vekayi*'nin Fransızca çevirisi değildi. Ama *Takvim-i Vekayi*'de çıkan birçok haber *Le Moniteur*'de de yayınlanmış ve gazete genellikle Hükûmetin görüşlerine yer vermiştir.³³

Fakat bazı kaynaklarca da *Le Moniteur Ottoman* gazetesinin *Takvim-i Vekayi*'nin Fransızca çevirisi olduğu görüşünü desteklemektedir.

Takvim-i Vekayi'den sonra gazetecilik tarihimizde önemli bir yeri olan bir başka gazete ise 1840'ta yayınlanan *Ceride-i Havadis*'tir. William Churchill tarafından çıkarılan ve ilk yarı resmî gazete sayılan *Ceride-i Havadis*, "Türkiye'de Türkçe yayınlanan ikinci gazetedir."³⁴ Şekil ve biçim bakımından *Takvim-i Vekayi* ile benzerlik gösteren gazete yine birtakım özellikleri bakımından farklılıklar ve yenilikler de içerir. Bu farklılıklardan biri bilimsel içerikli haberlerin ağırlıklı olarak verilmesidir.

Dokuz yıllık bir tecrübenin üzerine kurulmuş, hiç şüphesiz daha donanımlı bir kadroyla çıkarılmış *Ceride-i Havadis*'te bilim ağırlıklı tercüme haberler, çok daha fazla ve ayrıntılı biçimde yer bulmuştur. Beynin içerisindeki faaliyetler konusunda ilk fotoğraflar *Ceride-i Havadis*'te yayımlanmıştır.³⁵

Bununla beraber gazetenin eğitim hususundaki yaklaşımı da önemli bir özelliğidir. "İlk sayısının önsözünde eğitimin insanlığın başlıca çabası olmak gerektiği ve gazetenin de buna katkısının inkâr edilemez olduğu belirtilmektedir."³⁶

Teknik ve içerik bakımından *Takvim-i Vekayi*'ye göre daha gelişmiş olan *Ceride-i Havadis* içeriğinde edebiyata ve edebî yayınlara da fazlasıyla yer verir ve Türk edebiyatının ilerleyişine önemli bir katkıda bulunur. Ahmet Hamdi Tanpınar, gazetenin edebiyat açısından önemini şöyle açıklar:

---

³³ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. s.38.

³⁴ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s.17.

³⁵ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s.217-218.

³⁶ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.19.

Ceride-i Havadis ilim, ahlak ve hatta edebiyat üzerinde makaleler, 1842’de memlekette başlayan tiyatro hayatının verdiği imkanlarla bazı piyes hülasaları neşretmek suretiyle daha çok genişletir. 63. nüshasında (H.1257) [1841] çıkan “Tiyatro” makalesi, bu sanat şubesinin, doğuşundan başlayarak, trajedi, komedi, vodvil, pandomim, opera ve balet gibi muhtelif nevileri hakkında malumat verir ki, bizde bu mevzua dair ilk yazı olduğu muhakkaktır. (...) Bunlardan başka, mesela 23. nüshasında vatan sevgisi hakkındaki makale gibi devri için ehemmiyetli yazılar da bulunuyordu. Türk okuyucusunun dünya hareketlerine alaka ve merakı biraz da bu gazete ile uyanır.³⁷

Türk edebiyatına katkıları azımsanmayacak kadar çok olan *Ceride-i Havadis* 1864 yılında kapanır.

İbrahim Şinasi ile Agâh Efendi’nin 1860 yılında çıkarmaya başladığı *Tercüman-ı Ahval* gazetesi ise Türk edebiyatı tarihinde ilk özel gazete olarak yer almaktadır. “Gazetenin ‘Mukaddime’ sinde belirtildiğine göre *Tercüman-ı Ahval* iç ve dış olaylardan seçme haberlerle eğitici yazılar yayınlayacak ve bunlar ‘umum halkın kolaylıkla anlayabileceği düzeyde’ olacaktı.”³⁸ Dolayısıyla gazetenin muharrirleri olan Şinasi ve Agâh Edendi sade bir dilin destekçisi olarak haberleri en doğru şekilde halka duyurmayı amaçlar. Şinasi bu husustaki görüşlerini gazetenin ilk sayısında ayrıca belirtir ve dil konusundaki hassasiyetini bir kez daha vurgular: “Sualli-cevaplı bir makalede gazete, matbaa ve tefrika kelimeleri hakkında izahat verirken ‘Muharrirlerin kendilerine mahsus birer şîve-i mahsusus vardır’ diyerek, bu anlaşılacak gibi yazı yazma isteğinin, muharrirlerin şahsi üslup sahibi olmaları fikriyle bir zıt teşkil etmediğini söyler.”³⁹ Şinasi’nin bu anlamda halka yakın oluşu gazetenin fazla rağbet görmesine zemin hazırlar. “Resmi görüşün dışındaki konuları el atabilmesi, toplumun dertlerini dile getirmesi, zamanla okuyucu mektuplarına da yer vermesi, ansiklopedik bilgiler dağıtması bu ilgiyi artıran sebeplerdi.”⁴⁰

³⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.153-154.

³⁸ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.19.

³⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.215.

⁴⁰ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.31.

Tercüman-ı Ahval'in Türk edebiyatına ve Türk basınına yapmış olduğu hizmetler oldukça fazladır. Bu hizmetleri Ziyad Ebüzziya üç madde halinde özetler:

- 1-Osmanlı İmparatorluğunda çeşitli unsurların çıkarılmakta oldukları 40 kadar gazetenin içinde, teşvikleri sayesinde, ilk defa olarak, devletin ana unsurundan bir kişinin, bir Türk'ün gazete çıkarmasını sağlamış ve Türklere “gazetecilik” kapısını açmıştır.
- 2-(...) mukaddeme (başlangıç) ismi ile yayınladığı başmakalesi ile “*madem ki vergi veriyorum, devlet işlerinde söz söylemek hakkımdır!*” gerçeğini ilk defa ortaya atarak, toplumun kendisine de, idarecilere de, bu “tabii hakkı” hatırlatması yapabileceği hizmetlerin en büyüğü olmuştur.
- 3-Türk basın hayatına getirdiği yenilikler. Yurdumuzda Batı gazeteciliği anlamını da *Tercüman-ı Ahval* ile başlatmıştır. (...) Türk basınında ilk defa “Tefrika” onun icadıdır. Bunun ne olduğunu halka anlatmak, adeta dersini vermek lüzumunu görmüştür.⁴¹

Getirmiş olduğu yenilikler beraberinde *Tercüman-ı Ahval*'in radikal bir çizgisi olduğu görülür. Batılı anlamda gazetecilik anlayışını Türk fikir tarihine kazandırır ve bunu yaparken de halkı eğitme fikrini öncelikli olarak kullanır.

Şinasi'nin yazın hayatı boyunca “akıl” kavramının önceliği üzerinde durduğu ve birçok söyleminde akılcılığın altını çizdiği bilinir. *Tercüman-ı Ahval*'e bakıldığında da Şinasi'nin akıl ve fikir hususunda görüşlerini yazmış olduğu bir beyit aracılığıyla aktardığı görülür. Orhan Koloğlu bu beyit üzerinden gazetenin iletmek istediği mesajı şöyle yorumlar:

“Değil mi Tanrı'nın ihsanı aklü kalbü lisan
Bu lütfu etmelidir, fikrü şükrü zikr insan.”

Bu sunuşla verilen mesajlar iki grupta toplanabilir. Birincide, eğitimin ve eğitimde gazetenin önemi; halkın anlayacağı dilde yazma gereği; gayr-i Müslimler serbest iken Milleti Hakime'nin özel yayın organı bulunmamasının sakıncasının telafisi husuları var. Asıl önemli olan ikinci gruptakiler. Geleneksel, halkın yönetimden inayet beklemesi anlayışının yerine yasal yükümlülük karşılığı haklar anlayışı gündeme getiriliyor.⁴²

⁴¹ Ziyad Ebüzziya, *Şinasi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.176.

⁴² Orhan Koloğlu, *Osmanlı'da Kamuoyu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2010, s.75-76.

Tercüman-ı Ahval Türk edebiyatında çok önemli bir yere sahiptir. Modern Türk tiyatrosunun temelini atan ve tek perdelik bir komedi “Şair Evlenmesi” adlı piyesi Şinasi ilk defa *Tercüman-ı Ahval*’de tefrika eder. Böylece Türk halkı ilk defa tiyatro ile tanışır. Bununla beraber *Tercüman-ı Ahval*, “Şair Evlenmesi” piyesiyle ilişkili olarak noktalama işaretlerinin kullanıldığı ilk gazetedir. Yine ilk makale olan “Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi” de Şinasi tarafından bu gazetede yazılır. Bunların yanı sıra “Şair Evlenmesi” üzerinden ilk basın tartışmasını başlatan da yine *Tercüman-ı Ahval* olur.⁴³

Bütün bunların beraberinde diğer gazetelerden farklı olarak *Tercüman-ı Ahval*’in gerçek anlamda gazeteye ve gazeteciliğe dair temel prensiplerin yer almaya başladığı ilk gazete olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. “*Tercüman-ı Ahval*, Batı’nın siyasi fikirlerini ve uygulamalarını da yurt gündemine taşırken, Ebuzziya’nın cümlesiyle; ‘Bir zaman erbâb-ı şebâb içinde maişetini gazete muharrirliğinde aramak fikrini uyandıracak,’ kadar iyi bir gazete olmuştur.⁴⁴ Böylece *Tercüman-ı Ahval* gazetesi gerek dil ve üslup gerekse ilkleri başlatan çeşitli yazı türleri bakımından yenileşme dönemi Türk edebiyatında kritik bir yere sahiptir.

Türk edebiyatına ilkleri kazandıran Şinasi’nin gazetecilik hayatı *Tercüman-ı Ahval* ile son bulmaz. Şinasi daha sonra tek başına *Tasvir-i Efkâr* adlı bir gazete daha çıkarır. “27 Haziran 1862’de çıkan ilk sayıda yayınlanan giriş yazısında belirtildiğine göre gazetenin amacı havadis vermek, halka kendi yararlarını düşünmeyi ve kendi sorunları üzerinde durmayı öğretmektir. Bu yazıda Şinasi her Hükûmetin halkı yararına çalışmakla güç kazanacağını belirtmiştir.”⁴⁵ Şinasi’nin basını ön planda tuttuğu önsözü şöyle başlar:

Bir devletin güçlü bir iktidar olması, emanet edildiği milli iradenin aldığı önlemler sayesinde. Bir hali medeniyette bulunan halkın ise kendi menfaatlerinin oluşması hakkında ne şekilde bir fikir sarf ettiği tercümanı efkârı olan gazetelerin dilinden anlaşılır. Bu görüşe dayanarak her bir uygar memleket için gerekli olan bu tür yayınların Milleti Muazzamayı

⁴³ Ziyad Ebuzziya, *Şinasi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.178.

⁴⁴ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014, s.222.

⁴⁵ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.22.

Osmaniye’de belirmesine daha önce gayret edip başardığım gibi daha da çoğalmasi için bu defa da havadis ve maarife dair işlerle ilgili Tasvir-i Efkâr’ı çıkarıyorum. Padişaha şükran vazifemi ‘Umuma hizmet etmekle’ yerine getirmiş olacağım.⁴⁶

Şinasi’nin bu yazısından yola çıkarak gazetenin bir noktada eleştirel bir tavra sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. “Özellikle 1862’den sonra devlet siyasetinden farklılaşan bir anlayış *Tasvir-i Efkâr* gazetesi çevresinde oluşmaya başlamıştır. Pratik bir amaçla çıkılan Batı’ya doğru yolculukta yeni bir döneme girilmiş, artık siyasal düşünce ve kavramlar da aktarılmaya başlanmıştır.”⁴⁷ Böylece Şinasi yazılarında politikaya ve siyasete yer vererek gazetede eleştirel bir bakış açısının yeşermesine katkıda bulunur. “Bu itibarla Cevdet Paşa’nın *Mâruzât*’ta yeni siyasî fikirlerin Şinasi ile yayılmaya başladığını söylemesi pek o kadar yanlış addedilemez”⁴⁸ Bu duruma örnek olarak gazetenin üzerinde durduğu konulara bakmak yeterlidir. “Mali reformlar, sarraf çevrelerinin oyunları, fakirlerin durumu, İstanbul’un kent olarak dertleri, eğitim konusundaki eleştirilerin yanı sıra dış politikada Karadağ sorunu, Rusya’nın Kafkaslar ve Polonya politikasının eleştirisi”⁴⁹ gibi birçok siyasî, ekonomik ve politik haber başlığı gazetenin izlediği çizgiyi açıkça gösterir.

Tasvir-i Efkâr’ın Türk edebiyatına ve basınına kazandırdığı iki önemli yenilikten söz edilebilir. Bunlardan ilki “okuyucu mektupları ile ilgilidir. *Takvim* ve *Ceride*’nin sadece padişaha ve vezirlere övgü taşıyan okuyucu mektuplarına yer vermelerine karşılık Şinasi, gerçek okuyucusunun fikirlerini yansıtan yazılara sütunlarını açmıştır.”⁵⁰ Bu durum gazetenin önsözünde de belirtilen halkın sesini duyurma ve halkın yanında yer alma gibi ilkelerin gerçekten benimsendiğini gösterir. Diğer önemli yenilik ise “Arap harfleriyle dizgiyi kolaylaştırmak için dizgi karşısındaki harf sayısını 112’ye indirmesiydi. Bu girişim, okuma, yazma ve öğrenmede kolaylık için ‘Arap harflerin ıslahı

---

⁴⁶ Necdet Hayta, *Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002, s.77.

⁴⁷ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2014, s.224-225.

⁴⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.208.

⁴⁹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.33.

⁵⁰ Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, s.33.

ve Latin harflerinin kullanılıp kullanılmayacağı' konusundaki uzun ve önemli bir tartışmanın açılmasını sağladı."⁵¹ Dil hususunda da önemli bir konunun altını çizen *Tasvir-i Efkâr*, yenilikçi bir gazete olduğunu bir kez daha gözler önüne serer.

Bununla beraber "edebiyatımızda ilk defa iki gazete arasında karşılıklı olarak bir konuyu tartışma ve eleştirme örneği de yine *Tasvir-i Efkâr* sayesinde gerçekleşmiştir. Konu: *Mesele-i Mebhûsetiñ Anhâ*. Bu konu üzerinde *Tasvir-i Efkâr* ile *Rûz-nâme-i Ceride-i Havâdis* karşılıklı uzun yazışmalarda bulunmuştur."⁵²

Tasvir-i Efkâr'ın Türk edebiyatına kazandırdığı bir başka yenilik de "Edebiyat-ı Cedide" diye adlandırılan edebi devri açması ve bununla beraber ilk edebî münakaşaların bu gazeteyle ortaya çıkmasıdır."⁵³ Böylece *Tasvir-i Efkâr* dönemin aydınları tarafından rağbet görür ve herkesçe tutulan bir gazete olur. Eleştirileri ve sert söylemleri sebebiyle görevine son verilen Şinasi'nin yurt dışına gitmesinin ardından *Tasvir-i Efkâr*'ı önce Namık Kemal, sonrasında da Recaizade Mahmut Ekrem devralır.

Ali Suavi'nin 1866'da çıkardığı *Muhbir* isimli gazete de yine ilkler arasında dikkat çeken bir gazete olur. Bu gazeteyi farklı kılan unsur muharriri olan Ali Suavi'nin muhalif duruşu ve bu çizgide yazdığı yazılarıdır. *Muhbir*, ilk iki özel Türkçe gazetenin açtığı yolda daha sert muhalefet yapan bir gazete olarak karşılık bulur.⁵⁴ Enver Behnan Şapolya gazete hakkında şöyle söylemektedir: "*Muhbir* küçük boyda çıkan bir gazete olmakla beraber bir fikir gazetesi idi. Satışa fazla önem vermeyen bu gazete manevi bir heyecana sahipti. Bu heyecanı veren de ihtilâlcî bir ruha sahip olan Ali Suavi idi. Halka hürriyetin ne olduğunu anlatmaya çalışan Suavi pek ateşli idi."⁵⁵ Ali Suavi'nin böyle heyecanlı ve sert bir üslupla yazdığı yazıları dönemin devlet büyüklerinin dikkatini çeker ve zamanla bu tutumu onu istenmeyen bir muharrir konumuna taşır. Ahmet Hamdi Tanpınar da Kâni Paşazade Rifat Bey'in *Hakikat-ı Hâl der Def'-i İhtiyal* adlı risalesinde

---

⁵¹ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, s.33-34.

⁵² *Tanzimat Edebiyatı*, Haz. İsmail Parlatır, İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, s.83.

⁵³ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1969, s.121.

⁵⁴ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992?, s.35.

⁵⁵ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara: Güven Matbaası, 1969 s. 127.

Namık Kemal'in Londra'da çıkardığı *Hürriyet* gazetesi ve Ziya Paşa'nın *Zafername*'si ile ilişkili olarak *Muhbir*'in muhalif tutumundan şöyle bahseder:

Babiâli'nin emriyle ve bilhassa *Verâset Mektupları* ile *Zafername*'nin şiddetli hücumuna bir cevap olarak yazdırılmış olması muhtemel olan bu risale, hakiki bir dehâletname olmakla kalmaz, Suavi ve Ziya Paşa hakkında çok şiddetli hücumlara da girişir. Rifat Bey'e göre *Hürriyet* veya *Muhbir* gibi bir gazete çıkarmakla, silah elde devlete isyan etmek arasında hiçbir fark yoktur.⁵⁶

Bu söylemden yola çıkarak *Muhbir*'in dönemine kıyasla çizgi dışı sayıldığı ve muhalif gazeteler içerisinde en şiddetlisi olarak yer aldığı söylenebilir. Gazetenin muhalif tutumunun yanı sıra eğitim üzerinde büyük bir etkiye sahip olması da önemli bir özelliğidir. *Muhbir* diğer gazetelere kıyasla eğitimle doğrudan bir ilişki içerisindedir.

Gazete ilk sayısından başlayarak maarif ve politikaya önem verir. Türk basın tarihinde okur-yazar oranının artırılması ve öğrencilerin daha iyi yetişmesi açısından okullara ilk gazete sokan *Muhbir*'dir. Gazete, birinci sayısında bu düşüncesini dile getirmiş ve 15 okula bedava gazete göndermiştir. Hayır sahiplerine de seslenen gazete Sinop'taki bir okulun öğrencilerine bu vesileyle gazete gönderir.⁵⁷

Böylece *Muhbir* eğitim önceliğini ve eğitime olan desteğini öğrencilere gönderdiği gazeteler vasıtasıyla gösterir. Bununla beraber Ali Suavi “medrese zihniyetine karşı olup dönemin eğitim sorunlarını tartışan, otodidaktik bir fikir adamı ve öğretmendi.”⁵⁸ Dolayısıyla *Muhbir*, yalnızca eğitimden söz etmekle kalmaz, dönemin eğitim anlayışını da eleştirir ve bu konudaki sorunlara dikkat çekmek ister. Ali Suavi, “Ma’ârif” başlıklı yazılarında zamanın eğitim anlayışına eleştirel bir bakışla temas eder. Medreseleri ve eğitimdeki metodları tenkit eder. Sıbyan okullarının yaygınlaştırılması

---

⁵⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.230.

⁵⁷ Zeki Taştan, *Muhbir Gazetesinin Sistemik Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1994, s.11.

⁵⁸ Necati Çavdar, *Muhbir Osmanlı Basınının Sivri Dili*, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2017, s.52.

taraftarıdır. Dilin sadeleşmesinin önemine de değinen Muhbir, bu nedenle gazetelere büyük görev düştüğünü ifade eder”⁵⁹

Bahsi geçen bu ilk gazetelerin ışığında Türkiye’de gazeteciliğin matbaaya göre çok daha sonraki bir tarihe uzandığı görülür. Batı’daki gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı Hükûmeti hem ülkemizdeki hem de Batı’daki havadisleri halka duyurmak adına kendi eliyle 1831 yılında ilk kez gazete yayınlar. “Gazeteciliğin devlet eliyle ve resmî bir nitelikte başlatılmış olmasının fazla önemi olmadığı gibi yadırganacak bir tarafı da yoktur.”⁶⁰ Çünkü ne olursa olsun Türk halkı ve Türk aydını gazete ile tanışır ve böylece gazetecilik adına ilk adım atılır. *Takvim-i Vekayi*’den sonra da gazetecilik daima gelişerek devam eder. Genel bir sınıflandırma halinde düşünülecek olursa “Türk gazeteciliğinin ilk devri, resmî bir gazete olan ‘Takvim-i Vakayi’ ile yarı resmî ‘Ceride-i Havadis’le başladı. İkinci devri de ‘Tercüman-ı Ahval’ ve ‘Tasvir-i Efkâr’ teşkil etmektedir.”⁶¹ Bu iki devir beraberinde gazetecilik ilk oluşum evrelerini tamamlamış olup modernleşmenin öncülüğünü üstlenir.

Gazete ülkemizde hiçbir zaman yalnızca yurt içindeki ve yurt dışındaki havadisleri halka duyurmakla görevli bir yayın organı olmaz. Gazete, modern anlamda Türk edebiyatının bel kemiğini oluşturur. Bu anlamda gazete, yenileşme hareketi içinde önemli bir yere sahiptir. Bütün bir modernleşme ve gelişim süreci gazete üzerinden yürütülür ve halk bizzat bu sürece dahil edilir. “Osmanlı İmparatorluğu’nda gazeteler, kendiliğinden üstlenmiş oldukları bu özel misyonla tarih, coğrafya, edebiyat ve hatta ekonomi ve sosyoloji gibi disiplinlerde popüler birer öğretmen olmuşlardır.”⁶² Bu anlamda ilk tefrikalar yayımlanır, çeşitli konularda görüş içeren makalelere yer verilir ve böylece gazeteler halkı eğitici ve yönlendirici bir görevi yerine getirirler. Bu hususta en büyük etken aynı zamanda siyasî bir kimliğe de sahip olan muharrirlerdir. Gazete ile halka daha çabuk ve doğrudan ulaşan gazeteci yazarlar hem siyasî birtakım meseleleri

---

⁵⁹ Zeki Taştan, *Muhbir Gazetesinin Sistemik Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1994, s.11.

⁶⁰ Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2014, s.213.

⁶¹ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara, Güven Matbaası, 1969, s.120.

⁶² Ali Budak, *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2014, s.214.

açıkça dile getirirler hem de Batı'daki edebî gelişmeleri gazete aracılığıyla Osmanlı toplumuna tanıtırlar.

Avrupa'ya kıyasla ülkemizde gazetecilik bir yenileşme devriminin başlangıcı mahiyetinde olur. Herhangi bir ekonomik ve ticari bir sebep olmaksızın tamamen fikrî bir amaca tekabül eder. Dağılmaya başlayan bir imparatorluğun çatısı altında ortaya çıkan gazete, bir grup aydınının gerek siyasî ve politik gerekse edebî bir kaygıyla halka seslenişine hizmet eder. Böylece halkın da görüşlerini önemseyen, halkı da fikir beyan etmeye yönlendiren bir basın aracı yer etmeye başlar. Bu süreçle beraber Tanpınar'ın da söylediği gibi “o zamana kadar muayyen ve kapalı bir zümrenin imtiyazı olan fikir ve edebiyat umumun malı olmuştur.”⁶³

1.1.3.Gazeteci Yazarlar

Gazeteler Türk basın tarihinde yazılı basının oluşmasında ve yeni edebi türlerin Türk edebiyatına kazandırılmasında başrolü oynar. Buna önyak olan en önemli unsur ise gazete çevresinde buluşan yazarların edebî bir altyapısının bulunması ve gazete üzerinden Türk edebiyatının yenileşme ve modernleşme çabasına girmesidir. Bu sebeple gazete üzerinde yapılan bir çalışmada Türk edebiyatına etki eden gazeteci yazarların başlıcalarına değinmekte fayda var.

Gazetecilik tarihinde önemli bir yere sahip olan gazeteci yazarlardan biri İbrahim Şinasi'dir. Şinasi, Türk edebiyatı tarihinde modern edebiyatın oluşmasında ve yeni edebî türlerin kazandırılmasında kilit isimdir. “Eskinin edebiyatın ve özellikle *Divan* şiirinin yanında Batılı ve yeni değer yargılarını düşünce dünyamıza, yeni edebî türleri ise edebiyat geleneğimize sunmada, düzenli ve sistematik olmamakla birlikte, kararınca olumlu adımlar atmış”⁶⁴ bir yenilikçi olarak Türk edebiyatında yerini alır. Paris'te bulunduğu zamanlar hem gazete ile hem de yeni edebî türlerle tanışır. Bu yeni edebî türleri Türk edebiyatına da kazandırmak için gazetenin en uygun araç olduğunu düşünür. Bizde zaten mevcut olan *Takvim-i Vekayi* ve *Ceride-i Havadis* gazetelerini halkı

---

⁶³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2012, s.252.

⁶⁴ *Tanzimat Edebiyatı*, Haz. İsmail Parlatır, İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, s.79.

eğitmeye ve bilgilendirmeye yetecek bir donanımda ve seviyede olmadığını düşünür.⁶⁵ Yurda döndüğünde ise ilk özel gazete olan *Tercüman-ı Ahval*'i çıkararak hem devlet elinden uzak bir basın hayatını halka sunar hem de yeni nesir türlerini halka doğrudan tanıtır.

Şinasi gazetenin ne olduğuna dair düşüncelerini *Tercüman-ı Ahval*'de “Tefrika” başlıklı yazısında şöyle ifade eder:

Gazete (gazetta) İtalyanca bir kelimedir ki aslı ne olduğu ve nereden geldiği kimsenin malûmu değildir. Bu kavî-i müreccaha göre bundan 260 sene mukaddem bazı haber ve ilâmî şâmil Venedik'te bir küçük varaka neşrolunmağa başlamış ve her bir nüshası o tarihte meshall-i mezkûrda gazetta namında tedâvül eden bir küçük sikke ile alınmış. İşte şu lâfız bundan azarak sonraları Fransa ve İngiltere ve Almanya ve mahall-i sâ'irede zuhur eden jurnallere dahi ismi kalmıştır.⁶⁶

Görüldüğü üzere Şinasi, gazetesinde gazeteye ve gazetenin ne olduğuna dair bilgileri halk kitleleriyle paylaşır ve halkı bilgilendirmek amacıyla soru ve cevaplara gazetesinde yer verir.

Şinasi yalnızca halkı eğitmekle kalmaz aynı zamanda birçok genç gazeteci yazarın yetişmesinde de öncü olur. Özellikle *Tasvir-i Efkâr* gazetesi çevresinde toplanan genç yazarlar Şinasi'nin eğitimciliğiyle gazete dünyasında yer alırlar.

Şinasi'nin gazete çevresinde eğittiği genç yazarlardan biri Namık Kemal'dir. “Özellikle Namık Kemal'in edebî kişiliğinin oluşmasında *Tasvir-i Efkâr*'ın yeri büyüktür. Onun ‘Şark Meselesi’, ‘Lisân-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir’, ‘Ahvâl-i Mâliyeye Dâir Bir Lâyihadır’ gibi ciddi yazıları bu gazetede çıkmıştır.”⁶⁷ Namık Kemal'in Şinasi ile bu tanışıklığı onu Türk edebiyatında ilklere imza atmasını sağlar ve yeniliklerin adamı olur. Namık Kemal her şeyden önce bir

---

⁶⁵ *Tanzimat Edebiyatı*, Haz. İsmail Parlatır, İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, s.80.

⁶⁶ *Tanzimat Edebiyatı*, s.81.

⁶⁷ *Tanzimat Edebiyatı*, s.83.

gazeteci olarak edebiyat tarihinde yerini alır. Hayatının çok büyük bir bölümü gazete uğraşı ile geçer ve gazete üzerinden edebî kişiliği gelişim gösterir.

Gazeteci yazar Namık Kemal'in "asıl faaliyet sahnesi ilk sayısı 28 Haziran 1868'de çıkan *Hürriyet* gazetesidir. Haftada bir kere çıkmakta olan gazetenin 4'üncü sayısına kadar mes'ul müdür Reşad Bey, 5'inciden 63'üncüye kadar da Namık Kemal'dir."⁶⁸ Londra'da çıkan *Hürriyet* gazetesi yurtdışında çıkan ilk Türkçe gazete olarak Türk edebiyatı ve basın tarihinde yerini alır. Namık Kemal, Ziya Bey ile *Hürriyet* gazetesini çıkarırken aynı zamanda Avrupa'daki gelişmeleri de takip eder. Böylece tiyatro ile yakından ilişkili olur ve bu durum *Vatan Yahut Silistre*'nin zeminini hazırlar.

Namık Kemal'in gazetecilik hayatı boyunca önemli bir yere sahip olan bir başka gazete ise *İbret* gazetesidir. Yazarın "*Hürriyet*'ten sonra en geniş faaliyet gösterdiği gazete *İbret* olmuştur. Kendi başmuharrirliği altında ve ilk nüshası 13 Haziran 1872 tarihinde çıkan bu gazetede, Namık Kemal, arkadaşları Nuri, Reşad ve Ebüzziya Tevfik Beylerle çalışır; fakat hareketi canlandıran ve istikamet veren kendisidir."⁶⁹ Fikirleri ve aydınlanmayı ön planda tutan Namık Kemal, *İbret* üzerinden şahsi düşüncelerini en canlı şekilde okuruna iletir. Bununla beraber yazarın ilk sahnelenen oyun olarak tarihe geçen "Vatan Yahut Silistre" adlı tiyatro oyunu da 1 Nisan 1873'te *İbret* gazetesinde yayımlanır. Namık Kemal'in oyunu yayımlamadan önce bir makale ile bildiri yaptığı da bilinmektedir.

Vatan Yahut Silistre piyesinin yakında temsil edileceğini 31 Mart 1873 tarihli *İbret* gazetesinde yazdığı *Tiyatro* adlı makalede "Âsâr-ı âcizânemden *Vatan yahut Silistre* unvanlı oyunun tertip ve talimi hitam buldu, birinci def'a olarak önümüzdeki Salı akşamı, yani Çarşamba gecesini icra edilecektir..." cümlesiyle haber verdiği gibi "Yine âsâr-ı âcizânemden *Raz-ı dil* namında diğer bir oyun var" diyerek de müstakil eserden bahseder.⁷⁰

---

⁶⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, s.224.

⁶⁹ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s.225.

⁷⁰ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s.226.

Böylece sahnelenen *Vatan yahut Silistre* oyunu halk tarafından coşkuyla karşılanır ve tezahüratlar eşliğinde yerini bulur. Oyunun ardından Namık Kemal Magosa'ya sürgün edilir ve gazete kapanır.

Magosa'ya nefyi ile Namık Kemal'in hayatında gazetecilik ve açıktan açığa mücadele devri kapanır. Vâkıâ ondan sonra da büyük muharrir, hayatına ve faaliyetine istikamet veren fikirlerin adamı olarak kaldığını, hayat ve cemiyet karşısında almış olduğu vaziyette devam ettiğini daima ve her fırsatta tekrar ederse de artık fikirlerini serbestçe ve olduğu gibi söylemek fırsat ve imkânını bir daha ele geçiremez.⁷¹

Gazeteci yazar olarak yazın hayatına başlayan Namık Kemal, gazeteyi öncelikle düşüncelerini halka duyurmak amacıyla kullanır. Bununla beraber Şinasi'de de olduğu gibi yeni nesir türlerinin Türk edebiyatında karşılık bulabilmesi için gazeteyi edebiyat ile halk arasında bir araç olarak görür. Namık Kemal gazetecilik hayatı boyunca gazetenin teknik açıdan gelişmesi ve gazeteciliğin bir meslek haline gelmesi üzerinde çalışır.

Bir diğer gazeteci yazar ise Ahmet Midhat Efendi'dir. Ahmet Midhat roman ve hikâye türünün Türk edebiyatına yerleşmesinde büyük katkıları olan bir yazardır. Topluma bu nesir türlerini bir öğretmen edasıyla aktarır ve Türk edebiyatının bu anlamda ilerlemesine öncü olur. Ahmet Midhat'ın özellikle Namık Kemal ile tanışmalarının ardından gazeteciliğe yöneldiği bilinir. Öyle ki bu tanışmanın ardından Ahmet Midhat, *Bedir* ve *Devir* isimli gazeteleri çıkarır. *Devir* ve *Bedir*'in kapatılmasının ardından *Dağarcık* ve *Kırkambar* isimli iki dergi de çıkaran Ahmet Midhat daha sonraki zamanlarda da *İttihat* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerini çıkarır. Bu gazete ve dergilerden yola çıkarak Ahmet Midhat'ın gazeteciliğe katkılarının önemi görülmektedir.

Ahmet Midhat gerek çıkardığı gazetelerde gerekse başka gazetelere gönderdiği yazılarında öğretmen kimliğini her daim taşır. Çeşitli konular üzerinde toplumu aydınlatıcı ve öğretici makaleler kaleme alan yazarın en bilindik makalelerinden birisi *Sabah* gazetesinde yayımladığı “Dekadanlar” başlıklı makalesidir. Servet-i Fünun'u eleştirdiği bu makale neticesinde Ahmet Midhat yoğun eleştirilere tabi tutulur. Bununla

---

⁷¹ Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s.227.

beraber yazarın gazete ve dergilerde yazmış olduğu roman, romancı ve dil üzerine bazı makale başlıkları şöyledir: “Hikâye Tasvir ve Tahriri” (*Kırk Anbar*), “Roman ve Romancılık Hakkında Mütalaamız” (*Tercüman-ı Hakikat*), “Romancı ve Hayat” (*Şark Mecmuası*), “Osmanlıcanın Islahı” (*Dağarcık*)...⁷²

Ahmet Midhat’ın yanı sıra Cenap Şahabettin de edebiyat dünyasına gazetelerde yazdığı şiir ve düzyazılarıyla giren gazeteci yazarlardandır. Cenap Şahabettin’in yazın hayatı ilk olarak yayımladığı şiirlerle başlar. “İlk şiiri bir gazeldir. *Saadet* gazetesinin 3 Aralık 1885 tarihli 282’nci sayısında”⁷³ çıkar ve böylece Cenap Şahabettin şairlik yolunda ilk adımını atar. Bu yıllarda yalnızca şiir yayımlamayan Cenap Şahabettin, doktorluk göreviyle gittiği Hicaz’da edindiği izlenimlerini “Hac Yolunda” başlığı altında *Servet-i Fünun*’da yayımlar. Dolayısıyla yazar nesir türüne ait örnekleri de gazetelerde yayımlar ve gazetecilik mesleğinin içinde yer almaya başlar. Cenap Şahabettin’in şiirden nesire geçmesinin en büyük sebeplerinden biri olarak Meşrutiyet’in ilan edilmesi gösterilir. Meşrutiyet’ten sonra Cenap Şahabettin şiirden ziyade düzyazıya ağırlık verir ve gazetecilikle daha fazla ilgili olur. Bu dönemle beraber Cenap Şahabettin politikanın merkezinde de yer almaya başlar.

Bir yandan Meclis-i Kebîr-i Sıhhiye üyesi ve Umur-i Sıhhiye Müfettiş-i Umumîsi’dir, bir yandan da *Aşîyan*, *Tanin*, *Hürriyet*, *İçtihad*, *Hak* gibi çeşitli gazete ve dergilerde edebî ve siyasî makaleler yazmaktadır. İlk mizahi yazıları da bu döneme rastlar. *Kalem* dergisinde “Dahhâk-ı Mazlûm” takma adıyla mizahi makaleleri çıkıyordu.⁷⁴

Böylece Cenap Şahabettin için gazetecilik serüveninin ilk adımları atılır. Gazetecilikle ilgili ilk girişimi ise 1918’de Süleyman Nazif’le beraber *Hâdisat* gazetesini çıkarmasıyla başlar. ⁷⁵ Bu tarihten itibaren çeşitli gazetelerde yazmaya devam eder ve gazetecilik faaliyetini sürdürür. Fakat Cenap Şahabettin’in gazetecilik adına en önemli faaliyetlerden birinin 1918 senesinde Şinasi’nin çıkarmış olduğu ve Namık Kemal’in

⁷² *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, c.3, Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1979, s.53-74.

⁷³ *Cenap Şahabettin*, Haz. Hikmet Dizdaroğlu, Ankara: Varlık Yayınları, 1964, s.3.

⁷⁴ *Cenap Şahabettin*, s.5.

⁷⁵ *Cenap Şahabettin*, s.6.

devam ettirdiği *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin başına geçmesi olduğu bilinir. Cenap Şahabettin'in gazeteciliğinin en çalkantılı dönemi ise Mütareke yıllarına denk gelmektedir. Millî Mücadele'ye karşıtlığıyla bilinen Cenap Şahabettin, dönemin güçlü muhalif gazetelerinden biri olan *Peyam Sabah*'ta yazılar kaleme alır ve bu bakımdan büyük tepkilerle karşılaşır.

Sohbet türündeki yazılarıyla bilinen Ahmet Rasim de yazın hayatına gazeteyle başlayan ve gazetecilik kimliğini kazanan yazarların başında gelir. Ahmet Rasim, yazarlığa ilk olarak yaptığı çevirilerle başlar.

Yayımlanan ilk yazısı, Ahmet Midhat'ın *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde basılan ve Fransızcadan çevrilmiş olan, "Yolcu" adlı bir parçadır. [...] Ahmet Rasim, bu gazeteyle fennî konular ve edebî parçalar çevirip gönderirken, *Ceride-i Havadis* gazetesine haftada iki mecdidiye [kırk kuruş] ile çevirmen olarak girmiş, bir süre sonra da Telgrafhane'deki görevinden ayrılarak kendini yalnız gazeteciliğe vermiştir. Ertesi yıl, altı yüz kuruş aylıkla *Tercüman-ı Hakikat* yazı kuruluna katılmıştır. Bu sıralarda, bir yandan da *Güneş*, *Gülşen*, *Sebat*, *Hamiyet*, *Sa'y*, *Şafak* vb. dergilerinde Fransızcadan çevirdiği fennî ve edebî yazıları çıkıyor, ayrıca, *Fonograf*, *Elektrikiyyet-i Sâkine*, *Edebiyyat-ı Garbiyyeden Bir Nebze* adlı ilk "risale"leri yayımlanıyordu.⁷⁶

Ahmet Rasim, çeşitli gazetelerde yayımladığı fennî ve edebî yazılarla Türk edebiyatına yön veren bir kaynak haline gelir. Bununla beraber Ahmet Rasim Hüseyin Rahmi ile 1908 tarihinde *Boşboğaz* adlı bir mizah gazetesi çıkarır ve mizah konusunda da ismini Türk edebiyatı tarihine yazdırır.

Ahmet Rasim'den sonra Ruşen Eşref de gazete çevresinde yayımladığı yazılarla ve gazeteciliğiyle ismini duyuran bir yazardır. Fransızcadan yaptığı çevirilerle tanınan Ruşen Eşref yazarlık serüveni hakkında şunları söyler:

"Yazı yazmadan bir gün öncesine kadar yazar olmayı bir dakika bile aklımdan geçirmemişim. Sonra da böyle bir şeye hiç hazırlığım yoktu. Umabileceğim en son merhale, Fransızcadan Türkçeye çeviride bulunmaktı. Nasıl ki 1914'te böyle bir iki denemede bulundum. Türkçeye

⁷⁶ Ahmet Rasim, Haz. Suat Hizarcı, Ankara: Varlık Yayınevi, 1965, s.5.

çevirdiğim ve galiba adı ‘Les rai nettes’ (Su Kurbağaları) olan bir hikâyeyi *İçtihad* mecmuasında yayımladım. Bunun dergide yayımlanabilir düzgünlükte olduğunu görünce, bir iki tercüme de o vakitler Fransızca öğretmeni bulunduğum Darülmualimîn-i Âliye’nin (Yüksek Öğretmen Okulu) *Tedrisat Mecmuası* adındaki dergisinde yayımladım.”⁷⁷

Bu çeviriler beraberinde *Servet-i Fünun* dergisinde de yazmaya başlayan Ruşen Eşref, güzel bir üslup ve duru bir Türkçe beraberinde yazılarını çeşitli gazetelerde yayımlamaya devam eder.

Ruşen Eşref, özellikle röportaj türündeki yazılarıyla öne çıkan bir yazar olarak Türk edebiyatı tarihinde yer alır. Çeşitli siyasî, politik ve edebî isimlerle yaptığı röportajlarını 1918’de “Diyorlar ki” adlı eserinde toplar. “Gazeteci olarak *Diyorlar ki*’de topladığı röportajları, bir devrin edebiyat dünyasının tespiti olarak, Türk edebiyatında önemli bir kaynak oluşturduğu gibi, örnek de teşkil etmiş ve Türk edebiyatına röportajı bir tür olarak sokmuştur.”⁷⁸ Ruşen Eşref’in Mustafa Kemal Atatürk ile yaptığı “Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat” adlı yazısı onun en önemli röportajlarından biri olur ve Ruşen Eşref’i edebiyat camiası içinde önemli bir yere taşır.

Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinde yazarlık yapmış olan Süleyman Nazif de dönemde ses getiren gazeteci yazarlardan biri olur. Cenap Şehabettin ile beraber *Hâdisat* gazetesini çıkaran Süleyman Nazif bu gazetede başyazarlık yapar. Gazetede başyazarların çok büyük bir kısmının Süleyman Nazif’e ait olduğu görülür. Öyle ki Süleyman Nazif imzasını taşıyan başyazarların sayısının 150’ye yakın olduğu bilinmektedir.⁷⁹ Bununla beraber muhalif kalemiyle bilinen Süleyman Nazif’in gazeteciliği hakkında İnci Enginün şu ifadeleri kullanır:

Servet-i Fünuncuların Süleyman Nazif, Avrupa’da çıkan *Meşveret* gazetesinde istibdat aleyhinde yazılar neşretmiş, “Malumu İlâm, Namık Kemal, Abdülahrar Tahir” imzalarıyla “Bahriyelilere Mektup”u Paris’te,

⁷⁷ Nuri Sağlam, “*Diyorlar ki*” muharriri çeşmeler kâşifi İstanbul seyyahı Ruşen Eşref Ünaydın, İstanbul: Kitabevi, 2004, s.15.

⁷⁸ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s.79-80.

⁷⁹ Şevket Beysanoğlu, *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif*, Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1970, s.30.

“El-cezire Mektupları”nı İsviçre’de bastırmıştır. 1909’da *Yeni Tasvir-i Efkâr*’ı çıkaran Ebuzziya Tevfik ile birlikte çalışmış ve ağır Hükûmet tenkitleri dolayısıyla gazetenin çıkışından yüz gün sonra, valilikle Basra, Kastamonu, Trabzon, Musul ve Bağdat’a gönderilmiştir.⁸⁰

Süleyman Nazif, Mütareke yıllarında Millî Mücadele’ye karşı olan tavrı ile dönemin muhalif gazetelerinden *Peyam-Sabah*, *Resimli Gazete* gibi çeşitli gazete ve dergilerde köşe yazıları yazar. Bu muhalif çizgisinden dolayı hayatı sürgünde geçen Süleyman Nazif, yaşadığı zaman zarfında gazetecilikle uğraşır ve gazetelerde yayımladığı yazılarla geçimini sağlar. Bununla beraber 1919’da *Hâdisat* gazetesinde Fransız Generalinin İstanbul’a gelişini ağır sözlerle eleştirdiği “Kara Bir Gün” adlı makalesi büyük bir yankı uyandırır ve *Hâdisat* gazetesinin kapanmasına sebep olur. Bu bakımdan Süleyman Nazif’in “Kara Bir Gün” adlı makalesi Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Bahsi geçen gazeteci yazarlardan Şinasi, Namık Kemal, Cenap Şehabettin, Ahmet Rasim, Ruşen Eşref ve Süleyman Nazif Türk edebiyatında gazetenin ve gazeteciliğin gelişmesine katkı sağlayan ilk yazarlardandır. Gazetecilik sürecinin her ne kadar yenileşme ve Batılılaşma fikrine bağlı olarak başlamış olduğu söylene de çöken bir imparatorluğun gölgesinde yenilikçi yazarlar tarafından Türk edebiyatına ve basınına kazandırıldığı görülür. Bahsi geçen gazeteci yazarlar da gazete türünün Osmanlı’ya kazandırılmasında ve geliştirilmesinde önemli yere sahiptirler. Avrupa’yı gören ve oradaki gelişmeleri yakından takip eden yazarlar tarafından gazete Osmanlı topraklarına getirilir ve halkla tanışır. Daha önce devlete bağlı olarak çıkan *Takvim-i Vekayi*’nin aksine *Tercümân-ı Ahval*, *Tasvir-i Efkâr* ve diğer gazeteler hususi olduğu için önem arz etmektedir. Bahsi geçen bütün bu ilk gazetelerin ve gazetecilerin ortak noktası halkı eğitmek ve toplumu daha iyi bir geleceğe taşıyabilmektir. Bu sebeple ilk yazarlar öğretici bir üslupla yazılar kaleme alır ve yeni fikirleri yeni türler beraberinde halka sunar. Türk edebiyatının modern bir biçim kazanmasına önyak olan gazetelerin üstlendiği görevler beraberinde edebiyatla kemikleştiği söylenebilir. Edebiyatçıların topluma doğrudan ve

---

⁸⁰ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 115.

hızlı bir şekilde ulaştığı bir yer haline gelen gazete bu anlamda Türk edebiyatının kırılma noktalarından birine karşılık gelir.

Her dönemin siyasî rejimi karşısında yıpranan ve sansüre uğrayan gazete, bu zaman zarfında gazeteci yazarlarla teknik olarak gelişimini sürdürür ve nihayetinde gazetecilik bir meslek haline gelir. Bugüne bakıldığında ise gazetenin teknoloji ile paralel bir düzlemde ilerlediği ve internet gazeteciliğinin yeni bir meslek olarak yer aldığı görülür. Dolayısıyla gazetenin değişimi yansıtan en önemli araç olduğunu söylemek mümkündür.

2. BÖLÜM

REFİK HALİD'İN PEYAM-SABAH GAZETESİNDEKİ YAZILARI

Kurtuluş Savaşı'nın baş gösterdiği dönemde gazetenin hem Anadolu hem de İstanbul açısından önemli bir yere sahip olduğu görülür. Bu dönemde savaş yalnızca cephelerle sınırlı kalmaz, savaşın getirdiği gerginlik gazeteler üzerinden de devam eder. Sürmekte olan savaşın gölgesinde farklı görüşlere sahip olan Anadolu basını ile muhalif basının atışmaları her iki cephenin de anlaşılmasına olanak sağlar. Bu dönemde “Mütareke basını” ve “işbirlikçi basın” diye nitelendirilen ve Kurtuluş Savaşı'na muhalif olan gazeteler dikkat çeker.⁸¹ İstanbul'da bulunan ve Millî Mücadele'ye muhalif tutumuyla bilinen gazetelerden biri *Peyam-Sabah* gazetesidir. *Peyam-Sabah*, 1 Ocak 1920'de Mihran Efendi'nin çıkarmakta olduğu *Sabah* gazetesi ile Ali Kemal Bey'in çıkardığı *Peyam* gazetesinin birleşmesiyle ortaya çıkar ve 14 Eylül 1922'ye kadar yayın hayatını sürdürür. Ali Kemal'in başyazarı olduğu *Peyam-Sabah* gazetesi Millî Mücadele hakkındaki politik ve siyasî yazılarıyla dönemin göze çarpan önemli bir muhalif basınıdır. Gazetenin bu denli güçlü ve etkili oluşu Anadolu basınına da tedirgin eder ve *Peyam-Sabah* gazetesiyle sürekli bir savaş içine girer. Öyle ki Aka Gündüz'ün *Peyam-Sabah* Gazetesini karalamak ve özellikle Ali Kemal'le uğraşmak amacıyla Ankara'da *Peyam-ı Sabah* adlı bir gazete çıkardığı bilinmektedir. Bu gazete üzerinden Kuva-yı Milli'yi destekleyen mizah yazıları yazılır. Bununla beraber gazetenin başlığı altında “İstanbul'daki *Peyam-ı Sabah* sahtedir, doğrusu budur” yazan bir ibareye de tesadüf edilir.⁸² Bu durum *Peyam-Sabah* gazetesinin Anadolu basını karşısında güçlü bir muhalif kanal oluşturduğunu gösterir. Yahya Kemal de gazetenin okur kitlesi hakkındaki görüşlerini şöyle belirtir:

Ali Kemal, o devrenin en kudretli ve en çığırtañan muharririydi, *Peyâm-ı Sabah* da en ziyâde okunan gazetesiydi. Lakin o muharriri ve gazeteyi takip eden kaarîlerin büyük bir ekseriyeti aleyhdarlardandı; bu kaarîler günden güne sinirleniyor ve hırslanıyorlar, Anadolu'daki mukaavemete

⁸¹ Orhan Karaveli, *Ali Kemal: “belki de bir günah keçisi”*, İstanbul: Doğan Kitap, 2009, s.44.

⁸² Faruk Gezin, *Ali Kemal: Bir Muhalifin Hikâyesi*, İstanbul: İsis Yayıncılık, 2010, s.192.

bağlanıyorlardı. Anadolu, *Ali Kemal* ve *Peyam-ı Sabah* gibi bir tahrik vâsıtasını icâd etmek isteseydi (bu kadar) muvaffak olamazdı.⁸³

Başmuharrir Ali Kemal'in gazetedeki yazılarının çoğunu siyasî ve politik meseleler teşkil eder. Fakat "Peyam-ı Eyyam" başlıklı sütunda imzasız olarak kaleme aldığı yazılarında edebî meselelere ve dönemin edebiyatçılarına değindiği, bu hususta değerlendirmeler yaptığı da görülür.⁸⁴

Peyam-Sabah gazetesinin genel tavrına bakıldığında Anadolu'da süren kurtuluş mücadelesinin karşısında İngiliz ve Fransız mandasını desteklediği görülür. Bununla beraber dönemin kalemi kuvvetli olan "Hürriyet-i İtilaf"çı aydınlarının makalelerine yer vermesi *Peyam-Sabah* gazetesinin "işbirlikçi" ve "millici düşmanlığı" gibi çeşitli sıfatlar almasına sebebiyet verir.⁸⁵

Peyam-Sabah gazetesi, Mihran Efendi'nin Ali Kemal Bey'den ayrılma kararı alması neticesinde 15 Eylül 1922'den itibaren *Sabah* adıyla yayımlanmaya devam eder. Bu kararda en büyük etken ise Mihran Efendi'nin Anadolu mücadelesinin başarıyla sonuçlanacağını öngörmesi ve gazetesini kurtarmak istemesidir. *Peyam-Sabah* gazetesinin 11 Eylül 1922'deki sayısına bakıldığında Ali Kemal'in artık yazmadığı görülür.

Aynı gazetenin birinci sayfasında "Bir İzah" başlığıyla bir açıklama göze çarpar. *Sabah*'in sahibi Mihran Efendi bu açıklamasında "*Ali Kemal*'le artık daha fazla çalışamayacağını, daha önce olan bitenden de kendisinin münezzeh olduğunu ve *Ali Kemal*'le kesinlikle aynı kanaatte olmadığını" anlatır. Bu arada iki gazetenin ayrılması konusundaki resmi işlemlerin devam ettiğini ve gazetelerin tekrar ayrılacağını da bu açıklamasında okuyucularına duyurur.⁸⁶

Muhalif bir gazetecilik anlayışıyla yola çıkan *Peyam-Sabah* o zamana kadar yayınlanan muhalif gazeteler arasında içerdiği yazılar ve kullanılan üslup bakımından

---

⁸³ Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1968, s.91.

⁸⁴ Faruk Gezgin, *Ali Kemal: Bir Muhalifin Hikâyesi*, İstanbul: İsis Yayınları, 2010, s.213.

⁸⁵ Tevfik Çavdar, *İz Birakan Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s.61.

⁸⁶ Osman Özsoy, *Gazetecinin İnfazı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1997, s.266.

Türk gazetecilik tarihinde dikkat çekici bir yere sahip olur. Gazetede Kuva-yı Milliye ve Kurtuluş Savaşı hakkında cüretkâr bir şekilde yazılar kaleme alınması, Anadolu'nun kurtuluş mücadelesine karşılık mandacılık anlayışını alenen desteklemeleri *Peyam-Sabah*'ı diğer muhalif gazetelerden ayrı bir yere taşır. Ayrıca Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif ve Refik Halid gibi dönemin öne çıkan edebiyatçı isimlerinin *Peyam-Sabah* gazetesinde muharrirlik yapması ve muhalif bir siyasî düzlemde yazılar kaleme alması gazeteyi ön plana çıkaran diğer bir etken olur.

2.1. Gazeteci Kimliğiyle Refik Halid

Millî Mücadele Dönemi gazeteci yazarlarından Refik Halid sert muhalif tavrı ile dikkatleri üzerine çeken isim olur. Gazete yazılarında bu muhalif bakış açısını sert bir üslup beraberinde sunar ve bu anlamda döneminin güçlü muhalif yazarlarından biri haline gelir. Daha çok gazete yazılarıyla öne çıkan Refik Halid, edebî eserlerinin çoğunu da bu gazete yazılarından yola çıkarak meydana getirir. “Vücuda getirdiği 38 eser ve 1200'e yakın gazete yazısıyla Türk edebiyatı ve tarihinin en verimli sanatkarlarından biri olan yazar”, yazın hayatına *Servet-i Fünun* gazetesi ile başlar. Refik Halid bir tesadüf eseri gazeteci olarak çalışmaya başladığı bu süreci şöyle aktarır:

İki ay boş durmama razı olamayan kardeşim, aynı gün beni Babîali karşısındaki “Servet-i Fünun” matbaasına soktu. Ahmet İhsan aile dostu idi. Kendisini en küçük yaşından beri başardığı işlerden, her meslekten ve tok sözlerinden dolayı beğenirdim ve severdim. O tarihte *Servet-i Fünun*, bir de günlük akşam nüshası çıkardığı için, önümdeki iki aylık bekleme devresini bu gazetede çalışarak geçirerek, boş durmamış olacaktım.⁸⁷

Başta geçici bir süre için geldiği bu matbaada çeşitli işlerle uğraşır, daha sonraları da çalışmaya devam eder ve böylece yazın hayatına ilk adımını atar. *Servet-i Fünun* gazetesi Refik Halid için başlangıç olması bakımından bir önem arz etse de “onun ilk şöhreti ‘Kalem’ isimli mizah mecmuasında ‘Kirpi’ imzasıyla yazdığı yazılardır. Sanatkar bütün hayat ve hüviyetinde büyük bir rol oynayan zeki ve kuvvetli bir

---

⁸⁷ Refik Halid Karay, *Minelbab İlmihrab*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2009, s.202.

‘muhalefet ruhu’ onun bu çeşit yazılarının başlıca gıdası olmuştur.”⁸⁸ *Kalem* dergisinden sonra *Cem* dergisinde de yazılar yazar ve “*Arabacının Derdi*” adlı yazısının halkta uyandırdığı yüksek ilgi sayesinde derginin başyazarı olur.⁸⁹

Sanatçının çocukluğundan beri sahip olduğu muhalif ruhunun yanında, kalemini kuvvetli kılan bir diğer unsur da Türkçeyi eserlerinde başarıyla kullanmasıdır. Bilge Ercilasun yazarın Türkçeye olan hakimiyetini şu ifadelerle dile getirir:

Gökalp ve Ömer Seyfettin onun, Türkçeyi en iyi kullanan yazar olduğu kanaatindedirler. Yeni Lisan hareketinin ve milli edebiyatın oluşmasında önemli payı olan Refik Halit, Türkçeye “temiz, kıvrak, sade ama ışıklı bir üslup” kazandırmış ve “İstanbul Türkçesini en iyi kullanan yazar” unvanına sahip olmuştur.⁹⁰

Refik Halid mizah ve tenkit içerikli yazılarında ifade ettiği sözcükleri Türkçenin dolambaçlı yollarından geçirerek kullanır. Vurgulamak istediği noktaları dilin bütün boyutlarına hâkim bir şekilde belirtmesi onun toplum içinde beğeni kazanmasını sağlayan önemli özelliklerinden biri haline gelir. Yahya Kemal, Refik Halid’in yazarlığını kullandığı üslupla ilişkili olarak şöyle anlatır:

Refik Halid, meşrutiyetten sonra ortaya atılan edebî nesil içinde, muhakkak olarak, en fazla tabâruz eden çehredir. Yazıda muayyen bir nev’in mümessili olmuş, büyük mıkıyasa kaari’ kazanmış, bir düzine iyi ve îtinâlı eserler vücûda getirmiş, her yazdığını behemehâl merakla okutmuş, Türkçeye yeni bir çeşni vermiş, hemen hemen dâimâ neş’eli ve canlı; görüşte hususiyet ve yazışta hüner göstermiş bir muharrirdir.⁹¹

Yaşadığı çevreden eğitimine, okuduğu romanlardan bulunduğu arkadaş ortamına kadar yararlandığı bütün kültür kaynakları Refik Halid’in edebiyat ve gazetecilik hayatına kimlik kazandıran ve yön veren ana unsurlar olur.

Refik Halid’in içinde yaşadığı sosyal çevre ve gördüğü eğitim, ona batı edebiyatını tanıma imkânı hazırlamıştır. Sürdüğü hayat tarzı da konak,

---

⁸⁸ Nihad Sami Banarlı, “Resimli Türk Edebiyatı Tarihi”, c.2, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971, s.1205-1206.

⁸⁹ Mehmet Nuri Yıldırım, *Refik Halit Karay*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997, s.14.

⁹⁰ Bilge Ercilasun, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s.51.

⁹¹ Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1986, s.47.

köşk, yalı ve apartmanlarda yaşanan farklı hayat sahnelerini gizli yönleriyle gözleme imkânı vermiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarında maddi bakımdan rahat olan aile çevresi, Avrupa'dan gelen her türlü yeniliğe açıktır. Refik Halid bu yakın çevreden aldıklarını Galatasaray Sultanisi'nden ve bu okulun hazırladığı arkadaş çevresinden öğrendikleriyle tamamlar. O, Edebiyat-ı Cedide mensuplarının eserlerini ve başta Maupassant olmak üzere Fransız yazarlarını işte böyle bir ortamda okur.⁹²

Böyle bir entelektüel arka planın beraberinde Refik Halid yazın dünyasında yer almaya başlar. Bununla beraber gözlem yeteneği, yazılarında öne çıkan temel bir unsur olur. Yazar her şeyden önce realist bir gözlemcidir. “Dış gözlemde çok kuvvetli bir ressam-yazardır. Sürükleyici olayları ilgi çekici tiplerle geniş bir coğrafya içerisinde, renkli, kokulu, bin bir benzetme ve zekâ oyunları ile verir.”⁹³ Dolayısıyla gözlem unsuru Refik Halid'in gerek gazete yazıları gerekse hikâye ve romanları için önemli bir unsur haline gelir. Adile Ayda, katıldığı bir davetteki izlemlerine binaen Refik Halid'in gözlemcilik yönü için şu ifadeleri kullanır:

Etrafındaki eşyayı ve insanları delip geçen zeki bakışlarıyla karşısındakini etkileyen, insanların ve hayatın kötü taraflarını hoşgörür bir gülümseyişle karşılayan, iyi taraflarından yararlanma fırsatını kaçırmayan, sosyal ideallere palavra nazarı ile bakan ve kendi kendine “inanma, kanma” diyen, dışa dönük mizaçta, hayatiyet dolu, mıknaatıslı, elektrikli bir insan...⁹⁴

Kültürel bir birikim neticesinde gözlemlediklerini duru bir Türkçe ve güçlü bir üslup beraberinde aktaran Refik Halid için en önemli unsur mizahdır. Mizah, yazar için yalnızca edebî veya siyasî bir malzemedan ibaret olmamakla beraber sosyal yaşamında da karşılık bulan bir kavram haline gelir. Toplumda gördüğü birtakım aksaklıkları, sıkıntıları ve olumsuzlukları mizah gücünü kullanarak yazılarına aktarırken klasik edebiyatın yergi anlayışının dışında kalır ve Batılı bir yergi anlayışını benimseyerek yazılarını kaleme alır. Bu anlamda Refik Halid'in Türk mizahına yepyeni bir anlam ve

---

⁹² Şerif Aktaş, *Refik Halid Karay*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986, s.21.

⁹³ Yenal Ünal, *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.210.

⁹⁴ Adile Ayda, *Böyle idiler Yaşarken*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1984, s.114-115.

boyut kazandırdığı söylenebilir. Yakup Kadri, Süleyman Nazif'e kıyasla Refik Halid'in Türk mizahına getirmiş olduğu modern bakış açısını şöyle ifade eder:

Görülüyor ki, Süleyman Nazif'in yergiciliğinde eski Şarklı ve Osmanlı heccavlığı geleneklerinden bir iz bile yoktur ve o, Refik Halid'in mizah sanatımıza Avrupaî bir çeşni getirişi gibi dilimizi Neff'nin, Eşref'in bulaştırdığı çamurlardan temizlemiştir. (...) Refik Halid, yergi edebiyatımızda böyle bir çığır açtığına farkında mıydı? Okurları, onu bu yönünden değerlendirmesini bilmişler miydi? Edebiyat eleştirmecilerimiz Refik Halid'in yazar dehasının asıl bu mizah tarzında tecelli ettiğini söylemişler miydi? Bilmiyorum; ama bence onun edebiyat tarihindeki yeri bu açıdan tayin edilmek gerekirdi.⁹⁵

Sözlük karşılığı “gülmece” demek olan mizah⁹⁶, Refik Halid'in tanımlamasıyla daha derinlikli bir anlam kazanır. Sanatkâr, mizah kavramını şöyle açıklar:

Fıtraten gülünç olanlar tam mânasile mizah yapamaz. Mizah gülünç olmak değil, gülünç olanı göstermek ve onu zarifane anlatmaktır. (...) Mizah muharriri şuurlu, mükemmel bir adam olmalı; herhalde ıpsız sapsız fikirlerle, deli dolu hareketlerle darma dağınık meslekleriyle tanınmış insanların mizahı tuhaflık ve yavanlık derecesini geçemez. Kirli şeylerle, murdarlık ve hastalıklarla, mide bulandıran, iç döndüren keyfiyetlerle yapılan mizahlardan muvaffakiyet beklemek bir nevi nefis fıkdamdır; bekleyen için de, beklediğin kimse için de...⁹⁷

Refik Halid'in mizah yönünün sivrileşmesinde özellikle siyasî görüşü ve muhalif tavrı etkili olur. “Alaycı, kendinden emin gülümsemesiyle bakışını dönemin siyasileri üzerinde gezdirip duran Refik Halid'in yergici mizacıyla gelişmiş bir zevki vardır.”⁹⁸ Bu zevkin kazanılmasında en büyük etken ise yazarın yetiştiği aile çevresidir. “Babasının devrin politik adamlarından bazılarıyla dost olması, onun siyasi vaziyet ile ilgili sohbetleri dinleyerek büyümesine zemin hazırlar”⁹⁹ ve bunun sonucunda Refik Halid'i

---

⁹⁵ Banıççek Kırzioğlu, *Refik Halid'in Eserlerinde Mizah*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1999, s.100-101

⁹⁶ *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s.1692.

⁹⁷ Banıççek Kırzioğlu, *Refik Halid'in Eserlerinde Mizah*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1999, s.125.

⁹⁸ Kırzioğlu, *Refik Halid'in Eserlerinde Mizah*, s. 124.

⁹⁹ Şerif Aktaş, *Refik Halid Karay*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, s.8.

siyasî mizah yazarlığına itecek olan kültür birikimi oluşmaya başlar. Siyasî yazılarının belirli bir ivme kazanmasında ise II. Meşrutiyet döneminin ve sonrasının etkisinden bahsetmek mümkündür:

II. Meşrutiyetten sonra basın alemine giren Refik Halid'in gazeteciliğini 1911-1922 yılları arasında siyasî tavrından ayrı düşünemeyiz. O hiçbir zaman aktif politikacı olmamıştır ama siyasî tercihleri bütün hayatının olduğu gibi yazı faaliyetlerinin de şekillenmesine zemin hazırlamıştır.¹⁰⁰

Bu yıllar içinde meydana gelen bütün siyasî ve politik unsurları sivri bir dille yazılarına taşıyan Refik Halid, eleştiri oklarını özellikle İttihat ve Terakki Fırkası üzerinde yoğunlaştırır. O dönemde “yazarın İttihat ve Terakki Fırkası'nı sert bir şekilde eleştiren yazıları okuyucular tarafından takdirle karşılanır. Sivri, ağır ve keskin makaleleri, muhalefetçiliğe yatkın ruhuna uygun düşerken onun mücadelelerle dolu hayatının ilk ipuçlarını da verir.”¹⁰¹ Muhalif bir kalem olan Refik Halid siyasi yazılarını çeşitli muhalif gazetelerde neşretmeye devam eder ve gazetecilik kimliği bu çizgi doğrultusunda kemikleşmeye başlar.

Refik Halid Karay, 20. yüzyılın çeyreğinde Türkiye'yi kasıp kavuran Türkçülük ideolojisine muhalif olmakla birlikte kendilerini milliyetçi ve vatansever gören kişilerin ve siyasî organların başaramadığı birçok işi başarmaya çalışmıştır. Millî Mücadele'yi eleştirdiği yazılarında bile mevcut siyasî durumun çok daha kötüye gitmesi ve ülkenin mahvolmasından korktuğunu belirtmiştir.¹⁰²

Refik Halid, Posta ve Telgraf genel müdürü görevinde olduğu sıralar Kuvâ-yı Millîye'nin ilerleyişine bağlı olarak siyasî yazılarından bir miktar uzaklaşır, yazılarında sivri ifadelerle çok fazla yer vermez. Bu tavrını 1920 yılında *Alemdar Gazetesi*'nde yayınlanan yazılarından anlamak mümkündür. Refik Halid'in “*Alemdar Gazetesi*'ndeki Millî Mücadele karşıtı yazılarına baktığımız zaman, diğerleri kadar acımasız bir muhalif

---

¹⁰⁰ Aktaş, *Refik Halid Karay*, s.21.

¹⁰¹ Mehmet Nuri Yıldırım, *Refik Halit Karay*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997, s.14.

¹⁰² Yenal Ünal, *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.238-239

olmadığını, mizah üslubu ile eleştiriler yaptığını görmekteyiz.”¹⁰³ Mütarekeden sonra Hükûmetin istifa etmesiyle Refik Halid bulunduğu memuriyetten ayrılır ve tüm zamanını gazete yazılarına ayırır. Bu süreçte, dönemin güçlü muhalif gazetelerinden biri olan *Peyam-ı Sabah*'ta yazmaya başlar. “Nakş-ı Berab” adlı sütunda “Aydede” imzasıyla yazılarını neşreden Refik Halid diğer gazetelere kıyasla *Peyam-Sabah*'ta kullandığı üslup daha sivri ve serttir. Fikirlerini yüksek sesle dile getirmesi Kuva-yı Milliye destekçilerinin ve muhaliflerin dikkatini çeker. Böylece yazarın gazetecilik kimliği toplum içinde dikkate değer bir noktaya ulaşır.

Maddi sıkıntılar sebebiyle 28 Kanunevvel 1921'den sonra *Peyam-ı Sabah*'tan ayrılan Refik Halid, *Aydede* isimli kendi mizah gazetesini çıkarmaya başlar. *Aydede* de dönemin muhalif çizgisine uygun ilerler; *Peyam-ı Sabah* ve *Alemdar* gibi popüler ve güçlü muhalif gazetelerden biri haline gelir. Bununla beraber “Türk edebiyatının en güzel mizah yazıları burada yayınlanır. Dergide tanınmış yazar ve şairler Süleyman Nazif, Fazıl Ahmet, Enis Behiç, Yusuf Ziya, Selami İzzet, Orhan Seyfi, Osman Cemal, Reşat Nuri, Güzide Sabri'nin imzaları yer alır.” Bu yazılar beraberinde *Aydede*, mizah anlamında Türk edebiyatını yeni bir boyuta taşır ve edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olur.

Millî Mücadele'nin Anadolu'da başarı kazanmaya başlamasıyla *Aydede* gibi muhalif görüşe sahip gazetelerin ve muharrirlerin bu zaman zarfında karamsar bir ruh haline büründükleri görülür. Refik Halid bu süreci şöyle ifade eder:

Aydede tutmuştum; ben başında buldukça yaşayacak ve sahibini de yaşatacaktı. Ama biliyordum ki, saatlerim sayılı, gazetemin ömrü de mahduttu (sınırlıydı). Siyaseti derinden takip etmemekle beraber, İstanbul'daki Hükûmetin can çektiğini, Anadolu'dakilerin canlandığını görüyordum. Bittabi, ölü gömülecek, diri yerine geçecek, bana da gurbet yolu görünecekti. Bu mukadderdi. Binaenaleyh fırtınaya intizaren (bekleyerek) mütevekkil, huzurlu duran tabiat gibi ben de mukadderata nefsimi bırakmış sakin ve çarpıntısız bekliyordum. Gazetemin cidden bitaraf bir mesleği vardı; bunu Ankara lehine çevirmek elimde olmakla beraber, ne faydası olacaktı ve çirkin de duracaktı, lüzum görmüyordum.¹⁰⁴

¹⁰³ Nihat Karaer, *Tam Bir Muhalif*, İstanbul: Temel Yayınları, 1998, s.79.

¹⁰⁴ Karaer, *Tam Bir Muhalif*, s 212-213.

Büyük Taarruz'la beraber muhalif gazeteler kapatılır ve Millî Mücadele'yi desteklemeyen muhalif siyasiler hakkında çeşitli hükümler verilir. Birçok siyasî ve politik isim 1922'de çıkan "Yüzellilikler" isimli bir listeye dahil edilerek sürgüne yollanır. Burada dikkat çeken başlıca hususlardan biri siyasî ve politik isimlerin yanı sıra on üç gazeteci yazarın da listeye eklenmiş olmasıdır. İçlerinde belli bir zaman Posta ve Telgraf Müdürlüğü görevinde bulunmuş ve *Aydede* gazetesinin sahibi olan Refik Halid de yer alır. Listede ismi geçen diğer on iki gazeteci yazar şöyledir:

Sait Molla (*Türkçe İstanbul* gazetesi sahibi), Mevlanzade Rıfat (*Serbesti* gazetesi sahibi ve başyazarı), Hafız İsmail (İzmir'de *Müsavat* gazetesi sahibi ve başyazarı), Ali Sami (Bandırma'da *Adalet* gazetesi sahibi), Mir Mustafa (Edirne'de *Temin*, Selanik'te *Hakikat* gazetesi sahibi), Ferit (*Köylü* gazetesi başyazarı), Refi Cevat (*Alemdar* gazetesi sahibi), Pehlivan Kadri (*Alemdar* muharrirlerinden), Fanizade Ali İlmi (Adana'da *Ferda* gazetesi sahibi), Ömer Fevzi (Balıkesir'de *İrşad* gazetesi sahibi), Hasan Sadık (Halep'te *Doğruyol* gazetesi sahibi) ve Refet (*Köylü* gazetesi sahibi ve sorumlu müdürü).¹⁰⁵

Refik Halid bu süreçten itibaren 1938'te çıkacak olan affa kadar Halep'e yakın bir kasaba olan Cuniye'de yaşamaya başlar.¹⁰⁶ Ancak sanatçının gazetecilik hayatı burada da sonlanmaz. Refik Halid sürgün olarak kaldığı Halep'te, 18 Mayıs 1928'de "Vahdet" adlı bir gazete kurar¹⁰⁷ ve yazın hayatına burada devam eder. Sürgünden döndükten sonra ise kapatılan *Aydede* gazetesinin ikinci yayın evresini başlatır ve çeşitli gazetelerde yazmaya devam eder. Refik Halid'in yazılarını yayımladığı gazete ve dergilerin bazıları şöyledir:

Resimli Kitap, Servet-i Fünun, Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, Son Havadis, Kalem Dergisi, Cem Dergisi, Musavver Muhit, Yeni Mecmua, Zaman Gazetesi, Sabah Gazetesi, Âlemdar Gazetesi, Peyam-ı Sabah Gazetesi, Olay, Aile, Çiçek, Divan, Panorama, Her Kalem, Herşey, Mizah, Aydede, Modern Türkiye, Tan Gazetesi, Yenigün Mecmuası, Akşam Gazetesi, Hafta, Kalem Cep Gazetesi, Resimli Yirminci Asır, Yeni Tanin,

¹⁰⁵ Orhan Koloğlu, *Türk Basını: Kuva-yı Milliye'den Günümüze*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, s.53.

¹⁰⁶ Emin Karaca, *150'likler*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2004, s.93.

¹⁰⁷ Mehmet Nuri Yıldırım, *Refik Halit Karay*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997, s.19.

*Aydabir, Yeni İnci, Vakit, Tasvir-i Efkâr, İştirak, İstanbul Postası, Şiir ve Tefekkür, Rûbab, Şehrah, Seda-yı Millet, Doğru Yol, Vahdet.*¹⁰⁸

Türk edebiyatının önemli bir mizah yazarı olan Refik Halid, gazeteci kimliğinden bağımsız düşünülemez. Edebiyat dünyasında önemli bir isim haline gelmesinde başlıca unsur gazetede yazdığı yazılardır. Vücuda getirdiği eserlerin çoğunun çıkış noktasının gazete yazıları olması Refik Halid'in gazetecilik kimliğinin tüm yazın hayatı boyunca ne kadar ağırlıklı ve baskın olduğunu gösterir. Yazar, çeşitli yerlerde yayımladığı fikir yazılarını sonraki zamanlarda derler ve kitaplaştırır. Ölümünden sonra bile bu yazılar yayımlanmaya devam eder ve başta Türk dili ve edebiyatı olmak üzere tarih, gazetecilik, siyaset ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin akademik çalışmalarında birincil kaynak olur.

2.2. Refik Halid'in *Peyam-Sabah* Gazetesindeki Yazıları

Refik Halid'in 1919 ile 1922 yılları arasında *Peyam-Sabah* gazetesinde yazdığı yazılar dikkat çekicidir. Millî Mücadele karşıtlığı ile bilinen sanatçı, bu muhalif tavrını en sert şekilde *Peyam-Sabah*'in "Nakş-ı Berab"larında gösterir. İlk yazısını 02 Teşrinisani 1920 tarihinde yazan Refik Halid, son makalesini de 28 Kanunuevvel 1921 tarihinde yazar. Bu süreç içerisinde yazdığı makaleler dönemin siyasi, toplumsal ve edebî hayatını aydınlatır. Gazete yazılarını Millî Mücadelenin gölgesinde yazan Refik Halid, değindiği her meseleyi siyasî bir bakış açısıyla ele alır ve dönemin mevcut siyasetine eleştiri getirir.

Refik Halid'in *Peyam-Sabah*'taki 1920 yılına ait yazılarına bakıldığında 2 Teşrinisani 1920 tarihinden 31 Kanunuevvel 1920'ye kadar toplamda elli yedi gazete yazısının olduğu görülür. Bunlardan "Aydede" imzasıyla 38 makalesi, "Refik Halid" imzasıyla ise 19 makalesi bulunmaktadır. Ayrıca 03 Kanunuevvel, 10 Kanunuevvel ve 11 Kanunuevvel tarihlerinde ise sanatçı hiç yazı yazmamıştır. Refik Halid'in 1921 yılına ait yazılarına bakıldığında ise 02 Kanunusani 1921'den 28 Kanunuevvel 1921'e kadar toplamda 314 makalesi mevcuttur. 1921'de konuları daha kapsamlı bir şekilde ele alan

---

¹⁰⁸ Yenal Ünal, *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013, s.208-209.

Refik Halid, siyasî meseleleri dile getirirken kullandığı üslubunu 1920 yılına kıyasla biraz daha yumuşatır ve sivri sözlere fazla yer vermez.

Muhalf kimliğiyle öne çıkan Refik Halid'in *Peyam-Sabah*'taki yazıları değerlendirilirken 1920 ve 1921 yıllarındaki yazıları beraber ele alınacak ve makaleler içerdiği konuların ağırlığına göre "Gazete ve Gazetecilik", "Siyaset", "Toplumsal Meseleler", "Belediye", "Savaş ve Savaşın Getirdikleri", "Anılar ve Gözlemler" ve "Edebiyat ve Edebiyatçılar" başlıkları altında tasnif edilecektir.

2.2.1. Gazete ve Gazetecilik

Refik Halid'in *Peyam-Sabah* gazetesinde üzerinde durduğu başlıca meselelerden biri gazete ve gazeteciliğe dair yazılarıdır. Dönemin Ankara Hükûmeti'ni destekleyen gazetelerini hedef alan Refik Halid, gazetelerin taraflı duruşuna ve siyasî gerçekleri ele almamalarına değinir. Bizzat içinde bulunduğu gazete ve gazetecilik müessesine de eleştiri getirir ve dönemin gazeteleriyle gazetecilerine eleştirel bir bakışla yaklaşır.

Gazetelerde eski Hükûmet ve yeni Hükûmet ekseninde taraflı haberler yapıldığı üzerinde duran Refik Halid "Sâbıka, Hâzıra" başlıklı yazısında gazetelerin olumsuz haberleri "Hükûmet-i sâbıka zamanında" ifadesiyle, olumlu haberleri de "Hükûmet-i hâzıra zamanında" ifadesiyle bitirmelerini eleştirir ve bu tutumu oldukça taraflı gördüğünü söyler. Yazıdan alıntıyla Refik Halid durumu şöyle özetler:

On beş, yirmi gündür bu "Hükûmet-i sâbıka zamanında" ibaresiyle hata, kusur ve fenalık tâdadına öyle gözüm alıştı ki şimdi mesela gazetede: "Kasımpaşa'da bir harik zuhur etmiştir" gibi bir haber görünce kendiliğimden başına bir "Hükûmet-i sâbıka zamanında..." mukaddimesini ilave ediyorum! Karadeniz'de zuhur eden fırtına esnasında sekiz yelken gemisi gark olmuştur... Hükûmet-i sâbıka zamanında! [...] "Hükûmet-i hâzıra" ibaresini ise daima bir medh, bir sena takip ediyor: Hükûmet-i hâzıra... [...] On iki liraya paltolar... Hükûmet-i hâzıra zamanında! Sabırsızlıkla beklenen boza çıktı... Hükûmet-i hâzıra zamanında.¹⁰⁹

¹⁰⁹ "Sâbıka, Hâzıra", *Peyam-Sabah*, 07 Teşrinisani 1920.

Refik Halid'in gazeteler üzerinde durduğu bir başka mevzu da gazetelerde yer alan haberlerin insanları alakadar eden türden bir içerik taşımadığına dair düşünceleridir. "Yeni Gazetecilik" başlıklı yazısında dişe dokunur bir haberin yer almamasını ve toplumu ilgilendiren meselelere değinilmemesini eleştirir:

Yok Lütfü Fikri Bey'in müsâlemet ittifakı lüzumsuzmuş, yok bilmem hangi şairin bir divanı varmış ki henüz basılmamışmış, bu büyük bir kadr-nâşinaslık imiş; Niko Yakup'u vurmuş, Ahmet'i otomobil çiğnemiş, Wilson tekrar hastalanmış... Bana ne? Bize ne? Gazeteler bomboş ve kaidesiz meselelerle bizi avutup yoracaklarına asıl dertten, derd-i umumiden, çektiklerimizden bahsetseler, her sabah bir eski dost gibi karşımıza geçip bize geçimden, mâişet kaygısından ve ıslah çarelerinden dem vursalar...¹¹⁰

Sanatçının gazetecilik hakkındaki yazılarına bakıldığında dönemin siyasî arka planı da göz önüne alındığında gazeteciliğin geçmiş zamanlara nazaran daha zorlu bir süreç içerisinde bulunduğu ve üretkenlik bakımından kısır döngüye girdiği görülür. "İki Liman" başlıklı yazısında bu meseleye şöyle değinir: "Ah geçen seneki hayat, hayat-ı matbuat! Ne eğlenceli ne ateşli ne canlıydı... Mevzu bulmak için hiç güçlük çekmez, üzülmeydik, hangi birini yazalım diye şaşırır kalırdık..."¹¹¹ Bununla beraber aynı gazetede yazısında geçmişte çıkan *İleri*, *Tarik*, *İstiklâl*, *İfham* ve *Alay* gazetelerinden örnekler vererek dönemin gazetecilik anlayışına eleştiri getirir:

Gazeteler iki parti olmuş, birbirlerine atıp tutarlar, sövüp sayarlar, karikatürler koyarlar, hicviyeler yazarlar, vesikalar, jurnaller neşrederler, adam akıllı didişir, boğuşurlardı. O zamanki *İleri* böyle bir nevi miydi? O ne kiyâsetli başmakaleler, o ne ahlaklı romanlar, ne marifetler derç ederdi. [...] Sonra ancak yaşlı bir *Tarik* vardı, satılmaz, okunmazdı ama müvezzilerin olsun ağzını doldurdu, ya *İstiklâl* ve onun gözlüklü, beceriksiz muharriri... Ya şebender-i mersûm ve müşterisiz *İfham*'ı... [...] Hülâsa matbuat canlı, kanlıydı, halkı eğlendirir, İstanbul'u şenlendirirdi... Eyvah ki bugün o neşeden, o şevkten eser yok; herkes tövbeli, sakit ve ihtiyatkâr... Bize bu dersi kim verdi? Şu ihtiyat ve basireti kim tâlim etti? Neden artık uluorta onlar ittihatçı değil, biz de itilafçı değiliz?¹¹²

¹¹⁰ "Yeni Gazetecilik", *Peyam-Sabah*, 23 Teşrinisani 1920.

¹¹¹ "İki Liman", *Peyam-Sabah*, 01 Kanunuevvel 1920.

¹¹² "İki Liman", *Peyam-Sabah*, 01 Kanunuevvel 1920.

Gazetecilik meselesinde Refik Halid'in üzerinde durduğu bir başka husus da matbuat cemiyetinin faaliyetleridir. Gazeteciliğe hiçbir katkısının bulunmadığını söyleyerek Matbuat Cemiyeti'nin tüm faaliyetlerinin sözde kaldığından ve her işin de siyasî ve ticari bir çıkar güdülerek yapıldığından bahisle şöyle söyler:

Acaba cemiyetin bugüne kadar gazetecilik âleminde ne hizmeti olmuş, matbuat sahasında vücudu neye yaramış, hangi muharrir ondan bir dest-i muavenet görmüş ve hangi meselede reyinden, müdahale mütalaasından bir fayda husule gelmiştir? Malûl gaziler pazarının gazilere yardım etmesinden bahisle gazetelerde bir hayli tenkidât, haklı makaleler görüyoruz; fakat acaba matbuat cemiyetinin matbuat, malûl ve gazilerine ne muaveneti olmuş, ne hizmeti dokunmuştur? Zaten bizde mühim bir ismin altına toplanarak o işin ve o ismin kâle bile alınmasına lüzum görülmeden vakit geçirmek âdettir, malûl gaziler cemiyeti malûl gazilere değil, ticaretine bakar; hanımları çalıştırma cemiyeti hanımları değil, dedikodusunu, mağazalarını ve heyet-i idare dalaverelerini düşünür; matbuat cemiyeti gazeteciliği, muharrirleri, onların şâyân-ı muavenet ve tetebbu olan ahvaliyle meşgul olmaya değil, lâf ü güzâf ile vakit geçirmeye bakar. Hem asıl tuhafı matbuat erkânı ki Hükûmetleri idarelerinden dolayı tenkit ederler ve nâ-ehil ellerde kaldığını söylerler, kendi cemiyetlerine bir esaslı idare vaz' edemedikleri gibi heyetlerine de tamamıyla ehil zevâtı bir türlü koyamamışlar, bir türlü ispat-ı dirayet edememişlerdir. Zavallı cemiyet bir zamanlar Muhiddin gibi akli kısa, fikri kısır çömezlerle Yunus Nadi hıyarı da başı dumanlı, eli uzun müflislerin oyunağı, vasita-ı ihtikarı oldu. Vaktini hala hesabı verilemeyen birtakım kâğıt ticaretleri ve seyahat simsarlıkları ile geçirdi. Sonra -mütarekeyi müteakip- kongrede defterler sorulup yekûnler karıştırılınca bir arbededir koştular, Yunus Nadi avanesi münekkitlerin üzerine yürüdü, sille, tokat işi kapatmaya kadar vardı... Daha sonra, bazı oyun meraklıları, hasılat olur zu'mıyla cemiyeti bir kalıp haline sokmaya çalıştı, bu suretle de bir hayli para heba oldu, ya o Beyoğlu apartmanlarına, müdebdeb eşyaya, nakillere sarf edilen para... Hepsi çarçur oldu...¹¹³

Görüldüğü üzere Refik Halid, Matbuat Cemiyeti'nin birtakım iş bilmez siyasîlerin elinde bir oyuncak gibi çıkarlar uğruna kullanıldığı ve kendi taraflarına çekilmek istendiği üzerinde özellikle durmaktadır.

¹¹³ "Bir Temenni", *Peyam-Sabah*, 31 Kanunuevvel 1920.

“Haberlere Dair” başlıklı makalesinde ise gazetelerin toplumun sorunlarıyla ilgilenmemesinden, dişe dokunur bir haber yapılamamasından ve halkı ilgilendiren asıl meselelere değinilmemesinden şikâyet eder:

İnsan her sabah gazetelere bir defa hırz-ı can ile sarılıyor, şöyle, alelacele, bir göz gezdiriyor, fakat bakıyor ki o her gün bin ümit ile bekleyip de bir türlü bulamadığı hayırlı haberler yok, somurtup kalıyor. [...] Evet can alacak, dişe dokunacak haberler bu esnada mefkut... [...] İncir çekirdeği dolduracak kıymeti bulunmayan bir sürü havadis sütun sütun dolu...¹¹⁴

Bununla beraber Refik Halid gazetelerde münasebetli tek bir haberin bulunmaması üzerine makalesini bir hikâyeye atıfta bulunarak bitirir:

Bir hikâyeye vardır: Adamın birine münasebetsiz Ahmet Efendi derlemiş, padişaha kadar şöhreti aksetmiş, çağırın göreyim! Demiş, naçar emre itaat etmişler, huzura götürmüşler, durmuş, durmuş da padişaha şöyle sormuş:
– Siz ud çalar mısınız?
– Hayır! Ne münasebetle soruyorsunuz?
– Hiç, demiş, ben de çalamam da...
Gazeteler için de böyle... Başka yazacak münasebetli söz mü yok?¹¹⁵

Sanatçı “Elkab Merakı” başlıklı makalesinde dinlediği bir tartışma üzerine düşüncelerini dile getirir. Tartışmacıların birbirlerine nazikâne ifadelerle yaklaşmasına ve birbirlerine hoş lakaplarla hitap etmelerine değinerek bu durumun gazeteler ve gazeteciler üzerinden aynı şekilde ilerlemediğinden bahseder:

O ne nazikâne, ne edibâne, ne hürmetkâr, ne tâzimkâr bir münakaşaydı, yarabbi... Birbirlerinin ilmüne, irfanına, iktidar ve fazlına toz kondurmuyorlardı, ağızlarından bal akıyordu, âdeta okurken, iki taraf da konuşuyorlarmış gibi gözümde tecessüm ediyorlar, bana eski devirlerin timsali, senalı hasbihallerini, eski ulema ve eski üdebayı hatırlatıyorlardı.¹¹⁶

¹¹⁴ “Haberlere Dair”, *Peyam-Sabah*, 12 Kanunusani 1921.

¹¹⁵ “Haberlere Dair”, *Peyam-Sabah*, 12 Kanunusani 1921.

¹¹⁶ “Elkab Merakı”, *Peyam-Sabah*, 30 Kanunusani 1921.

Refik Halid, daha sonra İspanyolların lakaplarını isimlerinin önüne almalarına dair bir hikâye anlatır, gazetelerin lakap yakıştırmaktaki becerileri üzerine şöyle bir söylemde bulunur:

İspanyol isimleri isimlerinin başına bütün elkab ve rütbelerini sıralamak ve öyle söylemek merakındaymışlar, bunlardan biri, yabancı bir memlekette, bir gece yolunu şaşırmış, bir ufacık han bulmuş, kapısını çalmış, içeriden bir ses “Kim o?” deyince, tesirli olur ümidiyle, ne kadar elkabı varsa saymış, dökmüş... Fakat beklediğinin aksi çıkmış: – O kadar kişiye yerimiz yok! Demişler ve asilzadeyi sokakta bırakmışlar!

Bereket ki gazetelerimiz İspanyol’un uğradığı han gibi dar değil, hepsini istiap edebiliyor!¹¹⁷

“Çıkmaz Sokak” başlıklı makalesinde gazeteciliğin zorluklarından bahseden yazar özellikle gazetelerin satışsız kalması meselesine değinir ve gazetecilik mesleğinin nankörlüğünü bu açıdan ele alır:

Gazeteciliğin en feci ciheti satışını temin edememek, halka kendisini tanıtamamak, beğendirememektir. Mesela düşününüz ki bir gazete ister beş yüz nüsha, ister altı bin nüsha satsın, kâğıt parası hariç, sa’y, himmet, masraf hep birdir, yine o yirmi dört sütun günagün mündericat ile doldurulacak, yine başmakalesi yazılacak, yine resimleri konacak, yine telgraflar dizilecek, hülasa, güya binlerce halk okuyacak, kapışacak gibi ihtimamla, intizamla her satır yerli yerine yerleştirilecek, noksan, hata, ihmal yapmamak için ne gayretler gösterilecek, ne göz nurları dökülecek, ne fedakârlıklara katlanılacak...¹¹⁸

Refik Halid bu kadar uğraş verdikten sonra gazetenin satışının olmamasına karşın düşüncelerini “Satışsız gazeteden nankör, ondan daha sağır ve daha dilsiz ne vardır?”¹¹⁹ sözleriyle ifade eder.

“Ne Diyelim” başlıklı makalesinde de gazetelerdeki mizah anlayışını eleştirerek mizahın kuralına uygun yapılmadığını ve kaba ifadelerin mizah sayıldığını dile getirir:

Yine matbuat aleminde müthiş bir mizah buhranı, cinas, kinaye, telmih ve hiciv fıkdanı var... Bazı sorumsuz gazetelerde tuhafılık diye yazılan bazı

¹¹⁷ “Elkab Merakı”, *Peyam-Sabah*, 30 Kanunusani 1921.

¹¹⁸ “Çıkmaz Sokak”, *Peyam-Sabah*, 16 Şubat 1921,

¹¹⁹ “Çıkmaz Sokak”, *Peyam-Sabah*, 16 Şubat 1921,

fıkraların bayağılığı ve pespayeliği insanı mizahtan tiksindiriyor, soğuk lafların buz gibi manzarası ve karlı tesiri adeta dişlerimizi vurduruyor, asabımızı donduruyor... [...] Aşçı dükkanından serpilmiş çirkef gibi yağlı, lüzûcetli, müteaffin ve iğrenç! Bu müzahrefatı etrafa yayanlar kimlerdir, bunları kimler başımızdan serpiyor, o malum değil... İsimleri, cisimleri, cinsiyetleri na-malum guruh ki bazı matbualarda siftinip duruyorlar. Bir kadeh rakı parasına bu türrehatı mizah namına şuraya, buraya sıkıştırıyorlar, eğlendik ve eğlendirdik sanıyorlar, hani: “Hürriyet! Senin namına ne cinayetler yapılıyor!” diye Madam Roland siyasetgâh başında haykırmış, ben de şöyle bağırırım: “Mizah! Senin namına ne gılgıtlar yapılıyor!”¹²⁰

“Bir Nezahat Numunesi” başlıklı yazısında mizah adı altında *Peyam-Sabah*'ın bulunduğu matbaaya dair makale yazan bir muharriri hedef alır. Bahsettiği muharririn makalesi şöyledir:

Melun bir triumvirat... Babıali Caddesindeki matbaaların birinde sırt sırta vermiş nerede yoğurulup dövüldükleri belirsiz, ayarsız üç demir ayağın üstünde kaynayıp kaynayıp etrafa taşan delik ve mülevves bir kap var. Her sabah ortalığa menhus ve mülevves bir koku, çürük ve müstekrih müzahrefat saçıyor. İçinde neler yok... Lahanadan, şalgamdan tutun da ekşimiş bozalara, küflenmiş turşulara kadar her şeyi var.¹²¹

Muharririn bu yazısına karşılık Refik Halid şu cevabı verir:

Şu cümleye ne dersiniz? Bundan daha müstekrih daha murdar ne yazılır ki? Düşününüz ki bir gazete sabah vakti karilerinin gözü önüne böyle bir devrilmiş süprüntü tenekesi koyuyor ve bunu latife, mizah namına hoşla gitsin, iç açsın, gönül eğlendirsin diye yapıyor. Bunu okuduktan, okumaya katlandıktan sonra rica ederim doğru söyleyiniz, mideniz altüst olmaz, gönlünüz bölünmez mi? Gazete okumamaya yemin etseniz yeri yok mu? [...] İnsanda biraz izan, biraz insaf, biraz terbiye olsa düşünür: – Neden karilerimi iğrendireyim, neden yazımı kirletiyim, neden böyle sabah vakti halka müzahrefattan bahsedeyim?¹²²

Sanatçı daha sonra kendi yazılarını eleştirenler için de şu ifadeleri kullanır:

¹²⁰ “Ne Diyelim”, *Peyam-Sabah*, 17 Şubat 1921,

¹²¹ “Bir Nezahat Numunesi”, *Peyam-Sabah*, 09 Mart 1921.

¹²² “Bir Nezahat Numunesi”, *Peyam-Sabah*, 09 Mart 1921.

Belki benim yazılarımı bazen nezahatsiz telakki ediyorlarsa muarızlarımızın yazılarından bir haberleri olsun... Aynı zamanda, belki, o midesiz muarızlarımız da utanırlar da badema bize hücum için karilerini - velev ki İttihatçı olsunlar- böyle sabah sabah bulantıya düşürmez, azaba sokmazlar.¹²³

“Yalan Aleyhinde” başlıklı makalesinde ise yazar mevcut siyasi düzende çıkan ikilikler neticesinde gazetelerin de yalan haberler ürettiğinden ve insanları doğru olmayan bilgilerle yer yer sevindirip yer yer hüsrana uğrattığından bahseder:

Bu ikilikten, bu ayrı gayrılıktan ne derece mazarrat görüyoruz. İşte bunun neticesi olarak bir sürü yalan haberler yüreklere kâh ümit kâh keder vererek ağızdan ağıza dönüp duruyor, kâh sevindirip kâh üzerek bu bî-esas rivayetler asabımızı harap, aklımızı perişan ediyor. Bana kalırsa şu sırada gazetelerimiz azami surette, ciddi, ağırbaşlı ve hakikat-bîn olmalı, halka en mevsuk ve en müsbet haberler vermek gayesini güderek Harb-i Umumi esnasındaki aldatma ve avutma siyasetinden feragat etmelidir. [...] Hakikat velev ki aleyhimize de görünse onu bütün çıplaklığıyla karşılayacak bir metanet ibrazını kendimize meslek ittihaz edelim. Zira karaya ak, aka kara demekle renk değişmez, göz yummakla tehlike geçirilmez, yalan ve teselli ile gayeye erilmez.¹²⁴

“Bir İrtika” başlıklı makalesinde daha önce yazmış olduğu dolandırıcı iş adamlarını eleştirdiği gazete yazısının toplum üzerindeki etkilerini aktarır. Refik Halid gazetecilik mesleğinin doğruları söylemek olduğunu belirtir ve her zamanda bunun için uğraş vereceğini söyler: “Ortaya tertemiz bir gazete çıkarmak, meydana kusursuz bir kumpanya koymak, sanat ve tahrir sahiplerini etrafıma toplamak, muhtaç memurlara suhulet göstermek, işte bir silsile-i cinayet, bir günah, ayıp, hata silsilesi bana halk içine çıkacak yüz bırakmıyor.”¹²⁵

Refik Halid’in “Sabah Keyfi” başlıklı makalesine bakıldığında insanların artık sabahleyin güzel haberler bekleyerek okuduğu gazetelerin akşam gazeteleri tarafından engellendiği üzerinde durduğu ve akşam gazetelerine eleştiri getirdiği görülür:

¹²³ “Bir Nezahat Numunesi”, *Peyam-Sabah*, 09 Mart 1921.

¹²⁴ “Yalan Aleyhinde”, *Peyam-Sabah*, 31 Mart 1921.

¹²⁵ “Bir İrtika”, *Peyam-Sabah*, 07 Nisan 1921.

[...] Maalesef şimdi bu sabah keyfine akşam gazeteleri engel oluyor: İnsan cigaradan bir nefes çekiyor, kahvesinden bir yudum alıyor ve gözlerini - yepyeni, yakası açılmamış haberler, havadisler bulmak arzusuyla-gazetesine çeviriyor, fakat bakıyor ki okuduğu havadis satırları ona hâyîde geliyor, hep, biraz bildiği, önceden duyduğu haberler... [...] Hakikaten böyledir; akşam gazeteleri sabahleyin okunması zaruri olan gazetelerin zevkini bozmak hususunda birebirdir.¹²⁶

“Acemilik” başlıklı makalesinde ise kendisiyle çatışan gazetecilerin üslubuna yönelik bir eleştiride bulunur. Kendisine hücum için söylenen sözleri şöyle aktarır: “– İlahi Aydede, işte artık kaleminin kırılıp ağzının kapanacağı zamanlar yaklaşıyor, artık sana hakk-ı kelam, hakk-ı hayat memnu olacak, bakalım ne yapacaksın?”¹²⁷ Daha sonra bu sözler üzerine cevap hakkını kullanan Refik Halid, muharririn bu tehdit dolu üslubu hakkında şöyle bir açıklama yapar:

Bilmiyorlar ki bu hareketlerle taraftar ve münasebetkâr oldukları idare ve Hükûmetleri küçültmüş, halk ve ecânib nazarında korkunç bir şekle sokmuş oluyorlar. Öyle ya:

– Benim istediğim idare hele bir teessüs etsin, bak eline kalem alabilir misin?

Demek elbette o idareyi methetmek ve kendini de yükseltmek demek değildir:

– Bir saksı çiçeğim var, koklayanın burnu düşer, elini sürenin kolu kopar!

Diye nasıl bir çiçek medh edilemezse, teessüs edince kalemini kırar, sesini susturur, hakk-ı kalemini, hakk-ı hayatını nez’ eder diye de elbette bir idare methedilmiş olamaz.¹²⁸

Refik Halid kıvrak zekâsı ve mizah yeteneği ile cevap verdiği muharrire nasıl doğru bir üslupla yaklaşması gerektiğini ise şu sözlerle ifade eder:

– Merak etme, kimse hareketine müdahale etmeyecek... Biz seni ancak ilzam ederek susturacağız, cebir ve ikrah ile değil!

Sözünü bilmeyen acemi muharrirler işte hem kendilerini hem taraftar oldukları heyetleri böyle çürütürler! [...] Şimdilik kalem elimizde ve

¹²⁶ “Sabah Keyfi”, *Peyam-Sabah*, 25 Nisan 1921.

¹²⁷ “Acemilik”, *Peyam-Sabah*, 28 Nisan 1921.

¹²⁸ “Acemilik”, *Peyam-Sabah*, 28 Nisan 1921.

gazete de önümüzde ya, işimize bakalım, sizin dedikleriniz oluncaya kadar ne yazsak ve ne kadar söylensek kârdır!¹²⁹

22 Mayıs 1921’de yazdığı “Zabıta Haberleri” başlıklı yazısında Refik Halid sıradan görünen zabıta haberlerinin aslında edebiyat neveleri için birer numune sayılabileceğini belirterek şöyle söyler:

Benim fikrimce gazetelerin okunmağa en layık, eğlendirmeğe en müsait, tetkik ve tettebbua en muhtaç, hülasa ehemmiyeti en haiz kısmı ne başmakaleleri ne siyasî haberleri ne hikâyeleri, ne de mizahî parçalarıdır. Zabıta vukuatı altında hani dörder, beşer satırlık gayet basit, gayet âdi görünen bazı havadisler vardır kaza, darb, ceh, münazaa, sirkat ve yankesicilik gibi... İşte benim müsaid zaman buldukça ciddiyet ve zevkle okuduğum kısım bu kısım. [...] Feci ve gülünç bin bir hikâyenin orada tohumları ekilidir; bu tohumlar hayalinizin hararet ve ışığı ile buluşunca derhal filizlenmeğe, çiçeklenmeğe, meyve vermeğe başlarlar, bir koca roman olurlar.¹³⁰

Sanatçı daha sonra bahsettiği haberlere örnekler verir ve görüşlerini bu örnekler üzerinden çeşitlendirir.

“Bir Ders” başlıklı makalesinde gerek yurtdışındaki gazetelerin gerekse yurtiçindeki gazetelerin doğru haber yapmamaları üzerinde durarak Harb-i Umumi sonrası bu tür yalan haberciliğin çoğaldığından bahseder:

Yine Yunan gazeteleri Ankara’ya doğru ilerlediklerini yazarlarken ben “Uşak’a doğru gerileyebilirler de...” mütalaasında bulunuyorum. Sonra Anadolu haberlerinde “Düşman dört yüz maktul bırakmıştır” cümlesini Yunan haberlerindeki “Dört yüz maktul saydık” ibaresiyle karşılaştırıp “Sıfıra sıfır, elde var sıfır” diyorum. Hülasa bütün o kara ve ak haberleri hiçbir zaman oldukları gibi kabul etmiyorum. Malum ya Harb-i Umumi bize harp zamanında gazeteler nasıl muhakeme ve nasıl mütalaa edilmelidir, bu ciheti pek mükemmel anlattı: Evvela mütalaa-ı askeriyenin hiçbir kıymet ve ehemmiyeti yoktur; gazete idarehanelerinden nâkıs malumat ve nâkıs haritalarla yazılan bu taksir düşünceler ve indî hesaplar ekseriyetle çarşıya uymaz; insanın zihnini teşevvüştten başka bir işe yaramaz!

¹²⁹ “Acemilik”, *Peyam-Sabah*, 28 Nisan 1921.

¹³⁰ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.56.

Gazete muhabirlerinin telgrafları da daima mübalağalı veya noksandır; harp eden Hükümetlerin istihbarat kalemleri ise birer müdafaa ve propaganda vasıtasıdır; binaenaleyh hakikatten uzaktır. Tebliğ-i resmîlere gelince ara sıra onlarda da tabir hatalarına tesadüf mümkündür...¹³¹

Refik Halid neticeyi görmeden hiçbir habere inanmamak gerektiğini makalesinde şu sözlerle vurgular: “İşte Harb-i Umumiden aldığımız bu dersi tatbik edelim, ‘netice’ye varıncaya kadar haberlerin yüzde seksenini daraya çıkaralım yalnız neticedir ki bir esaslı vaziyeti ifade eder. Allah bizim de neticemizi hayır eylesin!”¹³²

“Şenlikler” başlıklı makalesine bakıldığında ise yazarın yurtdışındaki yalan haberleri irdelediği görülür. Öyle ki Mustafa Kemal’i esir aldıklarını söyleyen bu gazetelere karşı Refik Halid Yunanlıları yalan haber yapmak hususunda eleştirir:

[...] Mamafih şayet uydurma ile zafer temin edilebilecekse galebe muhakkak Yunanlılarıdır; şimdiden bihakkın bu hususta bize tefevvuklarını ispat ettiler. İlle dün Yunan yalancılığı en büyük zaferini kazandı:

Atina Bankası kapısının üstüne “Mustafa Kemal esir edildi” diye yazdı. Keşke daha evvel hareket etseydik de Papulas’ın esir düştüğünü biz yazsaydık! Aman yarabbi... Bu hoppalıklara, bu münasebetsizliklere ne lüzum var? [...] Harb-i Umumi esnasında zafer şenliklerini en fazla Almanya yaptı, fakat musâlaha şenliğini talih-i harp müttefiklere nasip etti. İnşallah bizde de bu sefer harp esnasında en çok şenlikleri Atina yapar, fakat musâlaha şenliği İstanbul veya Ankara’ya nasip olur!¹³³

Refik Halid “Fazlası” başlıklı makalesinde kötü giden askerî ve siyasî olayların gazetelere bu şekilde yansımamasından ve gazetelerde her şeyin fazlasıyla olumlu gösterildiğinden şikâyet eder:

Yunan ordusu Ankara üzerine yürüdüğü bir sırada, gazetelere bakıyorum, her zamankinden daha fazla nikbin görünüyorlar... Biz hiçbir vakit bu derece nikbin olmamıştık. Trablus Muharebesi İstanbul’u yeis ve dehşete gark etmişti; matbuat feryat ediyordu; evlerimizi matem bürümüşü; istikbalden korkuyor ve İttihat ve Terakki’ye lanet okuyorduk. [...] Zafer-

¹³¹ Bayram Arslantaş, *Refik Halit ve Milli Mücadele*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2003, s.62-63.

¹³² Arslantaş, *Refik Halit ve Milli Mücadele*, s.63-64.

¹³³ “Şenlikler”, *Peyam-Sabah*, 24 Temmuz 1921.

i nihâî tabiri bile meçhulümüzdü; süngüsünü uzatıp düşman neferini kovalayan hayali muzafferiyet resimleri bile revaç bulmuyordu. [...] “Harp sahasında mağlubiyet, fakat kâğıt üzerinde galebe” diye bir usul, bir nikbinlik usulü icat edildi ve buna umumî bir unvan takıldı: zafer-i nihâî... [...] Malesef bakıyorum ki gazeteler bugün her harptekinden, o Trablus, Balkan ve Harb-i Umumî’dekinden daha nikbin... Hatta Anadolu tebliğlerinden, Fevzi Paşa’nın beyanatından bin kat fazla!... İşte bu kadarını aklım almıyor! Hatta belki şu saatte bunu Anadolu kumandanlarının da aklı almıyordur ve Yunus Nadi Bey bile hayran kalıyordur!¹³⁴

“Mevsuk Haberler” başlıklı makalesinde ise Galata’da bulunan iki ecnebi gazeteden söz ederek Türk gazetelerinin Anadolu’dakilerle mülakat yapamayıp haber alamamasına karşın bu ecnebi gazetelerin sürekli Anadolu ile bilgi alışverişinde olmalarına değinir:

Galata’nın iki ecnebi gazetesi var ki öyle bizim gazeteler, Hükûmet mahâfili ve mahâfil-i ecnebiye gibi Anadolu havadisi almak hususunda hiç de müşkülleri yok... Bunlar adeta Ankara’ya telli ve telsiz müteattid telgraf ve telefonlarla sıkı sıkıya merbut bulunuyorlar; orada olan biten işleri, harekât-ı harbiyeyi, azl ve tayinleri, içtimâları, hülâsa bütün esrarı günü gününe, saati saatine, hatta ekseriya dakikası dakikasına ahz ü zapt edebiliyorlar. [...] İşte bu iki gazete, bu minval üzere Anadolu ile daima hal-i temastalar... Mösyö Panayotaki telefonu eline aldı mı planlarımızı, tayinlerimizi, kuvvetimizi, sevkülceyş noktalarımızı, hepsini, bütün esrarımızı derhal öğrenebiliyor ve ertesi günü de gazetesine sığacağı sığacağı yazıyor. Asıl acayibi bizim gazetelerimiz dahi bu telsiz telefon haberlerini aynı aynına, hem de inanmış görünerek sütunlarına geçiriyor! Jurnal Duryan’ın Anadolu’dan aldığı haberlere nazaran... Kuvâ-yı Milliye erkân-ı askeriyesinden bir zatın *Bosfor* gazetesine bâkî olan beyânatına göre... Düşününüz ki devletler, sefaretler, Bâb-ı Âli, Avrupa matbuatı, Türk gazeteleri, hiçbiri Anadolu’dan haber alamıyor ve mülakat temin edemiyor, fakat bunlar, Yunan muzafferiyetlerini altı sütun üzerine sayfalarına bu aleyhtar gazeteler hem havadis alabiliyorlar, hem de mülakatlar temin edebiliyorlar... Galiba Anadolu ajanslığını *Bosfor* deruhte etti. Yazık öyleyse *İkdam*’a, *Akşam*’a veya *İleri*’ye... Meğerse bunlar Anadolu nazarında *Bosfor*’dan daha az şayan-ı itimat etmişler! Kim bilir şu dakikada Panayotaki telsiz telefonuyla Ankara’dan ne taze, ne canlı haberler almakta, yeni planlarımıza ne sühûletle âgâh olmaktadır:

– Alo! Neresi? Ankara mı? Burası *Bosfor*! Yeni bir haber var mı?

¹³⁴ “Fazlası”, *Peyam-Sabah*, 27 Temmuz 1921.

– Var... Fili bir yılan yuttu!¹³⁵

Refik Halid “İkaz” başlıklı makalesinde İttihatçı gazetelerin muhalif gazetelere saldırmalarından ve bu gazetelerin kötü üslubundan bahseder. Sulh isteyen muhalif yazarlara karşı yöneltilen hain, vatansız, sefil gibi yakıştırmalara binaen yazar aslında vatanperverliğin sulh istemekle olunabileceğinin altını çizer. Bununla beraber üslup konusundaki hassasiyetini bir kez daha gösteren sanatçı, İttihatçı muharrirlere şöyle hitap eder:

İttihatçı gazetelerden azılları son günlerde adet edindiler, harp ve darp, taktik ve tahrip ve Bolşeviklik aleyhindeki neşriyata, gazetemizin neşriyatına mukabil savlet ediyorlar, binaenaleyh bize de baltanın ağızıyla cevap vermek icap ediyor, ediyor ama baltacılık elimizden gelmiyor, elimizin altında olduğu zaman bile...

Sulha taraftarlığımızın uğradığı şu cevap ve şu kelimelere bakınız, aynen iktibas ediyorum:

‘Hainler! Şeniler! Sefiller! Vatansızlar! Vatanın namuslu evladı arasında yaşamaya hakkı olmayan caniler!’

Evet böyle diyorlar, üzerimize bu galiz kelimelerle hücum ediyorlar; onlar ki muhalefet balta elinde olduğu vakitlerde bile bu keskin aleti üzerlerinde denemeye, bu tarzda mukabeleye tenezzül etmediydi. Hatta etmek isteyenleri de men’e, hem de ikbalini tehlikeye koyarak men’e kalkıştıydı...

[...]

– Sulh cihetini de biraz düşünsek, siyaseten de biraz çalışsak!
Diyenler hakkında bir “hain”, “sefil” ve “şeni” kelimeleri kullanılabilsin...¹³⁶

“Halimiz” başlıklı yazısında ise sanatçı, vapur yolculuğu sırasında görüştüğü biriyle gazeteler üzerine yaptığı konuşmayı aktarır. Makalesinde *İkdam*, *Tercüman*, *İleri*, *Akşam*, *Vakit* ve *Tevhid* gazetelerinden bahseden Refik Halid gazeteciliğin geldiği konumu eleştirir. Kendi düşüncelerini doğrudan aktarmayıp, vapurda muhabbet ettiği zat üzerinden okura sunar:

Vapurda ahabplarıma matbuatın kıymetinden, hamiyet, nüfuz ve itibarından dem vuruyordum, o sırada karşımda oturan bir zat, adımı

¹³⁵ “Mevsuk Haberler”, *Peyam-Sabah*, 28 Temmuz 1921.

¹³⁶ “İkaz”, *Peyam-Sabah*, 07 Ağustos 1921.

bilmediğim halde on seneden beri mütemadiyen selamlaşp hal ve hatır sorduğum bir aşına-çehre söze karıştı dedi ki:

– Buyurduklarınız çok doğru ama buraya, bizim matbuata göre değil!

–Neden? Diye kızdım, niçin?

– Şunun için ki o her sabah ve her akşam çeşit çeşit resimleri, sütun sütun makaleleri, muhteşem imza ve unvanlarıyla sokaklara dökülen gazetelerde ben mühim hiçbir şahsiyet-i siyasîyeye rast gelmedim... [...] Bilakis gazetelerimiz şöhretsiz, şahsiyetsiz birtakım yarım yamalak muharrircikler elinde! Öyle muharrir-i ser-sütunlar ki onlarla beş dakika bir siyasî hasbihalde bulunamazsınız; siyasette zerre kadar behreleri, memlekette sarı çizmeli Mehmet Ağa kadar bile şöhretleri yoktur!

– Evet ama...

– Eveti, falanı yok... Mesela, buyurunuz işte *İkdam*... Büyük bir gazete Avrupa’da böyle isimsizler elinde midir? Ser-muharriri kimdir? Neler yazar ve neler düşünür? Şimdiye kadar ne dedi ve hangileri çıktı? Rical-i mühimmeden, ecnebilerden kimlerle düşer kalkar, ne gibi mahâfil ile temas eder? Hiç... Yazısını yazar, şemsiyesini koltuğunun altına alır, evine, uykuya varır! Sonra *Vakit*... Aynı hal... Başında adı sanı malum bir adam yok! *İleri* ise kimsesizliğin, yoksulluğun timsal-i fecii... [...] *Akşam* haşarı gençler, *Tercüman* tecrübesiz bir kâtip elinde...

[...] Muhatabım kalkıp yürüyüverdi, ben de donup kaldım; ah nasıl, ne yüzle diyebilirdim ki *İkdam* ser-muharriri bir recul-i meşhurdur; *Vakit*’i bir şahsiyet-i mümtaze çıkarır; *İleri* akıllıların elindedir; *Akşam* sahipleri küçük değildir, *Tercüman* ser-muharriri siyasetten anlar, *Tevhid*’e gelince fikirle lebâlebdır... Bunları nasıl iddia edebilirdim? Muarızımız gazeteler yüzünden bir utandım, bir yere geçtim ki...¹³⁷

Refik Halid “Bir İntikam” başlıklı yazısında bir zamanlar Enver, Cemal ve Talat Paşa’nın tarafını tutan İttihatçı gazetelerin Mustafa Kemal’in fotoğraflarını dahi paylaşmak istememesi fakat şimdi boy boy fotoğraflarını paylaşmak için kapıştıkları üzerinde durur. İttihatçı gazetelerin iki yüzlü duruşlarını dile getiren Refik Halid’in, Mustafa Kemal’e karşı olan tavır ve üslubunun yumuşaması da dikkat çekicidir:

Başkumandanlık münasebetiyle İttihatçı gazeteleri boy boy, şekil şekil resimlerle donandı. Kumandan-ı cedidin o askerî ve mülkî kıyafetindeki tasvirleri neyse ne... [...] Geçen gün vapurda bu bahsi yürütürken bir ahbap söze karıştı; dedi ki:

“– Mütarekeyi müteakip, şimdiki Millet Meclisi reisi Pera Palas’ta sessiz, sedasız otururken sık sık ziyaretine giderdim, ne hoş söyler, ne tatlı

¹³⁷ “Halimiz”, *Peyam-Sabah*, 08 Ağustos 1921.

anlatır, ne münsif ve mutedil görünüyordu... ‘Paşa, derdim, şu inziva halinden yavaş yavaş sıyrılıp çıksanız, biraz kendinizi gösterseniz, halka isminizi, resminizi tanıtırsanız; bakınız elde rical yok, sizin cemiyetin, Enver’in ve Cemal’in hasmı, muarızısınız, bu sıfatla, bu münasebetle ne çabuk ve ne kolay bir surette mevkiinizi temine ve bilmünasebe memlekete hizmete muvaffak olabilirsiniz!’ Kendisi bu tavsiyemi tebessümle dinler: ‘Bilmezsiniz siz bu gazeteleri, hepsi Enver’in, Cemal’in ve Talat’ın bendeleri, kâselisleridir, beni tutmazlar, bana yardım etmezler!’ dedi. [...] ‘Eminim ki paşa, Anadolu’da bugün oturup da bu çeşit çeşit, elvan elvan, boy boy fotoğraflarına baktıkça:

– Hay köftehorlar hay! Bir zamanlar nazlanıyordunuz; şimdi pabucumun resmini bulsanız ilk sahifeye çerçeveleyip koyacaksınız! Sizin ne mal olduğunuzu sanki ben bilmez miydim?

Demekten kendini alamaz... Hatta belki beni bile hatırlar ve gülümser!’

Arkadaşım sözünü bitirdi; ‘Tevhid’in o günkü nüshasındaki iri boy resme bir nazar attım, hakikaten bu hale gülümser gibi duruyor ve lisan-ı haliyle sanki:

– Nasılmış? Sen misin kahraman isteyen?

Diyordu. Buna ben de gülümserdim; bu tarzdaki kansız, ölümsüz, tatlı intikam benim de hoşuma gitti!¹³⁸

‘Musiki ile Tedavi’ başlıklı yazısında İttihatçı gazetelerin yaptığı yalan haberlere ateş püskürür ve şöyle söze başlar:

Bir defa vaziyet-i hakikiyeyi iman ve izan ile düşünüp sonra İttihatçı gazeteleri okuduktan sonra ateş püskürmemek kabil mi? Mesela ‘Tercüman’ gazetesi Anadolu ordusunun ikinci hatt-ı müdafaaya çekilmesinden bahsederken ne diyordu biliyor musunuz? ‘Birinci hatta Yunanlılar mağlup oldu’ diyordu. Allah esirgesin, anlaşılan bir hatt-ı harpten çekildikçe mütemadiyen Yunan mağlup olacak ve bu minval ile, maazallah, Ankara’yı terk edeceğiz, daha içeriye gideceğiz, fakat biz galip gele gele, düşman mağlup ola... [...] İşte bu bayağı satış hilelerine öyle hiddetlenmiş, öyle coşmuş bir haldeydim ki evde duramadım.¹³⁹

Makalede daha sonra sinirle evden çıkıp vapura bindiğinden, vapurdakilerin de gergin bir şekilde seyahat ettiklerinden bahseder. Sonrasında bir saz sesinin işitilmeye başlanmasıyla insanlardaki gerginliğin geçmesini musikinin sakinleştirici etkisine

¹³⁸ ‘Bir İntikam’, *Peyam-Sabah*, 14 Ağustos 1921.

¹³⁹ ‘Musiki ile Tedavi’, *Peyam-Sabah*, 05 Eylül 1921.

bağlayan Refik Halid, musikiyle siyasî gerginliklerin de son bulabileceğini söyleyerek lafî siyasete getirir:

– Adam sen de dedim, şimdi durup dururken gazetelere atıp tutmaya ne lüzum var? Keyiflerine gittiği gibi yazsınlar, ben karışmam! Hiddetimden eser kalmamıştı. [...] Acaba Büyük Millet Meclisi binasındaki müzakereler esnasında böyle (ehviye-i latife)ler terennüm edilse ve başkumandanlık makamında da mütemadiyen hazin sazlar çalınsa harp kâfi görülerek bir sulh arzusu hâsıl olmaz mı? Mûsikînin insanlar üzerinde değil hayvanat-ı saire üzerinde bile tesiri fennen sabit... Bu itibarla sade bizim karargâhta değil, Yunan karargâhında da saz tecrübesinin müessir olacağına neden itimat etmeyelim?¹⁴⁰

Refik Halid, “Sahte Delil” başlıklı makalesinde *Tasvir-i Efkâr*’ın sahibi olan Velid Ebüzziya’nın dini kullanarak halkı kandırmaya çalışmasını ve gazeteyi bu amaçla kullanmasını belirterek Ebüzziya’yı eleştirir:

[...] İşte Tasvir-i Efkâr sahibi de bu kısımdandır, bu kısmın ser-efrâzândandır; gazeteciliğini bu yola sokmuş, kârını böyle çıkarmak yolunu bulmuştur. Dini kendisine alt edip hep dindar ve mütteki ahaliyi aldatır, şeytan gibi daima bunların, bu salâbet-i diniye ve ahlakiye ashabının iğva ve ifsadını kendisine vasıta-i sanat ve servet ittihaz eder. Ebüzziyazâde, (babası oğlunun, oğlu da babasının iane ve işaretiyle tanılan bu acayip isimli kimse) şöyle düşünmüş:

“– İstanbul’da ve Anadolu’da bir tabaka var ki salâbet-i diniye sahibidirler, bunlara suret-i haktan görünerek hulûl etmek işten bile değildir; gazeteme dört, beş sûfi makale, beş, on Arapça cümle, bir miktar da dua karıştırmak onları avlamaya kâfi gelir; zaten ismim de müsait, hem “ebu”su var, hem “velid”i... Daha Arabî, daha tarihî isim arasam bulamam. Binaenaleyh an’anât-ı diniyyeye merbut şu nezih ül ahlak ve saf tabakanın her gün yüzlüklerini çekmek ve bu para ile âli yaşamak, Frenk illerinde de ara sıra keyif etmek işten bile değildir!”

[...] İşte öyle, gözü soygunda, bir sahte hacı, bir sahte hoca ve bir sahte delil!¹⁴¹

¹⁴⁰ “Musiki ile Tedavi”, *Peyam-Sabah*, 05 Eylül 1921.

¹⁴¹ “Sahte Delil”, *Peyam-Sabah*, 11 Eylül 1921.

“Gelecek Sene” başlıklı gazete yazısında ise yurt içinde ve yurt dışındaki gazetelerin yeni yılda da aynı haberlerden bahsedeceğinden ve aynı teranelerin söyleneceğinden şikâyet eder ve olası haber başlıklarına örnekler gösterir:

Tan ise son nüshasında Yunanlılarca İzmir’in tahliyesini zaruri buluyormuş... Bekir Sami Bey “Anadolu her zamankinden daha kuvvetlidir” demiş, *Daily Telgraf* muhabiri Ankara’da müzâyaka hüküm sürdüğünü haber almış... [...] *Peyam-Sabah* bir tebliğ uydurmuş, o uydurmamış *Tevhid-i Efkar* uydurmuş... İzmit’ten bir haber gelmiş: Yunanlılar ricata başlıyormuş... Anadolu Ajansı “Düşmanı Kızılırmak’tan garba doğru attık, askerlerimiz nehri yüze yüze geçtiler!” diye yazmış... [...] Eğer yine böyle, gire çıka, ilerleye gerileye, taarruzdan ricate, ricatten taarruza, işgalden istirdâda harp devam edecekse aynı teraneleri dinlemeye ve aynı maceraları işitmeye benim tahammülüm kalmadı. Hoş, sade benim değil, buna dağ, taş, Anadolu toprağının da tahammülü kalmadı. Ne olurdu, bari bu uzun facianın birkaç kanlı perdesi de Yunan topraklarında oynansaydı...¹⁴²

Refik Halid “Kavuklular” makalesinde ise bir gazetenin “Anadolu’da Muzafferiyet İntibâatı” serlevhası altında paylaştığı fotoğrafı konu edinir. Anadolu’da köylü halkın zafer haberleriyle sevinmesini fotoğrafladığını söyleyen bu gazetenin gerçek olmayan bir fotoğraf paylaştığını iddia eden Refik Halid fikrini şöyle savunur:

Köy ihtiyarları kemal-i sükûn ve itidal ile konuşurlar. Biri:
– Kasabada bugün yine şenlik varmış!

Der, öbürü:

– Neden? Diye meraksızca sorar.

– Düşmanı yenmişiz de...

Kahve halkı hep birden:

– Hele sonunu görek de...

Derler, büyük bir bedbinlik, hayır bedbinlik değil, bir basiret gösterirler... [...] Binaenaleyh o yerlerde nümayiş, sûr u sürur, heyecan, aldatma ve aldanış yoktur; bunlar ancak Hükûmetin nüfuzu olan kasaba ve nâhiye merkezlerinde mevcut ve mümkün olabilir. Evvelki günkü gazetenin o fotoğrafı işte, evvela, bu Hükûmete mebniydi ki sahte idi...¹⁴³

¹⁴² “Gelecek Sene”, *Peyam-Sabah*, 19 Eylül 1921.

¹⁴³ “Kavuklular”, *Peyam-Sabah*, 17 Teşrinievvel 1921.

Sanatçı bu sözleriyle köylü halkın neticeyi görmeden evvel bu şekilde heyecana kapılmayacağını ve olayların neticesini soğukkanlılıkla bekleyeceğini anlatmak ister. Daha sonra fotoğrafı sahte bulmasının sebebini de şöyle açıklar:

Ben görmeyeli, yani mütarekeden beri tebdil-i şekil ve libas etmiş... Artık potur, cepken, gocuk, fes giymiyor, ecdadımızın kıyafetini kabul etmiş... Başta kallavi kavuk, sırtta önü kürklü yeniçeri hırkası, ayakta çetik pabuç, belde balta... Bir sıraya dizilmişler ve ellerinde acayip şekilde birtakım musiki aletleri, alaturka, ala-yeniçerice bir konser veriyorlar! Aferin Kuva-yı Milliye'ye... Az zamanda ne marifetler becermiş, Anadolu köylüsünü, iki senede, böyle, baştan ayağa kadar değiştirmeye, millî ve an'anevi bir biçime sokmaya nasıl da muvaffak olmuş! Yazık ki o havâli bize memnu ve mesdud... [...] Ah, koca sahtekâr gazete, anlamadınız mı, "Anadolu köylüsü zafer tes'idinde" diyerek Gülhane Parkı'nda yapılan bir müsamereye müteallik fotoğrafı, mehterhane takımının konser verirken çıkardığı kavuklu pabuçlu resmi koymuştu! Zavallı bizler, safdil karîler! Anadolu namı altında ne külahlara geliyor, külah değil, ne kavuklar giyiyoruz!¹⁴⁴

"Fuzuli Bir Düşman" başlıklı makalesinde, Alman gazetelerinin Türkler aleyhinde yazdıkları yazılardan ve Türk düşmanlığından bahseder. Almanların Yunan askerî harekâtını desteklemesine ve şaşaa ile anmasına karşılık şu sözleri söyler:

Dünyada bir memleket, bir milleti bir ülke var ki Türk'e bütün milletlerden ve bütün memleketlerden daha düşman... (Türk!) der demez kan başına çıkıyor ve gözleri yerinden oynuyor! Evet, o memlekette hiçbir gazete yok ki Yunan harekât-ı askeriyesini telleyip pullayıp iftiharla, takdirle, bire bin katarak sütunlarına derç etmiş olmasın, bizim yorgunluğumuzdan, izmihlâlimizden memnuniyetle, sevinçle, güle güle bahsetmesin... [...] Şimdi, düşünelim: Bu hasım memleket acaba hangisidir? Bizi bu derece tanımayan zalim ve kör ahali dünyanın ne tarafında sakindir? Bu liyakatsiz halkın adı nedir? Bu düşmanımızın ismi ne olabilir? Söyleyeyim: Almanya! Evet Almanya ve Almanlar... Evet, onlar! [...] Ah, halbuki biz onun uğruna ne kanlar dökmüş, ne yerler kaybetmiş, ne hallere, bu hallere düşmüştük! [...] Haydi muhalifler her hususta yanılmış olsunlar ve yanılmakta bulunsunlar, fakat Alman aleyhtarlığından dolayı ne kadar iftihar etseler yeri vardır. Onlar böyle iftihar ettikçe hala kursaklarında Alman parası, Alman tanesi ve koleksiyonlarında Alman dalkavukluğu,

¹⁴⁴ "Kavuklular", *Peyam-Sabah*, 17 Teşrinievvel 1921.

Alman meddahlığı gizli duran gazetecilerimiz şu rezaletlere seyirci oldukça her gün, beşer, onar kere hicaplarından yere geçmelidirler!¹⁴⁵

Refik Halid'in "Cevabım" başlıklı gazete yazısına bakıldığında ise *Yeni Şark* gazetesinin kendisi için itham ettiği sözlere karşı cevap verdiği görülür. *Yeni Şark* muhabiri Refik Halid'in yazılarını münasebetli-münasebetsiz bulduğunu, Küçük Talat'a teşekkür borçlu olduğundan müdafaa ettiğini iddia eder. Bunun üzerine yazar kendisini şu sözlerle savunur:

Ah keşke Yeni Şark muharririnin yazıları da ratb ü yâbis, soğuk veya sıcak, tuhaf veya hazin, hülasa bir şey, adı sanı, sıfat ü keyfiyeti malum, belli başlı bir şey olsaydı da benim yazılarım gibi gazetesine kâr verseydi, zarar değil... Biz bu yazılarımızla harp zenginlerinden îâne istemeden ve muhtekirlerin mürüvvetine sığınmadan alâkülli hâl geçinip gidiyoruz. [...] Ah, keşke Yeni Şark muharriri de böyle bizim gibi deyn-i şükranı olanları müdafaa etmek faziletini gösterseydi... Biz Küçük Talat Bey'in yalnız muârefesinde ve mecmua-i edebiyesinde bulunduk. [...] Bir muharrir bizi Küçük Talat'tan makale parası almakla nasıl tenkide kalkar, anlamıyorum!¹⁴⁶

"Kırlı Yazılar" başlıklı makalesinde *Karagöz* adlı bir mizah gazetesinin üslubuna yönelik eleştiride bulunur. Gazetede mizah yapmak amacıyla terbiye dışı yazılar kaleme alınmasına tepki gösteren Refik Halid mizah anlayışının geldiği noktaya dikkat çekerek şöyle bir yorumda bulunur: "Kolera ile, verem ile, çekirge ile, her muzır, murdar, tehlikeli marazla mücadele edilen bir zamanda bu zehirli yazılarla, bu murdar hastalıkla mücadele her halde faydalı olacaktır! Bu matbuatın temiz kısmına bir vazifedir!"¹⁴⁷

Refik Halid "Zavallı Karagöz" başlıklı makalesinde yine *Karagöz* gazetesini hedef alır ve bayağı bulduğu yazıları "Her nüshasını ahiretten haber alan Karagöz'ümüz o kabalıkları, o adilikleri ve o ahlaksızlıkları okuyup seyrettikçe dünya yüzünde nam bıraktığına bin kere pişman olur"¹⁴⁸ ifadesiyle eleştirir.

¹⁴⁵ "Fuzuli Bir Düşman", *Peyam-Sabah*, 26 Teşrinievvel 1921.

¹⁴⁶ "Cevabım", *Peyam-Sabah*, 09 Teşrinisani 1921.

¹⁴⁷ "Kırlı Yazılar", *Peyam-Sabah*, 08 Kanunuevvel 1921.

¹⁴⁸ "Zavallı Karagöz", *Peyam-Sabah*, 16 Kanunuevvel 1921.

2.2.2. Siyaset

Millî Mücadelenin en sıcak zamanlarının yaşandığı 1920-1921 yılları İstanbul ve Ankara Hükûmeti arasındaki çatışmalara, işgal altındaki Anadolu'nun gölgesinde geçen bir zamana tekabül eder. Siyasî bir bunalım içinde geçen bu süreçte Refik Halid Türkiye'deki siyasete, bilakis Ankara Hükûmeti'nin siyaset politikasına ağır eleştirilerde bulunur. İttihat ve Terakki üzerinden Millî Mücadele destekçilerine sivri bir üslupla cüretkâr yazılar kaleme alır.

Refik Halid'in gazete yazılarının büyük bir kısmı siyaset hakkındaki görüşlerine dayanır. Dolayısıyla muhalif kimliğinin baskın bir şekilde görüldüğü yazıları siyaset içerikli olanlarıdır. Dönemin politik ve siyasî meselelerinden uzak kalamayan Refik Halid, Millî Mücadele karşıtı yazılarıyla *Peyam-Sabah* gazetesinin ses getiren muharrirlerinden biri olur. Sanatçının *Peyam-Sabah*'ta yazdığı siyaset hakkında makaleleri konu ağırlıklarına göre “Siyasî Şahsiyetler”, “Siyasî Mekân”, “Bolşeviklik Meselesi”, “Vatanperverlik ve Anadolu'ya Göç” ve “Londra Konferansı” şeklinde beş farklı alt başlık beraberinde ele alınacak.

Siyaset temelinde yazdığı gazete yazılarına bakıldığında büyük bir kısmında doğrudan İttihat ve Terakki'yi hedef aldığı görülür. Türkiye siyasetinin kötü durumda olmasının birincil kaynağı olarak İttihatçıları gösterir ve Meşrutiyet sonrası siyasetten dem vurur. Dönemin siyasetini yakından takip eden Refik Halid yazdıklarıyla Ankara Hükûmeti ve Anadolu üzerinde yoğunlaşır.

Refik Halid *Peyam-Sabah*'ta yayımladığı ilk makalesi olan “Oradakilere Dair” başlıklı yazısında Anadolu'ya gidemediğinden, bir zamanlar sürgündeyken de oradan buraya gelemediğinden bahseder. Anadolu'ya gidişinin imkansızlaştığı bu siyasî devirde Anadolu'ya hitaben şöyle seslenir: “Beni aforoz etmek sana düşer miydi? Ne dersin? Acaba kalkıp geliversem mi?”¹⁴⁹ Refik Halid daha sonra Ankara Hükûmeti'nin ve destekçilerinin kendi menfaatlerini gözetmesi ve halkı da yalan haberlerle oyalaması

---

¹⁴⁹ “Oradakilere Dair”, *Peyam-Sabah*, 02 Teşrinisani 1920.

üzerinde durur. Ayrıca Ankara Hükûmeti destekçilerinin rahat ve gamsız bir şekilde yaşamalarına da değinen sanatçı, onların Anadolu'daki durumlarını şöyle özetler:

Gözlerimi açarım

Ne bulursam kaparım

Arzusuyla her birimiz keyfimizin dilediği yere gider, canımızın istediğini işler, işte böyle, burada ne memnuysa orada mubah, tepeden tırnağa kadar pür-silah, avuna aldata, aldata, kandıra, gamsız, kasavetsiz bir ömür sürerdik!

Anadolu! Acaba geleyim mi ne dersin? Yoksa tecrübe için evvela, bir heyet başında Lütfü Fikri Bey'in veya bir başkasının gittiğini mi bekleyeyim? Bu heyet "Seke seke ben geldim!" derse "Çingırağım hoş geldin!" der misin; yoksa daha "Babamın burada tütün kesesi kalmış!" cümlesini tamamlayamadan:

– Baban da halt etmiş, sen de!

Cevabıyla ters yüzüne savar mısın?¹⁵⁰

Sanatçı "Hükûmet Takvimi"¹⁵¹ ve "Müzakere Programı"¹⁵² başlıklı yazılarında Ankara Hükûmeti'nin faaliyetlerinden ve Anadolu'ya gönderilen heyetlerin yaptığı çalışmalardan bahseder. Bu yazılarında da mizah ögesini ön planda tutan yazar, Hükûmetin gerekli işlerle uğraşmayıp halkı oyalayıcı işlere yönelmesini eleştirir.

04 Teşrinisani 1920'de yazdığı "Suya Sabuna Dair" başlıklı yazısında ciddi meselelere değinmeden ve özellikle siyasetten uzak durarak nasıl yazı yazılabileceğinden bahseder. Yazının başlığında da ironik olarak su ve sabun ifadelerini kullanan Refik Halid, hamamdan uzun uzadıya bahsettikten sonra "Acaba bu hamam hikayesi ile suya sabuna dokunduk mu dersiniz?"¹⁵³ ifadesiyle yazısını bitirir.

Refik Halid Anadolu'daki siyaseti yakinen takip eder ve Ankara ahalisinin durumunu *Peyam-Sabah* aracılığıyla İstanbul'dakilere iletir. "Hayırlı Alamet"¹⁵⁴ başlıklı gazete yazısında Refik Halid Anadolu'daki ispiro ve alkol yasaklarından bahseder ve

¹⁵⁰ "Oradakilere Dair", *Peyam-Sabah*, 02 Teşrinisani 1920.

¹⁵¹ "Hükûmet Takvimi", *Peyam-Sabah*, 03 Teşrinisani 1920.

¹⁵² "Müzakere Programı", *Peyam-Sabah*, 06 Teşrinisani 1920.

¹⁵³ Refik Halid Karay, *Ago Paşanın Hatıratı*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, s.54-55.

¹⁵⁴ "Hayırlı Alamet", *Peyam-Sabah*, 05 Teşrinisani 1920.

idam konusuna değinerek bu durumların neticesinde oradakilerin İstanbul'a dönüp İtilafçılarla anlaşmaları gerektiğini vurgular.

Refik Halid 08 Teşrinisani 1920'de yazdığı "Dargınlığa Barışıklığa Dair" başlıklı yazısında doğumdan itibaren insan hayatında yer alan dargınlıktan dem vurur. Bu dargınlık ve barışıklığın insanın ömrü hayatı boyunca kısır bir döngü içerisinde sürüp gittiğinden bahseden sanatçı siyaset ve Hükûmet merkezindeki dargınlıklara ise şöyle değinir:

Siyasette, fırkacılıkta da böyledir:

– Sözüünüzü geri alınız!

Tarzında bir çıkışma, sert bir cevap, kıyamet kopar... Birinin yararı bir tarafa, diğerininki diğer tarafa ayrılır... Makaleler, beyannameler, istifalar, yeni yeni fırkalar, istinat, iftira, tezvîr, tehdit... Biraz daha geçer "Tehlikei müştereke" karşısında barışılır. Fakat uzun sürmez:

– Hakaret addederiz!

Şeklinde yeni bir sûitefehhüm; muaraza, tefrika, alt tarafı yine Çapanoğlu...

Al bir aksilik daha; yine düşün barışmanın yolunu!

Hükûmette de aynıdır ya:

Ahfeşin keçisi gibi baş sallamağa başlayınca bir bürünettir yüz gösterir, bunu: "Ahvalî sıhhiyem deruhte ettiğim vezaifin hüsnü suretle ifasına mani olduğundan..." Yahut "Memleketi izmihilâle sevkeden gayrı kanunî ve keyfî israfat ve icraata daha ziyade iştirâk edemiyeceğim cihetle..." tarzında bir istifa; buna: "İstifasının kabulile... Nezaretine erbab-ı likayat ve ihtisastan bir zatın tayini hususuna..." Gibi bir cevap... Artık ne bolca maaş, ne otomobil, ne ziyaretçi, ne ricacı hulâsa can sıkıcı bir menkûbiyet!¹⁵⁵

Refik Halid "Aldanan Kim?" başlıklı makalesinde dünyadaki ve Türkiye'deki gidişattan memnun olmadığından ve tedirginlik duyduğundan bahseder. Sabah evden çıkıp işe gidene kadarki süreçte gördüğü her şey sanatçıya korku vermektedir. Yazar, kalabalıklar içinde ürkek ve iki büklüm geçtiğini ifade ederek ülke siyasetinin geldiği durumdan rahatsızlık duyduğunu şöyle dile getirir: "Ben böyleyim, gidişi beğenmiyor, bu fazla kargaşalık ve sarsıntıdan medet ummuyorum. Halbuki işi aksi cihetten düşünün,

¹⁵⁵ Refik Halid Karay, *Ago Paşamın Hatıratı*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, s.59.

görenler var: Etekleri ıslık çalıyor...Ben mi hata ediyorum yoksa onlarınki mi vehim?
İnşallah aldanan benim!”¹⁵⁶

11 Teşrinisani 1920’de kaleme aldığı “İşrete, İkbale Dair” başlıklı yazısında ise Refik Halid “işret” ve “ikbal” kavramları üzerinde durur. Bahsi geçen kavramlarla içki arasında bir alaka kuran sanatçı, siyaset temelinde görüşlerini şekillendirir:

Zaten içki ve ikbal korkağı cesur, cesuru küstah eder. Masa başına oturmadan evvel karıncayı incitmeyecek zannettiklerinize sonra bakınız, filleri yıkmak, duvarları yenmek, İlahları devirmek arzusu gelir. Akıllı uslu sohbet edenlere de saçma söylemek arız olur, öyle ki siz ne dediğini anlayamazsınız, o da ne diyeceğini bilmez. [...] Bazen her ikisinde de kavgalar kopar, hatta kan çıkar: Bizde otuz bir Martla Babıâli baskını ikbal sarhoşluğunun bir nevi, siyasi zabıta vakası değil midir? Zaten içki sarhoşluğuyla ikbal ve siyaset sarhoşluğu ekseriya mahkeme, Divanıharp, Divanıâli ve teferruatıyla bitmez mi? ¹⁵⁷

Refik Halid “Birleşseler” başlıklı makalesinde birbirlerine muhalif duran herkesin ve her şeyin birleşmesinden bahsederek Türkiye’deki ayrılığın altını çizer. Halk hikâyelerinde ayrı kalmış aşıklardan, Anadolu ile Avrupa kıtasının ayrılığından, hececi ve aruzcu şairlerin ayrılığından örnekler vererek sözü siyasetteki ayrılığa getirir:

Mebuslar âyan ile birleşse, meclis açılrsa, keyfi kararlar kesilse!
Satışsız iki gazete birleşse, çifte isim alsın, zarar kesilse!
Para zeka ile birleşse, devlet devlete dönse, fetret kesilse!
Halil Nihad benimle birleşse, nüktesi düzelse, yavan laflar kesilse!
Fakat hepsinden evvel:
Anadolu İstanbul ile birleşse, zorbalık bitse, artık yağma ve harp
kesilse!¹⁵⁸

“Neredeler” başlıklı yazısında ise Refik Halid Anadolu’da bulunan milli mücadele taraftarlarını ele alır ve onların çeteci bir grup olduğunu dile getirir. Mütarekeden beri evini, işini kaybetmiş birçok mazlum insanın mahkemelerde hakkını aramaya çalıştığını belirten sanatçı, halkı mağdur eden çetelerin firari olduklarını ve Anadolu’da

¹⁵⁶ “Aldanan Kim?”, *Peyam-Sabah*, 10 Teşrinisani 1920.

¹⁵⁷ Refik Halid Karay, *Ago Paşanın Hatıratı*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, s.41-44.

¹⁵⁸ “Birleşseler”, *Peyam-Sabah*, 12 Teşrinisani 1920.

“milliyetperver” sıfatıyla bulunduğunu iddia ederek şöyle söyler: “Dağda, derede milyonlarca insan sormuş bu irili ufaklı kahraman çeteciler ne oldular, neredeler? Anadolu’da milliyetperverler içinde aramalı!”¹⁵⁹

“Uyku Vakti” başlıklı yazısında İstanbul’da olmanın, Anadolu’ya uzaktan bakmanın daha güvenli ve daha iyi olduğundan bahseder. Sanatçı bu yazısından yola çıkarak Anadolu’yu tekinsiz, hastalıklarla boğuşan ve savaşın ortasında cayır cayır yanan bir yer olarak betimler:

Gazeteleri okurken bilmem size de sayfaların üzerinde bir tarih hatası var gibi geliyor mu? Kocaman hurufat ile hep: Feth, zabt, istirdat haberleri ve altında bir Brest Litovsk ahdnamesi... Cenk ü cidalin tam kızgın zamanı! Mâmafih burada, İstanbul’da bizleri bu harp fırtınasını, bu çarpışan insan dalgalarını sahilden lodoslu denize bakar gibi, ayağımız karada, uykumuz yerinde, selamette seyrediyoruz. Acımıyor, heyecana kapılmıyor değiliz. Fakat, elden ne gelir, sağlam ve emin bir yere sığınmış, ne çete üzüntüsü, ne siper tehlikesi, ne kurşun korkusu, neticeyi mecburen bekliyoruz. Çoğumuz canımızı İstanbul’a, bu uzaktan temâşâya borçluyuz.¹⁶⁰

Bir başka yazısında da Anadolu’nun olumlu sonuçlar alan siyasî hamlelerine karşılık Refik Halid sabırlı olmak gerektiği üzerinde durarak sırası geldiğinde gülen tarafın muhalifler olacağını belirtir:

Fakat rica ederim, biz şevk ü neşede sabırlı olalım, onlara benzemeyelim. [...] Acaba ne gibi propagandalar tesiriyle (Venizelus) kaybetti diye düşünürken biri dedi ki: Bunda anlamayacak ne var? Kahraman Ethem’in attığı beyannameler sayesinde! Öyle ya, burada kaybetti diye matem tutanlar varsa da, dünya bu, birinin kederi, ötekinin neşesi, alemde zevk, neşe mi tükenir, şimdi Anadolu pür keyiftir... Para ile değil, sıra ile, kimi ağlar, kimi güler!¹⁶¹

Refik Halid “Kalpak ve Külâh” başlıklı makalesinde Meşrutiyet Dönemini ele alır ve “Kalpak ve Külâh” hikayesinden yola çıkarak Meşrutiyete dair eleştiride bulunur. Sanatçının bahsettiği hikâye şöyledir:

¹⁵⁹ “Neredeler”, *Peyam-Sabah*, 13 Teşrinisani 1920.

¹⁶⁰ “Uyku Vakti”, *Peyam-Sabah*, 13 Teşrinisani 1920.

¹⁶¹ “Kimi Ağlar Kimi Güler”, *Peyam-Sabah*, 17 Teşrinisani 1920.

Bir hikâye vardır: Misafire geniş bir gecelik kavuğu vermişler, bakmış ki nefes alamayacak, ortasından kuşakla sıkılmış, başına öyle geçirmiş. Ertesi gün ev sahibi:

– Kavuğu öyle niye boğdunuz? diye sorunca, misafir:

– Ben onu boğmasaydım o beni boğacaktı! cevabını vermiş.

Meşrutiyet kavuğunu da bizim başımıza ittihatçılar meğerse boğmak için giydirmişler... Akıllılık edip biz onu ortasından lüzumu miktar boğsaydık, o da bizi böyle boğmaz, başımıza yüz çeşit külah geçirmez, şu hale, gülünç ve acıklı hale sokmazdı. Dost ayağa bakar, düşman başa derler. Fakat böyle başa, dost veya düşman, kim olsa bakar! ... Düşmanlarını güldürmek işte buna derler!¹⁶²

22 Teşrinisani 1920 tarihinde yazdığı “Asmaya, Çardağa Dair” başlıklı yazısında da idamların çoğaldığından bahseder ve Türkiye’nin siyasî geçmişini ele alarak idam meselesine değinir.

Asma denince en evvel hatırımıza üzüm veren maruf dal gelirdi, hem gölgesinin, hem meyvesinin meraklısı çoktu; sonra ayva ve üvezin hevenk hevenk asıldığı görürdük; çardaklarda da asma kabaklarına tesadüf eder, asma lamba, asma saat, asma salıncak diye de bazı faydalı ve eğlenceli eşya bilirdik... Şimdi “asma” der demez evvela ne üzümü, ne kabağı, ne de saati hatırlıyoruz, derhal gözümüzün önünde beyaz gömlekli bir maslup peyda oluyor...

[...] Bizde rical-i devletin dil pelesengi hep bu:

– Asmalı!

İttihatçılar muhaliflerden bahsederken:

– Asmalı!

Derler. Muhalifler İttihatçılar için de aynı hükmü verirler:

– Asmalı!¹⁶³

Sanatçı idamların ve idam heveslilerinin çokluğunun altını çizerek yazısını sonlandırır: “[...] Asma ile çardağın heveslisi de amma çok! Anlaşılan bizde silsilesi Nemrut’a, yahut Kara Ali’ye varan bir, beş değil, bin... Bu iştihaya asma mı dayanır, bu bolluğa çardak mı yetişir? El-ıyazu billâh!¹⁶⁴

¹⁶² “Kalpak ve Külah”, *Peyam-Sabah*, 19 Teşrinisani 1920.

¹⁶³ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.141-142.

¹⁶⁴ Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, s.146.

“İkisi Ortası” başlıklı yazısında Anadolu’nun durumu hakkında iki farklı görüşün söylediklerine yer verir. Bir taraf Anadolu’yu cennet kadar güzel bir yer olarak anlatırken başka bir tarafın da Anadolu’yu cehennem kadar kötü bir yer olarak anlattığını belirtir. Refik Halid bu iki farklı görüşü şöyle aktarır:

Anlayamadık gitti, acaba hangisi doğru? Kimi diyor ki:

– Asayiş yoluna girdi, başının üzerine altın koy, gez, kimse ilişmiyor; Erzurum’a hat yapıldı, her gün muntazaman trenler işliyor, şoseler tamamen tamir edildi; Adana’dan kalk, sarsılmadan, sendelemeden tıkr tıkr Samsun’a in... Ermeni cephesinden, ta Kars’tan Ankara telefonla görüşebiliyor; ekseri şehirler elektrikle tenvir edildi, tramvaylar bile başlamak üzere... ya cephanesizlik, top, kumaş fabrikaları? Görülecek şey, ordunun bütün ihtiyâcâtını belagan ma-belag temin ediyor, fazlasını da satıyorlar... Maaşlar her ayın yirmi dokuzunda veriliyor, hatta peşin i’tâsı bile düşünülmektedir; Malarya, verem ve frengi gibi hastalıkların önü alındı, ahali demir gibi sağlam... Adliye ıslahatı ikmal olundu, yirmi dört saatte adilane bir hüküm almak kabil... Ahalinin şevk ü süruruna pâyân yok, ticaret yolunda, ziraat fenni bir tarzda inkişaf etmekte, zâhire bol, her tarafta ucuzluk, günde bir çeyrekle bey gibi geçinirsin... İspirto memnu’, kumar yasak, fesâd-ı ahlakın önüne geçildi; ihtilaf yok, ayrılık, gayrılık kalmadı, herkes birleşti, birbiriyle sarmaş dolaş, hülâsa Anadolu cennete döndü! Tam yaşanacak yer orası!

Diğer biri diyor ki:

– Eşkiyadan burnunu dışarı çıkarmak acaba kabil mi? İnsanın ayağından donunu bile alıyorlar, ne haddine yanında para gezdir... Kömürsüzlükten, tamirsizlikten trenler işlemez oldu, şoseler harap, kasaba içinde arabalar bile işleyemiyor. Piller tükendi, telgraf muhaberatı bile ekseride munkatı, kağıtlar bile ortadan kayboldu... Ya cephanesizlik? Bir kurşun için bir adam öldürüyorlar, kumaşsızlıktan asker postekiye bürünüyor... Üç aydır memurlar maaş yüzü görmedi, bu gidişle de göreceği yok! Malarya, verem, frengi artık hal-i işbâda, ne Sülfato var, ne Salvarson, ahali gazâl yaprağı gibi olduğu yerde düşüyor... Adliye tezebzüp içinde, altı ayda bir hüküm almak kabil değil... Ahalinin yeis ve sefaletine pâyân yok, ticaret durdu, ziraat kadınlar elinde, kıtlık baş gösterdi, her tarafta matem, her köşede bir darağacı... Güya ispirto men’ edildi, kumar yasak, fakat mütegalibe her saat sarhoş, fesad-ı ahlak korkunç bir hal aldı, ihtilaf gırla, herkes hırlaşıyor, yer yer kıyımlar, halk birbirinin boğazına sarılıyor, hülâsa Anadolu cehenneme döndü! Kaçıp kurtulabilene ne nimet!

Ben de kendimce şu hükmü verdim:

– Biri çok iyi, inanmam; diğeri çok fena, dayanmam; ne o yalancı cennet, ne bu kızgın cehennem, ben yine ikisi ortası bir yerde, arafta, İstanbul’da kalayım!¹⁶⁵

“Eşyanın Dili” başlıklı yazısında evindeki eşyaları konuşuran Refik Halid siyasi meselelere değinir. Sanatçı siyaset hakkındaki görüşlerini dile getirirken fabl tekniğine de başvurur ve etrafındaki eşyaya ruh vererek ülke siyasetini dolaylı yoldan okuruna sunar:

[...] Lambam, altında serili duran gazeteleri, son Yunan, Anadolu ve Londra haberlerini iyice okumuş, tahlil etmiş olmalı ki bana lisan-ı haliyle, munis, tatlı, dost sesiyle şöyle söylendi:

– Oğlum, on bir senedir benim aydınlığım altında yazı yazarsın, seninle karşı karşıya tatlı, acı hayli zamanlar geçirdik, birbirimize alıştık, arkadaş olduk, ahvale ne diyorsun? “İstiklal” Mahkemelerinin İstanbul’a da tatbiki ihtimalini hiç kale almıyor musun? Darağacı hayalinden geçmiyor mu? Kahraman Ethem’in kanlı gözleriyle karşılaşmaktan, Karabekir’in karşısına çıkmaktan korkmuyor musun? Sağdan geri edemez, lisanını değiştiremez, millîciliğe dönemez misin? Ya maazallah sana bir hal olur da beni mesela Köprülüzade gibi bir küçük allâme, Hüseyin Dâniş gibi bir Farsî üstadı, aynı Zade kâbında bir Arapça meraklısı alır ve masasının üstüne koyarsa o senin sade, açık, oynak ve şakrak lisanına alışan ben, anlamadığım kelimeleri lügatler ve mevzular üstünde esnemekten başka ne yapabilirim? [...] Bu arada odada bir aleyhtar gözü, bir diş gıcirtısı, bir yabancı hissetim; aradın, baktım, *İleri* gazetesi bir tarafa sinmiş, kendi kendisine diyor ki:

– Hani o günler?!

Tutup sobaya attım. [...] Son sözü:

– Kahrolsun muhalifler!

Oldu, fakat sobam buna kızdı ve bir alevde gazeteyi kül, kömür etti.¹⁶⁶

Sanatçı 25 Mart 1921’de yazdığı “Devenin Derdi” başlıklı yazısında bir devenin ağzından ülkedeki siyasî durumların genel bir tablosunu çizer. Meşrutiyet dönemiyle beraber bütün eski ve güzel usullerin değişmesinden, faydaların işlerin yapılmadığından ve hiçten adamların devlet adamı olmasını eleştirdiği görülür.

¹⁶⁵ “İkisi Ortası”, *Peyam-Sabah*, 30 Teşrinisani 1920.

¹⁶⁶ “Eşyanın Dili”, *Peyam-Sabah*, 09 Kanunuevvel 1920.

Refik Halid “Gülcemal Dedi Ki” başlıklı makalesinde Amerika’ya gidecek olan Gülcemal adlı vapur üzerinden İttihatçıları eleştirir. Yazar vapuru insan suretinde görerek dile getirir ve Gülcemal vapuru üzerinden toplumun ve ülkenin durumunu anlatır. ve vapuru insan suretinde görerek toplumun ahvalini şöyle dile getirir:

– Ah İttihatçılar, demişti. Hem bize, hem kendilerine, hem memleketlerine ettiler... Ne vardı devleti Harb-i umûmîye, en ters tarafından birdenbire gırtlığına kadar sokacak?... Bu mevsimsiz daldırma hareketi hepimizi dertlere, felaketlere boğdu. Halbuki şayet o cihan harbinde bîtaraf kalsaydık şimdi ne halde, ne zengin, ne şerefli, ne şaşalı vaziyette bulunurduk? Bunu hiç tafsilatıyla düşündünüz mü? [...] Memleket baştan başa, şimdiki gibi bir harabe değil, bir mâmûre halini alacak, nüfus artmış bulunacak, servetçilerden, heybelerden taşacaktır. Parasız adam kalmayacaktır; bugün paralısı kalmadığı gibi...Maaşlar muntazaman çıkacak, top sesi işitmeden, yaralı görmeden, muhacir nakletmeden, îâne toplamadan bu beş sene emsalsiz bir refah, sükûn, servet ve saadet içinde geçecekti. [...] Evet, bu altı, yedi senelik harp, tahrip ve imha siyasetine bedel bir sulh, imar ve ihya siyaseti hüküm sürmüş olacak, İstanbul’dan, doğru trenle sekiz saatte Kayseri’ye gitmek ve ertesi günü dönmek, Kütahya tepelerinde ise İsviçre’dekilerden noksansız bir darütedavi ve istirahat bulmak kâbil olacaktır. [...] Şayet harbe girilmeseydi şimdi İttihat kulüpleri büsbütün şaşalı bir hal alacak, bütün makâmât ve menâsıb öz evlatlar elinde bulunacaktır. [...] Ah bu İttihatçılar hem bize, hem kendilerine hem de memlekete kıydılar!¹⁶⁷

Sanatçı başka bir makalesinde İttihat ve Terakki siyasetinin yeniden gün yüzüne çıkacağına inanan İstanbul’daki İttihatçılardan bahseder. Yaşanan son siyasî gelişmelere nazaran sevinen ve ümitlenen bu kitleyi Ganj ve Sind nehirleri kenarında büyük bir neşe içinde oynayan maymunlara benzetir:

Geçen sene, hani şu Numan Usta’yı mebusa çıkararak intihabat esnasında ve sonları, İstanbul’un ittihatçı muhitini bir yaygara, bir nümâyış, bir sevinç kaplamıştı; o ne sıçrayış, o ne oynaşma, o ne çılgılık, ne kahkahaydı... Ta bir vakte kadar sürdü, sonra derin bir sükunet, bir acıklı melal! Bakıyorum, yavaş yavaş yine şurada, burada bir kıpırdanma, bir ayak oyunu, dil şakası, bir yarı neşe başladı... Bana kalırsa seli görmeden paçaları sıvamak doğru olmaz, inşallah dedikleri gibi olur ama, ya olmayıverirse? Bir seyyahın tettebbuuna naziren Ganj ve Sind nehirleri kenarındaki yemişli kocaman ağaçlar üstünde maymunların pür neşe oynaşmak, daldan dala, raksan ve

¹⁶⁷ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.184-188.

handan şakalaşmak, sıçraşmak adetleriymiş... Bağırma, ısırma, kaçışma, koşuşma, bir hal ki teması insana şevk, zevk verirmiş... Fakat bu sırada, ne kadar çevik olsalar, yine içlerinden bir ikisi, kazara nehre düşüverdi mi hepsine bir sükûnet gelir, koşuşmalar durur, sıçrayışlar kesilir, ormanı bir matemdir, bir gamdır kaplarmış, ta ki suya kapılanların cesedi kaybola... Ondan sonra yine oyunlar, yine pür neşe atlamalar ve sıçramalar! Galiba burada da aynı hal, gidenler görünmez oldu, unutuldu, oyun başlıyor!¹⁶⁸

Refik Halid, “Bakalım” başlıklı yazısında da Ankara Hükûmeti ve İstanbul Hükûmeti arasındaki siyasî çekişmeleri ele alır. Hangisinin diğerini kendisine benzeteceğini ve kimin daha çeldirici olacağını sorgulayan yazar bu çekişmeli sürecin neticesini merakla beklediğini dile getirir. Bahsettiği meseleyle alakalı bir fıkra anlatan sanatçı yazısını şöyle bitirir:

Hırsızın biri birinin evine girmiş, fakat bir şey almaya vakit bulamadan ev sahibi uyanmış:

– Merhaba!

Hitabıyla hırsıza nazikane selam vermiş, hüsn-i kabul göstermiş, köşeye oturtmuş, yaptığı işin fenalığından bahsiyle tövbe ve istiğfara davet etmiş, abdest aldirmiş, namaz kıldirmiş, ertesi günü yanına almış, camiye götürmüş... Bir yabancı ile beraber gezinip ibadet ettiklerini görenler merak etmişler, sormuşlar, ev sahibi demiş ki:

– O bizi çalmaya gelmişti, biz onu çaldık!

Bakalım hırsız mı ev sahibini çalacak, yoksa ev sahibi mi hırsız çalacak?¹⁶⁹

“İttihatçı Olsaydım” başlıklı yazısında yazar kendisini İttihatçıların yerine koyarak İttihat ve Terakki’nin Anadolu’daki faaliyetleri, çıkarları ve muhaliflere karşı olan tutumlarını vurgular. İttihatçıların Anadolu’nun vahim durumunu halktan saklamaya çalışarak verilmeyene verildi diyerek, hikâyeler uydurarak ve ümitler saçarak yaşadıklarını dile getiren sanatçı işin aslını şöyle belirtir:

Fakat içimden, kendi kendime de şöyle söyledim: “Anadolu’da da ama asıyorlar, ama yakıyorlar, ama yıkıyorlar, parasızlık da her tarafta cana ama tak dedi, o kıyamlar, o isyanlar, o çeteler, o harpler, o darplar da ama uzadı, ama adam tükeniyor...” [...] Keşke bu hülya ile her gün “Kahrolsun

¹⁶⁸ “Maymunların Oyunu”, *Peyam-Sabah*, 05 Kanunuevvel 1920.

¹⁶⁹ “Bakalım”, *Peyam-Sabah*, 08 Kanunuevvel 1920.

muhalafet!” diye haykırsaydım, avunup aldansaydım!.. Fakat bir gün de yine, geçen seneki gibi, apışıp kalmasaydım!¹⁷⁰

Refik Halid “Rücunâme” başlıklı yazısında Anadolu’da pür-keyif yaşayan Ankara Hükûmetinden af diler ve oradaki imkanlardan yararlanmak istediğini mizahî bir üslupla dile getirir. Yazar, bu makalesinde ironiyi kullanarak Ankara Hükûmeti yandaşlarının gamsız ve rahat hayatlarının altını çizer:

Haşa, hata etmişim! Benim kırılışı kalemim nasıl olmuş da size aleyhtar olmuş? Benim kuruyası ağzım ne cesaretle sizin aleyhinize yürümüş? Ben ne gözü görmez bir körmüşüm ki şarktan doğmaya başlayan kıpkızıl güneşi görmemişim? Ben ne kulağı işitmez bir sağırmışım ki o istihlas davulunu işitmemiş, istiklal şenliğini duymamışım? [...] Ben meğerse ne münasebetsiz ne sersem bir adammışım. Ne saçmalar savurmuşum ne haltlar karıştırmışım ne bet laflar etmiş, ne çamlar devirmişim!!! [...] Muhalifler için “Nakş-ı ber-ab”lar yapardım, unutulur giderdi; sizler için “Nakş-ı ber-hâk”lar yapayım, dünya durdukça payidar olsun! Artık Kazım Karabekir’e Kazım Süt Beyaz diyeyim. Ankara kalemimin ucunda En Ak olsun! [...] İsterseniz *Akşam*’a ortak olayım, o zulmeti zekayla *Sabah*’a benzeteyim, parlasın, etrafa ışık salsın... Siz ferman buyurunuz, Ali Kemal’in aleyhinde bir de ben bulunayım, kalemimi ben kırdırayım, yazıya ben tövbe ettireyim. [...] *Yeni Gün*’ünüzde bunları yazacak muharririniz var mı? Varsa bırakınız kalayım, fakat yoksa çağırınız geleyim, terazi sizin tarafa meyil eder gibi görünüyor benim de ne olur, şu çorbada kaşığım olsun!¹⁷¹

Bir başka yazısında da sanatçı İttihatçıların siyasi hayattan ayrılmalarını tahayyül ederek İttihat ve Terakki’nin ülkede yaptığı harp, idam, zulüm, kahır, tağrib ve tedip gibi kötü faaliyetleri ön plana çıkardığı görülür:

Artık biz siyasete veda edelim, kendi işimize bakalım, on senedir şu zavallı mülke yaptığımız fenalıkları kâfi görelim. Harp nedir? Çete ne kaide verir, zulm ile, cebrenle, kahır ve tedip ile, idam ile, tağrib ile devlet mi idare olunur? Artık kardeş kanı dökmekten, evlat katili olmaktan, ana, baba laneti almaktan feragat edildin, kanunlar muta’ olsun, Talatlar, Enverler nefretle yad edilip milletin sopasız, tehditsiz Hükûmete getirdiği rical müzaheretimizi kazansın!¹⁷²

¹⁷⁰ “İttihatçı Olsaydım”, *Peyam-Sabah*, 12 Kanunuevvel 1920.

¹⁷¹ “Rücunâme”, *Peyam-Sabah*, 13 Kanunuevvel 1920.

¹⁷² “Hayat-ı Muhayyel”, *Peyam-Sabah*, 14 Kanunuevvel 1920.

Refik Halid'in "Durûb-ı Emsal" başlıklı yazısına bakıldığında sanatçının sadece atasözlerini kullanarak siyasî meseleleri dile getirdiği görülür:

Her kabinenin beyannamesi: Yoğurdum karadır diyen olmaz! -Anadolu halkı millicilere ne der: Yağmur yağar taş üstüne, her ne dersen baş üstüne! -Sabık kabine zamanında tahsisat-ı mesture: Neler geldi, neler geçti felekten, doyulmadı deve geçti elekten! -Rical-i sabıkanın müdafaatı: Kişiye her işi ala görünür, kuzguna yavrusu Anka görünür -Memurin: Sandıktaki arkamda, ambardaki karnımda; aç a dokuz yorgan örtmüşler yine uyuyamamış!- Bu parasızlıkta otomobil: Ayrılan yok içmeye, gümüş köprü ister geçmeye!- (İkdam) Gazetesi: Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.- (Vakit): Süt içerken ağzı yandı, yoğurdu üflüyor- (Alemdar): Her boyayı boyadık, bir de fıstık rengi kaldıydı... - (İleri)ye nasihat: Ne şaşkın ol basıl, ne taşkın ol asıl!- (Akşam)ın hücumları: Yıkılan ağaca balta vuran çok olur. - (Tercüman-ı Hakikat): Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar, ya çıyan! - Şehremanetin vaatleri: Dilden gelen elden gelse fikra bahtiyar olur! -İstikbalimiz: Allah bilir ama kul da sezer! -Salah ve sükûn ne zaman: Ne vakit tavuklar dış çıkarırsa... -Muhacirlere yardım: Her sakaldan bir tel çekseler köseye sakal olur! -Parası olup da burada oturanlara: Atın Yörük ise durma kaç! -Azilden evvel ne düşündüdü: Kedi yavrusunu yiyeceği vakit "fareye benziyor!" dermiş! - Maaştan başka her işten bahseden mülakatlar için: Hay hay!.. Güzel ama arpacı para istiyor! -Seyr-i Sefâin: Oğlan yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider! - Fırkasız Hükûmetler için: Sapsız balta suya batar. -Nezaret otomobilleri: Hamam peştemali gibi girerken tutulur, çıkarırken bırakılır! -Bolşeviklerin Anadolu'ya gönderdikleri altın: İmam evine baklava gitmiş sana ne? - Nazırlık beklerken Seyr-i Sefâin avukatı olan zat: Yüksek uçan alçak konar! - Tekrar canlanan Sulh ve Selamet Fırkası: Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer! - Hürriyet ve İtilaf: Ettiği hayır ürküttüğü kurbağaya değmez! - İttihat ve Terakki: Öldüğüne bakmaz da ceviz ağacından tabut vasiyet eder! - Müsalemî İttifakı: Sabırla koruk helva, dut yaprağı atlas olur. - Kendime: Taşkınlığın sonu şaşkınlıktır!¹⁷³

Bununla beraber Anadolu'da kurulan İstiklâl Mahkemelerine de değinir ve kendisini yargılamak için çağırılan bu mahkemelere "Vicdanların Rengi" başlıklı yazısı üzerinden cevap verir.

¹⁷³ "Durûb-ı Emsal", *Peyam-Sabah*, 15 Kanunuevvel 1920.

On parmağında on kara bir hayta herifin elinde evirip çevireceği, muayene edeceği bir vicdan zannetmem ki temiz çıkabilsin! O hâkim bana: Vicdanın kara derse, ben de ona, tencere gibi, derim ki:

– Seninki benden kara!

Fakat belki şu cevabı alırım:

– Hayır, benimki kara değil, kan kırmızı, kıpkızıl!¹⁷⁴

Mütarekeden beri yaşanan siyasî durumların neticesinde siyasetten, gazetecilikten, memuriyetten uzaklaşmak ve yepyeni bir meslek icra etmek istediğinden bahseden Refik Halid, 20 Kanunuevvel 1920’de kaleme aldığı “Neler Olmak İstiyorum” başlıklı gazete yazısında şöyle söyler:

Ben artık bütün mesned ve mansablara, şöhretlere, şaşaalara aleyhtarım; isimimin aynı dudaklarda ne zikrinden, cismimin aynı meydanlarda seyrinden bezdim. Uzlet arıyorum, inziva istiyorum, nisyan bekliyorum, büsbütün yeni, büsbütün yabancı, memuriyetle, muharrirlikle, siyasetle taban tabana zıd bir ömür sayıklıyorum!¹⁷⁵

“Selamet Yolu” başlıklı yazısında İstanbul’daki halkın iki farklı siyasî yaklaşımını kendi nazarında ele alır. Bir tarafın ülkenin vaziyetini kötü gördüğünü, bir başka kesimin de aksine gidişattan memnun kaldığını belirtir:

– Efendi oğlum, dedi, ben gidişi beğenmiyorum, öyle *Tan*’ın makalesiyle, *Matin*’in telgrafnamesiyle sevince düşmek, gelin güveyi olmak doğru olmaz... Ötekinin beyâgâtını okudunuz, ne diyor? Sonra Konstantin’in seferlerden bahsediyi?.. Hala Anadolu’dan ses yok... Ya bu parasızlık? O asmalar basmalar, o yüksekte atıp tutmalar, onlara ne buyrulur? Hani olup bitecek, ihtilaf bertaraf olacaktı? Nerede? Hepsi boş, hepsi laf! İttihatçılar da baş kaldırdı, bana kalırsa ahval vahim, vaziyet berbat, ümit ve felah yok...

[...]– Ne latif bir hava değil mi bey birader, diye başladı, Elhamdülillah vaziyet de öyle letafet kesbediyor ki... Pek yakında umduğumuz günlere kavuşacağız, her şey lehimize dönüyor, istiklalimiz, istikbalimiz temin olunuyor, zafer-i nihâî işte yüz gösterdi; yarın, o bir gün Türk şerefli bir sulha kavuşacak... Anadolu ile ittifak hasıl oldu, devletler bize dest-i muhâdenetini uzattı, para meselesi de haber aldığınıza, halledildi, işte her mesnet ehline tevdi’ ediliyor, faydalı kanunlar yapılıyor,

¹⁷⁴ Orhan Karaveli, *Ali Kemal “belki de bir günah keçisi”*, İstanbul: Doğan Kitap, 2009, s.76-77.

¹⁷⁵ Refik Halid Karay, *Ago Paşanın Hatıratı*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, s.86.

vatan hainleri cezasını görüyor. Hülasa ahval iyileşti, vaziyet kesb-i salah etti, şenlik edilecek günler...

[...] Şu iki muhabbetten de ne sıkılmış, ne üzölmüş, ne heyecana düşmüş, ne korkuya düşmüş, hülasa keyfime bakmış, hiç dinlememiş gibi rahat kalmıştım. Eskiden olsaydı kavgadan çıkmışa dönerdim. Köprüde bir ses, derûnî bir seda duydum:

– Artık rahat etmenin yolunu bulduk, bundan sonrası selamet, yürü yâ kulum!

Diyordu.¹⁷⁶

Refik Halid’in “Eş’ar ile İzah” başlıklı yazısına bakıldığı zaman siyasî görüşlerini şairane bir üslupla kaleme aldığı görülür. Sanatçı çeşitli siyasî meseleleri mısralar beraberinde dile getirir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

Anadolu ahalisi – [Seferberlik davullarını dinleyip sehpaları seyrederken]

Yâ Rab bu ne şûriş ve kıyamet!
Hengâme-i haşra mı alâmet?

[...]

Büyük Millet Meclisinin müzakereleri –
Güm güm öter asumân sadadan
Gümgeşte zemin bir maceradan¹⁷⁷

Refik Halid “Yeni Sene Duası”¹⁷⁸ başlıklı yazısına “Yeni sene cümlemize hayırlı ola! Hayırlar feth ola! Şerler def ola! Müşküller ref’ ola! Hasenat cem’ ola!” ifadeleriyle başlar. Sanatçı karışıklığın bitmesini, sulh ve salah olmasını, savaşın sona ermesini, hayatın mutluluk getirmesini diler.

“Yine Mevsime Dair” başlıklı makalesinde siyasî anlamda iyi haberlerin mevcut olmadığı ve var olan iyi haberlerin çok kısa zaman sonra yerini kötü haberlere bıraktığına değinen Refik Halid yazısına şöyle devam eder: “İyi haberler Mart güneşi gibi kâh açıyor kâh kapıyor, bu memleketin siyasetinde de ilkbahar gibi bir istikrar yok ki... [...] İnsan,

¹⁷⁶ “Selamet Yolu”, *Peyam-Sabah*, 22 Kanunuevvel 1920.

¹⁷⁷ “Eş’ar ile İzah”, *Peyam-Sabah*, 29 Kanunuevvel 1920.

¹⁷⁸ “Yeni Sene Duası”, *Peyam-Sabah*, 02 Kanunusani 1921.

bu diyarın siyaset sahasında iyi ve fena haberlerin hiçbirisine güvenmemeli. [...] Neredesin siyasî yaz?"¹⁷⁹

“Kesik Başlar” makalesinde ise yazar kesik baş olayının her gazetede sütun sütun yer aldığından ve artık mide bulandırıcı bir hale dönüştüğünden bahseder. Makalenin dikkat çekici yanı ise Refik Halid’in kesik başla Turancılık arasında bir ilişki kurmasıdır. Yazının sonunda Turancılıkla ilgili şu ifadeyi kullanır: “Anlaşılan, kesik başın bedenine de artık başın lüzumu yokmuş, kesip atmış, galiba Turancı olmuş!”¹⁸⁰

“Serumdan Beklediğim” başlıklı makalesinde tıptan beklentilerinin ne kadar fazla olduğuna değinen sanatçı icat edilecek bir serum neticesinde siyasetin düzeleceğinden ve politikada olumlu sonuçların bu şekilde alınabileceğinden söz eder:

Ben tıptan, her nedense, çok mühim terakkiler, insaniyete faydalar beklerim...Zannederim ki tıp ve cerrahlık öyle kemal bulacak, o derece mükemmeliyet ve fevkaladelik kesb edecek ki insanlar bir gün, ancak onun sayesinde rahata, refaha, salaha nail olabilecek, ancak tabâbetin müessir ve nüfuzlu eli altında gaye-i nihâî olan saadete erebilecek... [...] Bugün, şu ümit ettiğim serum tedavisi kabil-i tatbik olsaydı, Londra Konferansı’ndan en mükemmel bir netice-i istihsâli kolaylıkla, katiyetle mümkün olabilirdi: İş, nihayet, birkaç düzüne “insaf”, “itidal” ve “izan” serumunun hazırlanmasına ve âzâ-ı meclise, icabına göre, birer, ikişer, lüzumu miktarı zevkine kalırdı: O zaman konferans “insaf”a gelir, Yunan “izan” gösterir, “itidal” kesb ederdik, mesele de hallolur giderdi.

Ah böyle serumlar icat edilebilse ve İtilafçı kanındaki durgunlukla, İttihatçı kanındaki haşarılıktan çıkarılan aşılar müteakiben her iki fırka-ı âzâsına aşılsaydı Türkiye’de, ikisi ortası, ne mükemmel bir siyasi nesil yetişebilirdi! Zira siyasetin ne çok durgunluğa, ne de çok azgınlığa tahammülü vardır.¹⁸¹

“Bir Yeni Tabir” başlıklı makalesinde Anadolu’ya gitmek isteyen dört yeni şairden ikisinin geri dönmesinin gerekçesi üzerinde durur. Refik Halid Hamdullah Suphi Bey’e takdim edilen bu dört şairden ikisi için şöyle söylendiğini aktarır: “Buraya

¹⁷⁹ “Yine Mevsime Dair”, *Peyam-Sabah*, 17 Kanunusani 1921.

¹⁸⁰ “Kesik Başlar”, *Peyam-Sabah*, 24 Kanunusani 1921.

¹⁸¹ “Serumdan Beklediğim”, *Peyam-Sabah*, 31 Kanunusani 1921.

getirdiklerimiz için ‘seciyeli’ deriz, öbürlerine ‘seciyesiz!’¹⁸² Refik Halid, ilerleyen satırlarda seciyeli ve seciyesiz kavramları üzerine durmaya devam eder:

İşte milleti yine ikiye ayıran bir yeni tabir daha: seciyeliler, seciyesizler...
Bu, İttihatçı ile İtilafçı birine kâim olacak:

– Ahmet Efendi seciyelidir!

Diyeceğiz, mesnet, servet, hürmet, artık hep onun için ibzal olunacak, “ihvan”, “öz kardeş” ona denecek... Sonra Mehmet Efendi için:

– Seciyesizdir!

Diyeceğiz, azl, hapis, nefy, idam cezaları, müselselen onun hakkında tatbik olunacak...

[...] Hem ne garip iştir ki şu, bir adamın ortaya atıverdiği bir tabir-i garip ile iki genç, hiçbir mahkemenin kararı olmadan kendi memleketine girmek hakkından men ediliyor, onlara hudutlar kapanıyor, zabıta yakalarına sarılıyor ve her ikisi de yabancı bir yuvaya girmiş arı veya karınca gibi ters yüz yine vatanının bir cüz’ünden dışarıya atılıyor!

Niçin? Neden? Bu ne keyfi hüküm, bu ne müstebidâne karardır ey seciyeli zevat!¹⁸³

“Buna da Şükür” başlıklı yazısına bakıldığında Refik Halid’in fırka konusuna değindiği görülür. Fırka ve fırkacılık kavramlarının geçmiş zamanlara göre önemini kaybettiğini söyleyerek fırka devrinin kapandığından dem vurur:

Bilmem siz de dikkat ediyor musunuz, fırkaların adı, sanı battı. Ne gazetelerde, ne sohbetlerde ismini kale alan kalmadı... Bir zamanlar neydi o feyz ü bereket, o kesret, o cümbüş! Hürriyet ve İtilaf vardı, Milli İhrrar vardı, Sulh ve Selamet vardı, Milli Türk vardı, Milli Tâlîm ve Terbiye vardı, Milli Kongre vardı, Muhipler Cemiyeti vardı, Türk Ocağı vardı, ismini unuttuğum daha neler vardı neler! Halk arı gibi bu kovanların etrafında vızıldar, çalışır, bu yuvalar önünde insanlar karınca gibi gidip gelir, kaynaşırdı! [...] Birdenbire hepsi sindi, sustu, söndü... Herkes anlaşılın bir müddet fırkalardan payını aldı, çıkarını çıkardı, nihayet ümidini kesti, şimdi para peşinde, mâişet derdinde! Arık bu faslı kapattı...¹⁸⁴

“Ankaracılar” başlıklı makalesinde ise Refik Halid İstanbul’daki Ankaracı gazeteleri ele alır. Ona göre Ankara çam devirdikçe İstanbul’daki Ankaracı gazeteler ve

¹⁸² “Bir Yeni Tabir”, *Peyam-Sabah*, 02 Şubat 1921.

¹⁸³ “Bir Yeni Tabir”, *Peyam-Sabah*, 02 Şubat 1921.

¹⁸⁴ “Buna da Şükür”, *Peyam-Sabah*, 03 Şubat 1921.

şahıslar bir şekilde onu düzeltmeye çalışmaktadır. Refik Halid bu ifadelerden yola çıkarak Ankara'nın uydurma haber yapmasını ve İstanbul'dakilerin bu haberleri düzeltmeye çabalamasını dile getirir:

Evet, işte İstanbul'daki Ankaracıların nokta-ı nazarı bu... Ankara çam devirdikçe burada tashihe uğraşmaktan dalkavuklar harap oldular! Zavallılar düzeltelim, biçimine sokalım, yıldızlayıp yutturalım diye kan ter içinde bunalıp kalıyorlar... Fakat bana kalırsa, ne kadar edilse bu herzevekillik faydasız kalır, bir gün gelecek ki, nihayet onlar bile "Ben şahımı bu kadar severim!" deyip yaltakçılıktan vazgeçecekler.¹⁸⁵

"Sadhezâr Aferin" başlıklı makalesinde ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hususunda düşüncelerini ince bir alayla şöyle ifade ettiği görülmektedir:

[...] Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, tabi ki Hukuk-ı Beşer Beyannamesi gibi cihan ufuklarında kim bilir ne velveleler, ne inkılaplar hasıl edecek, dünyayı nasıl sarsacak, nasıl değiştirecek, nelere, ne tebdillere sebebiyet verecek! Biz sade kendi kendimizi açmadık, dünyanın da gözünü açıyoruz! Bu kanunla yalnız biz değil, bütün cihan, bütün beşeriyet kurtuluyor!
Büyük Millet Meclisinde âzâ olsaydım işte böyle söylerdim!¹⁸⁶

Refik Halid "Dolandırmaya, Dolandırıcılığa Dair" başlıklı yazısında dolandırıcılıktan bahseder ve "Dolandırıcılık bir blöf meselesidir; yokken var gibi göstermedir..."¹⁸⁷ şeklinde özetlediği bu kavramı daha sonra siyasete bağlar. Özellikle İttihatçıların hamiyetsizlikleri üzerinden anlattığı dolandırma meselesine şöyle değinir:

Mesela Talat, sadaret koltuğunda tamamen yok iken var görünmek mecburiyetindeydi... Âdi dolandırıcılar boş ceplerinde güya para varmış gibi göründükleri gibi politika dolandırıcıları da boş kafalarında irfan ve boş yüreklerinde hamiyet var görünürler. Âlâ İttihatçıların en ziyade mahrum olup en ziyade mevcut gösterdikleri "hamiyet" idi. Hala da o...

¹⁸⁵ "Ankaracılar", *Peyam-Sabah*, 13 Şubat 1921.

¹⁸⁶ "Sadhezâr Aferin", *Peyam-Sabah*, 14 Şubat 1921.

¹⁸⁷ "Dolandırmaya, Dolandırıcılığa Dair", *Peyam-Sabah*, 18 Şubat 1921.

Siyaset dolandırıcıları da tıpkı ötekiler gibi bol keseden atmaya, yüksekte dem vurmaya, cakalı görünmeye mecburdurlar.¹⁸⁸

Refik Halid “Müjde” başlıklı yazısında Ankara’nın İstanbul ile uzlaşma yapmak istediğini müjdeler. Ankara’dakilere “Ankara keçileri” şeklinde hitap eden sanatçı, hevesle istenen bu uzlaşmanın aslında ne kadar kötü sonuçlar doğurabileceğini vurgular ve ekler: “Her şey daha iyi olacakmış, korkular bitecekmiş, asılsız cezalar olmayacak, darağaçları kurulmayacak.”¹⁸⁹ Bu ifadesiyle yaşanan olumsuzluklara bir kez daha dikkat çeken Refik Halid makalesini şöyle sonlandırır: “Milliciler sultanı da değil saltanatı istiyor. Şaşarım keçilerin arslanlık taslamasına!”¹⁹⁰

“Tevcîh-i Vecîhler” başlıklı gazete yazısında Anadolu’da çeşitli mercilere yapılan atamaları ele alır ve atanmış kişilerin getirildikleri kurumlarla alakası olmadığını belirterek Ankara Hükûmeti’ne yoğun bir eleştiri yöneltir. Refik Halid bahsettiği atamalara Sami Rıfat Bey, Doktor Hüseyin Suat ve Doktor Tevfik Rüştü’yü örnek olarak gösterir:

Erzurum ahz-ı asker riyasetine Sami Rıfat Bey’i göndermişler, hani tanıdınız a, vali, muharrir, Türkçü, şair, mûsikîşinas Sami Bey’i, Sami Bey meslektaşımızı, o çelebi, o mütetebbi zâtı, o mülkiye mezununu... Şaşılmayacak marifet değil ki... İnsanın aklına durgunluk geliyor! [...] Mesela Doktor Tevfik Rüştü’yü de sıhhiyeye müdür, müfettiş ve Yalova’ya mutasarrıf değil, yapa yapa ne yapsalar beğenirsiniz: Kastamonu İstiklâl Mahkemesi reisi... [...] Şu hale nazaran mesela Doktor Hüseyin Suat’ın da yarın Sivas Jandarma Komutanlığı’na tayin edildiğini ve Sivas Jandarma Kumandanının da Konya Hastanesi ser-tabâbetine naklini haber alacağız... [...] Mamafih dediğim gibi, belki de bu aykırı tayinlerde bir hikmet vardır, zamanla anlaşılır. Doktor Tevfik Rüştü’nün ha doktorluğu, ha mahkeme reisliği, ikisinde de yapacağı iş adam öldürmek değil mi? Daha kestirmesini seçmiş...¹⁹¹

“Sıra Bizde” başlıklı yazısında Refik Halid İstanbul ve Ankara murahhasları Londra’da uzlaşmaya çalışırken Türkiye’deki durumlardan söz eder. “Burada Yunan sefarethanesiyle Rum Patrikhanesi bozuşmakta. [...] Biri barışırken öbürü darılıyor,

¹⁸⁸ “Dolandırmaya, Dolandırıcılığa Dair”, *Peyam-Sabah*, 18 Şubat 1921.

¹⁸⁹ “Müjde”, *Peyam-Sabah*, 19 Şubat 1921.

¹⁹⁰ “Müjde”, *Peyam-Sabah*, 19 Şubat 1921.

¹⁹¹ “Tevcîh-i Vecîhler”, *Peyam-Sabah*, 20 Şubat 1921.

sürekli bir uzlaşmama, birleşmeme hali”¹⁹² sözleriyle gergin bir ortamın mevcudiyetine değindiği görülür. Bununla beraber bu bozuşmanın sebebini şöyle açıklar: “Hem de -tıpkı Kostantiye’nin son günlerinde olduğu gibi- gürültü bir teşrifat meselesi için.”¹⁹³ Refik Halid bu bozuşmanın neticesinde Patrikhanenin konferansa heyet gönderme teşebbüsünün de suya düştüğünden bahseder ve gülme sırasının artık bizde olduğunu söyler.

“Beterinden Beteri Var” başlıklı makalesinde ise Refik Halid Anadolu’daki idamların sıklaşmasına dikkat çeker:

Harb-i Umumide İttihat ve Terakki hakimleri hiç olmazsa kura usulüne müracaat ederler, asker firarilerini bâ-kura asarlardı; yine bu bir işti, şimdi, zannederim ki buna da hacet görülmüyor... Hoş, vatanın tahlisi mevzuu bahis olurken bittabi böyle ufak tefek kusurlara, ihmallere bakılmaz a! Meğerse beterinden beteri varmış! Devr-i Hamidî’de adam asmak nedir bilmezdik; devr-i İttihat’ta bir hayli gördük, devr-i milliyede ise kanıksadık. [...] Aksıranı as, öksüreni as, burada ra’bî devrinin kahve ve tütün bahanesiyle berdar edilenlerini de geçti!¹⁹⁴

Sanatçı “Halecanlı Mütalaa” başlıklı yazısında İttihatçıların ve Kuva-yı Milliye reislerinin siyasette ters iş yapmalarına yönelik izlenimlerini aktarır. Refik Halid Kuva-yı Milliye reislerinin sürekli söylenenin aksini yapmalarından, ülkeyi Harb-i Umumi’ye sokmalarından, şiddet ve zulüm taraftarı olmalarından yakınır:

İttihatçıların bir fena huyları daha vardır ki kendilerine verilen nasihatın aksini yapmayı severler, kırma desen kırarlar, koparma desen koparırlar... Bidayet-i Meşrutiyetten beri kendilerine muarızları veya dostları tarafından ne tavsiye edildi, ne söylendiyse hep aksini yaptılar, aksine hareket ettiler. [...] Almanya’ya bağlanmayınız mı denildi, koşup Berlin’in ayağına kapandılar, esiri oldular! Harb-i Umumi’ye girilmesin sözünü de tersinden dinlediler hem de en ümitsiz tarafından, en ümitsiz zamanda girdiler! [...] Kuva-yı Milliye rüesası da halefleri gibi ters iş görmekten haz ediyorlar, mesela: İtidal dense şiddet, adalet dense zulüm yapıyorlar, dikine gitmekten zevk duyuyorlar.¹⁹⁵

¹⁹² “Sıra Bizde”, *Peyam-Sabah*, 24 Şubat 1921.

¹⁹³ “Sıra Bizde”, *Peyam-Sabah*, 24 Şubat 1921.

¹⁹⁴ “Beterinden Beteri Var”, *Peyam-Sabah*, 26 Şubat 1921.

¹⁹⁵ “Halecanlı Mütalaa”, *Peyam-Sabah*, 27 Şubat 1921.

“Elveda Siyasiyat” başlıklı makalesinde ise Ankara Hükûmeti’nin Kuva-yı Milliye muhalifleri hakkında verdiği vatandaşlıktan çıkarılma kararı üzerinde duran Refik Halid bu karar hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

[...] İşte yine karlı bir kış gecesi, fakat evler ıssız, yüreğim viran... Evet, yüreğim viran... Zira Anadolu’dan gelen bir haber, bir kara haber ok gibi yüreğime işledi, kor gibi ciğerime yapıştı, gözlerimi selle, gönlümü hicranla, etrafımı yeisle, dumanla doldurdu, bana dünyayı zindan etti: Kuva-yı milliye muhalifleri vatandaşlıktan ıskata kararı vermiş. [...] Keşke sussaydım, keşke yazmasaydım, keşke şuna, buna, akılsız arkadaşlara uymasaydım... Şimdi pervasız gezer, tozar, keyfime bakar, endişe ve azaptan uzak şu tatlı günlerin tadını çıkarır, baharın zevkine dalardım! Acaba ne yapсам? Birden biri dönsem mi? Yavaş yavaş soldan sağa geçsem mi? Bu manevradan bir fayda memûl mudur? [...] İşte bu düşünceyle, bu ümitle karîlerime gayri siyasî bir makale numunesi hazırladım; muâırızım olan gazetelerin de zannederim ki artık itirazını celb etmez.¹⁹⁶

Daha sonra ironik bir yaklaşımla “Turşuculuğa Dair” başlıklı başka bir yazı kaleme alan sanatçının turşu yapımından söz ederek siyaset dışında yazı yazma hususuna alaycı bir şekilde yaklaştığı görülür.

“Takvim Meselesi” başlıklı makalesinde ise İttihatçı gazetelerin Ankara’ya yaranabilmek için kendisini sürekli eleştirmesine değinir. Ayrıca *Akşam* gazetesinin ortaya attığı İttihat ve Terakki’nin yeniden meydana çıkacağına dair söylentilere de cevap verir ve bunun mümkün olmayacağını dile getirir.¹⁹⁷

Refik Halid 04 Mart 1921’de yazdığı “Ah Hani O Günler” başlıklı makalesinde ülkenin geldiği sıkıntılı duruma dikkat çeker. On senedir süren kavganın, idamların, figanların, tarizlerin, asılsız ithamların altını çizen sanatçı ülkenin geldiği son durum için endişe duyduğunu belirterek bu kötü sürecin bitmesini ister:

Daha ne kadar sürecek, ne zaman bitecek, ne netice verecek? Sonu gelmeyecek, bize salah, sükûn müyesser olmayacak, şu diyarda da bir gün

¹⁹⁶ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.189-193.

¹⁹⁷ “Takvim Meselesi”, *Peyam-Sabah*, 03 Mart 1921.

kan döküp can yakmadan, boğuşmadan, vuruşmadan siyaset yapmak, fırkacılık etmek, gazete çıkarmak imkânı bulunmayacak mı? Artık yetmedi mi? [...] Bu viran olmuş damlar, bu kerpiç kesmiş tarlalar, bu suları akmaz çeşmeler, bu ayakları tutmaz köprüler, bu dumanları tütmez ocaklar, bu kapıları açılmaz meskenler, bu kadide dönmüş inanlar, bu alil kızlar, bütün bu sefalet, bu harabe, bu enkaz bizim eserimiz, bizim marifetimiz, bizim cinayetimiz mi?¹⁹⁸

“Ha Gayret” başlıklı yazısında da İttihat ve Terakki’nin yeniden canlanacağına dair ortaya atılan iddialara değinen yazar, İttihatçıların bu hususta gayretle çalışmalarını ve izledikleri politikaları dile getirir:

İttihatçılar herhalde fazla gayrette... Bu meyanda muhalefet Hükûmetlerine uzaktan yakından temas etmiş olanları da -ne olur ne olmaz- kendilerini temize çıkarmak ve günahlarını affettirmek için ne yapacakların, arkadaşlarının yanında nasıl irade-i kelim ve muhalifleri zem hususunda en ileri bunlar gidiyorlar!¹⁹⁹

“Heyet İptilası” başlıklı yazısında Refik Halid heyetlerin hiçbir iş yapmamasını, Meşrutiyet’ten beri heyet adı altında toplanan isimlerin durumu iyileştirmekten ziyade çözümsüzlüğe sürüklemesini ve birçok olumlu girişimin neticesiz kalmasını eleştirir:

Şu “Heyet” namı verilen siyasî mevkilerden bir fayda çıkmayacağına -bunca tecrübelerden sonra- hala aklımız ermediyse yazık bize!.. Meşrutiyet’in bidayetinden beri hele bir düşünelim, heyet veya seyahat namı altında ne yapıldı ki memlekete zerre kadar bir hizmeti oldu, bir nef’i dokundu? Hiç... [...] Mütarekeden sonraki heyetler ise o Anadolu tenvir heyeti ve Avrupa sulh heyetleri de dahil olduğu halde bir yorgunluktan ve masraftan başka ne netice verdi? Birleşme heyeti de keza... Üç ay bir kazanda kaynadıkları halde bir türlü barışamadılar! Son sulh heyetine gelince: Faydası işte yeni başlayan harpten belli...²⁰⁰

¹⁹⁸ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.158-159.

¹⁹⁹ “Ha Gayret”, *Peyam-Sabah*, 16 Mart 1921.

²⁰⁰ “Heyet İptilası”, *Peyam-Sabah*, 26 Mart 1921.

“Satış Bolluğu” başlıklı makalesinde Mütarekeden beri ağızdan ağıza yayılan “satış” ve “satılmış” ifadelerinin çoğalmasından yakınan yazar, bu ifade üzerinden mizahi bir üslupla düşüncelerini aktarır:

Mütarekeden beri ortaya bir “satılmış” sözüdür atıldı, sanki İstanbul esir pazarı: Bir adam alım satımıdır gidiyor, Hasan satıldı, Hüseyin satıldı, hoca satıldı, hacı satıldı, paşa satıldı, bey satıldı, hülasa İttihatçı olmayanların haricinde kim ve neci varsa vezir, mebus, âyân, nâzır, muharrir hepsi satıldı, hepsi vicdanını, vatanını beş on paraya götürüp sattı. Alan kim, bu malum değil... Para nerede, o da meydanda yok...²⁰¹

Makalenin ilerleyen kısımlarında sanatçının *Ümit*'e aylarca şiir namına saçma sapan beyitler yollayan genç bir şairden bahsettiği görülür. Anadolu'ya kaçmış olan ve oradayken İstanbul'dakilere karşı şiirler kaleme alan bu şairin “Siz de mi Satıldınız?” serlevhalı şiirini alıntılaman Refik Halid şöyle cevap verir:

“Orada bütün gözleri ganimet hırsı sarmış,
Orada yaşayanların vicdanı kararmış.”

Nasıl? Görüyorsunuz a, fındık kabuğundan çıkmış kabuğunu beğenmemiş, bu fındık huylu çocuk da daha dün İstanbul'dan çıkmış, bugün İstanbul'u beğenmiyor. Hem küstahlığın derecesine bakın ki İstanbul'dakilerden kimseyi birbirinden ayırt etmeye lüzum görmemiş, topumuza birden “Behey kara vicdanlı, hurras, menfaatperest guruh!” diye atmış tutmuş; sonra da gençleri pazara götürmüş, hesaplarını görmüş, haklaşıp işlerini bitirmiş:

“O satılmış vezire, o satılmış kullara
O satılmış sürüye, siz de mi katıldınız?
Siz de mi satıldınız? Siz de mi satıldınız?”

Diyor... Aman yarabbi bu ne satış, satışta bu ne bolluk!²⁰²

Yazar daha sonra “satış” sözcüğü üzerinden meseleyi İstanbul'un ekonomisine getirir ve asıl konuşulması gereken konunun toplumun ekonomik durumu olduğunu belirtir:

[...] İstanbul'un en büyük derdi bilakis satışızsızlık... Ne alıcı var ne verici... Biz burada maliyenin sarı tütünlerine, demirine, kerestesine, bu

²⁰¹ “Satış Bolluğu”, *Peyam-Sabah*, 30 Mart 1921.

²⁰² “Satış Bolluğu”, *Peyam-Sabah*, 30 Mart 1921.

ağırlığınca altın olan eşya ve emtiasına müşteri bulamıyoruz, böyle kıt bir zamanda dert ü talih bin yerinden yaralı ve matemli vicdanlara kim metelik verir?²⁰³

Refik Halid “Rey Meselesi” başlıklı gazete yazısında meclis hayatının zorluklarına alaycı bir ifadeyle yaklaşır. Sanatçı bir oyla, birinin elini kaldırması veya kaldırmaması sebebiyle hayırlı veya kötü koca bir maddenin kabul edilmesi veya reddedilmesi meselesine değinir. Bununla beraber milletvekillerinin her şeye olumlu bir şekilde kafa sallayıp, düşünmeden, çoğunluğa uyararak karar vermelerinden de şikâyet eder:

Bir rey ile birinin elini kaldırmaması veya kaldırırvermesi yüzünden koca bir maddede, bir hayırlı fikir, red oluyor. O zaman bağıracığın geliyor: – Canım, demek istiyorsun, işte şu adam izansız, dirayetsiz, tahsilsiz, görgüsüz, yarı ile bir adamdır ve bir rey de onundur, nasıl olur da onun teraziye bu derece ağır basmaya hakkı olur? Fakat böyle... Meşrutiyet bunu icap ediyor, patlasan, çıldırsan, orada düşüp ölsen yine dinletemezsin, o: – Ekseriyet var! Sözü, o keskin bıçak bir defa indi mi artık ne yapsan faydasız... [...] Acaba biz mi rey ile iş görmeyi bilmiyoruz, yoksa rey ile iş görmek mi böyle fena?²⁰⁴

“Kasaplığa Dair” başlıklı makalesinde ise Avrupa gazetelerindeki haberlerden yola çıkarak siyasetin onlarda nasıl yapıldığı ve halkın yaşadığı sıkıntıların devlet tarafından nasıl karşılandığı üzerinde durur. Bununla beraber Türkiye’deki siyasilerin toplumu ilgilendiren benzer sorunlara çözümleyici yaklaşmamasını eleştirerek şöyle söyler:

Vükela, âyân, mebusan, şehremaneti, belediye daireleri, husus-ı cemiyetler, müessesat, hepsi, herkes, can u gönülden kemal-i ehemmiyet ve vicdaniyetle, Fransa’da bunu müzakere, bunu hal, bunu temin ile meşgul. [...] Netice: Et fiyatı düşüyor, et ihtikârı bitiyor ve et yemek imkânı hasıl oluyor. Halbuki bizde et meselesi hiçbir zaman vükelayı, âyânı, mebusanı, ulemayı ve rüesayı meşgul edecek bir mahiyette telakki edilemez.²⁰⁵

²⁰³ “Satış Bolluğu”, *Peyam-Sabah*, 30 Mart 1921.

²⁰⁴ “Rey Meselesi”, *Peyam-Sabah*, 10 Nisan 1921.

²⁰⁵ “Kasaplığa Dair”, *Peyam-Sabah*, 21 Nisan 1921.

22 Nisan 1921 tarihinde yazdığı “Akrabayı Ziyaret” başlıklı yazısında Refik Halid varlıklı bir yaşam süren akrabalarını ziyarete giderek onların son on yıl içerisinde değişen yaşantısına dikkat çeker. Sanatçı, gözlemleri neticesinde yaptığı bu kıyasla çöken bir ekonominin toplum üzerindeki yansımalarına işaret eder:

Çizdiğim harita mucibince ilk uğrayacağım akrabamı şöyle hatırlıyorum: Kanlıcada körfez üstünde kızılılık ve fıstık ağaçlarına gömülü kocaman bahçeli bir evde otururlardı; saza, söze düşkün eski terbiye görmüş asil bir aile idi. Zannederim ki ayda bu eve on, on beş liradan fazla girmezdi, fakat ne eksikti ki... Bir kahvaltı çıkarırlardı, çilek reçeline kadar mevcut! Denizde bir sandalları vardı, bununla kâh balığa, kâh mehtaba çıkarlar ve haftada iki gece saz yaparlardı; hem de öyle sarhoş eğlencesi bayağı saz değil... Adamakıllı musiki! [...] Gözleri kimsenin malında değildi; kalbleri tertemiz ve hayatları saf ve sade öyle bir sürüyorlardı ki cihanın binbir türlü tehlikeleri sanki oraya, onlara yetişmeğe kıyamıyacaktı.... Halbuki nerede? Aksaray yangın yerini geçtim, Valide camiinin yanından saptım ve kocaman harabathanenin kapısını ittim. Burası, her odası ayda on liraya kiraya verilen bir acayip mesken, bir loş, kasvetli bina idi. Dışarıda güneş ve sıcak vardı; bu binada ise dizlere, derhal bir yılan gibi sarılan bir rutubet ve bir alacakaranlık.... [...] Yangın, tensikat, harp, tifüs ve İspanyol o şen, o refahlı sakin aileyi sata sava, kıra vura, öldüre göme bu hale getirmişti. Üç kişi kalmışlardı, üç kederli baş, üç hasta vücut, üç aç!²⁰⁶

Yazısının ilerleyen kısımlarında diğer iki ziyaretinden de bahseden sanatçı toplumun fakirleşmesi ve geleceğe dair ümitlerinin tükenmesi üzerinde durarak makalesini bitirir: “[...] Yalnız birine gıpta etmiştim: Liranın yüz sekize geçeceğini bekleyen deliye! İlimizde istikbalden ümit eden bir o vardı!”²⁰⁷

Yazarın 26 Nisan 1921 tarihli “Bir Kır Gezintisi” başlıklı yazısına bakıldığında çıktığı bir kır gezintisindeki gözlemlerini aktardığı görülür. Sanatçı eskisi kadar yapılamayan kır gezintilerinin sebebini geçimsizlik ve parasızlık olarak göstererek şöyle yorumlar: “Ne yazık ki insanlar, şu ekmek, et vesaire kıtlığı, şu maişet zorluğu içinde

²⁰⁶ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.64.65

²⁰⁷ Karay, *Ay Peşinde*, s.68.

gözleri önünde serilip giden çayırlardan doğrudan doğruya, otlamak suretile kolayca istifade edemiyorlar, şu feyiz ve bereketten nimetlenemiyorlar!”²⁰⁸

“Herkese Oldu” gazete yazısında ise geçmişteki siyasi, toplumsal ve ekonomik durumların şimdiye kıyasla çok daha güzel olduğundan bahsederek mevcut siyasi rejimi eleştirir. On iki yıl öncesine gidilebilseydi ve bugün yapılan hatalar yapılmamış olsaydı ülkenin çok daha iyi bir durumda olacağından bahseden sanatçı Talat Paşa için de şöyle bir ifade kullanarak yazısını sonlandırır: “Şayet bu işler başa gelmeseydi, şimdi başı da yerinde sapsağlam duruyordu ya!”²⁰⁹

“Farkımız” başlıklı makalesinde Refik Halid’in Anadolu’da bulunan arkadaşlarından bahsettiği ve bu bahis üzerinden İstanbul’daki yaşamları ile Anadolu’daki yaşamları arasında bir kıyas yaptığı görülür. Refik Halid bu yazısından yola çıkarak yüzeysel bir şekilde Anadolu’nun kötü bir yer olduğunu vurgular:

Mesela içlerinden birini bilirim ki Çamlıca’nın meftunu idi, beraber tepeden gurubu seyreder, mest olurduk. Ah, evet, Çamlıca’nın gurubu... O ne meselsiz bir temaşa, bir peri masalı bir harikulade manzaradır! Bunu şimdi, Ankara’nın bağıri yanık ovasında veya Sivas’ın kasvetli çölünde akşam, hazin, yeis içinde insanı istila ederken kim bilir ne tahassürle, ne hicranla anar... [...] Bir başkası da sabahları Emirgan Korusu’nda tenezzühe aşıktı; erguvanlar içinde yeni açmış leylakları koklayarak ve henüz uyanan denizi seyrederek... Beraber çok defalar, ta öğleye kadar, mest ve meclüb o yerlerde kaldığımız, zevk ve lezzetten kendimizden geçtiğimiz oluyordu... [...] Bunu da şimdi, Çorum veya Çankırı’nın serinlik, gölge ve sudan mahrum mahalle aralarında kim bilir ne zehirli ve ne öksüz bir bakışla acı acı yâd eder. Güzel İstanbul’dan mehcûr iken bilmem onlar beni bu manzaralar karşısında hatırlarlar, bir an evvel avdetime dua ederler miydi? [...] Bu yufka yürek bizde, o taş kalp onlarda iken muhalefet zor boy ölçer, zor tutunur ve ellerinden zor kurtulur?²¹⁰

“Her Gün Bayram” başlıklı makalesinde ise Meşrutiyet’in ilanından beri bayramların eski bayramlar gibi geçmediğini dile getirir. Yangınlardan, sürgünlerden,

²⁰⁸ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütüfî Kitabevi, 1940, s.96.

²⁰⁹ “Herkese Oldu”, *Peyam-Sabah*, 11 Mayıs 1921.

²¹⁰ “Farkımız”, *Peyam-Sabah*, 26 Mayıs 1921.

savaşlardan ve Sulh Konferansı'nın kararlarından, tensikzedelerden bahsederek bayram yaşamının artık mümkün olmadığını dile getirir:

Evvelleri bayram dendi mi, hemen hemen her aile bir dam altında toplanılır, bayramı bir arada geçirebilirdi. On senedir yüzde beş aileye bu nimet müyesser olamadı. Efrâd darmadağınk birer tarafta kaldı; kimi Avrupa'ya kaçtı, kimi zindana girdi, kimi menfayı boyladı, kimi cepheye bulundu, kimi şehit oldu, kimi idam edildi... Dertsiz, elemsiz hiçbir dam altı kalmadı. [...] Fakat memleketin bu hale sokanlara sorunuz:
– Varlığımızı şimdi gösterdik, artık bundan sonra bize her gün bayram! Diyorlar, doğru, deliye her gün bayram!²¹¹

Refik Halid “Böyle Olmasaydı” başlıklı yazısında dönemin siyasi bir tablosunu çizer ve atılan bütün siyasi adımların atılmamış olması halinde neler olabileceği üzerinde durur. Sanatçıya göre ülkenin iyi bir durumda olabilmesinin başlıca şartı sulhtur. Ankara Hükûmeti ile İstanbul Hükûmeti'nin uzlaşması ve Avrupa'ya karşı bu ikiliğin tamamen ortadan kalkması gerektiğini vurgular. Ülkenin yararı namına yapılan siyasi faaliyetler sulh usulü ile yapılsaydı her şeyin bambaşka bir durumda olacağını belirten Refik Halid şöyle söyler: Ne mi olurdu? Kan dökülmezdi, sûiistimal yapılmazdı; muhacir dolmazdı; paramız düşmezdi; memleketler gitmezdi; şehirler yıkılmaz; bağlar dağ olmaz, baykuşlar üremez, hastalık, sefalet, müzâyaka anamızdan emdiğimiz sütü burnumuzdan getirmezdi.²¹²

“Ahvale Dair” başlıklı makalesinde yazar, “Millici siyâsiyun da İttihatçı siyasîlere bu gidişle maazallah taş çıkaracaklar! Yine işler içler acısı...”²¹³ diyerek Millicilerin siyasî politikalarını İttihatçıların yaptıklarına benzer bir şekilde yürüttüklerinden bahseder. Ticarete, ziraatte, siyasette, iç ve dış politikalarda işlerin çatallaşmasından ve çıkmaz bir hale gelmesinden yakınan sanatçı, Ankara'nın mantıklı işler yapamadığını belirtir.

²¹¹ “Her Gün Bayram”, *Peyam-Sabah*, 08 Haziran 1921.

²¹² “Böyle Olmasaydı”, *Peyam-Sabah*, 12 Haziran 1921.

²¹³ “Ahvale Dair”, *Peyam-Sabah*, 14 Haziran 1921.

“İdrak Meselesi” başlıklı yazısında muhaliflerin Ankara Hükûmeti’nin siyasi politikalarına karşılık verdiği nasihatler üzerinde durur. Sanatçı Ankara’nın sonunda muhaliflerin sözüne geldiğini belirterek atılan siyasî adımları şöyle özetler:

Muhalifler yine hak kazandı, muhaliflerin yine dediği oldu, hâdisat ve vukuât yine muhaliflerin fikirlerindeki isabeti teyit etti. Muhalifler ne diyorlardı:

– Garba karşı dikine hareket doğru değildir; düvel-i itilafiyye, hasseten İngiltere ile hoş geçinmek iktiza eder; öyle vapurları limanlara sokmamak, imzalanan mukavelelere riayet etmemek, bayrakları parçalamak, zorla gemilerden yolcuları aşağı almak gibi hareketlerin sonu gelmez; devlete muzır olur, Yunan’ı takviye eder. Ateşli nutuklar, keskin makaleler, coşkun telgraflar siyaset-i hariciyemize uygun düşmez. Memleketimize soktuğumuz düşmanı sade salahlâ değil biraz da siyasetle dışarı atabiliriz, bu siyaset de itilaf-perverlik, nezakete ve imzaya riayetle, hülâsa ağır, ciddi hareketlerle temin olunur!

İşte böyle diyorduk. Nihayet Ankara’dakiler de sözümüze geldiler, hatalarını anladılar, dışlarından demeseler bile içlerinden:

– Sahih, muhaliflerin hakkı varmış, dediler, biz imzamızı hiçe saymak, esirleri iade etmemek, gemileri limanlara sokmamak gibi akılsızca hareketlerimizde devam edemeyiz...

[...] Onlar da ancak şimdi anladılar, şimdi rıza gösterdiler... Mamafih buna da şükür!²¹⁴

“Doğru Söz” yazısında ise bir arkadaşının söylediği sözleri alıntılıyarak Anadolu’nun durumunu dile getirir. Ayrıca İstanbul’daki Anadolu destekçilerinin umursamaz tavrını eleştiren sanatçı İstanbul’daki destekçilerin samimiyetsiz ve ikiyüzlü tavrına dikkat çekmek ister:

– Ah, bırakın şunları, o keskin, coşkun, parlak ve pür hamiyet yazıları yazıp mürettiphaneye bıraktıktan sonra gittikleri yerler, kol kola girdikleri kimseler, el ele verdikleri adamlar ve muhitler bizce malum... Çal oynasın, vur patlasın Taksim ve Tepebaşı bahçelerinde, Rus lokantalarında bizim karşı karşıya silah silaha geldiğimiz adamlarla diz dize, yan yana, hatta kadınlarıyla kucak kucağa yaşamıyorlar mı? İçleri hakikaten böyle ateşli ve yürekleri muhabbet ve hamiyetle dolu olsa kabil mi ki o hayata tahammül etsinler, burada toplar patlarken çalgılı gazinolarda rakı içebilsinler ve hudutlarda kan gövdeyi götürürken Ada’da, Moda’da veya Tarabya’da denize giren güzelleri seyredebilsinler? Bunun fiilen imkânı

²¹⁴ “İdrak Meselesi”, *Peyam-Sabah*, 16 Haziran 1921.

yoktur. Ruhlarını bize, bizim bu ıssız, çorak yerlerdeki harikanüma celadet ve hamasetimize öyle yazdıkları derece raptetmiş olsalar orada durabilirler miydi?...²¹⁵

Bununla beraber makalenin sonunda söylediği cümle dikkat çekicidir. Refik Halid sürmekte olan siyasî durumların neticesini hissederek şu ifadeyi kullanır: “[...] Arkadaşım sustu. Doğru söze ne denir? Tasdik için başımı eğdim! Eninde sonunda zaten eğecek değil miyim?”²¹⁶

Yazar “Aynı Terane” başlıklı makalesinde harp başlarında Almanlar hakkında söylenen kahramanca ve dostça sözlerden bahisle Almanları tamamen dost ve ordusunu güçlü görmenin yanlış bir bakış açısı olduğunu ifade eder:

Alman kudret ve şevketinin yerinde yeller esiyor. Orduları perişan oldu, ne bahirde, ne yerde ufacak bir nüfuzları kalmadı... Daha fenası o cihan-kıymet dostluktan da bir eser görünmüyor; bilakis Talat Paşa'nın katili beraat etti, Liman von Sanders hatıratında hakaret ve istikrahla bizi yad ediyor, diğer generaller ve rical dahi aynı havada... Lehimize bir ses çıkmadı ve o bütün dünyaya saadet ve felah bahşedecek olan ulvi mefkure bitamamiha suya düştü... Hala o, biz ve diğer müttefiklerimiz harp müzayaka, felaket içinde yuvarlanıp gidiyoruz!²¹⁷

Refik Halid daha sonra Alman diye bağırın bu halkın Bolşevik diye bağırmaya başladığından bahseder ve şu anda yaşanan sıkıntıların yine devam edeceğini belirtir: “İttihatçı tek başına bir felaket iken artık Bolşevik’le birleşince ne yapar, nasıl memleketin ocağına incir diker, onu siz bir düşününüz ve ona naziren bu ittifaktan bir hayır ve netice bekleyiniz!”²¹⁸

“Bir Mefhum” başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki'nin etkin olduğu zamanlarda Hükûmet kavramının suç ve hukuk üzerinde nasıl kullanıldığına dair görüşlerini belirtir. İttihat ve Terakki'nin ülkenin yararına çalışacağı yerde birtakım hukuksuzluklar yaptığını ve bunları da hükûmet adı altında meşrulaştırdığını dile getirir.

---

²¹⁵ “Doğru Söz”, *Peyam-Sabah*, 18 Haziran 1921.

²¹⁶ “Doğru Söz”, *Peyam-Sabah*, 18 Haziran 1921.

²¹⁷ “Aynı Terane”, *Peyam-Sabah*, 20 Haziran 1921.

²¹⁸ “Aynı Terane”, *Peyam-Sabah*, 20 Haziran 1921.

Maddi zayıat veren ve birden fazla kişinin ölümüne sebep olan bir adamın mahkemede söylediklerinden yola çıkarak hükûmetin asıl görevinin ve anlamının neler olması gerektiği üzerinde durur:

[...] Mahkeme reisi bu ithâmât üzerine maznuna dönüp soruyor:

– Sen ne dersin? Öbürü cevap veriyor:

– Bu kadar şeyi yapmak için bir hükûmet lazımdır derim!

Aman yarabbi, hükûmetin yapacağı şeyler kanunlar, nizamlar, mektepler, hastaneler, yollar, vapurlar, şirketler gibi hep imârat, ıslahat değil midir? Nasıl olur da mücrimin biri tâdat edilen seyyiatı dinledikten sonra bu cevabı verebilsin, “Bunları yapmak için bir Hükûmet lazımdır!” diyebilsin? Fakat hiç hayret etmemeli, der, diyebilir, hakkıdır; zira İttihat ve Terakki bir zamanlar bu memlekette bu gibi seyyiatı yapmak, öylece sürü sürü adamlar vurmak, çiftlikler yakmak, zararlar, hasarlar, katller ve işkenceler icra etmekle mâruftu, meşhurdu. [...] Bereket ki mahkeme reisi bu fikri çarçabuk tashih etmiş:

– Hükûmet değil, Hükûmetsizlik lazımdır. Demiş...²¹⁹

Refik Halid’in 1 Temmuz, 3 Temmuz ve 5 Temmuz 1921 tarihlerinde kaleme aldığı “Ago Paşa’nın Hatıratı” başlıklı yazılarına bakıldığında yaşanan tüm siyasî dönemlerin bir muhabbet kuşu olan Ago Paşa’nın ağzından verildiği görülür. Değişen siyasî rejimlerin ve ortaya çıkan savaşların getirdiği çalkalanmaları ele alan sanatçı sulh isteğini makalenin sonunda şöyle ifade eder: “[...] İnşallah, hayırlısıyla bir de can ve yürekten: – Yaşasın müsâlâha! Demeğe muvaffak olurum, ondan sonra ölsem de gam yemem!”²²⁰

“Cayır Cayır” başlıklı makalesinin girişinde Kadıköy’de Akbaba Suat Bey adında meşhur bir ilancıdan bahseden Refik Halid onun “cayır cayı yazıyor” ifadesinden yola çıkarak on üç yıldır ülkede yaşanan siyasî olayların altını çizer:

– On üç seneden beri bu memlekette hakikaten her işte, her hadisede, her harekette bir cayır çayırlık, bir telaş, bir şiddet, bir sürat ve bir sudan hal var... Cayır cayır bir Meşrutiyet ilan ettik, sekiz, on telgraf, bir, iki, kurşun ve beş, on blöf ile! Derken cayır cayır bir irtica oldu, arkasından cayır cayır hareket ordusu geldi, meclis-i mebusan cayır cayır toplandı, cayır cayır müzakerelerde bulundu, cayır cayır kanunlar yaptı. Ya o cayır cayır

²¹⁹ “Bir Mefhum”, *Peyam-Sabah*, 29 Haziran 1921.

²²⁰ Refik Halid, *Ago Paşa’nın Hatıratı*, 2.b.s. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.20.

Arnavutluk hareketi, o cayır cayır suikastlar, cayır cayır intihâbat... Daha sonra da Enver'in sekiz, on avanesiyle cayır cayır Bâb-ı Âli vakası, cayır cayır kararlar ve cayır cayır cezalar...Cayır cayır Sinop sürgünleri, cayır cayır ilan-ı harpler ve Sarıkamış, Kanal ve Suriye'de cayır cayır verilen esirler ve telef edilen askerler... [...] Son senelerin tarihi kocaman bir cayırtıdan ibaret! Gözümü kapayıp maziyi düşündüm mü kulağıma yapılan işlerin sesi aksediyor: Yıkılan, yırtılan bir şeyden çıkan medid, canhıraş ve mahuf bir cayırtı!²²¹

“Bir İtiraz” başlıklı makalesinde İttihatçıların o güne kadar yapmış oldukları tüm fenalıkları ve İtilafçıların da yapamadıkları girişimleri diyaloglar şeklinde ele alarak her iki tarafı da eleştirir. Makalenin sonunda “İttihatçılar yaptıklarından, İtilafçılar ise yapamadıklarından mesuldürler ve bundan mahcup olmalıdırlar!”²²² diyerek bu husustaki görüşlerini belirtir.

Refik Halid 19 Temmuz 1921'de kaleme aldığı “Ayrılık, Gayrılık” başlıklı yazısında o zamanki Hükûmetin getirdiği bir yasağı eleştirir. Kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmamasını belirten bu yasağa, “Her nerede ve ne için olursa olsun ben kadını erkeğinden ayırmanın aleyhindeyim; alehusus gezme ve eğlence yerlerinde... [...] Hulâsa karı koca, baba kız beraber oldukça onların zevklerini tahdid edecek hiçbir sebep ve bir mania bulunmamalıdır”²²³ diyerek karşı çıkan sanatçı, sözlerine şöyle devam eder: “[...] Dediğim gibi kadın erkeğinin ve erkek kadınının bir murakıby, bir muhafızıdır. Zabıta umumî yerlerde insanların kadınıni erkeğinden ayırmakla değil insanlar arasında münasebetsizleri münasebetlilerden, uygunsuzları uygunlarından seçmekle mükelleftir.”²²⁴

“Bedbinliğe Nikbinliğe Dair” başlıklı yazısında Refik Halid, Meşrutiyet'in bedbinlik ve nikbinlik şeklinde iki kavramı ortaya çıkardığından bahseder. Daha sonra sanatçı bu kavramları İttihatçılar ve muhalifler üzerinden şöyle tanımlar: “Bedbinler muhaliflerdir, nikbinler İttihatçılar... Ben bedbinim!” [...] Bedbinlik demek fikir sahasında hatta ricati daima sağlam tutmak ve müdafaada kalmak demektir. Ben bunu

²²¹ “Cayır Cayır”, *Peyam-Sabah*, 07 Temmuz 1921.

²²² “Bir İtiraz”, *Peyam-Sabah*, 09 Temmuz 1921.

²²³ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.90.

²²⁴ Karay, *Ay Peşinde*, s.94.

tercih edenlerdenim. Nikbin bir zat işte veya siyasette olsun, daima zararlı çıkar ve zarar verir.”²²⁵

09 Ağustos 1921’de yazdığı “Yazık Oldu” başlıklı makalesinde kendisini bir İttihatçı olarak tahayyül ederek onların faydalandıkları nimetlere, menfaatlerine, buldukları konuma ve mertebelere dikkat çeker:

Ben de İttihatçı olup da mevki, servet, seyahat ve debdebe ile yaşayacağıma muhalefette kalarak işkence ve eziyetle, parasız ve yoksul ömür sürdüğüme acıdım, buna ağladım. [...] Hele bir düşünelim, bidayet-i Meşrutiyet’ten beri İttihatçı olsam, İttihatçı kalsaydım nasıl bir ömür sürmüş, hayatın nasıl zevkini çıkarmış olurum... Bunun tasviri bile keyif, heyecan ve lezzet veriyor! [...] O esnada canım Avrupa’yı bir dolaşmak mı isterdi, derhal maarif nâzırının yanına çıkar, iki kelime söyler ve Paris’e talebe müfettişi olurum... Orada yer, içer, gezer, yatar, yapmadığım fisku fücür bırakmazdım... [...] Buraya mektuplar yazar, hain-i vatan firari muhaliflerin Avrupa’daki gayretlerini ihbar eder ve kahr, tenkil, idam ve ihrak tavsiyelerinden bir gün geri kalmazdım. [...] Matbuat Cemiyetine ben reis olurum... Men-i ihtikâra da ben!²²⁶

19 Ağustos 1921’de yazdığı “Patlıcan Meselesi” başlıklı yazısında siyasetle ilgili meseleleri ele almasını eleştirenlere mizahla cevap verir. “Hülasa öyle siyasî, ahlakî, edebi ve malî meseleleri benim kalemim, benim irfanım halledemez, bana çizmeden yukarı çıkmıyan meseleler yakışır, meselâ, işte (patlıcan meselesi) gibi...²²⁷ diyerek yazısında siyasetten daha önemli bir yere sahip olduğunu belirttiği patlıcandan uzun uzadıya bahseder. Daha sonra toplumu ve tüm ülkeyi ilgilendiren önemli meselelerin yazılamamasından şikayetle makalesini şöyle bitirir: “Patlıcan meselesi, görüyorsunuz a, bir hayat, iktisat, siyaset meselesidir ve gazetelerde (mesele) unvanı altında bahsedilen meselelerin hepsinden daha mühim ve daha ciddîdir!”²²⁸

“Afet” başlıklı makalesinde Refik Halid İstanbul’u vuran kasırga afetinden sonra şehrin durumunu dile getirir. Aksaray’da Murat Paşa Camiinin avlusundaki çınar ağacının

²²⁵ “Bedbinliğe Nikbinliğe Dair”, *Peyam-Sabah*, 22 Temmuz 1921.

²²⁶ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.121-125.

²²⁷ Refik Halid Karay, *Ago Paşa’nın Hatıratı*, 2.b.s. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.95-96.

²²⁸ Karay, *Ago Paşa’nın Hatıratı*, s.98.

kökünden sökülmesini anlatan sanatçı yazasının devamında yaşanan bu afet ile İttihatçıların siyaseti arasında bir bağ kurarak şöyle söyler:

– İşte böyle siyasî bir dolu afeti de şu saldıde büyük devleti, o ulu çınar gibi kökünden çıkarıp meşrutiyetzedekânın meskûn olduğu memleket üzerine azîm bir velvele ile düşürdü. İttihatçıların her biri bir dolu tanesi, Merkez-i Umumî bir dolu bulutuydu, yapacağını yaptı, Hükûmet ağacını devirdi, mevrûatı bozdu, yaprakları soydu, filizleri kopardı, fidanları kırdı, damları çökertti ve halkı afetzede, sefil ve perişan etti. [...] Evvelki günkü kasırga bize adeta şöyle bir ihtar makamındaydı:

– Görünüz, bakınız, benim adıma kasırga, dolu, afet derler ama İttihat cemiyetinin yanında bir rahmetim! Benden korkup, benden ürküp de İttihatçılara hâlâ dua edişinize hayret ediyorum!²²⁹

Refik Halid “Mazeret” başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki’nin yaptığı her uygunsuz ve kanunsuz işlere bir mazeret yüklediğinden bahseder. Bununla beraber İttihatçıların yerine artık Kuva-yı Milliyecilerin geçtiğini ve şimdi bu işleri onların yaptığını belirtir:

Yani on üç senelik idaresinde tam on iki buçuk sene Yemen, Grek, Arnavutluk, Trablus, Balkan, Harb-i Umumî ve Harb-i Hâzır muharebelerini mazeret göstererek yaktı, yıktı, astı, soydu, hepimizi ip kumaş, keçe külah edip bu hale soktu. Kuva-yı Milliye’ciler de Konya isyanlarında, Zile kıyamında, Yozgat hadisesinde ve o casusluk, hıyanet-i vataniye muhakemelerinde gösterdiği zulüm ve îtisafı:

– Eh, ne yapalım, bu bir ihtilal Hükûmeti, dünya ile cenk halinde, başka türlü rabt ve zaptı temin edemez, ne yapsa mazurdur!

Diyorlar. [...] Harb-i Umumî de aynı surette vesait-i nakliye toplamakla beraber hiç olmazsa üstünde bedelini verdirmeyen İttihat ve Terakki’nin temsil-i evlasına rahmet okuyacak!²³⁰

“Acele Etmeyelim” başlıklı makalesinde yazar İttihatçıları ve Kuva-yı Milliyecileri sevindiren birtakım haberlerin doğruluğunun muamma oluşuna değinir. Bugüne kadar söylediklerinin aksinin çıktığını kabul eden Refik Halid, kendisini eleştiren ve yazılarıyla alay edip zafer mutluluğu yaşayan İttihatçılar için şöyle cevap verir:

²²⁹ “Afet”, *Peyam-Sabah*, 25 Ağustos 1921.

²³⁰ “Mazeret”, *Peyam-Sabah*, 27 Ağustos 1921.

İstanbul'da iki yıl fazla duracağım diye Anadolu'nun düşman elinde kalmasına razı olacak kadar da akılsız değilim a... Hem ben neyim? Kimim? Abuk sabuk söyleyip gezen ve hiçbir lafı doğru çıkmayan bir adam değil mi? [...] Beni de bu abuk sabuk, saçma sapan, asılsız esassız laflarımdan dolayı belki mesul tutmazlar. Şimdiye kadar ne dediyse aksi çıkan bir adamın sözüne artık kim kulak verir ki onun kaleminden, ya dilinden veya tesirinden korkuldun!²³¹

“İlmin Cezası” başlıklı makalesinde bir muallimin, “Şüphesiz ki askerliğe ehemmiyet vermelidir, askerlik bir milletin bekasını temin eder, fakat aynı zamanda sanatkar, tacir, gemici, âlim ve ulema da olmalı, bu cihete de ehemmiyet verilmelidir; verilmezse sade salah devleti izmihlâlden kurtaramaz!”²³² ifadesi üzerine vatan haini ilan edilmesini eleştirir.

Refik Halid, “İki İddia” başlıklı yazısında ülkenin siyasî anlamda gidişatı için ortaya atılan iki farklı görüş üzerinde durur. Bir kesimin orduyu eksiksiz ve güçlü gördüğünü söyleyen sanatçı, muhalif bir kesimin de orduyu kusurlu ve güçsüz gördüğünü belirtir.²³³

“Deli Siyaseti” başlıklı yazısına bir fıkra ile başlayan Refik Halid anlattığı fıkra üzerinden ülkedeki siyasete vurgu yapar. “İnsaf ediniz, bizi delinin hareketinden ders-i siyaset alacak hale düşüren akılsızlara nasıl muhalif kalmayabilirim?”²³⁴ diyerek ülkede izlenen siyasî politikaların bir delininkinden daha absürt olduğuna dikkat çeker:

“Mantığın Zararı” başlıklı makalesinde dönemin siyasî ve askerî hareketlerinin mantığa sığmamasından ve düşündüğünün aksi çıkmasından yakınmaktadır. Sanatçının bu hususta üzerinde durduğu meseleler İttihat ve Terakki'nin İstanbul üzerinde aktif siyasetinin devam etmesi ve Yunan ordusunun muazzam mühimmat bolluğuna rağmen Anadolu'da müşkülata uğramasıdır. Yazar, makalesinin sonunda akla mantığa sığmayan bu neticeler için şöyle söyler: “Bundan sonra ne denirse mümkün ne iddia olursa kabil

²³¹ “Acele Etmeyelim”, *Peyam-Sabah*, 28 Ağustos 1921.

²³² “İlmin Cezası”, *Peyam-Sabah*, 03 Eylül 1921.

²³³ “İki İddia”, *Peyam-Sabah*, 07 Eylül 1921.

²³⁴ “Deli Siyaseti”, *Peyam-Sabah*, 10 Eylül 1921.

görüp herkese uymaya bakmalı... Bu suretle hem daha az çene çalmış, daha az zahmet çekmiş, hem de daha fazla hürmet görüp daha çok dost kazanmış olacağım.”²³⁵

23 Eylül 1921 tarihinde yazdığı “Olmasaydı Ne Olurdu?” başlıklı makalesinde sanatçının Meşrutiyet ilan edilmeseydi ülkede ne gibi farklılıkların olacağı üzerinde durduğu görülür. Buna göre sanatçı Meşrutiyet’le gelen nice zamane meşhurlarının ortadan kaybolacağını ve bugün haksızlığa uğrayan birçok insanın da büyük mertebelere ulaşip, önder olacağından bahseder.²³⁶

“Bir Kahraman” başlıklı yazısında Refik Halid televizyon yıldızı olan Şarlo’dan (Charlie Chaplin) bahseder. Onun askerî bir başarısı olmamasına rağmen, yalnızca insanları güldürdüğü için kahramanca karşılanmasını ele alan sanatçı “kahramanlık” kavramı üzerinde durur:

“– İşte bir adam ki meşhur olmak için kana girmede, memleket yakmadı, fenalık etmedi... Sade güldü ve güldürdü... Beşeriyet için bundan zararsız, daha doğrusu bundan faydalı bir kahraman mı olur? Keşke insaniyet hep bu kabil kahramanlara nail olsaydı!..”

Ben de bu fikirdeyim... Ben de o memlekette bulunsaydım Şarlo’yu karşılamaya koşardım!²³⁷

“Bir Eksliğine” başlıklı yazısında Misak-ı Milli kararları üzerinde durur ve on dört madde hakkındaki görüşlerini belirtir. Yazara göre Misak-ı Milli programı ülke için müthiş bir sulh korkuluğu haline gelmektedir. On dört maddenin kabulü üzerine yaşanan tartışmalara mizahla yaklaşan sanatçı şöyle söyler:

“Ve bir maddesi eksik olursa kabul etmeyiz diyorlar, bakalım sahil almayacaklar mı; on üçünü verelim!” deseler de Sulh Konferansı’nda bir maroken kaplı defterde önümüze atsalar ve bizden -hoca gibi- derhal:

– On üçünü veren Avrupa bir gün on dördünü de verir!
Desek ve öpüp başımıza koysak fena mı olur?²³⁸

²³⁵ “Mantığım Zararları”, *Peyam-Sabah*, 15 Eylül 1921.

²³⁶ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.115.

²³⁷ “Bir Kahraman”, *Peyam-Sabah*, 26 Eylül 1921.

²³⁸ “Bir Eksliğine”, *Peyam-Sabah*, 01 Teşrinievvel 1921.

“Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati” ana başlığı altında yazdığı dört farklı yazısında İstanbul’da yaşayan farklı yaşam tarzına sahip insanları ele almaktadır. Yazar “Bir Memurun Ruznamesi”²³⁹, “Bir Hanımın Ruznamesi”²⁴⁰ ve “Müflis bir Harp Zengininin Ruznamesi”²⁴¹ alt başlıklı yazılarında toplumun belirli bir kesiminin ekonomik açıdan zorluk çekmesine değinirken “Geçkin fakat Zengin ve Güzel bir Hanımın Ruznamesi”²⁴² ve “Bekar bir Salon Beyi”²⁴³ alt başlıklı yazılarında toplumun zengin ve israfçı bir kesimini belirtir. Refik Halid yaptığı karşılaştırmanın neticesinde ekonomik anlamda birbirinden tamamen farklı iki yaşantıya dikkat çeker.

Refik Halid “Aldanmış” başlıklı makalesinde “Cemiyet-i Akvam İstanbul’a sade bir temsil-i siyasî değil, bir de Haremler Müfettişesi göndermeye karar veriyor”²⁴⁴ diyerek İstanbul’da Ermeni kızların harem altında kullanıldığına dair bir haber üzerine Cemiyet-i Avam’ın İstanbul’a müfettiş göndermesini eleştirir ve bu haberin doğru olmadığını dile getirir.

“Acaba Sağlam Mı?” başlıklı yazısında Meşrutiyet’ten beri izinden gidilen her siyasî adımın hüsrarla sonuçlandığından bahsederek Ankara’nın izlediği siyasi politikalara güvenmediğini belirtir. Meşrutiyet’in çürük çıktığını, Almanya’ya bağlanmanın bedelinin ağır olduğunu, Wilson’a bağlanıp daha sonra kopukluk yaşandığının ve Cemiyet-i Akvam’a güvenmelerinin ardından haremler olayını vurgulayan sanatçı yazısını şu sözlerle bitirir: “Kabil değil ben memleketin istikbal ve hayatını Ankara siyasetine bağlayıp rahatıma bakamam: ‘Bu gidiş sağlamdır!’ diyerek sırt üstü yatamam...”²⁴⁵

“Yaşanacak Memleket” başlıklı gazete yazısında İttihatçıların “yaşanacak bir memleket” ifadesinden çıkardığı anlamlar üzerinde duran Refik Halid İttihatçıların ancak

---

²³⁹ “Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati I”, *Peyam-Sabah*, 21 Teşrinievvel 1921.

²⁴⁰ “Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati II”, *Peyam-Sabah*, 25 Teşrinievvel 1921.

²⁴¹ “Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati IV”, *Peyam-Sabah*, 02 Kanunuevvel 1921.

²⁴² “Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati III”, *Peyam-Sabah*, 05 Teşrinisani 1921.

²⁴³ “Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati V”, *Peyam-Sabah*, 09 Kanunuevvel 1921.

²⁴⁴ “Aldanmış”, *Peyam-Sabah*, 16 Teşrinievvel 1921.

²⁴⁵ “Acaba Sağlam Mı?”, *Peyam-Sabah*, 19 Teşrinievvel 1921.

kaos ortamında mutlu olduklarını ifade eder. “On üç senedir kargaşalıkların envayı içinde yaşadığı, gırtlığına kadar vukuat-ı faciaya daldığı halde bile hala sükûnet ve huzura düşman olan, hala sergüzeşt ve hadiseden bıkmayan İttihatçı ruhu”²⁴⁶ şeklinde itham ettiği İttihatçıları ülkenin kan revan içinde kalmasının müsebbibi olarak görür ve a sulhtan yana olmayarak savaşı sürdürmek istemelerini de bu sebebe bağlar.

“Sulh Gazisi” başlıklı makalesinde artık harple değil sulhla ilgili haberler duymak istediğini ifade eder. “Biraz da sulhu kazanalım, bir defa da sulh gazisi olalım... Bu bize Kaynarca Muahedesinden beri müyesser olmadı, halbuki o zamandan beri ne harp gazileri gördük, nice harpler kazandık! Fakat sulhu kazanamadıktı!”²⁴⁷ diyerek kazanılması gerekenin harp değil sulh olması gerektiğini vurgular.

“Tımarhaneyi İmar” başlıklı makalesinde Refik Halid Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi müdürü Mazhar Osman Bey’in görevinden çekirilmesine değinir. Yazar, hastaneye yeni atanan müdürün orada İttihatçıların ve Kuva-yı Milliyecilerin izledikleri siyasi politikalar gibi zincirli, sopalı, zulüm dolu bir politikanın başladığını belirtir.²⁴⁸

“İhsan Siyaseti” başlıklı makalesinde Ankara’daki politikacıların ülke yararına çalışmayıp siyaset adına sürekli seyahat etmelerinden ve bu işin kaymağından yararlandıklarından şikâyet eder. Sanatçı, “İttihatçılığın da Kuva-yı Milliyeciliğin de meziyetleri, faziletleri, nimet ve ihsanları doğrusu gayrı kabil tadattır. Bir kere çattın, hoşlarına gittin, zevklerini okşadın mı artık bırak keyfine...”²⁴⁹ diyerek Millicilerin de İttihatçılar gibi aynı politikayı yürüttüklerini ifade eder.

11 Teşrinisani 1921’de yazdığı “Mehmetçe Bey’le Muhabere” başlıklı yazısında Refik Halid Anadolu’da bulunan Mehmetçe isimli bir zatın kendisine gönderdiği tehdit dolu mektubunu yayımlar ve cevabını ince bir alayla gazetede paylaşır.²⁵⁰

---

²⁴⁶ “Yaşanacak Memleket”, *Peyam-Sabah*, 24 Teşrinievvel 1921.

²⁴⁷ “Sulh Gazisi”, *Peyam-Sabah*, 31 Teşrinievvel 1921.

²⁴⁸ “Tımarhaneyi İmar”, *Peyam-Sabah*, 04 Teşrinisani 1921.

²⁴⁹ “İhsan Siyaseti”, *Peyam-Sabah*, 07 Teşrinisani 1921.

²⁵⁰ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.132-138.

Refik Halid “Arslanla Kurt ve Tilki” başlıklı makalesinde bir grup İttihatçı memurun vapurda *Peyam-Sabah* gazetesi okumalarından yola çıkarak dalkavukçu davranışlar sergilemelerinden bahseder ve hangi duyum üzerine böyle bir tavra büründüklerini sorgular. Bununla beraber makalenin sonlarına doğru anlattığı bir fıkra ile meseleye mizahî bir açıdan yaklaşır ve İttihatçıların yersiz cesaretini eleştirir: “İcabında kâh kurt ve kâh tilki olan bu dalkavuk İttihatçı bendelerinin yanında da yürekli ve cesaretli insan güç barınır!”²⁵¹

“Akıllı Balıklar” başlıklı makalesinde yazar *Peyam-Sabah*’ta Ringa balıklarının göç yollarını değiştirmeleri hakkında okuduğu bir yazı üzerinden siyasî çıkarımlar yapmaktadır. Habere göre avcıların ağına düşerek milyonlarca zayıt veren ringalar bu olaylardan ders çıkarır ve artık o eski göç yollarını kullanmaz. Refik Halid de bu haberden yola çıkarak ülkedeki karışıklığı umursamadan hala Ankara Hükûmeti’ni desteklemenin akılsızca bir iş olduğunu vurgular ve şöyle söyler: “Ah acaba bizler de şimdiye kadar milyonlarca telefata sebebiyet veren şu eski yoldan döner, o felaket sâiki aynı rehberleri teper ve aynı ringalar gibi neslimizi inkırazdan sıyanet eder, buna muvaffak olur muyuz? [...] Bu akıl bizde ne gezer?!”²⁵²

2.2.2.1. Siyasî Şahsiyetler

Refik Halid’in gazete yazılarında siyasî isimlere yer verdiği ve bizzat şahıslara yönelik eleştirilerde bulunduğu görülür. Siyasî isimlerden en fazla Talat Paşa, Cemal Paşa, Enver Paşa ve Rıza Nur üzerinde yoğunlaşan sanatçının bu siyasî çevreye muhalif cesur yazılar kaleme aldığı görülür. Refik Halid’in siyasî isimlere değindiği ilk yazısı “Zafer-i Nihai” başlıklı makalesidir. Sanatçı bu yazısında “Kuva-yı Milliye Erkan-ı Harbiye Reisi” diye hitap ederek Mustafa Kemal’den bahseder. Mustafa Kemal’in halkın inanacağı tabirleri bularak güçlü bir hitapla halkı kandırdığını belirtir. Ancak bu düşüncelerini doğrudan ifade etmeyip Nasreddin Hoca fıkrası üzerinden verir:

²⁵¹ “Arslanla Kurt ve Tilki”, *Peyam-Sabah*, 28 Teşrinisani 1921.

²⁵² “Akıllı Balıklar”, *Peyam-Sabah*, 27 Kanunuevvel 1921.

Dün akşam gazetelerinde okudum: “Kuva-yı Milliye Erkan-ı Harbiye Reisi zafer-i nihaiden mutmain olduğunu söylemiştir.”

Hani Nasreddin Hoca diken ekip kervanların sürtünmelerinden pamuk toplayarak borç ödeteceğini işiten alacaklıya pencereden başını çıkarmış da:

– Peşin parayı duydun da nasıl gülüyorsun! Demiş... Aferin reise... Halkın inanacağı tabiri ne güzel bulmuş!²⁵³

Refik Halid Almanya’da bulunan Talat Paşa’nın bir Alman gazetesine verdiği röportajı “Talat’la Mülakat” başlıklı yazısıyla okurlarına aktarır. “Serlevhası: Sadâret Sandalyesinden Meyhanecilik İskemlesine! Altında daha küçük hurufat ile: Görüyorum ki bu işi daha kolay yapıyorum!”²⁵⁴ şeklinde yazılan mülakatta Talat Paşa’nın Almanya’da bir birahane işlettiği ve bu işi layıkıyla yaptığı üzerinde durulur. Talat Paşa’nın sadaretin ve diktatörlüğün mahrumiyetinden müteessir olmadığı da altı çizilen hususlar arasında olur.

“Tanıdıklarım” başlığı ve “Enver’le Babası” alt başlığı altında Enver Paşa’yla ilişkili bir yazı kaleme alır. Yazısında Enver Paşa’yı büyütüp yetiştiren yaşlı bir adamın sözlerine yer verir ve Enver Paşa’nın büyük mevkilere geldikten sonra ne kadar çok döndüğünü okurlarına gösterir. Makalede yaşlı adamın Enver için söylediği şu ifade ilgi çekicidir: “Sana bu revadır herif, yılan yavrusuna ‘Paşa ol! Büyük adam ol! El öpenlerin çok olsun!’ diyen, kaydıрак oynarken ilk metânını tutup mektebe başlatan sen değil misin? Şimdi çek cezanı!”²⁵⁵

“Memnunlar Aleminde” başlıklı yazısına bakıldığında ise Refik Halid’in Ankara Hükûmeti erkanına ve destekçilerine dair düşüncelerini dile getirdiği görülür. Bahsettiği isimlerin ahvalleri üzerinde duran sanatçı, yaşanan felaketlerin ardından halinden memnun olanların yalnızca Ankara siyasîleri olduğunu belirterek bu durum üzerine bir tahayyülde bulunur. Bahsi geçen siyasilerden ilk olarak Mustafa Kemal’i konu edinir:

– Münhezim orduları zafere sürükledim, namım dû-cihanda aziz oldu, şanıım âfâka yayıldı. Şöhretim dünyayı tuttu... Tarihin büyük bir

²⁵³ “Zafer-i Nihâî”, *Peyam-Sabah*, 09 Teşrinisani 1920.

²⁵⁴ “Talat’la Mülakat”, *Peyam-Sabah*, 27 Teşrinisani 1920.

²⁵⁵ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.173-177.

siması oldum, (Napolyon)'la (İskender)'in yanında yerim var! Halbuki mütarekeden sonra neydim? İsmi unutulmuş, kapısı kapalı, yüreği gamlı bir mağlup kumandan!.. “Hâk-i siyeh içre kalacak bir tane miyim ben?” dedim ve toprağımı buldum, az zamanda yeşillendim, dal, budak saldım, Anadolu'yu gölgem altına aldım... Bir zamanlar (Enver)'in odasına girmek için müsaade beklerdim, şimdi talih müsaade etti, onu hudutlarımdan içeri sokuyorum, karlı hudutlarda titretip bekletiyorum. Konferanslarda, kongrelerde ismim haşyetle, dehşetle zikrediliyor, bir zamanlar yalnız Almanlar bu yerlere (Ermenistan) demişlerdi, şimdi bütün cihan memleketi ve orduları benim namıma nispetle yad ediyor, beni tanıyor, ayağına yerli, ecnebi her cins heyetler geliyor; daha ne isterim, ne istenir? Talih gönlüme göre verdi, memnunum!²⁵⁶

Üzerinde durduğu bir diğer isim ise Rıza Nur'dur. Rıza Nur hakkındaki düşüncelerini ve şahsın bulunduğu mevcut konumu onun ağzından şöyle değerlendirir:

– Ya hala muhalefette akıntıya kürek çekseydim halim ne olurdu? Şimdi İstanbul'da boynu bükük, başı eğik, cebi delik dolaşıp duracak, hürriyet ve itilafın bir hizbinden diğerine başımı vura vura, her yerden ölçümü ala ala büsbütün serserim, büsbütün sefil olacak, İsmail gibi, Lütfi gibi nezarete ermeden meydanda dımdızlak kalacaktım. [...] Beni Büyük Millet Meclisi Maarif Vekili yapan *Akşam*'dır; Halbuki *Sabah* Lütfi'yi ancak seyr-i sefain avukatı yapabildi! Ben sizi nasıl şükranla, minnetle yad etmeyeyim...²⁵⁷

Şehbender-i mersum da Refik Halid tarafından şöyle anlatılmaktadır:

– Muhalif kalmak bana gelmezdi, şimdi kötü *İfham* saçma sapan makaleler yazarak, açığını kapatayım diye Kief'ten getirdiğim kürkleri bile satarak ne berbat, ne acıklı, ne endişeli bir ömür sürecektim! [...] Zaten ismim döneğe çıkmıştı, bütün bana yardımı dokunanları kırmış, aleyhlerinde bulunmuş, rical-i muhalefete gırtlak gırtlığa kalmış, ne hata, ne kusur, ne günah işlemek kabilsen hepsini yapmıştım; barınmak, uzlaşmak, bir kaide beklemek ihtimali kalmamıştı. Tam zamanında milliyet cereyanı imdadıma yetişti, kendimi içine attım, çırpındım, tepindim, nihayet Ankara'da sahil-i selamete eriştim!.. Ferid! Millet Meclisi Hükûmetinin hazinesi içindesin, peynir tulumuna girmiş fare gibi elini, eteğini başka taraftan çek, yık, yak, sat, sav, para yap, keyfine bak!²⁵⁸

²⁵⁶ “Memnunlar Aleminde”, *Peyam-Sabah*, 02 Kanunuevvel 1920.

²⁵⁷ “Memnunlar Aleminde”, *Peyam-Sabah*, 02 Kanunuevvel 1920.

²⁵⁸ “Memnunlar Aleminde”, *Peyam-Sabah*, 02 Kanunuevvel 1920.

Sanatçının üzerinde durduğu bir başka isim ise Celaleddin Arif'tir. Yazar Celaleddin Arif üzerinden şöyle söyler:

– Oh! İşte vücuduma göre bir memleket, geniş, bol, ucuz... Zaten bakıyorum da muhaliflerden ilk akıllanan, muhalefetin çıkmaz bir yol olduğunu ilk defa keşfeden akıllı ben oldum, Ahrar Fırkası'na vurduğum tekme, yanaştım cemiyete, iyi kötü pek zayıflamadan Harb-i Umumi'yi geçirdim... [...] Şayet İstanbul'da muhalifler arasında olsaydım şimdi muhakkak iğne ipliğe döner, saz gibi incelik, ney gibi bağı yanık, sine-i delik inler dururdum. Refik Halit'le bir cisme, bir hacme girerdim; o şekilde ben ne yüzle sokaklarda gezerdim? Şimdi adalet terazisinin kefesinde çeki gibi basıyor, yerimi herkesten iyi dolduruyorum, eski mebussan reisini ne kürsüde, ne hitabette aratmıyorum!²⁵⁹

Refik Halid son olarak Halide Edip'ten bahseder ve yazısını şöyle bitirir:

– Muhakkak ki beni ne Wilson Prensipleri Cemiyeti, ne Darülfünun hocalığı kurtarabilirdi, ne de konferans hatibeliği... Mütareke bütün şaşama, bütün şöhretimi sarsmış, gönlümü hüznle doldurmuştu; bana kamçı gibi şaklayıp âsabıma kuvvet verecek bir vaka', başka zemin, başka mekan lazımdı, bunu işte burada buldum, milletin kızı bile olmadığım halde işte anası oldum; elimi öpenlerin, duamı alanların, ziyaretime koşanların hesabı yok, hâcet penceresi, türbe parmaklığı gibi kapımın üzeri iplikle, adakla dolu, saf halk hürmetten yüzüme bakamıyor, her sözümü kulağına küpe ediyor, rical ise bir dediğimi iki etmiyor...²⁶⁰

Refik Halid'in siyasî durumların izahı için hayvanları ve eşyaları konuşturduğu bir anlatım şeklini de benimsediği görülür. Yazar "Hayvanat Ne Der Ne Düşünür?" başlıklı makalesinde hayvanlar üzerinden Mütareke döneminin Türkiye'sini çizer. Fabl tekniği ile yazmış olduğu makalesinde dikkat çekici unsur ise sanatçının Mustafa Kemal hakkındaki söylemleridir:

Papağan – [Lisan-ı haliyle millici sahibine yalvarır] Bana "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!" diye öğretme, hiç olmazsa "Kemal"inden vazgeç,

²⁵⁹ "Memnunlar Aleminde", *Peyam-Sabah*, 02 Kanunuevvel 1920.

²⁶⁰ "Memnunlar Aleminde" *Peyam-Sabah*, 02 Kanunuevvel 1920.

sade “Yaşasın Mustafa Paşa!” diye bağırayım, belki Kemal’i gelemez de yine sade Mustafa’sı gelir, sonra başımı koparır!²⁶¹

“Talat Yine İkbalde” başlıklı yazısında Anadolu’ya en büyük zararı veren Talat Paşa’nın hala hürmet görmesini ve iyiliklerle anılmasını bir eleştirir. Yazısında Talat Paşa için “katil”, “Türkçe cehli” ve “ahlaksız” tabirlerini kullanan sanatçı her hareket ve sözün cezasını idam olarak gösteren bu adamın halk tarafından muhakeme edilmemesini vurgular.²⁶²

“Cins Meselesi” başlıklı yazısında Refik Halid Rıza Nur’u hedef alır ve Rıza Nur’un eski muhalifliği sebebiyle İttihatçılar tarafından dışlanmasına değinir. Bu anlamda muhalif olarak kendilerinin de ders almaları gerektiği söyleyerek uyarıda bulunur:

Bugün Rıza Nur’un başına gelen, yarın şehbender-i merkumun başına gelecek olan şu akıbetten kendi hesabıma ben mütenebbih oldum, iyi, kötü bir tarafın malı olmak ve kadere razı göstermek daha doğru... Muhalefet ağılında kalalım, zira, görüyorum ki koyunların kurt sürüsünde yaşamasına imkân hiç yok, herkes cinsi cinsine!²⁶³

“Ankara Murahhasları” başlıklı yazısında Londra konferansına gönderilecek olan heyette bulunan murahhaslara değinerek millete bir hayrının dokunmadığını düşündüğü isimlerin konferansa katılacak olmasını eleştirir. Sanatçının üzerinde durduğu başlıca isimler ise Reis Bekir Sami Bey ve Yunus Nadi Bey’dir. Yazar, bu şahıslar üzerinden yazdığı makalesini şöyle sonlandırır:

İşte bu maruf, bu mesalsiz, menendsiz, merdümek-i çeşm-i iftihar zevat konferansta Türk’ün hakkını müdafaa edecekler, devlete ve millete şan, şeref verecekler! Bana kalırsa Ankara’dakiler kasten heyeti bunlardan intihap etmişler. Malum a, heyetler için -bu zamanda- gidip de dönmek var... Olabilir ki bunlar da dönmezler, Ankara’dakiler de bir şey kaybetmiş olmazlar!²⁶⁴

²⁶¹ “Hayvanat Ne Der Ne Düşünür”, *Peyam-Sabah*, 04 Kanunuevvel 1920.

²⁶² “Talat Yine İkbalde”, *Peyam-Sabah*, 07 Kanunuevvel 1920.

²⁶³ “Cins Meselesi”, *Peyam-Sabah*, 28 Kanunuevvel 1920.

²⁶⁴ “Ankara Murahhasları”, *Peyam-Sabah*, 12 Şubat 1921.

“Ahrettekilere Haber” başlıklı yazısında Refik Halid Ankara Murahhaslar Reisi Bekir Sami'nin Londra Konferansı'na gönderilmesini eleştirerek Sami Bey hakkında şöyle bir yorumda bulunur: “Acaba neden Ankara huzuruna bir kekeme seçip gönderdi? Akıl ermez ki... Hoş kusur sade bundan ibaret değil.”²⁶⁵ Ayrıca yazar makalenin devamında anlattığı bir fikraya binaen ülkenin kötüye giden durumunu ahrettekilere anlatmak için ölen birisine şu cümleyi kurmanın yeterli olacağından bahseder: “Bekir Sami Heyet-i Murahhasa reisi oldu diyelim, ne hale geldiğimizi çarçabuk anlarlar.”²⁶⁶

“Bu da Şeref mi?” başlıklı makalesinde Jurnal Duryan'ın Talat Paşa hakkında beş parasız öldüğünü söylemesini eleştirir ve bunun doğru olmadığını belirtir. Bununla beraber sanatçı yazısının devamında Jurnal Duryan'ın taraflı baktığı bu meseleyi aydınlatmaya çalışırken Talat Paşa'nın da mal varlığına değinir:

Talat Paşa -bizim bildiğimiz- pek bir merfe bir ömür sürüyordu ve hiçbir zaman murassa nişanlarını rahına koyacak hale gelmemişti. Cavid Bey Turan Palas'ta günde yüz elli lira sarf ederken ve Trabzon valisi Azmi Berlin'de kocaman bir tütün ticarethanesi işletirken Talat Paşa'nın İstanbul'da yüzde on faizle -bizim gibi- mücevherat mukabili para istikrazına inanan akla şaşarım... [...] Kala kala şeref olarak Talat Paşa'nın Berlin'de parasız öldüğü kalıyorsa herhalde tarihçe-i siyasetine bu altın harf ile yazılacak muzafferiyat değildir. Keşke o paralı öleydi de biz de paralı yaşasaydık!²⁶⁷

Refik Halid “Lokman Ruhü” başlıklı yazısında Bekir Sami Bey'in İngilizlerle yaptığı anlaşmaların Ankara Hükûmeti tarafından hoş karşılanmayıp kendi içlerinde “hain” olarak addedip Bekir Sami Bey'i istifaya zorlanmasını konu edinir. Refik Halid makalesinin sonunda Ankara Hükûmeti için şu ifadeyi kullanır: “Ameliyat masasında “flüor ve krom” ne ise bunlar da odur...”²⁶⁸

“Bir Dost Daha” başlıklı makalesinde Maarif Nazırı Esbak Şükrü Bey'in Ankara'ya gitmesini eleştirir ve Şükrü Bey hakkında düşüncelerini mizahî açıdan dile getirir. Şükrü Bey'in Anadolu'ya giden diğer tüm siyasîler gibi beceriksiz, iş bilmez ve

²⁶⁵ “Ahrettekilere Haber”, *Peyam-Sabah*, 21 Şubat 1921.

²⁶⁶ “Ahrettekilere Haber”, *Peyam-Sabah*, 21 Şubat 1921.

²⁶⁷ “Bu da Şeref mi?”, *Peyam-Sabah*, 21 Mart 1921

²⁶⁸ “Lokman Ruhü”, *Peyam-Sabah*, 11 Haziran 1921.

iki yüzlü oluşunu üzerinde duran sanatçı, bu husustaki düşüncelerini Mustafa Kemal üzerinden gösterir: “Fakat bana kalırsa gerek Anadolu ve gerek Mustafa Kemal Paşa da Voltaire gibi, aynen şöyle düşünse gerektir: ‘Yarabbi! Sen beni dostlarımın elinden kurtar, ben düşmanla nasıl olsa başa çıkarım!’”²⁶⁹

“Birleştiler!” başlıklı yazısında iki muhalif tarafın Enver Paşa konusunda uzlaşmasından bahseder. *Hakimiye-yi Milliye* gazetesinin Enver Paşa hakkında yazdığı “Allah Enver’in ceza-ı sezasını versin! Enver de ne hamiyet ne diyanet ne kiyaset ne de iktidar vardı”²⁷⁰ şeklindeki ifadeleri üzerinden sanatçı Harb-i Umumi esnasında Enver’i göklere çıkaran gazetelerin şimdi lanet okuduğunu belirtir. Bu İttihatçı gazetelerin değişen tavırlarından yola çıkarak Enver Paşa’nın iç ve dış siyasette yaptığı yanlış politikaların da altını çizer. Ayrıca Refik Halid, ülkedeki siyasî dengelerin hassas olduğunu ve her an değişebileceğini de vurgulayarak yazısını şöyle bitirir: “Bugünün muhalifleriyle yarının Millicileri veya İstiklâlcileri de kim temin edebilir ki yarın yine böyle, bazı kahramanlar üzerinde er veya geç birleşmiş olmayacaklar!”²⁷¹

“İki Akıllı” başlıklı makalesinde Sabık Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey’le Esbak İzmir Valisi Rahmi Bey’i konu edinir. Onların Anadolu’da ve İstanbul’da yaşamayıp Rodos’ a yerleşmelerinden bahsederek bu iki siyasî ismin aralarında geçirdiği sohbeti tahayyül eder. Bu iki ismin Anadolu’nun gidişatını iyi görmediklerinden dolayı Rodos’a yerleştiğini belirten yazar durumu şöyle yorumlar: “İşte bu mühim muhavereyi müteakip, gazetelerde okuduğumuz vecihle, Halil ve Rahmi beyler şu müphem zamanda ne Anadolu’ya ne İstanbul’a uğramak ihtiyatsızlığına kapılmadan Rodos’a yerleşirler. Bir vapur dolusu Malta yâranı içinde anlaşılan yalnız iki akıllı varmış!”²⁷²

Refik Halid “Bir Dâhi” başlıklı yazısında Ankara serâmedinden Celaleddin Arif Bey’in Paris’te bir gazeteye verdiği bir röportajı konu edinir. Celaleddin Arif’in Anadolu’da tıkr tıkr işleyen bir adliye nezareti kurduğu ifadesine karşı Refik Halid alaycı bir üslupla şöyle cevap verir:

²⁶⁹ “Bir Dost Daha”, *Peyam-Sabah*, 25 Haziran 1921.

²⁷⁰ “Birleştiler!”, *Peyam-Sabah*, 26 Haziran 1921.

²⁷¹ “Birleştiler!”, *Peyam-Sabah*, 26 Haziran 1921.

²⁷² “İki Akıllı”, *Peyam-Sabah*, 04 Temmuz 1921.

Ah bizler, bu bedbin muhalifler, ister misiniz ki Şimdi buna da inanmayalım, bu söze de itimat etmeyelim; yirmi beş kişi ile yirmi dört saatte her işi görülen bir adliye heyeti tesis edebildiğinize kanmayalım? Halbuki inanılmayacak bunun nesi var? Olmaz olmaz deme olmaz olmaz!²⁷³

“Yazık Olmuş” başlıklı makalesinde bazı İttihatçı isimlerin kitap çevirileri yaptığından ve cilt cilt kitaplar bastırıldığından bahseden Refik Halid bu ŐahıŐların zamanında düzgün işler yapmak yerine servet merakına düŐtüklerini belirtir. Şimdi de Millicilerin aynı yolu benimsediğini söyleyen sanatçı onların da bu servet merakı yüzünden ülkeye fenalıklar geleceğini dile getirir:

Kimi Antalya’da zevke, kimi Anadolu’da cenge dalacak; kimi mülga meclis reisliğine, kimi Sivas valiliğine göz diyecek; kimi Enver partisini tutacak, kimi Bolşevik tarafını iltizam edecek, hlusa yine sefaya veya siyasete, ikbale veya servete vakf-ı hayat ederek bize fayda yerine zarar verecekler, hizmet yerine fenalık edecekler!²⁷⁴

Refik Halid “Sancı” başlıklı yazısında Ltf Fikri Bey’in *İleri* gazetesine gönderdiği bir yazısını eleştirir. Yazar, Ltf Fikri’nin zaman zaman gazetelere yazı yazmasının sebebini ise unutulmamak ve Őhretinin artması için yaptığını vurgular.²⁷⁵

“Sakal” başlıklı yazısında da Ltf Fikri Bey’in Avrupa’ya meydan okumak adına Bolşevikliği önermesine karşı çıkan Refik Halid ince bir alayla düşüncelerini paylaşır. Ltf Fikri’nin “Avrupa’ya meydan okumakta devam edebilmek için Bolşeviklerin kuşağına atılalım!”²⁷⁶ ifadeleri üzerine sanatçı Şöyle bir yorumda bulunur:

Şayet Ltf Fikri Bey’in arzusu husul bulsa ve Bolşevikler memleketimizi istila etseydi bu tecrübe de onun sakalına ml olacaktı. Zira siyase-i maruf bilmem vakıf değil mi, Bolşevikler Rusya’da en evvel arlık bakıyesi olan

²⁷³ “Bir Dâhi”, *Peyam-Sabah*, 10 Temmuz 1921.

²⁷⁴ “Yazık Olmuş”, *Peyam-Sabah*, 16 Temmuz 1921.

²⁷⁵ “Sancı”, *Peyam-Sabah*, 03 AĞustos 1921.

²⁷⁶ “Sakal”, *Peyam-Sabah*, 23 AĞustos 1921.

böyle azametli ve gösterişli sakallara düşman... Derhal dibinden kesiveriyorlar! Bu acı tecrübe bize sevgili memleketimizi, ona sevgili sakalını kaybettirecekti!²⁷⁷

Refik Halid'in siyasî şahsiyetler içinde ele aldığı bir diğer isim de *Peyam-Sabah* gazetesinin başyazarı Ali Kemal Bey'dir. Yazar, "Ali Kemal Bey'e Dair" başlıklı yazısında Ali Kemal'i bir İttihatçının gözüyle anlatır. İttihatçıların korkulu rüyası olan Ali Kemal'i "Ah bu adam... Adam değil dev!"²⁷⁸ ifadesiyle yücelten sanatçı Ali Kemal Bey'in gazetecilikteki başarısını muhalifliğiyle ilişkili olarak vurgular.

"Bir Taraftar" başlıklı makalesinde Enver Paşa'ya olan muhalifliğin şiddet kazandığına değinen Refik Halid İttihatçıların bu tavrına karşılık bir muhalif olarak kendisinin Enver Paşa'ya olan sevgisinin arttığını söyler. Refik Halid burada tüm meselenin Enver Paşa'ya patlamasını ve İttihatçıların iki yüzlülüğünü eleştirir.²⁷⁹

"Bir Kurban Daha" başlıklı makalesinde Refik Halid Arnavutluk Hükûmeti Reisi ve aynı zamanda kendisinin eski edebiyat hocası olan Süleyman Fehmi Bey'in suikasta uğramasından bahseder. Siyaset hocalığına kalkıştığı için öldürüldüğünü söyleyen sanatçı daha sonra sözü Talat Paşa, Ahmet Rıza Bey ve Ali Kemal Bey'e de getirir. Bu haber üzerinden yazar herkes ve her şey eskisi gibi olsaydı ve siyasetten uzak kalınabilseydi bugün durumların çok daha farklı seyrediyor olabileceğini dile getirir.²⁸⁰

"İkbal Sevdası" başlıklı yazısında vefat eden Sait Halim Paşa'dan söz eder. Ahirette Talat Paşa ile karşılaştıklarında nasıl bir sohbet içinde olacaklarının hayali kurar. Sanatçı bu kurgu üzerinden, "Tıpkı dünya yüzünde olduğu gibi, Talat Paşa'dan gelecek emirlere -ikbal sevdasıyla- harfiyen itaat etmiştir. Ah bu insanlar... Ölümünden bile ders-i intibah almazlar!"²⁸¹ diyerek, İttihatçı zihniyetin değişmeyeceğini vurgular.

"Acarlık" başlıklı makalesinde Refik Halid Enver Paşa ve arkadaşlarını konu edinmektedir. Enver ve hempaları için "acar mahluklar" tabirini kullanan sanatçı, onların

---

²⁷⁷ "Sakal", *Peyam-Sabah*, 23 Ağustos 1921.

²⁷⁸ "Ali Kemal Bey'e Dair", *Peyam-Sabah*, 04 Eylül 1921.

²⁷⁹ "Bir Taraftar", *Peyam-Sabah*, 24 Teşrinisani 1921.

²⁸⁰ "Bir Kurban Daha", *Peyam-Sabah*, 27 Teşrinisani 1921.

²⁸¹ "İkbal Sevdası", *Peyam-Sabah*, 10 Kanunuevvel 1921.

kaçtıkları gündən beri Avrupa, Asya ve Kafkasya’da mekik dokumalarına hayret ederek şu ifadeleri kullanır: “Hülasa icabında keçi gibi dik yamaçlara tırmanan, lüzumunda köstebek gibi yerlere gömülen, bazen havada uçan, bazen su altında dolaşan ve yorulmak, bıkmak, usanmak bilmeyen şu mahlukatın şerrinden insan Allah’a sığınmalıdır.”²⁸²

“Yapma Çiçek” başlıklı makalesinde Bâb-ı Âli Caddesi’nde yapma çiçek satan bir Rus komandosundan bahsederek sözü Yunan Komandosu Papulas’a getirir. Bir zamanlar bu Rus komandosunun da Türkiye üzerinden planlar yürütmüş olabileceğini belirten yazar, Papulas’ın da sonunu aynı gördüğü söyler ve Yunan komandosuna şu uyarıda bulunur: “İşte bunun içindir ki General Papulas’a tavsiye ederim, hülyadan ve manevradan vakit buldukça biraz yapma çiçek yapmayı öğrensin ve bilsin ki pür zafer girip de caka satacağım zannettiği yerlerde şu kahpe felek adama sattıra sattıra nihayet çiçek sattırır!”²⁸³

“Enver’in İstikbali” başlıklı yazısında Refik Halid Enver Paşa’nın Bolşeviklik karşıtı olması üzerinde durur ve bu hususta Enver Paşa’nın muhalifliğini destekler:

Fakat ne dersiniz deyiniz, herhalde Enver’in takip etmek istediği siyaset bana daha müsmir görünüyor. Dünyaya darılıp Bolşeviklerle el ele vermektense dünya ile el ele verip Bolşevikliğe darılmak herhalde daha makul, daha emin olur! Zaten bugünkü muhalefetin arzusu, emeli de bu değil midir? Demek ki Enver doğru yolu tutmaya başladı; Enver muhaliflerin siyasetini kabul etti, Enver muhalif oldu!²⁸⁴

2.2.2.2. Siyasî Mekân

Refik Halid’in siyaset konusunda üzerinde durduğu bir diğer mesele de siyasî mekanlardır. 1920-1921 yıllarına bakıldığında Millî Mücadele’nin gerçekleştiği yer olarak Anadolu Ankara’daki ve İstanbul’daki gazeteci yazarların sıklıkla değindiği bir mekân olarak yer alır. Muhalif gazeteler savaş altında kalan Anadolu’yu kötü yorumlarken Millî Mücadeleye destek veren gazeteler Anadolu’yu kahramanlıklarla över. Dolayısıyla ülkedeki ikilikler mekanlar üzerinden de devam etmektedir.

²⁸² “Acarlık”, *Peyam-Sabah*, 11 Kanunuevvel 1921.

²⁸³ “Yapma Çiçek”, *Peyam-Sabah*, 12 Kanunuevvel 1921.

²⁸⁴ “Enver’in İstikbali”, *Peyam-Sabah*, 24 Kanunuevvel 1921

Refik Halid'in yazılarına bakıldığında Selanik, Ankara ve Anadolu üzerinde durduğu görülür. Sanatçı ele aldığı mekanlar üzerinden Türkiye'nin siyasî, politik ve toplumsal bir portesini de okurlarına sunar. Yazarın siyasî mekanları ele aldığı ilk makalelerinden biri "Selanik-Ankara" başlıklı makalesidir. Yazısında Ankara'ya değinen Refik Halid sefil ve kötü bir yer olan Ankara'nın önemli bir konuma getirilmesini ve Selanik'le eş değer tutulmasını eleştirir:

[...] üç sene geçmedi bir fıskırdı, bir meydan aldı ki feyz ü şerefi İstanbul'u gölgede bıraktı; o keçiler diyarı, koyunlar ağılı, bir gün kahramanlar otağı, cihatlar yatağı oldu... [...] Ya o İttihat ve Terakki Kulübü diye henüz temelleri atılmamış olan bina... Her gün önünden geçerdim de bakmaya tenezzül etmezdim. Şimdi "Büyük Millet Meclisi" orada, o talihli, mübarek dam altında toplanıyor, yeni Türkiye'nin esasları orada kuruluyormuş! [...] Ötekinden, Rumeli'ndekinden memleket bir hayır görmemiş, ettiği hayır ürküttüğü kurbağaya değmemişti! İnşallah Anadolu'daki uğurlu olur... Kaş yapayım derken göz çıkarmaz! Bizi öbürü gibi, Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan etmez!²⁸⁵

8 Şubat 1921'de kaleme aldığı "Hülya Bu ya I" ve 11 Şubat 1921'de kaleme aldığı "Hülya Bu ya II" başlıklı yazılarında bir Amerikalı seyyahın Ankara'ya dair gözlemlerine yer verir. *Times* gazetesinin Mart 1921 sayısından aldığı bir makalede Amerikalı seyyahın Ankara izlenimlerini aktaran Refik Halid, "Meğerse (Ankara) bizim bildiğimizden de üstün, söylenilenlerden de parlakmış!"²⁸⁶ diyerek seyyahın Ankara'ya olan mübalağalı ifadelerine olduğu gibi yer verir. Bu abartılı ifadelerden bazıları şöyledir:

[...] Kış olmasına rağmen ağaçlar yemyeşil, yapraklı ve çiçekliydi. Rehberim izahat verdi:

– Ankarada mevsim yoktur, dedi, bir takım fennî usuller sayesinde, cevvi havada daimî bir sıcaklık teminine muvaffak olduk, tahtelârz kaloriferler toprağı ısıtır ve elektrik makineleri göğe sıcaklık verir, hatta burada yağmur ve kar yağmaz, gündüz ve gece olmaz! İstiklâl ilan edileli geceler gündüz oldu!

[...] Havada tahavvülât olmayacağı için hastalıklar da nadirdir!

– Ya rüzgâra karşı ne yaparsınız?

²⁸⁵ "Selanik-Ankara", *Peyam-Sabah*, 07 Şubat 1921.

²⁸⁶ Refik Halid Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.21.

– Birtakım büyük rüzgâr makineleri ihtira olundu, şehre doğru esen tabîî rüzgârlara mukabil daha kuvvetli, daha şiddetli sun'î rüzgârlar estiriyor ve bu suretle tabîîlerini geri püskürtüyoruz!²⁸⁷

Makalenin devamında TBMM, Maarif Vekili Suphi Bey, Sıhhiye Vekili Adnan Bey, Halide Edip, Adliye Vekili Celaleddin Arif Bey ve Maliye Vekili hakkında birtakım abartılı ifadeler de yer alır.

“Heva-yı Sohbet” başlıklı yazısında da Ankara'dan bahsederek sürekli Ankara'nın konuşulmasından sıkıntı duyduğunu belirtir. Bununla beraber Ankara'yı keçisi ve kedisiyle bir tutarak nankör ve inatçı olarak tanımlar. Ankara'nın beş on politikacısıyla meşhur olduğunu söyleyen sanatçı Ankara'nın da Selanik gibi gelip geçici olduğunu dile getirir.²⁸⁸

22 Mart 1921'de kaleme aldığı “Doğrusu Hangisi” başlıklı yazısına bakıldığında Refik Halid'in Anadolu hakkında söylenen iyi ve kötü ifadelere yer verdiği görülür. Anadolu'ya hiç gitmemiş olan insanların Anadolu için sarf ettiği birtakım sözleri yersiz ve taraflı bularak eleştirir:

Ömründe İzmiti geçmemiş ve kavakları aşmamış ne şairler türedi ki bin bir şiir yazarak güya seni tasvir ettiler... Köy namına Yakacıkla Akbabadan başkasını bilmeyen ne nasirler çıktı ki bin bir hikâye yazarak seni bize tefhime yeltendiler... [...] Hülasa bilmeyenler, tanımayanlar senden o kadar çok dem vurdu, öyle methinde veya zemminde bulundu ki tanıyanlar bile şaşkına döndü. Sen siyasetin mağduru oldun!²⁸⁹

Daha sonra Refik Halid Anadolu hakkında söylenen iki farklı görüşün ifadelerine yer verir ve hangisinin doğru olduğunu, hangisine inanmak gerektiğini sorgular:

Yine o yazılara göre Anadolu kâh hayalî bir belde gibi çiçek ve şiir memleketi: Yaz kış vadilerinde menekşeler açılıyor, güller fişkırıyor, yasemenler ve laleler serpiliyor ve bunların ortasında bol atlas şalvarlı, dar ipek yelekli şuh kızlar, omuzlarında destiler ve başlarında çelenkler aheste aheste, türküler çağırarak geziyorlar ve çeşme başlarında durup yavuklularile saatlerce aşk ve seveda hasbihalleri ediyorlar... [...] Yine o

²⁸⁷ Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı* s.23.

²⁸⁸ “Heva-yı Sohbet”, *Peyam-Sabah*, 15 Şubat 1921.

²⁸⁹ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.63.

yazılara bakarsak Anadolu kaht ü galâ diyarı: Bir deri, bir kemikten ibaret kalmış kadid bir halk, çırılçıplak sahralarda dolaşıyor ve ağaç köklerini kemirerek kovuklarda vahşi mahlûkat gibi yaşıyor ve yol kenarlarında açlıktan düşüp ölüyor.²⁹⁰

Refik Halid 06 Eylül 1921’de kaleme aldığı “Üzüm ve İpek Beldesi” başlıklı yazısında son muharebelerle mahvolan Bilecik’in durumu üzerinde durur. Yazısında sürgündeyken gördüğü üzüm ve ipek beldesi olan Bilecik’in şaşaalı zamanlarından bahseden Refik Halid şehrin değişen yüzünü vurgular: “Zavallı şirin ve sevimli Bilecik, zavallı üzüm ve ipek beldesi! Artık ne sen kaldın, ne bir salkım üzümün, ne de bir turra ipeğin...”²⁹¹

“Anadolu’nun Kışı” başlıklı yazısında ise Anadolu’nun sert ve soğuk havasına değinerek Ankara’dakilerin bu hava şartlarına dayanamayıp İstanbul’a dönmelerini eleştirir:

İşitiyoruz ki geçen ilkbaharda teker teker veya çiftler çiftler veyahut da sürü sürü Anadolu’ya akın eden siyaset leylekleri şimdi, kışın hulûluyla beraber artık İstanbul’a dönüyor, İstanbul’a geliyorlarmış. [...] İşte bu sebepten dolayı olacak ki tepelerde ilk karlar görününce baharda oraya muhâceret eden politika leylekleri artık İstanbul’a dönüyorlar, bir zaman da burada laklakiyat yapmak için sıcak bacalarda tünemeye geliyorlar. Sefa geldiniz, siyaset hacı babaları!²⁹²

2.2.2.3. Bolşeviklik Meselesi

Refik Halid’in siyasî meseleler içinde ele aldığı bir başka konu da Bolşeviklikdir. Özellikle İttihatçıların ve Kuva-yı Milliye erkanının Bolşevikliği kabul etme isteklerine karşı sitemkâr yaklaşan yazar bu hususta devlet erkanını ve Bolşevik destekçilerini sık sık eleştirir.

“Niçin Bekliyorlar” başlıklı makalesinde Refik Halid İttihatçı bir zatın verdiği yemekte konuşulan Bolşeviklik meselesine değinir. Ev sahibinin “Koca herifler!

²⁹⁰ Karay, *Guguklu Saat*, s.64.

²⁹¹ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.98.

²⁹² “Anadolu’nun Kışı”, *Peyam-Sabah*, 14 Kanunuevvel 1921.

Dünyaya yeni ve doğru bir şekil vermek herkesi rahata, selamete sevk etmek için ne gayretle çalışıyorlar. [...] Başka çare-i halas yoktur azizim, beşeriyeti ancak Bolşeviklik saadete erdirebilir!”²⁹³ söylemine karşılık Refik Halid’in verdiği cevap dikkat çekicidir: “Hele o beklediğiniz olsun, sen hindi dolmasını rüyanda yersin... [...] Şöyle başını çevir de evden eve kolunda kumaş satan Kırım muhacirlerine bak, yarın senin de bir yabancı memlekette yapacağın odur, behey şaşkın adam!”²⁹⁴

“Meğerse” başlıklı makalesinde Bolşeviklerin aslında İttihatçıların gözünde görüldüğü kadar masum olmamalarını ve çevirdikleri dolapların neticesinde ne kadar haydut olduklarının ortaya çıkmasından bahseder. Sanatçı Bolşevik rüesasının dolaplar çevirerek halkı kandırdığını söyler ve bu surette Rusya’da hakk-ı mülkiyet yeniden tesis edildiğini, orada servet sahibi olmanın, arazi ve mücevhere vaziyet etmenin aynı Türkiye’deki gibi olduğunu belirtir. Türkiye’deki Bolşeviklik taraftarlarının da aynı soygunculukta gözü olduğunu söyleyen Refik Halid bu durumu şöyle özetler: “Aramızdaki bazı kokoz ekâbir-i ittihat tugay Bolşeviklik için can vermiyorlarmış... Onlar bu oyunu, bu dolabı, bu nükteyi bizden çok evvel anlamışlar imiş... Onu bekliyorlar, bizde de aynı soygunculuğu özlüyorlarmış!”²⁹⁵

Refik Halid “Besle Kargayı” başlıklı makalesinde Bolşevikliği niçin desteklememek gerektiği üzerinde durur. Bolşevik sergerdesi Maksim Gorki’nin yokluk içinde Avrupa’dan yardım istediği sözleri aktararak Bolşevikliğin geldiği yerde felaketlerin de eksilmeyeceğini iddia eder:

Meşhur âlim Rus muharriri ve Bolşevik sergerdesi Maksim Gorki Avrupa’daki müttefiklere şöyle yalvarıyor:

“– Merhamet! Diyor, Rusya’da açlıktan her gün yüz bin kişi can veriyor. Bize buğday, un veya ekmek, hülasa ziftlenecek bir şey gönderin!”

O Rusya ki buğday, un ve ekmek hazinesiydi; dünyayı zahire ve nevaleye boğardı; şimdi ise bir dilim ekmeğin dilencisi... İşte Bolşevikliğin memlekete verdiği fayda, işte Bolşevikliğin zafer-i nihâisi!

²⁹³ “Niçin Bekliyorlar”, *Peyam-Sabah*, 05 Kanunusani 1921.

²⁹⁴ “Niçin Bekliyorlar”, *Peyam-Sabah*, 05 Kanunusani 1921.

²⁹⁵ “Meğerse”, *Peyam-Sabah*, 21 Temmuz 1921.

[...] Dünyada hiçbir kıtada, hiçbir millet bu hale, bu vaziyete düşmemiştir. Bolşevik'in ayak bastığı yerde ot bitmez, bereket gider ve arz ü hayâdan eser kalmaz! Onların yerine hâricî ve dâhilî harpler, isyanlar, yağmalar kâim olur. İttihatçılığın gaye-i asliyesi de bu değil midir? Elde silah, sırtta sehpa sonuna kadar yakma ve yıkma... [...] Böyle en zayıf, en bitkin zamanında kadit Bolşevik kargası besleyenlerin yapsa yapsa o karga nihayet gözünü oyar!²⁹⁶

“Anlamıyorum, Anlamayacağım” başlıklı makalesinde ise Yunan ordusunun püskürtülmesinde Bolşevikleri kurtuluş olarak gören düşüncenin yanlışlığı üzerinde durur. Yazar, “Kim ne derse desin ben Bolşeviklerin salâbet-i fikriyyesine güvenemiyorum ve bana öyle geliyor ki eninde sonunda Bolşevikler yine Moskof olarak biteceklerdir: Yani bizi bitirmek gayesiyle!”²⁹⁷ ifadesiyle Bolşeviklik meselesinin düzmece olduğunu ve ülkenin menfaatini gözetmediğini vurgular.

Refik Halid'in Bolşeviklerle ilgili yazdığı gazete yazılarından biri de “Özenmeyelim” başlıklı makalesidir. Bu yazısında sanatçı Bolşeviklerin Kafkas'ta, Kazan'da ve Bakü'de katliamlar yapmasından bahsederek Bolşevik politikasına özenen Kuva-yı Milliye'ye ve Anadolu gazetelerine ağır eleştirilerde bulunur:

Bugün dünyanın herhangi bir gazetesini açacak olsanız Kızıl Rusya'nın düştüğü izmihlâle dair sütun sütun yazılar, muhakemeler ve münakaşalar bulursunuz... Fakat İstanbul'la Anadolu'nun bir kafedeki Türkçe matbuatında Bolşevik Moskoflarını ehemmiyetten düşürecek tek bir satıra bile tesadüf imkansızdır. [...] Geçtiği yeri ateşe yakıp kana boyayan, Bakü'de, Kazan'da Kafkas'ta milyonlarca Müslüman ve Türk'ün malına ve canına kıyan bu katil idareye karşı zaafımız nereden geliyor? [...] Bunun sebebi gayet açıktır: İttihat ve Terakki Kuva-yı Milliye şekil ve suretinde belki dikiş tutturamaz diye İttihat ve Terakki'ye yeni bir nikab ve yeni bir sahife-i hayat hazırlıyoruz ve bunu meşru bir kisveye sokmak için de diyoruz ki:

– Avrupa ürksün de hakkımızı versin; bizi onun kucağına atılmaktan men etsinler!

[...] Altı ayda Rusya'da üç milyona yakın bir insan kitlesi açlıktan ölmüştür. Açlık! Bu ne müthiş bir afettir... [...] Rusya bugün Kızıllar idaresi sayesinde, ölümlerin, illetlerin ve afetlerin en vâsi bir surette hüküm sürdüğü bir diyardır. [...] Biz böyle kötü numuneleri kendimize

²⁹⁶ “Besle Kargayı”, *Peyam-Sabah*, 30 Temmuz 1921.

²⁹⁷ “Anlamıyorum, Anlamayacağım”, *Peyam-Sabah*, 02 Ağustos 1921.

örnek almayalım! Bu mülke kıymayalım! Allah aşkına buna olsun özenmeyelim!²⁹⁸

2.2.2.4. Vatanperverlik ve Anadolu'ya Göç

Refik Halid bir başka siyasî mesele olarak Anadolu'ya olan göçlerden ve Anadolu'ya gidenlerin “vatanperverlik”, “hamiyetperverlik” gibi unvanlarla gitmelerinden bahseder. Gidenlerin çoğunun aslında itibarsız, menfaatçi ve vatanperverlikten uzak olduklarını dile getiren Refik Halid, kimsenin Kuva-yı Milliye ruhuyla Anadolu'da bulunmadığını iddia eder. Bu anlamda kaleme aldığı yazılarından biri “Yeni Cemiyetperverler” başlıklı makalesidir. Bu makalesinde yazar tanıdığı üç hamiyetli(!) ve vatanperver(!) zatın Anadolu'ya gidişinden bahseder ve bu kişilerin Anadolu'ya gitmeden önceki kimlikleri hakkında bilgi verir. Sanatçı bu üç kişiden ilkinin Anadolu'ya giderken söylediği ifadeleri şöyle aktarır: “Hayır burada oturup beklemek onları yarımsız bırakmak doğru değil. [...] Hem şu sefil muhitten uzaklaşmak ayrıca bir şereftir, oranın hava-ı istiklali insanın ruhunu besler, ben gidiyorum, Allah'a emanet!”²⁹⁹ Sanatçı bu kişi için şöyle bir yorumda bulunur: “Bu zatı yakından tanıyordum, icabında bin liraya kâğıt çeken azılı kumarbazlardandı. Masa başından 48 saat kalmadığı olurdu.”³⁰⁰ Neredeyse intihar etmek üzereyken Anadolu'ya gitmeye karar veren bu kişi için yazar son olarak şöyle söyler: “Hem de hamiyetperverlik takınmak şartıyla.”³⁰¹

Refik Halid, Anadolu'ya giden ikinci adam için de diğerine benzer yorumlarda bulunur; onun da bir zamanlar büyük bir siyasî isim olduğundan, zevk ve sefayla yaşadığından, şimdi ise borç batağında olduğundan bahseder. Üçüncü kişi için de hakkında mahkemeden haciz kararları çıkan, arkasında polisle dolaşan birisi olduğunu söyleyen Refik Halid son olarak Anadolu'ya gidenlere binaen şu ifadeleri kullanır: “İşte böylece İstanbul'da ipliği pazara çıkarılanlar, artık dikiş tutturamayacaklarını anlayanlar son hibe-i servetini sefahatte tüketip Amerika'ya altın arayıcılığına giden eski Avrupa

²⁹⁸ “Özenmeyelim”, *Peyam-Sabah*, 05 Ağustos 1921.

²⁹⁹ “Yeni Cemiyetperverler”, *Peyam-Sabah*, 10 Kanunusani 1921.

³⁰⁰ “Yeni Cemiyetperverler”, *Peyam-Sabah*, 10 Kanunusani 1921.

³⁰¹ “Yeni Cemiyetperverler”, *Peyam-Sabah*, 10 Kanunusani 1921.

mirasyediler gibi hem de fazla olarak vatana hizmetten, millete yardımdan bahsedip gitti. [...] Anadolu beslesin bu kargaları, sonra gözünü oysunlar...”³⁰²

“Cepheye Doğru” başlıklı makalesinde yeni şairlerden bir vatanperver kafilesinin Anadolu’ya hareket ettiğini belirten yazar bugüne kadar durmalarını abes bulduğunu dile getirir. Bununla beraber Ankara’da bir Darülfünun açıldığından, Türk ve Garp edebiyatı bölümlerinin ders veren bireylere ihtiyacı olmasından söz ederek bahsi geçen şairlerin Anadolu’ya gitmesini bu sebebe bağlar: Darülfünunda ders verebilme ümidi. Yazar bu husustaki görüşlerini son olarak şöyle özetler: “Rahat rahat derslerini verirler, aylıklarını alırlar, gül gibi geçinip giderler, senede bir veya iki de manzume yazarlar, gayet hamiyetperverâne, gayet cengavernâme.”³⁰³

Refik Halid 24 Mayıs 1921’de kaleme aldığı “İş Başındakiler” başlıklı yazısında Anadolu’ya giden birtakım işe yaramaz acayip insanların iyi işler başaracağına dair duyulan inanca karşı gelerek eleştirir:

İşte bu adamlar hep bu çeşit, acayip huylu, çetin, bezgin veya ürkek bir takım yeni yetişmeler veya eskiden kalmalardı. Bunlardan memlekete bir hayır gelemezdi. Acaba, şimdi, istiklâl havası içinde, millî yağmurlarla dimağları yıkanıp zihinlerine açıklık geldi mi? Öyle ise febiha... Değilse gelek köşeye, yelek kayaya, bunların da Anadoluya nesi dokunabilirdi? Zararlarından başka...³⁰⁴

“Aşk-ı Muharrib” başlıklı makalesinde İttihatçıların vatanperverlik kavramını harple bir tutarak sulhu desteklememesini eleştirerek İttihatçıların vatanperverlik anlayışını “Vatanperver o adama denir ki sulh sözü anılınca tüyleri diken diken olsun, gözleri yerinden oynasın ve kan başına fırlayıp: ‘Hain! Hain-i vatan!’ diye feryada başlasın! Vatanperver için sulh olamaz, harp vardır; hem ne harp? [...] Harp, yine harp, daima, ilelebet, bînihâye bir harp!”³⁰⁵ şeklinde yorumlar.

³⁰² “Yeni Cemiyetperverler”, *Peyam-Sabah*, 10 Kanunusani 1921.

³⁰³ “Cepheye Doğru”, *Peyam-Sabah*, 19 Kanunusani 1921.

³⁰⁴ Refik Halid Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.104.

³⁰⁵ “Aşk-ı Muharrib”, *Peyam-Sabah*, 01 Ağustos 1921.

Refik Halid “Bir Nevi’ de bu” başlıklı makalesinde vatanperverliğe farklı bir pencereden bakan bir adamın görüşlerine yer verir. Vatanperverlik ve şikemperverlik kavramlarının iç içe geçtiği makalede sanatçı sebze sergisinde ağlayan bir şahısla geçen konuşmalarını aktararak şöyle bir sonuca varır: “Meğerse bir koltuğa iki karpuz sıkışabildiği gibi bir yüreğe de vatanperverlikle şikemperverlik pekâlâ sığışabilirmiş!”³⁰⁶

“Fasıla-ı Sefer” başlıklı makalesinde birçok kişinin sınıf sınıf, kabile kabile vatanperverlik adına Anadolu’ya gittiğinden; orada yiyip içtiklerinden, ikram gördüklerinden, maaşları yattığından fakat sonra Ankara zor bir duruma girince hepsinin geri döndüğünden bahseder. Dolayısıyla Refik Halid bir kez daha Anadolu’ya gidenlerin canı gönülden gitmeyerek menfaatleri gereği orada bulduklarını iddia ederek şöyle söyler: “Halbuki dil ile harp olmaz, tatlı canı ve aziz nefsinin ortaya koymak lazımdır! Su testisi su yolunda kırıldığı gibi harp isteklisi de harp meydanında bulunmalı, harp uğrunda kırılmalıdır.”³⁰⁷

Refik Halid, “Nasıl Söyleyeyim” başlıklı makalesinde vatanperverlik adına söylediği bütün söylemlerin vatan hainliği şeklinde algılandığından, sulh istedikçe casus damgası yediğinden fakat savaş isteyenlerin vatanperver ilan edildiğinden şikâyet ederek kendisine itham edilen bu sözleri şöyle eleştirir: “Allah’ım bu ne haldir ki ‘Ölmeyelim, vurmayalım, yer kaybetmeyelim, şehir yakmayalım, beyhude telef-i nefis etmeyelim!’ diyenler hain ve ‘Sonuna kadar harbe devam, bir karış yer ve bir tek nefes kalmayınca kadar...’ diyenler vatanperver oluyor. Anlamıyorum, anlatamıyorum ki...”³⁰⁸

“Canımızı Esirgememeliyiz” başlıklı makalesinde katıldığı bir davette vatanperver(!) insanların söylemlerine dikkat çekerek bu topluluğun ikiyüzlülüğünü ve söylemlerindeki samimiyetsizliği belirtir. Makale, davetteki bir kadının Refik Halid’e bakarak söylediği sözlerle başlar. Fakat daha sonra kadınlar Anadolu’daki zor durumları unutarak elbiselerden, Beyoğlu’ndaki terzilerden sohbet ederken erkekler de Rus

---

³⁰⁶ “Bir Nevi’ de bu”, *Peyam-Sabah*, 10 Ağustos 1921.

³⁰⁷ “Fasıla-ı Sefer”, *Peyam-Sabah*, 21 Ağustos 1921.

³⁰⁸ Bayram Arslantaş, *Refik Halit ve Milli Mücadele*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2003, s.66-67.

kadınlarından ve kumardan muhabbete devam ederken Refik Halid bu topluluk için şu ifadeleri kullanır: “Ah hamiyet! Senin namına ne boşboğazlıklar ediliyor!”³⁰⁹

2.2.2.5. Londra Konferansı

Refik Halid’in yazılarında yer alan siyasî mevzulardan Londra Konferansı da yazarın üzerinde ağırlıkla durduğu bir mesele olarak dikkat çeker. Londra Konferansı’na Ankara Hükûmeti ile İstanbul Hükûmetinin beraber katılmasının Türkiye’de ve dünyada merak uyandırarak uzlaşma haberlerinin yayılmasına zemin hazırladığı görülür. Bu süreçte Refik Halid de Londra Konferansı hakkında çeşitli makaleler kaleme alır ve bu husustaki düşüncelerini okurlarıyla paylaşır.

Refik Halid “Benzetmeyelim” başlıklı makalesinde konferansa gidecek olan heyetin ülke yararı için çabalamaları gerektiğini söyleyerek heyetin kavga ve debdebeden uzak bir politika izlemesini tavsiye eder:

Aman, bundan istifade edelim, adam akıllı iş görelim, alelhusus konferansa gidecek heyeti hüsn-i intihapta büyük bir ihtimam gösterelim, fazla şamata dan, debdebeden, alayış ve nümayıştan, hususa israftan, müsriften çekinelim, bundan evvelkilere benzetmeyelim. Sade, sessiz, fakat müessir, faydalı olsun olsun...³¹⁰

Bununla beraber konferansa giden kafilenin Londra’ya büyük bir şaşaaıyla gidişini bir tavşan için gürültüyle ava giden kafiye benzeten Refik Halid görüşlerini mizahi bir üslupla dile getirir.

“Kesik Başla Beden” başlıklı makalesinde gazetede daha önceden sözünü ettiği kesik baş olayına değinir. Başa ait beden bulduğunu haber veren yazar Londra Konferansı’nı da bu olay bağlamında ele alır. Refik Halid oradan çıkan hükümle bedene

---

³⁰⁹ “Canımızı Esirgememeliyiz”, *Peyam-Sabah*, 30 Eylül 1921.

³¹⁰ “Benzetmeyelim”, *Peyam-Sabah*, 30 Kanunusani 1921.

idareten bir yabancı baş takılacağı, başa da çocuk bedeni verileceğine dair ironik bir ifadeyle yazısını sonlandırır.³¹¹

“Maruf Bir Zat” başlıklı makalesinde ise Londra Konferansı’na icabet eden katılımcılardan bahseder. Konferansa giden bazı siyasilerin konferansa gitmesini gereksiz bulan yazar şöyle söyler:

Konferansın davetine pek alaturka icabet ediyoruz. Düğüne gider gibi her taraftan fevç fevç ziyaretçiler peyda oldu, Cavit Bey de hazırlanmış, müşavir-i mâlîymiş; anlaşılan Enver Paşa da müşavir-i askerî, Talat Paşa müşavir-i mülkî, Cemal Paşa müşavir-i idarî. [...] Londra’da konferans akdeder gibi değil Selanik’te konferans yapar gibi... Kendi kendilerine gelin güvey olmak buna derler, yavuz hırsızlar ev sahibini bastırdılar... Peki ama konferans: “Bunlar da kim?” derse ne cevap verecekler? Biri, anladık, Ankara murahasları öbürü de İstanbul... Öbür yeniler de ne? Onlar da neci?³¹²

Refik Halid “Te’lifîn” başlıklı makalesinde Ankara ve İstanbul heyetlerinin aynı otele yerleştirilmesi üzerine ortaya çıkan uzlaşma beklentisini ele alır. Bu beklentiye binaen meşhur bir İzmir havasından alıntı yaparak makaleyi bitirir: “İkimizi bir odaya koysalar/ Üstümüze altın kilit vursalar”³¹³

2.2.3. Toplumsal Meseleler

Refik Halid’in gazete yazılarında en fazla üzerinde durduğu mesele toplumsal konulardır. Sanatçı, kendisinin de bir parçası olduğu toplumda yaşanan ekonomik sıkıntıları, ahlaki bozulmaları, muhacir sorunlarını, hukuk ve yangın meselelerini yazılarında dile getirir ve dönemin sosyolojik açıdan analizini yapar. Savaşın hüküm sürdüğü bir zamana tekabül eden 1920-21 yılları arasında savaşın gölgesi altında yaşamını sürdürmeye çalışan halkın günlük yaşamından kesitler sunarak bir çağın sorunlarını tarihin sayfalarına aktarır.

Refik Halid’in toplumsal meselelere değindiği makalelerinden biri 30 Kanunuevvel 1920’de kaleme aldığı “Dilimiz Ne Der Biz Ne Düşünürüz” başlıklı yazısıdır. Topluma eleştirel bir gözle bakan yazar tanıdığı insanların kendisine karşı

³¹¹ “Kesik Başla Beden”, *Peyam-Sabah*, 09 Şubat 1921.

³¹² “Maruf Bir Zat”, *Peyam-Sabah*, 10 Şubat 1921.

³¹³ “Te’lifîn”, *Peyam-Sabah*, 23 Şubat 1921.

söyledikleri ile içlerinden geçirdiklerinin neler olabileceğine dair bir tahayyülde bulunur. Yaşadığı karşılaşmalardan yola çıkarak insanların birbirilerine karşı olan samimiyetsizliklerini vurgulayan sanatçı yazısını kendisi üzerinden verdiği bir örnekle bitirir:

O benim gibi yüreklerden geçeni okuyacak dirayette bir adam mıdır bilmem... Can ü yürekten:
– Teşekkür ederim! Der.
Halbuki ben ona:
– Senin gibi kıymetsiz bir âmirle beraber çalışmak çekilir bela değil ama, ne yapalım, artık bu defalık böyle gitsin!
Demıştim.
Ah bizler, bu insanlar!³¹⁴

“Ölülerle Muhabere” başlıklı yazısında Edison’un ölülerle iletişim için icat ettiği bir alet üzerine yazan Refik Halid, sonrasında bu durumu Türkiye’deki genel duruma bağladığı görülür. Sanatçı ülkedeki iletişimsizlikten şikâyetle şöyle der:

Edison ölülerle muhabere için bir alet icat etmiş, yakında, hem pek yakında mevtalar ile görüşüp anlaşabilecekmiş. Terakkiye misal bu... Tedenniye misal ise şu: değil nerede oldukları malum olmayan vücutsuz ölülerle, biz burnumuzun dibindeki dirilerle bile on beş gündür hala muhabereye muvaffak olamadık!³¹⁵

“Ümit” başlıklı yazısında ise Seyr-i Sefâin vapurlarını konu edinir. Muharrir bu yazısında Karadeniz’e gidecek olan Seyr-i Sefâin vapurların sağlam olmadığından ve her birine verilen “Ümit” isminin ne kadar yerinde olduğundan bahsederek meseleye ironik bir şekilde yaklaşır:

Gazetelerde okudum, Seyr-i Sefâin’in “Ümit” vapuru Karadeniz’e gidiyormuş... Bu kışta, bu fırtınada gidebileceğini “ümit” ediyorsa âlâ! Doğrusu Seyr-i Sefâin vapurlarına bu isim ne kadar münasip... şümüllü ve belîğ bir manası var; adeta “Kömürüm toz değilse, tekne dayanıyorsa, makinem bozulmazsa, başka bir sebep de çıkmazsa varabileceğimi “ümit” ederim” demek gibi... Bana kalırsa “Seyr-i Sefâin” ismini “ümit”e tahvil

³¹⁴ Refik Halid Karay, *Tanıdıklarım*, İstanbul: Semih Lüfti Kitabevi, s.75-76.

³¹⁵ “Ölülerle Muhabere”, *Peyam-Sabah*, 05 Teşrinisani 1920.

etmeli ve “Bahr-ı Cedid”den başlayarak bütün vapurlara: “Ümit” numero 1... “Ümit” numero 2... gibi hep aynı ismi verip birbirlerinden rakamla ayırmalı... Ümitlerdir cihanda her hal!³¹⁶

“Güle Güle Eskitiniz” başlıklı makalesinde bir kadının üzerinde gördüğü deri ve pahalı bir monttan bahsederek kadınları müsrif olmakla eleştirir ve yanlarındaki eşlerini işaret ederek şöyle söyler: “Fakat bu gidişle siz güle güle, o ağlaya ağlaya kocanızı daha çabuk eskiteceksiniz!”³¹⁷

“Dünyanın Sonu” başlıklı makalesinde yaşadığımız dünyanın akıbetine dair yapılan yorumları ele alan Refik Halid, yazısına şöyle başlar: “Dünya nihayet nasıl batacak, kıyamet nasıl kopacak, bunu çeşit çeşit kıyâsat ile güya kendileri üzerinde değilmiş gibi sakince, uzun uzun anlatıyorlar.”³¹⁸ Bununla beraber yazısının ilerleyen kısımlarında anlatılanlara göre kıyamette 3 çeşit ölümün varlığından bahseder ve bu ölümlerin harpte zaten yaşandığını belirterek savaşın iç yüzünü gösterir:

Beğen beğendiğini ya yanarak ya çıldırarak ya donarak üç çeşit ölüm. [...] Hoş bizler bu üç çeşidin de küçük birer numunesini memleketimizde tecrübe etmedik değil! Harb-ı Umumi’de bir kısım ahali Çanakkale’nin su, ateş ve toprak karışmış kızgın dalgaları altında ezilip gitti; bir kısmı Galiçya ve Kafkasların buz dağlarında incimad edip kaldı; bir kısım harp zenginleri de İstanbul’da ve Berlin’de pür-neşe, pür-kahkaha çılgın bir şetâret ve sefahat içinde ölüp imdi sükunete daldı... [...] Bütün bunlar, o ufak numunede gözümüzün önünden geçti, hala da Anadolu’da devam edip gidiyor.³¹⁹

“Rahatın Yolu” başlıklı yazısında kimsenin günün meseleleriyle uğraşmadığından, herkesin kendi çıkarlarını düşündüğünden yakınarak şikâyet eder: “Zamane derdiyle uğraşıp ah u vah eden bir ben miyim?”³²⁰ Sanatçı Yunan ordusunun Eskişehir önüne kadar gelmesini korku ve yeisle karşılarlarken Rus lokantalarında keyif yapan arkadaşlarının umursamaz tavırlarından rahatsızlık duyduğunu dile getirerek bu

³¹⁶ “Ümit”, *Peyam-Sabah*, 07 Teşrinisani 1920.

³¹⁷ “Güle Güle Eskitiniz”, *Peyam-Sabah*, 03 Kanunusani 1921.

³¹⁸ “Dünyanın Sonu”, *Peyam-Sabah*, 15 Kanunusani 1921.

³¹⁹ “Dünyanın Sonu”, *Peyam-Sabah*, 15 Kanunusani 1921.

³²⁰ “Rahatın Yolu”, *Peyam-Sabah*, 16 Kanunusani 1921.

insanların duyarsızlıklarına karşı şöyle yorumda bulunur: “A çocuk, dedim, alemin derdi sana mı düştü, nafîle nefes tüketiyorsun, yüreğine yazık!”³²¹

Refik Halid, “Süslü Hanım” başlıklı yazısında köprüde yürürken karşılaştığı süslü bir kadını tasvir eder ve güzelliğini yaptığı makyaja ve süslü giyimine bağlar: “Ben size ve size benzeyenlere acımakla meşguldüm! Bütün bu zahirî şatafatınıza, paltonuzun biçimine ve çehrenizin süsüne rağmen ben sizi hiç de beğenmiyor, hiç de iyi bulmuyordum. Ev haliniz gözümün önüne geliyordu”³²²

“Babıali Kapısı”³²³ başlıklı yazısında da Babıali’nin asıl büyük kapısının ne büyük bir tarihe tanıklık etmiş olduğuna değinen sanatçı kimsenin harabe tarafını fark etmemesinden şikâyet eder. Yıkık dökük kalan bu yapının bir şekilde zamana karşı dayanmaya çabaladığını belirtir.

“İş Adamları” başlıklı makalesinde birtakım iş adamlarının şehit annesi, gazi eşi, yetim, yoksul bakmaksızın insanları dolandırmaya çalışmaları üzerinde durur. Bununla beraber yeni ahlak kuralları çıkarılarak bütün ahlaksızlıkların mubah olması gerektiğini söyleyerek bu hususa ince bir eleştiri getirir. Bunca ahlaksızlığın baş gösterdiği bir toplumda dürüst yaşamaya çalışmayı Refik Halid şöyle ifade eder: “Topallar memleketinde sağlam ayakla gezinen bir adam gibi gülünç görünecek ve ahir kovulacağız.”³²⁴

“Selam Fondaları” başlıklı makalesine “Bizde selamlar siyasî tebdilata tabidir”³²⁵ ifadesiyle başlar ve toplumdaki herkesin çıkarları için tanımadığı insanlara selam vermesinden bahseder. Bu tip insanlar için “selam fondaları” tabirini kullanan sanatçı, selamlaşmaların siyasî görüşlere göre de şekillendiğini dile getirir ve bu durumu siyaset borsasının bir getirisi olarak görür. Sanatçı bu husustaki düşüncelerini şöyle ifade eder: “Selam fondalarının yükseldiği bu devirde etrafınıza yaklaşmak, bir vesile bulup da

---

³²¹ “Rahatın Yolu”, *Peyam-Sabah*, 16 Kanunusani 1921.

³²² “Süslü Hanım”, *Peyam-Sabah*, 23 Kanunusani 1921.

³²³ “Babıali Kapısı”, *Peyam-Sabah*, 02 Mart 1921.

³²⁴ “İş Adamları”, *Peyam-Sabah*, 06 Mart 1921.

³²⁵ “Selam Fondaları”, *Peyam-Sabah*, 13 Mart 1921.

sohbet etmek, yer göstermek isteyenler çıkar. [...] Hoş ben kendi hesabıma selamın boyuna posuna değil, selam verenin yüreğine bakarım.”³²⁶

“Aratacaklar!” başlıklı makalesinde Galata Köprüsü’nde çikolata satan güzel bir Rus kadından çikolata alması üzerine Rusların topluma değişik ahlaki davranışlar kazandırmasını anlatır. Özellikle tombala meselesine değinenerek tombala oynamanın cezai bir yaptırım olması gerektiği üzerinde durur: “Böyle giderse yeni gelenler gidenleri cidden aratacaklar, zira öbürleri kefen soyarlardı ama hiç olmazsa bunlar gibi bir de üstelik tombala kazığı sokmazlardı!”³²⁷

“Cehalet” başlıklı yazısında ise Refik Halid harita okumayı bilmeyenlerden şikâyet eder ve savaş olmadıkça bu yerlerin merak edilip öğrenilmemesini eleştirir:

Bakıyorum İzmir ve civarı haritasını da halk yeni yeni öğreniyor, yeni yeni ezberliyor. Ben bile birdenbire parmağımı istediğim şehrin üstüne bastırıyor, sağda solda bir müddet çırpınıyor, ondan sonra ancak hedefe isabet ettirebiliyorum. Eğer böyle memleketin haritasını harp sahnesi olmadıkça öğrenemeyeceksek yuh bize!³²⁸

Refik Halid’in kadınlara değindiği yazılarından bir tanesi de “Bir Müşahede” başlıklı yazısıdır. Bu yazısında Müslüman kadınların daha çok kasap ve lokantaların yoğun olarak bulunduğu, kötü kokuların nüksettiği, kirli yerlerde vakit geçirdiklerini eleştirir; Hristiyan kadınların ise parklarda, bahçelerde ve sahil kenarlarında baharın tadını çıkardıklarını söyler. Bu gözlemlerini gazete yazısına şöyle aktarır:

Hanımlarımız bahardan, tabiatın güzelliğinden ve mevsimlerin letafetinden pek de haz etmiyorlar, vakitlerini hüsn-i istimal etmeyi bilmiyorlar veya istemiyorlar; kırlar, kumsallar ve vadilerle dolu olan güzel İstanbul’un bu bi-bahâ yerleri bomboş... Sonra Galata sokakları, Sultan Hamamı civarı, Eminönü ve Beyoğlu hanım almıyor. [...] Halbuki kırlarda Hristiyan kadınlarından başkasına rast gelmek ihtimali yoktu. Dörtten sekize kadar Moda Burnu’ndan Fenerbahçe istikametinde, Kalamış Körfezi boyunca kayalıklar, kumsallar, bostanlar ve bahçeler arasında döndüm, dolaştım, bir Müslüman hanımına rast gelmedim. [...]

³²⁶ “Selam Fondaları”, *Peyam-Sabah*, 13 Mart 1921.

³²⁷ “Aratacaklar!”, *Peyam-Sabah*, 24 Mart 1921.

³²⁸ “Cehalet”, *Peyam-Sabah*, 13 Nisan 1921.

O pür-ihüşam bahar manzarası içinde onları görememek benim için hakikaten bir mahrumiyetti... Memleket için de iktisaden ve sıhhaten bir ziyan!³²⁹

“İrşad Nezareti” başlıklı yazısında nezaretlerden biri tarafından gündeme getirilen namus meselesi üzerinde durur. Bu hususta ahlak ve irşad nezareti yapılmasını tavsiye eden Refik Halid, ülkede laf yapıp iş yapmayan kesime de eleştiri getirir: “Zannediyorum ki irşad ve ahlak nezareti her nezaretten daha faydalı olurdu. Hem tam bizim işimiz: İş yok, laf gırla... Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin derler; faaliyette yaya kalırız ama külliye de izimiz bulunmaz.”³³⁰

“Halas” başlıklı yazısında otomobiller hakkında konuşan yazar, özellikle makam arabalarını ele alır. Refik Halid bu tip arabaların sıkıntılarının hayli fazla olduğunu söyleyen sanatçı otomobillerin külfet ve zahmetinin yaptığı hayra, gördüğü hizmete tekabül etmediğini belirtir.³³¹

Refik Halid’in “Güvenme” başlıklı makalesine bakıldığında ise toplumun bazı kesimlerinde gördüğü kendini fazla beğenen ve kendine güveni çok fazla olan insanları eleştirdiği görülür. Bahsettiği kesim ise harp zenginleri, iş adamları, İttihatçılar ve muharrirlerdir. Bu insanların kendilerini kuru laflarla çok yüksekte görmelerinden şikâyet eden yazar şöyle söyler: “Fakat hakikat hiç de öyle değildir. Bu kuru ve kof iddialar daima boşa çıkar ve dört makalesiyle gazetenin satışını bekler.”³³²

Refik Halid’in *Peyam-Sabah*’taki yazılarına bakıldığında mimariye de değindiği görülür. Bunlardan biri “Ya Beğenseydik” başlıklı makalesidir. Bu yazısında Süleymaniye Cami’yi konu edinen sanatçı, Süleymaniye Cami için her kesimden insanın övgüler yağdıracağından ve eşsiz yapısını methetmekten geri kalmayacağını söyler. Fakat yazısının devamında caminin geldiği konunun ne kadar kötü olduğunu şöyle anlatır:

Fakat hiç siz bu seneler zarfında o semtten, o civardan geçtiniz mi? Eyvah!.. Harb-i umumi esnasında avluya asker mi ikame olunmuş,

³²⁹ “Bir Müşahede”, *Peyam-Sabah*, 16 Nisan 1921.

³³⁰ “İrşad Nezareti”, *Peyam-Sabah*, 30 Nisan 1921.

³³¹ “Halas”, *Peyam-Sabah*, 08 Mayıs 1921.

³³² “Güvenme”, *Peyam-Sabah*, 12 Mayıs 1921.

muhacir mi doldurulmuş, yoksa süvari kışlası mı yapılmış, nedir, harâbathane olmuş, parmaklıklar kırık, duvarlar yıkık, şurası burası zift ile, katran ile boyalı, bir hal ki dostlar ağlar, düşmanlar ağlar. İçi ise her türlü bakımdan mahrum imiş, gazeteler yazıyor, girenler toz, toprak içinde kalmışlar, meşihate arzuhal verip nazar-ı dikkati celbe kalkışmışlar! [...] Beğendiklerimiz böyle... Beğenmediklerimizi var, kıyas et!³³³

Refik Halid 31 Mayıs 1921’de yazdığı “Eski Yaz Aşkları” başlıklı yazısında toplumun on iki sene önceki haliyle mevcut dönemdeki hali arasında bir kıyas yapar. Eski zamanlarda yaz aylarında yaşanan aşkların güzelliği ile şimdinin vasatlığını dile getiren Refik Halid toplumun değişen alışkanlıklarına, kadın erkek ilişkilerine bir eleştiri getirir:

Şimdi yazların ne kıymeti olabilir ki, hemen hemen yazlık ve kışlık ev âdetleri kalktı, kadınlar yüzlerini her mevsim için açtı ve İstanbul içinin en kalabalık caddeleri, yağmur ve kar altında bile her iki cinsin yanyana, pervasızca dolaştığı birer mesire halini aldı... [...] Aşkın memnu olduğu bu devirde aşkla münasebattar her keyfiyetin şimdikile kıyas kabil olmayacak bir şiddetle tesiri, nüfuzu, heyecanı vardı.³³⁴

“Mektep Farkı” başlıklı makalesinde ise gezerken dikkatini çeken bir mektep binasını konu edinir. Yolda rasgeldiği bu yeni mektebin cilalı ufacak sıralarına, yağlı boya levhalı duvarlarına ve bahçesinin yeni sulanmış saksılarına hayranlıkla bakan sanatçı eski mekteplerin kırık döküklüğüne, pis kokulu sınıflarına eleştiri getirir.³³⁵

Refik Halid 7 Haziran 1921 tarihinde kaleme aldığı “Yaz Hakkında” başlıklı yazısında yaz mevsiminin geçmişte toplum tarafından nasıl algılandığı üzerinde durur ve daha sonra mevcut dönemdeki durumla karşılaştırarak halkın ekonomik açıdan durumunu gözler önüne serer. “Eskiden İstanbulda yazlar hemen hemen ekseriyet için bir tatil gibi geçerdi. Bir kere memur cuma, pazar ve çarşamba günleri inmezlerdi. En fakirinin bile gene bir köy civarında bir sayfiyesi vardı”³³⁶ diyen sanatçı, bugüne bakıldığında insanların bin zahmet ve müşkülât içinde ekmek parası arkasından koşturduklarına ve

³³³ “Ya Beğenseydik”, *Peyam-Sabah*, 16 Mayıs 1921.

³³⁴ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.69-70.

³³⁵ “Mektep Farkı”, *Peyam-Sabah*, 02 Haziran 1921.

³³⁶ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.79-80.

yoksullukla mücadele ettiklerine değinir. Yazar, üzerinde durduğu örneklerle geçmiş yıllara nazaran ülkenin ekonomik açıdan düştüğü kötü halin altını çizer.

14 Haziran 1921 tarihinde yazdığı “Hiç” başlıklı makalesinde caddelerde, tramvaylarda bir yerden bir yere koşturan insanların aslında işsiz, kârsız ve boş olduklarını dile getirir. Refik Halid iş sıkıntısı çeken insanlara çevresinden örnekler gösterir. Anlatıcı makalesinin ilerleyen yerlerinde birçok tanıdığı isme “Nereye?” diye sorduğunda aldığı her cevabın “hiç” olmasına dikkat çeker ve bu durumu şöyle açıklar: “Hepimizin yaptığını bir araya toptasak bir incir çekirdeğini doldurmaz. Edebiyatı cedide şairlerinin “Hiç-i hayat!” dedikleri zahir bu olsa gerek.”³³⁷

Refik Halid’in ele aldığı bir başka mesele de harp zenginleri üzerinedir. Sanatçı savaşın olmasını destekleyen bu kesimin savaş üzerinden ticaret yaptıklarını ve zengin olduklarını dile getirir. Bu hususta yazdığı yazılardan biri “İntibah” başlıklı makalesidir. Bu makalede harbi destekleyen soyguncu bir kesimden bahseder ve yapılan dolandırıcılıklarla çok paralar kazandıkları üzerinde durur.³³⁸

“Lezaiz-i Harp” başlıklı yazısında harbin kaymağını yiyen bir kişinin sözlerine yer verir ve “Lezaiz-i Aşk” isimli bir oyundan yola çıkarak ironik olarak harbin lezzetlerinden bahseder. Harbi destekleyen insanların muhakkak bu işten bir çıkarları olduğunu belirten yazar bahsettiği şahsın ağzından durumu şöyle aktarır:

Her aşk gibi, harp aşkının cefasında da lezzet vardır... Belki de nimetlerinden fazla bilhassa cefasında, yarasında ve ölümünde! Harpte sayısız lezzetler bulunmasaydı bunca senedir bu kadar insanlar o yolda takım takım kurban olur ve cenk devirleri hala devam edip gider miydi? [...] Binaenaleyh “lezâiz-i harb”i bütün asırlar ve bütün nesiller tatmaya mecburdur!³³⁹

“Hased” başlıklı makalesinde Refik Halid bunca işsizliğin ve yoksulluğun olduğu bir dönemde uşaklıktan rahat başka bir mesleğin olmadığını dile getirir. Ev halkına ve ekonomisine gamsız kalan uşak, bahçıvan ve aşçıların sıkıntısız yaşamlarına özendiğini

³³⁷ Refik Halid Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, 2.b.s. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.94.

³³⁸ “İntibah”, *Peyam-Sabah*, 19 Haziran 1921.

³³⁹ “Lezaiz-i Harp”, *Peyam-Sabah*, 08 Temmuz 1921.

söyleyen yazar, kimsenin bu meslekleri yapmak istememesini de eleştirir. Dönemin ekonomik koşullarının insanları çaresiz bir hale sürüklediğini belirten sanatçı bu husustaki görüşlerini şöyle özetler: “O zamaneye ne diyelim ki bizi uşaklarımıza imrendiriyor ve hizmetçilerimize haset ettiriyor!”³⁴⁰

“Yangın Var” başlıklı yazısında Şişli’deki Emraz-ı Zühreviye Hastanesi’nde çıkan yangından bahseder ve bu yangın üzerinden dönemin siyasi durumuna da değinir. Yangının çıktığını sokakta bağırarak haber verenlere kızan sanatçı hastanede yatan hastalar için kullandığı ifade ise dikkat çekicidir: Bununla beraber hastanede yatan hastalara karşı sarf ettiği ifadeler ise dikkat çekicidir: “Neden beş on çapkın erkekle on aşüfte kadının hastanesi tutuştu diye ben aziz uykumdan, rahatımdan olayım?”³⁴¹ Refik Halid daha sonra hastane yangınından ülkedeki siyasî düzene de değinerek makalesini sonlandırır: “Anadolu Yangını... İşte bunu bastırmak için artık uyanmaya baksak ve bu yangına körükle gitmekten vaz geçsek isabet olur!”³⁴²

Refik Halid “Bayram” başlıklı yazısında yoksulluk ve savaşla geçen, eski bayramlara özlem duyulan bir bayramın varlığından bahseder ve toplumun durumunu genel bir bakışla özetler.

Davul asker toplamaya, bekçi askere çağırmaya yarayalı ne davulun ne de bekçinin zevki, tadı, neşesi kalmadı ki... [...] Evvelleri her Kurban Bayramı evlerinde yedi, sekiz koyun kesen ve fakat bugün yarım okka pırzola almaya iktidarı kalmayan aile reisleri de o eski bayramları hatırlayarak:

– Ah, diyorlar, ne idik? Ne olduk? Daha da ne olacağız! [...] İşte bugünün bayramı, ete hasret çeken bir Kurban Bayramı!³⁴³

“Çıkar Yol” başlıklı yazısında gezdiği tozlu yolların zaman zaman yepyeni asfaltlı yollarla başlayıp çeşitli güzel evlerin kapılarında son bulmasının sebebini araştırdığında bu güzel yolların sabık nazırların evlerinin önü olduğunu öğrenir ve bu hususta bir eleştiri

---

³⁴⁰ “Hased”, *Peyam-Sabah*, 06 Ağustos 1921.

³⁴¹ “Yangın Var”, *Peyam-Sabah*, 13 Ağustos 1921.

³⁴² “Yangın Var”, *Peyam-Sabah*, 13 Ağustos 1921.

³⁴³ “Bayram”, *Peyam-Sabah*, 15 Ağustos 1921.

getirir: “Allah bizim mahalleden de birini mazhar-ı ikbal eyleye, âmin!’ demekten kendimi alamadım. Bu işin bir başka çıkar yolu yoktu!”³⁴⁴

Refik Halid’in “Kolaylık ve Ucuzluk” başlıklı yazısına bakıldığında sanatçının dünyada artan cinayetler üzerine yazdığı görülür. Refik Halid insan öldürmenin ucuzladığı bir dönemden bahsederken belinden tabancasını veya kınından kamasını cebinden mendil çıkarır gibi rahatlıkla çıkarmasına değinir. Hemen hemen herkesin silah taşıdığı bu dönemde artan cinayet sayıları arasında ilişki kuran yazar, bu konu hakkında caydırıcı bir kanun çıkarılmasını önerir.³⁴⁵

“İntihar Sahtekârlığı” başlıklı makalesinde sanatçı yalandan intihara teşebbüs edenlerin de suçlu sayılmasını ve bu suç neticesinde cezaya çarptırılması gerektiğini söyler. Yazar çıkarılan bu yasa sayesinde intihara teşebbüslerin gözle görülür miktarlarda azalacağını iddia eder.³⁴⁶

“Gezinti” başlıklı yazısında mağara tetkikine giden bir grup mektep öğrencisiyle öğretmenden söz eder, ders yapacak başka bir yer bulamamalarını eleştirir. Bu vesileyle eğitim sistemi ile ilgili düşüncelerini de aktarır:

Mağara tetkikinden evvel yapılacak iş, çalışılacak ders mi yok? Anlaşılan para derdiyle heyet-i tedrisiyeyi sık sık bir can sıkıntısı kaplıyor, saharalara atılmak, açık havada ferahlamak için vesileler arıyorlar ve talebe arkalarında dağ, tepe gezip tozuyorlar, gam dağıtıyorlar. İyi ama daha mektepler açılalı haftası olmadı, tenezzüh, seyran hususunda bu ne istical! Fırsat elimizdeyken biraz da derse baksak!³⁴⁷

Refik Halid 14 Teşrinievvel 1921 tarihinde kaleme aldığı “Hürmet Görenler” başlıklı yazısında toplumdaki insanların katillere, haydutlara vb. suçlulara olan hürmetini eleştirir. Bir gün oturduğu çayhaneye Katil Kenan Bey diye hitap ettikleri bir zatın gelmesi ve ona bin bir hürmetle yaklaşılmasını eleştiren Refik Halid düşüncelerini şöyle aktarır:

³⁴⁴ “Çıkar Yol”, *Peyam-Sabah*, 20 Ağustos 1921.

³⁴⁵ “Kolaylık ve Ucuzluk”, *Peyam-Sabah*, 20 Eylül 1921.

³⁴⁶ “İntihar Sahtekârlığı”, *Peyam-Sabah*, 28 Eylül 1921.

³⁴⁷ “Gezinti”, *Peyam-Sabah*, 09 Teşrinievvel 1921.

Makalenin başında söylediğim çayhaneye şayet nice binaullahı bilâsebep yıkan Katil Kenan bey yerine Süleymaniye camiini yapan Mimar Sinan girse idi her halde o hürmeti bulmaz ve elbette içimizden ona bir muarız çıkarak hiç olmazsa:

– Hay mürtekip hay, cami parasından neler aşmışındır!

Demeden durmazdı!

Bunlar üzerine artık ne ilâve edeyim, “Allah cümlemizi islah etsin” duasından gayri...³⁴⁸

Refik Halid “Gülcemal Münasebetiyle” başlıklı yazısında Amerika’ya gidecek olan Gülcemal adlı vapurun bu seyahatinin halk tarafından fazla abartıldığını düşünür ve bu hususta toplumun yaklaşımına eleştiri getirir. “Amerika’ya her seferi Kristof Kolomb’un ilk seyahati kadar mühim bir hadise teşkil ediyor”³⁴⁹ diyerek sade ve basit bir meselenin abartıldığını vurgular. Sanatçı 1921 senesinde teknik açıdan iyi bir vapurun Amerika’ya gidip gelmesi kadar normal bir durum olmayacağını söyleyerek görüşlerini şöyle ifade eder: “Kristof Kolomb’un dört buçuk asır evvel, hem de yolunu bilmeden, ahşap gemilerle ve yelken kutuyla kararlamacasına gidebildiği bir yere 1921 senesinde son sistem bir koca vapurla gitmek neden bu derece mühim, şâyan-ı hayret, harikulade bir vaka teşkil etti?”³⁵⁰

“Ziraatperverlik” başlıklı makalesinde sanatçı okumuş insandan ziyade çiftçilikle uğraşacak okumamış insanlara da ihtiyaç olduğunu söyler ve bu meseleyi gazetede köşesine taşır. Ülkede kime sorulsa ziraatın çok önemli ve kutsal bir uğraş olduğunu söyleyen kesimin çoğunluklu olmasına rağmen ziraat anlamında herhangi bir gelişmenin olmayışını gençlerin mektep merakına bağlar. Yazar, gençleri çiftçilik hususunda desteklemek gerektiğini vurgulayarak şu yorumda bulunur:

Bize böylesi değil, az okumuş, az öğrenmiş, genç, dinç delikanlılar lazım... Öyle delikanlılar ki yayık sapanın başına geçiversin, baltaya sapından sarılıversin, öküzü boynuzlarından tutuversin! Bizim nazar-ı ziraat üstatlarına, ziraat ulemalarına, ziraat filozoflarına ihtiyacımız yok...

³⁴⁸ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.51.

³⁴⁹ “Gülcemal Münasebetiyle”, *Peyam-Sabah*, 15 Teşrinievvel 1921.

³⁵⁰ “Gülcemal Münasebetiyle”, *Peyam-Sabah*, 15 Teşrinievvel 1921.

Bizim fen dairesinde ziraat dersi almış çiftçilere, sağlam bilekli ve açık zihinli vücutlara lüzumumuz var!³⁵¹

“Neler Dendi Neler Söylendi” başlıklı makalesinde Mehmetçe Bey’le mektuplaşmasının toplumdaki yankısını aktarır. Bu husustaki olası konuşmaları muhaliflerden İttihatçılara, sırtlandan yamyam kabilesi reisine kadar farklı açılardan yorumlar.³⁵²

Refik Halid “Kısa Sözler” başlıklı makalesinde “Ayaklara Dair”, “Anadolu’ya Dair” ve “Yazılarımı Yâbis Bulan Gazeteye Dair” şeklinde oluşturduğu üç alt başlık beraberinde yaşadığı dönemi ve toplumu kısa sözlerle özet geçer. Sanatçı Anadolu, harp, kadın ve gazete gibi çeşitli konular üzerinde birer cümlelik görüş bildirir.³⁵³

“Zehî Tasavvur-ı Bâtıl” adlı makalede Refik Halid, ahlaksızlığın çıkarılması planlanan bir kanunla kalkacağı haberlerini eleştirir ve ahlaksızlığın bu kadar kolay bir şekilde ortadan kalkamayacağını dile getirerek şöyle söyler:

Lâfûgüzafla, ukalalık ve ilm-fürüşluk ile ahlaksızlık izâle ve fuhuş men olunamaz. Bu, sonra Anadolu zimamdarınının kumar ve içkiyi men’ine benzer! İçimizde böyle ukalaca, işgüzarca, çocukça düşünenler ve iş görmeye yeltenenler varsa işte önümüzde koca bir tecrübe tahtası, tecrübe sahası duruyor: Anadolu. [...] Ahlaksızlığı cenaze kaldırmak kadar kolay ve kendi meslekleri dahilinde addedenler mevcut olabilir. Fakat bunlarla meşgul olamaz.³⁵⁴

Sanatçının 29 Teşrinisani 1921’de yazdığı “Çay Belası” başlıklı yazısına bakıldığında yazarın çay partisi için borca giren insanları eleştirdiği görülür. Keyifleri için bütçelerini zorlayan bu insanlara akıl erdiremeyen yazar ödünç para alıp yine de çay davetinden geri kalmayan bu insanları hayretle anlatır.³⁵⁵

³⁵¹ “Ziraatperverlik”, *Peyam-Sabah*, 23 Teşrinievvel 1921.

³⁵² “Neler Dendi Neler Söylendi”, *Peyam-Sabah*, 16 Teşrinisani 1921.

³⁵³ “Kısa Sözler”, *Peyam-Sabah*, 22 Teşrinisani 1921.

³⁵⁴ “Zehî Tasavvur-ı Bâtıl”, *Peyam-Sabah*, 26 Teşrinisani 1921.

³⁵⁵ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.44-45.

Refik Halid “Tasfiye-i Ahlak” başlıklı yazısında *Peyam-Sabah* gazetesinin bulunduğu matbaanın camlarını taşıyan bir grup insandan bahseder ve geçmiş yıllara oranla bu davranışın iyiye gittiğini söyleyerek hem geçmişteki ahlaki davranışlara dikkat çeker hem de bahsi geçen taşlama olayına iyimser bir açıdan bakar:

Benim fikrimi sorarsanız hiç öyle değil... Ben bu taşlanma hadisesinde bilakis bir salah, bir terakki ve bir itila görüyorum... [...] Zira on sene evvelini bir düşününüz: O zaman cam kırılan bu yerde bir kafa parçalanmış bulunacaktı... Yani on sene evvel olsaydı camların serildiği taşlığa benim, onun veya sizin, hülasa bir insanın cesedi serilecekti!³⁵⁶

“Dayak Atmak Hevesi” başlıklı yazısında ise vapurda karşılaştığı üç gencin sohbetine kulak kabartır ve her birinin sürekli dayak atmak üzerine kurduğu cümleleri aktarır. Bu sohbe binaen toplumun her an kavga etmeye açık, tahammülsüz bir hale gelmesini eleştirir.³⁵⁷

“Ümit ve Teselli” başlıklı makalesinde gazetelerde okuduğu bir haberi anlatır. Habere göre Beyoğlu Caddesinde bir adam içi 130 bin lira ile dolu bir çanta bulur ve alıp kaçma yerine, تنها bir yerde saymak yerine sokağın ortasında mevcut parayı sesli sesli sayarken polis görür ve elindekileri alır. Refik Halid de bahsi geçen adamın bu hareketini çok saçma bulur ve adamın elindeki serveti talihin ona böyle kolayca sunduğunu ve onun da kolayca kaybettiğini söyleyerek sözlerini şöyle bitirir:

[...] Zaten dünyanın meselesi bu: Bir aralık ele geçirip sonra kaybettiğini tekrar bulmak meselesi... Enver Buhara’da, Cemal Kandahar’da, ben burada, sen şurada, o Ankara’da hep o ümitte, ahmaklığımızla kaybettiğimizi tekrar bulmak ümit ve tesellisinde değil miyiz? Hep bunun için uğraşmıyor, bunun için gözümüz bir yere dikili, pür ümit yaşamıyor muyuz?³⁵⁸

---

³⁵⁶ “Tasfiye-i Ahlak”, *Peyam-Sabah*, 30 Teşrinisani 1921.

³⁵⁷ “Dayak Atmak Hevesi”, *Peyam-Sabah*, 03 Kanunuevvel 1921.

³⁵⁸ “Ümit ve Teselli”, *Peyam-Sabah*, 22 Kanunuevvel 1921.

2.2.3.1. Ekonomi

Savaş, Anadolu’da ve İstanbul’da ekonomik açıdan birçok sıkıntıya yol açar ve Türk halkı bu süreç içerisinde yoksulluk ve parasızlıkla imtihan olur. Anadolu’daki savaşın yankıları İstanbul’u da etkiler ve geçmiş yıllara nazaran halk ekonomik anlamda sıkıntıya girer. Refik Halid de bu süreçte İstanbul’daki halkın parasızlık ve geçim derdi üzerinde sık sık durur ve toplumun nabzını tutar.

Refik Halid toplumun ekonomik olarak yaşadığı sıkıntıları aktarırken memurların maaş sıkıntılarına değinir ve maaşın yatmaması İstanbul halkı için başlıca meselelerden biri haline gelir. Maaşlarının ödenmemesinin yanı sıra maaşların zamanında çıkmamasına da eleştirel yaklaşan Refik Halid ha bugün ha yarın denerek memurların oyalandığını dile getirir ve maaş almanın ne derece zor olduğunu şu sözlerle açıklar:

Ha çıktı, ha çıkıyor, ha çıkacak... Denize bir adam düşmüş de çıkarılıyormuş gibi, çıkar mı çıkmaz mı korkusuyla, heyecan ve üzüntü içinde daima beklediğimiz bu... hazine derin bir kuyu, kuyumcu ustası gibi kollarını sıvamış, makaralara asılmış, başında bütün ehl-i mahalle toplanıp gözlerini dikmiş, daima bekleriz: ha çıktı, ha çıkıyor, ha çıkacak!... Böyle bin müşkülât içinde nihayet, geç güç çıkan şeyden zaten hayır olmuyor ki... Pür çür olup gidiyor! Fakat, ziyarı yok, çıksın da...³⁵⁹

Uzun süren bir bekleyişin nihayetinde maaşların çıkmasının üzerine de eleştiri getiren Refik Halid düşüncelerini şöyle aktarır:

İşte, balık kavağa çıkmadan, hele şükür maaş çıktı... Fakat bakkalın, ekmekçinin, kasap hesabı acaba neye çıktı?.. Zaten daireden maaş çıkıncaya kadar evden neler çıkmadı. [...] Zira maaş çıkmasıyla da olmuyor, maaşın otuz gün evvelden posası sıkılıp suyu çıkıyor, borç gırtlığa çıkıyor. Hem yağ, pirinç fiyatları maaştan daha çabuk çıkıyor.³⁶⁰

Refik Halid’in parasızlık konusunu ele aldığı bir başka gazete yazısı da 15 Teşrinisani 1920’de kaleme aldığı “Parasızlığa Dair” başlıklı yazısıdır. Söze şöyle başlar: “Derdin büyüğü bu: Parasızlık... Dünyada ne “siz” olur isen ol, izansız veya ahlaksız,

³⁵⁹ “Yine Var Olsun”, *Peyam-Sabah*, 14 Teşrinisani 1920.

³⁶⁰ “Çıkmak Mastarı”, *Peyam-Sabah*, 28 Teşrinisani 1920.

kolsuz veya bacaksız, para hepsinin az çok bir kolayını bulur, hepsini örter; lakin parasız olma, parasızlığa ne ızan ne ahlak fayda verir, ne koldan ne bacadan hayır gelir!”³⁶¹ Parasızlığın insanı perişan eden taraflarını anlatan Refik Halid, daha sonrasında parasızlık yüzünden intihar fikrinin şekillenebileceği üzerinde durur ve paranın insan hayatına mâl olan acımasız yüzünü okurlarına aktarır.

“Şükür Allah’a” başlıklı yazısına bakıldığında Refik Halid’in toplumun ekonomik açıdan bir analizini yaparak mevcut yoksulluğa dikkat çektiği görülür. Sanatçı halinden memnun birilerini ararken herkesin vahim bir durumda olduğunu görür. Maaşların çıkmaması, malların gümrükte kalması, çiftlik hayvanlarına askerlerin el koyması, Millicilerin ev basıp parayı zapt etmelerini, gazetelerin satışı kalmalarını ele alır. Sonrasında küçük şeylerin kendisini mutlu eden Refik Halid yazısını şöyle tamamlar: “Gayet rahat, sakin, deliksiz uyudum. Uyandığım zaman baktım sıhhatim oldukça yerindeydi: ‘Şükür Allah’a!’ dedim.”³⁶²

Refik Halid’e göre halk gerek ekonomik gerekse siyasî olarak çektiği sıkıntılara sürekli boyun eğip ve tam refaha ereceğini düşünürken bir sıkıntıyla daha karşılaşır. Yazar sonunda gün yüzü görmeyi ümit etmenin dünyasından, teselli dünyasından şöyle bahseder. Memurların maaş beklemesi, muharrirlerin makale parası alabilmek için çabalaması üzerinde duran sanatçı daha sonra sözü Mustafa Kemal’e getirir ve onun da tesellisini şöyle aktarır: “Ermenistan bir virane, Yunanistan bir efsane, dünya bizim oldu artık, inanmayan bir divane!”³⁶³

Bununla beraber “Şükür Allah’a” başlıklı yazısına karşılık bir yazı daha kaleme alan Refik Halid, “Geçen gün kendimden daha gayr-ı memnunu bulmak ümidiyle sokağa çıkmış ve bakmıştım ki kime rasgelsem benden daha müşteki, kimi görsem benden perişan, benden bitik... Bu müşahedenin tesiriyle beşuş ve memnun kendi kendime

---

³⁶¹ Refik Halid Karay, *Ago Paşanın Hatıratı*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, s.47.

³⁶² “Şükür Allah’a”, *Peyam-Sabah*, 21 Teşrinisani 1920.

³⁶³ “Teselli Dünyası”, *Peyam-Sabah*, 25 Teşrinisani 1920.

‘Şükür Allah’a!’ demiştim. Dün sabah hiç de böyle olmadı”³⁶⁴ diyerek herkesin durumunun iyi olduğunu ve en kötü kendisinin olduğunu dile getirir.

Sanatçı toplumun ekonomik sıkıntılarını anlatırken aynı zamanda israfçı bir kesimin varlığından da söz eder ve onların vurdumduymaz davranışlarını eleştirerek bu insanlara şöyle örnek gösterir:

Mesela evinde bir sıcak çorbası ile bir ılık odası olmadığına yemin edebileceğim bir ahbab biliyorum. Her gün iskeleden bir çaryek ötedeki sefaletanesine araba ile gider ve her akşam çalgılı kahvede dört rakı içer! Be adam parasız isen yaya yürü, fakat sıcak bir odada otur, rakıdan geç fakat karnını doyur! Bir hanım da tanıyorum ki şiltelerini satmış, yakası kürklü palto yaptırmış; dışarıda cakasına alemi meftun ediyor, fakat gece ot minder üstünde inim inim iniyor!³⁶⁵

Refik Halid’in parasızlık konusunu ele aldığı bir başka makale de “Eyvallah, Hu” başlıklı gazete yazısıdır. Burada toplumun çektiği tüm sıkıntıları dile getirir ve sürekli yeni bir sıkıntının kısır döngüsü içinde kaldığını anlatır. Yazar, Meşrutiyet’ten beri halkın bin türlü eziyet içinde kaldığından bahsederek bu süreci harplerin, yoksulluğun, salgın hastalıkların ve parasızlığın takip ettiğini belirtir.³⁶⁶

“Para Yokluğu, Para Çokluğu” adlı yazısını ise paranın olmaması üzerine yaşanan birtakım olayların paranın varlığında nasıl vücut bulacağı üzerine yaptığı bir tahayyül üzerinden yazar. Sanatçı para yokluğundan dolayı ışıkları yanmayan evler ve boş kalan sokaklar üzerine bekçiyle konuşurken paranın fazla olması mukabilinde bu defa da huzursuzluğun artacağı üzerine görüşlerini bildirir.³⁶⁷

“Vaşşiliğe Tahassür” adlı gazete yazısında da ilkel yaşamın bedavalığını ele alan sanatçı burada aslında toplumun geldiği ekonomik durumu, yoksulluk sıkıntısını gözler önüne serer:

---

³⁶⁴ “Bir Mukayese”, *Peyam-Sabah*, 26 Teşrinisani 1920.

³⁶⁵ “Benim Zevkim”, *Peyam-Sabah*, 18 Kanunuevvel 1920.

³⁶⁶ “Eyvallah, Hu”, *Peyam-Sabah*, 21 Kanunuevvel 1920.

³⁶⁷ “Para Yokluğu, Para Çokluğu”, *Peyam-Sabah*, 25 Kanunuevvel 1920.

Şu soğuk, hicranlı, müzayakalı zamanlarda bilmem siz de benim gibi, gönül avutmak için olsun, bir vahşi hayatının letafetini, elbise, para, ihtiyacı duymadan ılık bir hava içinde meyve ve balık ile, kaygısız, dertsiz yaşamak hülyasını hoş, eğlenceli bulmuyor musunuz? Öyle bir iklim ki eve ihtiyaç yok... [...] Aç mısınız? Çık ağaca veya gir denize, tıkanıncaya kadar ye... Parası ne tutar diye sormayacaksınız ki... Susadın mı? Eğil kaynağa, şişinceye kadar iç... Kimsenin malı değil ki bedelini isteyecekler diye düşüneceksin! [...] Ne tahsil ne imtihan, ne meslek, ne de ihtiras... Bütün gün, al başını, güneş altında veya gölgelikte gerin, esne, uyu, uyan, gez, türkü söyle, avlan, ne istersen, keyfine ne giderse yap!³⁶⁸

Refik Halid “Nakş-ı Berab” sütununda yazdığı isimsiz bir makalesinde toplumun giderek fakirleştiğini ve paraya ihtiyacın günden güne arttığını hali vakti yerinde bir arkadaşının anlattıkları üzerinden verir. Kendisinden sürekli borç para alan insanların sayısının fazlalığına dikkat çeken adam durumun gün geçtikçe daha da kötüye gittiğini belirtir.³⁶⁹

“Babalarımızdan Utandım” başlıklı yazısında aile ve baba dostları, yaşlı ve muhterem zevatı, eski semtini ziyarete gider ve gördüklerinden yola çıkarak Meşrutiyet sonrası ekonomik durumun nasıl olduğunu dile getirir:

[...] Baktım köşkleri harap, bahçeleri viran olmuş; duvarları yıkılmış, balkonlar çökmüş, sıvalar düşmüş, boyalar solmuş, yolları otlar basmış, dikenler örtmüş, o eski itina ve eski ümrandan hiçbirinde eser kalmamış... [...] Şimdi kapıların çingiraklarına ev sahipleri cevap veriyor ve kahveleri evin ufak çocukları getiriyor. Zavallılar müzayaka ve ihtiyaç içinde iki büklüm ve ak saçlı olmuşlar, felaketin azameti karşısında ürkek ve yılgın ufalmışlar, birer kadide dönmüşler... [...] Onların şu felaketine sebep biz, yeni nesil, gençler değil miyiz? Onları da kendimizi de, memleketi de bugünkü musibete sokan hırçın ve afacan, azgın ve zorba nesil bizimki değil midir?³⁷⁰

Refik Halid “Bir İstatistik” başlıklı makalesinde toplumun ekonomik durumunu göstermek için Harb-i Umumi’den öncesine dair bir istatistik yapar ve penceresinden dışarıyı gözlemleyerek halkın yaptığı alışverişe binaen bir rapor çıkarır:

³⁶⁸ “Vahşiliğe Tahassür”, *Peyam-Sabah*, 26 Kanunuevvel 1920.

³⁶⁹ “Nakş-ı Berab”, *Peyam-Sabah*, 06 Kanunusani 1921.

³⁷⁰ “Babalarımızdan Utandım”, *Peyam-Sabah*, 09 Kanunusani 1921.

[...] 70 sene yaşıyan bir adam bu müddet zarfında içki, süt ve su olarak 30 bin okka kadar meşrubat sarf eder, 20 bin okka ekmek yer, yuttuğu etler toplansa 5 öküz ve 35 koyun ve keçiden mürekkep... [...] Acaba şimdi, Harb-i Umumi'den sonra nasıl? [...] Zira 19 evden ancak 5'ine sürçü uğradı, ikisi sahlep aldı, 6'sı simitçiyi çağırıldı, Portakalcıdan 3, sebzevatçıdan 5 ev alışveriş etti. [...] Yani gıda; ekmek, balık ve helvadan ibaret, iş buna dayanmış.³⁷¹

Refik Halid'in 22 Şubat 1921 tarihinde yazdığı "Sıhhate Dair" başlıklı yazısına bakıldığında uzun uzun sıhhatin gerekliliğine ve önemine değindiği görülür. Yazının sonlarına doğru sıhhat ve devlet arasında bir ilişki kuran Refik Halid daha sonra meseleyi parasızlığa getirir:

Fakat devlet dediğin de her şubesi intizamla işini gören sağlam bir bünyeye malik olmalıdır. Yoksa her uzvu başka telden çalarak humma ateşleri içinde sayıklıyan ve ameliyat masalarında her parçası ayrı ayrı koparılıp sakat ve kötürüm yaşıyan sıhhatsız devletlerin de öyle pek değeri, kıymeti yoktur. Ha o hasta vücut, ha bu hasta devlet! İkisinin de dünyada nasibi çekmek ve başkalarına derdini, çilesini çektirmektir! Maamafih gerek vücut, gerek devlet hastalığı gene çekilir... Parasızlıkla birleşmemek şartile! Parasız hastanın haline dağlar dayanmaz!³⁷²

Sanatçının "El-insaf" başlıklı makalesine bakıldığında yine ekonomik sıkıntıların, özellikle esnaf ve halk arasında oluşan sıkıntıdan bahsettiği görülür. "Halk ikraz-ı müesseselerinin elinden el-aman çekiyor"³⁷³ diyen Refik Halid, toplumun bu anlamdaki sıkıntısına ışık tutar.

"Dertleşme" başlıklı makalesinde ise yazar okurlarına samimi bir üslupla hallerini sorar ve parasızlıktan, ekonominin gidişatından dem vurarak ortak bir duygu üzerinden yazısını kaleme alır:

[...] Ne yapıyorsunuz? Ne haldesiniz? "Hiç sorma! Fena!" değil mi? Biliyorum, aziz kardeşlerim biliyorum, para suyunu büsbütün çekti, evde satılacak eşya bitti, rehindeki taşlar faize gitti, borç gırtlığı geçti,

³⁷¹ "Bir İstatistik", *Peyam-Sabah*, 13 Kanunusani 1921.

³⁷² Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.76.

³⁷³ "El-insaf", *Peyam-Sabah*, 05 Mart 1921.

yoksulluk cana yetti değil mi? Kafanız düşünceden dumanlı, gözleriniz uykusuzluktan şişkin, yüreğiniz sıkıntıdan daralmış, yarı şaşkın, yarı mecnun, ne yaptığımızın ne yapacağımızın farkında olmayarak sokak sokak dolaşiyor, afal afal bakıyor, hiçbir çare bulamıyor, hiçbir karar veremiyorsunuz, değil mi? [...] Bazen ölümü düşünüyorsunuz, ani bir ölüm, öyle bir ölüm ki artık size bir saniye bile düşünmek zamanını vermeden yetişiyor ve ruhunuzu dünya çilesinden derhal azat ediyor...³⁷⁴

Refik Halid'in "Ucuzluk" başlıklı makalesinde gündemde olan ucuzluk haberleri hakkında toplumdaki gözlemlerini aktardığı görülür. Bahsedilen ucuzluktan halkın yararlanamadığını söyleyen sanatçı bunun sebebi olarak paranın azalması gösterir:

Dedikleri doğru, filhakika piyasada bir düşkünlük var, fakat halkta düşkünlük daha fazla... Erzak ucuzlamış, bollaşmış ama -aksi gibi- herkeste de para öyle azalmış, öyle eksilmiş ki tıpkı madeni bir akçe zamanında gibi bir kâğıt lira bir alton lira kadar göze büyük görünüyor, cepte ağır çekiyor, gayet güç elde ediliyor, fakat yüz dirhemden dört kese kâğıtlık nevale aldık mı eriyip gidiyor. [...] Para adam akıllı azaldı, suyunu çekti, erzak piyasası da bir derece düştü... Alamayacak olduktan sonra neye yarar ki?³⁷⁵

"Kıyafet Meselesi" başlıklı makalesinde yazar mevsime uygun kıyafet bulamayışından şikayetle sözü parasızlık yüzünden herkesin yırtık ve eski kıyafetlere mecbur kaldığına getirerek durumu şu sözlerle özetler: "Böyle giderse 'cepte yok' demek kâfi gelmeyecek, 'cep bile yok' diyeceğiz! [...] 'Kılık kıyafet farelere ziyafet' denen hale gelmişiz vesselam..."³⁷⁶

"Eğlencelerimiz" başlıklı makalesinde Refik Halid bu kadar parasızlık içinde halkın eğlencesine düşkün olmasına ve bu eğlencelerden geri kalmamasına bir eleştiri getirir. Bu husustaki düşüncelerini desteklemek amacıyla bir meyhaneye giren Refik Halid gözlemlerini şöyle anlatır:

---

³⁷⁴ "Dertleşme", *Peyam-Sabah*, 18 Mart 1921.

³⁷⁵ "Ucuzluk", *Peyam-Sabah*, 19 Mart 1921.

³⁷⁶ "Kıyafet Meselesi", *Peyam-Sabah*, 17 Nisan 1921.

Galiba yanlış görüyorum, yanlış biliyorum, halkta para tümen tümen... [...] Tebdil bir polis memuru gibi ben de bir tarafa geçtim, baktım ki sokakta kılığın kıyafetine bakarak acıdığım bir herif orada paranın gittiğine bakmıyor, atıyor, tutuyor ve banknotları seriyor, serpiyor. Yaşlısı genci, Müslüman'ı, Hristiyan'ı burada ne yaş farkına ne ırk ayrılığına ne İzmit Körfezi'nde inleyen top sesine ne de istikbalin mahuf karanlığına aldırmandan sarmaş dolaş keyif çatıyor. [...] Gündüz sadaka verdiklerimiz gece bahşiş dağıtıyor ve Ayasofya'da dilenenler burada Kuşdili Çayırı'nda sadaka veriyor.³⁷⁷

“Ramazan” başlıklı makalesinde Ramazan'ın Harb-i Umumi'den önce tam anlamıyla yaşandığını ve şimdiki çocukların hem savaş hem de ekonomik sıkıntılar sebebiyle Ramazan'ı tam manasıyla bilmedikleri üzerinde durur. Sanatçı daha sonra çocukların geçmişteki zengin sofralarla donatılmış bayramları bilmemelerine olumlu yaklaşır ve hatırlamayacakları için onlara gıpta ettiğini söyler: “Mamafih sana ne mutlu ki eski ramazanları görmedin, yüreğin rahat... Bizim otuz akşam reçelsiz ve böreksiz iftar sofrasında yüreğimiz yanacak ve her top sesi kulağımızda bir iflas topu gibi patlayacak!”³⁷⁸

“Akılsız İş” başlıklı makalesinde Ramazan'da israf derecesindeki harcamalardan bahseder ve ekonomik koşullar beraberinde bu harcamaları yersiz bulur. Özellikle sinema, tiyatro, çayhane vesaireye sarf edilen paranın çok fazla olduğunu söyleyen sanatçı toplumun parayı dışarıda düşüncesizce çar çur etmesini eleştirir.³⁷⁹

Refik Halid “Hesapsızlık” başlıklı makalesinde her sabah ailelerde geçim sıkıntısı ve parasızlık konularından doğan tartışmalara yer verir ve diyaloglarla örnekler. Refik Halid örneklemediği tartışmalar neticesinde şöyle söyler:

Bu asırda, nedense hesaba uymayan, akıl almayan işler akla sığınarlardan, hesaplılarından daha devamlı, daha muvaffakiyetli! Ankara'daki maceralar dahi akıl alır, hesaba gelir şeyler değil ama pekâlâ hükmünü yürütüyor. Hesabı, kitabı düşündükçe ne mesnette kalmaya, ne de haricinde yaşamaya imkân yok; fakat maazallah korkuyorum ki bir gün bu hesapsızlıkla hesabımızı toptan görmeye kalkışmasınlar!³⁸⁰

³⁷⁷ “Eğlencelerimiz”, *Peyam-Sabah*, 18 Nisan 1921.

³⁷⁸ “Ramazan”, *Peyam-Sabah*, 09 Mayıs 1921.

³⁷⁹ “Akılsız İş”, *Peyam-Sabah*, 06 Haziran 1921.

³⁸⁰ “Hesapsızlık”, *Peyam-Sabah*, 15 Haziran 1921.

Refik Halid'in "Sebzelere Dair" başlıklı yazısında uzun uzadıya sebzelerden bahsettiği ve her sebze için bir yorumda bulunduğu görülür. Öyle ki bu yorumlar zaman zaman siyasî söylemlerle çakışsa da asıl mesele harbin getirdiği yoksulluk üzerinedir:

Lakin sebzelerin en mühimi bu saydıklarımın hiçbiri değildir; ben bir sebze bilirim ki şayet insanlar onu keşfetmemiş olsalardı yemeklerdeki şu tenevvünün ve şu lezzetin binde biri husul bulmazdı: soğan! [...] İlle harpten beri et bahaya çıkalı soğan başımıza taç oldu! Bugün mutfaklarımızda ve hatta evlerimizde ne lezzet, ne çeşni kaldı ki... Soğandan gayrı!³⁸¹

"Parasızlık" başlıklı makalesinde ise sanatçı toplumdaki parasızlık meselesini ele alır ve paranın iyiden iyiye suyunu çektiğini söyler. Moda'daki Rus gazinolarından birinin kapanmasına değinen yazar sinemaların, lokantaların ve birahanelerin de iflas etmek üzere olduğunu belirtir.³⁸²

"Halimiz" başlıklı makalesinde Refik Halid Bolşevik meselesi üzerinden Anadolu'daki yoksulluğa değinerek ülkenin kötü halini şöyle yorumlar: "Fakat Anadolu bizi doyurabilir mi? Haber aldığımızı nazaran karşılıklı iki ordu iliğini emmişler, kemiğini bırakmışlar; bizim Rusya gibi çoğu yeri harâbe-zar ve şûre-zar imiş..."³⁸³

"Kış" başlıklı makalesinde aldığı iyi haberlere sevinirken vapurda karşılaştığı bir ihtiyarın kışa dair sözleri üzerine gerçeklerle yüzleşerek kışla beraber tüm olumsuz şartların da geleceğini hatırlar. Yazar bu makalesinde özellikle kıyafet, yakacak ve maaşsızlık meseleleri üzerinde durur.³⁸⁴

Refik Halid'in kış mevsiminden ve kışın getirdiklerinden bahsettiği bir diğer makalesi ise "Muhasebe-i Hayat" başlıklı yazısıdır. Sanatçı bu makalesinde pür neşeyle geçmesi beklenen yaz aylarının tatsız ve kötü geçtiğinden söz eder ve kış aylarının çok

³⁸¹ "Sebzelere Dair", *Peyam-Sabah*, 15 Temmuz 1921.

³⁸² "Parasızlık", *Peyam-Sabah*, 17 Temmuz 1921.

³⁸³ "Halimiz", *Peyam-Sabah*, 30 Ağustos 1921.

³⁸⁴ "Kış", *Peyam-Sabah*, 18 Eylül 1921.

daha kötü olacağını belirterek şöyle söyler: “Heder edilen bu mevsimlerin kıymetini anlamıyor ve sürünüyoruz, yaşamıyoruz! Artık yazı böyle geçen bir senenin kışını, parasız, sefil kışını var kıyas ediniz!”³⁸⁵

“Şerlok Holmes Gibi” başlıklı makalesinde Refik Halid, evvelki gün gazetede okuduğu bir intihar haberinden bahseder ve bir adamın durup dururken oturduğu sofradan kalkıp kendini öldürmesinin sebebini düşünür. Meçhul ölümün sebebi polisler tarafından araştırılırken kendisinin de Şerlok Holmes gibi olaya dahil olduğunu ve olayı inceleme altına aldığını belirtir. Sanatçı bahsi geçen intiharın sebebi olarak ekonomik sıkıntıları işaret eder.³⁸⁶

“Üç Eksik” başlıklı makalesinde yolda rastladığı fakir bir adamı gözlemleyen Refik Halid bu adam üzerinden halkın geldiği ekonomik durum hakkında şöyle söyler:

[...] Bu, sefil, perişan, aç ve parasız bir adamcağızdı. Müzayaka tesiriyle galiba, artık şuuruna da hâkim değildi. Kim bilir neler söylüyor, ne hülyalar kuruyordu! [...] İşte vapuru beklerken rast geldiğim bu biçare serseri bana hayatın bu pek az parayla kabil-i temin olan mahrumiyetlerini uzun uzun düşündürdü ve yemek, elbise, yatak yokluğunun ne müthiş bir felaket olduğunu, o canlı misaliyle gözümde bir saat dolaştırdı, söyletti, seyrettirdi. İçim korkuyla dolmuştu.³⁸⁷

Refik Halid “Ağlamak Faslı” başlıklı makalesinde bindiği vapurdaki gözlemlerini aktarır. İnsanların mutsuz bir yüz ifadesiyle dertleşmelerine şahit olan sanatçı kimisinin maaş alamamasından, kimisinin de iflas eşiğinde olduğundan bahsederek ahalinin gırtlığa kadar bunalmış halini ortaya çıkarır.³⁸⁸

Refik Halid’in 18 Teşrinisani 1921 ve 25 Teşrinisani 1921 tarihlerinde kaleme aldığı “Bir Mahalle Bakkalının Müşahedatı” başlıklı yazılarına bakıldığında ise bir mahalle bakkalının gözünden toplumdaki insanların bakkaldan aldıkları ve alamadıklarının neticesinde parasızlığın ve yoksulluğun boyutlarını gösterdiği görülür.

³⁸⁵ “Muhasebe-i Hayat”, *Peyam-Sabah*, 22 Eylül 1921.

³⁸⁶ “Şerlok Holmes Gibi”, *Peyam-Sabah*, 02 Teşrinisani 1921.

³⁸⁷ “Üç Eksik”, *Peyam-Sabah*, 08 Teşrinisani 1921.

³⁸⁸ “Ağlamak Faslı”, *Peyam-Sabah*, 17 Teşrinisani 1921.

Bununla beraber yine ekonomik açıdan güçlü müşterilerin de ele alınması toplumdaki ekonomik farklılığın boyutlarını göstermektedir.

“Karnımızın Mevcudu” başlıklı makalesinde Avrupa’da bir nehirden kolsuz ve başsız bir kadın cesedi bulunması üzerine kadının hangi tabakaya ait olduğunu anlamak için midesini açıp ne yediğine bakmalarına dair bir haber üzerinde durur. Sanatçı bu haber üzerinden ülkedeki parasızlığa dikkat çekmek için aynı olayın Türkiye’de yaşanması halinde açılacak olan midelerin çoğunun bomboş olacağını belirterek yoksulluğun ulaştığı noktaya vurgu yapar:

[...] İşte bunun içindir ki, daima söylerim, parasız gezerken en büyük korkum bir kazaya kurban olmağım ve bu münasebetle nakit mevcudumun gazete sütunlarına geçmesidir. [...] Şimdi belaya bakın ki sade cebimizdekileri değil, midemizdekileri de sayacaklar: “Üzerinde on üç kuruş on paradan, karnında da bir nebze peynirle yarım simitten başka para ve gıda namına bir şeycikler zuhur etmemiştir!” diyecekler, haysiyetimizi büsbütün pâymal edecekler! [...] Bir de gazetelerdeki vefat ve irtihal haberleri de beni meşgul ediyor, kimi ölmüş duysam, hemen “Açlıktan!” diyeceğim geliyor. Herhalde kana kana yiyip doymuş adam bana kolay kolay ölmez gibi görünüyor.³⁸⁹

2.2.3.2. Suç ve Hukuk Üzerine Meseleler

Refik Halid’in “Suç ve Hukuk Üzerine Meseleler” alt başlığında ele alınan makaleleri halihazırda yürütülen mahkemelerden çıkan haksız kararların, dolandırıcıların ele alındığı yazılardan oluşmaktadır.

Suç ve hukuk üzerine yazdığı yazılardan biri olan “Tamahkârlık” başlıklı yazısında iş adamı adı altında halkı dolandıran bir grup insanı ele alan Refik Halid parasını yatıranları da şöyle eleştirir: “Haydi, iş adamında kabahat var, fakat parasını yatıranlar acaba büsbütün masum ve bigünah mı? [...] Artık doğru düşünelim, parayı alıp yutanın kabahati var ama götürüp verende hiç yok mu?”³⁹⁰

Refik Halid “Yutanlar” başlıklı makalesinde daha önceden ele aldığı ve gündemde sıkça rastlanan Pembe Konak meselesine değinir ve artık bu hadisenin yavaş yavaş

³⁸⁹ “Karnımızın Mevcudu”, *Peyam-Sabah*, 26 Kanunuevvel 1921.

³⁹⁰ “Tamahkârlık”, *Peyam-Sabah*, 02 Mayıs 1921.

unutulmaya başlamasından yakınarak tefecilerin, hırsızlık olaylarının artışına dikkat çeker. Ayrıca yazarın eleştirdiği bir diğer husus da hükûmetin bu meselelerde vaat ettiği kanunları ve cezaları hazırlamamasıdır:

Hani Hükûmet ikraz müesseseleri için takyîdat düşünüyor, kanunlar hazırlıyordu? Hani polis teftişe başlıyordu? Hani artık halkın ızmarına meydan verilmeyecek, hani faizler bir hadd-i makule ettirilecek, hani itibar malı aranacaktı? Hepsi laf... [...] Bir Frenkçe gazetede okudum, Paris'te bir lokantacı müşteriden maden suyu için kıymetinin birkaç misli para istemiş, Hükûmet haber almış, lokantacıyı mahkemeye vermiş ve bir ay hapse, bin frank ceza-yı nakdiye ve işbu kararın bir hafta müddetçe dükkânın camekanında teşhirine mahkûm etmiş! Şayet bu bir ay hapis, bin frank ceza ve kararın teşhiri cürmün mahiyetine göre bizde bu tefeciler hakkında da tatbik edilse, muhakkak müesseselerin müebbet görmeye ve bir milyon frank cezaya ve bütün müesseselerin beş sene kararlarla donatılıp teşhirine hükmetmek icap eder!³⁹¹

“İki Adalet” başlıklı yazısında Bayramzade adında bir harp zengini hakkında çıkan hukukî karar hakkında yazar ve adalet hususunda düşüncelerini dile getirir. Adaletin işlenmemesine dikkat çeken sanatçı şöyle söyler:

Iydzade unutulmuş, o dahi şimdi korktuğu ve layık olduğu akıbeta uğrayacakmış! Bereket adalet-i ilahiyeye! [...] Eğer adaletin kestiği celbnâme ve kanunun temin ettiği cezaya kalsaydı Bayramzâde'de şimdiye ya burada ya orada diğerleri gibi, vazife-i vataniyyesini ifa etmekle ve ibraz-ı hamiyetle meşgul bulunurdu!³⁹²

“Müsterah” başlıklı makalesinde Hizmet-i Umumi müdürü İsmail Faik Bey'e verilen cezayı eleştirir ve kanunlar hakkında konuşur. Sanatçı İsmail Faik için verilen cezayı hafif bulduğunu söyleyerek hukukun yarım yamalak işlenmesine dikkat çeker:

Dün gazeteler böyle yazıyordu: “Hizmet-i Umumiye müessesinin müselmân ailelerin harâbisini intaç eden iflas üzerine İsmail Faik Bey icra kanununun 131 ve 421'inci maddelerine tevfikâten hapsedilmiştir. Doksan gün sonra mumaileyh serbest kalacaktır.” Yani benim gibi, sizin gibi, her günahsız, cürümsüz bir masum gibi serbest! [...] Şimdi müdür-i umumi

³⁹¹ “Yutanlar”, *Peyam-Sabah*, 05 Mayıs 1921.

³⁹² “İki Adalet”, *Peyam-Sabah*, 25 Mayıs 1921.

alacaklı taarruzlarından muhafaza için polis, gardiyan himayesinde, sakin bir mahalde, senelerden beri ilk defa olarak endişesiz, sefa-yı hatırla oturuyor, bir iyi dinlenip kanuna dua ediyor. Ve kendi kendine şaşıyor: – Sanki bu kanunu bilhassa kendim için ben yaptım, o kadar lehimde! Diyor.³⁹³

Refik Halid “Bir Mütalaa” başlıklı yazısında dolandırmaya giderken dolandırılan bir adamın serbest kalmasını ele alır.³⁹⁴

“Eğlence” başlıklı makalesinde küçük bir kız çocuğunun eğlence olsun diye bir binayı yakmasını ele alır ve bu durumu İttihat ve Terakki fırkasına bağlar. İttihat ve Terakki’yle beraber çoğalan harik, harp, idam ve yağmalara dikkat çeken sanatçı bahsi geçen kızı da cemiyet için yeni bir reise olarak addeder. Yazısının devamında mahkemeden çıkan kararı da eleştiren yazar şöyle söyler:

[...] Allah için söylemeli, cemiyete reise olarak tam çekirdekten yetişmiyor mu? Mamafih benim asıl tüylerimi ürperten cihet o değil, mahkemenin kararı... Sinninin dün olması yüzünden beraat kararı vermiş ve bu elli ayaklı seyyar kundağı ahşap ve zaten dört köşesinden yanmış olan İstanbul’un içine bırakıyormuş... Demek ki şehrimizin bir defa daha kül, kömür olup olmaması meselesi hanım kızımızın keyfine, içinin sıkılıp sıkılmamasına tabi!³⁹⁵

Yazar “Cinayet Bolluğu” başlıklı makalesinde Harb-i Umumi’den sonra cinayetlerdeki artıştan söz eder ve gazetelerdeki manşetleri örnek gösterir. Harb-i Umumi’den itibaren artış gösteren ölüm haberlerine dikkat çeken sanatçı şöyle söyler:

Harb-i Umumî insanları ölüme, öldürmeye alıştırdı; artık müteakabilen ahali gözü öldürmekte yaşıyor; alışlarda, verişlerde, aşk ve alakalarda, teşebbüs-i şahsilerde, olan biten bu işlerde ehil olan bu... En akla gelmez ehemmiyetsiz şeyler, kanlı bir vaka ile bitiyor, dünya azılı ve kabadayı kesildi. [...] Bu gidişle, galiba, en ufak alışverişte ölümü şart koşturmak adet hükmüne girecek, atik ve akıllı davranamayanların akıbeti ise parça parça bir bodrumda bitecek!³⁹⁶

³⁹³ “Müsterah”, *Peyam-Sabah*, 01 Haziran 1921.

³⁹⁴ “Bir Mütalaa”, *Peyam-Sabah*, 18 Temmuz 1921.

³⁹⁵ “Eğlence”, *Peyam-Sabah*, 31 Temmuz 1921.

³⁹⁶ “Cinayet Bolluğu”, *Peyam-Sabah*, 06 Teşrinievvel 1921.

“İki Madde” başlıklı yazısında Refik Halid silah taşımak ve kullanmak hususunda yeni bir kanun hazırlanması gerektiği ve bu silah oyununa bir son verilip adam öldürmenin yollarının kolaylaştırılmaması üzerinde durur.³⁹⁷

“Hürriyet Bunlar İçin” başlıklı makalesinde sanatçı Ayıplı Halid denen bir zatın işlediği suçların herkesçe bilinmesine rağmen hiçbir ceza verilmemesini eleştirir ve kanunun gücünü sorgular:

[...] Artık bu böyle olduktan, bu Ayıplı Halid o kadar mesâvî ve îtisافتan sonra yine serbest kalıp istediği aileyi yıkmakta ve aleyhine yürüyen her gazeteciyi de kanuna çarpmakta, hukuk-u medeniyyesine de bir siyasiden fazla, belegan ma-belag sahip olduktan sonra bütün İstanbul halkını dolandırmaz ve bütün genç kızları kandırıp zifafına almaya çalışmazsa aptallık eder!³⁹⁸

“Bir Mülakat” başlıklı makalesinde gazetelerden birinde okuduğu bir mülakat üzerine konuşur. Mülakatın kiminle yapıldığını söylemeyen Refik Halid daha sonra bir katille yapılmış olan bu mülakatın bir kahramanla yapılmış edası verilmesini eleştirir. Sanatçı işlenen suçların bu derece takdirle karşılanmasına dikkat çekerek düşüncelerini şöyle ifade eder: “Adam öldürmek galiba hürmet ve muhabbet görmenin en kısa yolu!”³⁹⁹

“Mütâlaat” başlıklı makalesinde Refik Halid yurt dışında Landru isimli bir şahsın işlediği kadın cinayetler hakkında konuşur. Aynı olayın Türkiye’de yaşanması durumunda kazılan topraktan bazen odun bazen de adam çıkabileceğini söyleyerek ülkenin siyasi ve ekonomik durumuna değinir.⁴⁰⁰

“Tasfiye” başlıklı makalesinde son günlerde İttihat ve Terakki aleyhtarlığının çoğaldığından söz ederek bu aleyhtarlığın sadece beş kişiyle sınırlandırılmasını ve asıl şahıslara söz dokundurulmamasını eleştirir: “İttihat ve Terakki’den meydanda yalnız beş mücrim var, beş kişi: Enver, Cemal, Küçük Talat, Nazım ve Halil Paşa! Diğerlerinden

³⁹⁷ “İki Madde”, *Peyam-Sabah*, 13 Teşrinievvel 1921.

³⁹⁸ “Hürriyet Bunlar İçin”, *Peyam-Sabah*, 22 Teşrinievvel 1921.

³⁹⁹ “Bir Mülakat”, *Peyam-Sabah*, 28 Teşrinievvel 1921.

⁴⁰⁰ “Mütâlaat”, *Peyam-Sabah*, 14 Teşrinisani 1921.

kimisi Kabil'e sefir, kimi orduya kumandan, kimi vali, kimi reis... Kabak bunların başına patladı!"⁴⁰¹

"Kadınların Hakkı" başlıklı makalesinde Refik Halid Landru cinayetleri hakkında yazar. Mahkemedeki jürinin tamamen erkeklerden oluşmasına itiraz eden Refik Halid, Landru'nun aldığı ceza üzerinden kadınların da bu hususta mahkemeye dahil edilmesi gerektiği üzerinde durur:

Hayır, Landru için idam gayri kâfi bir cezadır; hususuyla on kadını kül eden bu caninin ipini de bir erkek çekecek! Hiç olmazsa -bu defa- kadınlara o hakkı vermelidir: Landru'nun bir kafasını kesecek olan bıçağın sustasına bir kadın basmalı, Landru ölümü bir kadın eliyle bulmalıdır!⁴⁰²

"Üç Dava" başlıklı makalesinde gündemi meşgul eden üç cinayet vakası üzerinde duran sanatçı bir kez daha adam vurup öldürmenin çoğaldığına değinerek düşüncelerini şöyle ifade eder: "Bu üç davadan artık ne mana çıkarılacağını ben size bırakıyorum! Mamafih ille fikrimi sorarsanız söyleyeyim: 'Bütün bu işlerden anlıyorum ki vurmak vurulmaktan yeğdir!'"⁴⁰³

Refik Halid'in "Tasfiye" başlıklı yazısında üzerinde durduğu mesele îâşe suçları ve îâşe adı altında yapılan hukuksuzluklardır. Harb-i Umumi ve mütareke dönemlerinde îâşe adıyla yapılan yolsuzlukları dile getiren sanatçı hukukun bu husustaki kararını eleştirir:

Yani çıka çıka bu beş senelik îâşe dalaverelerinden bir una kepek karıştırmak cürmü meydana çıkabildi. Halbuki una kepek değil, hâşâ sümme hâşâ daha neler, ne yenip yutulmaz nesnelere karıştıranlar bile olmuştu! Onlar hep temize çıktı; artık bu dava ile de o îâşe defteri kapandı, rafa kondu!⁴⁰⁴

⁴⁰¹ "Tasfiye", *Peyam-Sabah*, 06 Teşrinisani 1921.

⁴⁰² "Kadınların Hakkı", *Peyam-Sabah*, 04 Kanunuevvel 1921.

⁴⁰³ "Üç Dava", *Peyam-Sabah*, 07 Kanunuevvel 1921.

⁴⁰⁴ "Tasfiye", *Peyam-Sabah*, 01 Kanunuevvel 1921.

“Bir İnsafsız” başlıklı makalesinde ise Refik Halid Beyoğlu Kâtip-i adillerinden birinin bin lira çalış ortadan kaybolmasına değinir. Bunca zaman çalıp çırpan bu adamın kimsenin farkına varmamasını eleştirir.⁴⁰⁵

2.2.3.3. Harikzede Meselesi

Refik Halid 1921 yılında çıkan İstanbul yangınında evlerini kaybeden insanları da yazılarına taşır ve harikzede meselesini mağdur insanlar ve onlar için yapılan yardımlar beraberinde ele alır. Belgelere göre 1921’de Üsküdar Yeni Mahalle’de çıkan yangında altı yüz hanenin tamamen yok olduğu kayıt altına alınmıştır. Bununla beraber Refik Halid’in yazısında Aksaray’daki bir yangın yerinden de bahsettiği görülür.

“Haklı Bir Lağv” başlıklı yazısında Refik Halid harikzedeler için inşa edilen yeni evleri anlatır. Bahsi geçen yoksul insanların eskisinden daha güzel evlere kavuştuğunu söyleyen Refik Halid, aynı zamanda harikzedelere evleri yapılanaya kadar yardım için vapur biletlerinden kesilen fazla paralara da değinir:

Harikzedeler için inşa olunan binaları dünden itibaren gezmeye başladım... Az zamanda hakikaten ne eserler ne cesim, ne müferrih, ne sıhhî malikaneler vücuda getirmişiz! İstanbul’un üçte birini perişan eden o büyük yangınların bütün hasarı, ziyamı temin ve telafi olunmuş... [...] Hepsinin önünde bahçeleri var ve kapılarında eski Bâb-ı Âli hademeleri gibi yakaları altın zırhlı, önleri ilikli, çuha-setre kapıcılar bekliyor. [...] Çakıl döşeli bahçeyi geçip mermer merdivenleri ağır ağır çıktım, henüz işgal edilmemiş bir daireye dahil olduk; ah ne ferah, ne sıhhî odalar! Taptaze boya, cila ve kireç kokuyor. Burasını gördükten sonra kendi evim bana zindan gibi geldi; harikzedelere gıpta ettim. İçimden: “Bir hayli meşakkat çektiler ama işte nihayet eskisinden bin kat rahat meskenlere kavuştular!” diyordum.⁴⁰⁶

Bununla beraber sanatçı harikzedeler evlerine yerleştikten sonra da îâşe toplanmasına karşı çıkar ve bunu usulsüzlük olarak görür: “Madem ki ortada harikzede

⁴⁰⁵ “Bir İnsafsız”, *Peyam-Sabah*, 28 Kanunuevvel 1921.

⁴⁰⁶ “Haklı Bir Lağv”, *Peyam-Sabah*, 30 Haziran 1921.

ve hariklerden emâre bile kalmadı, fuzuli yere ahaliden yirmi para almakta devam etmek haksızlık, usulsüzlük olmaz mı?”⁴⁰⁷

Refik Halid “Bir İstirham” başlıklı yazısında harikzedeler için kesilen yardım parası üzerinde durur ve harikzelere para vermek istemeyenleri eleştirir. Bununla beraber harp vergisine de değinen Refik Halid, bu verginin kaldırılması gerektiğini söyler:

Vapur biletlerinden kırk para harik ianesi lağv edileli beri her günüm heyecan, hiddet ve esef içinde büsbütün rahatsız geçmeye başladı. [...] Binaenaleyh gişelerin önlerinde yine nizâlar, münakaşalar, izdihamlar baş gösterdi... [...] Bütün bu düşünceler, yorgunluk ve müşküller ne için? Harikzedelere yirmi veya kırk para vermemek için... İşte bu ciheti benim aklım almıyor! Neden yanarlara muavenet etmemek için günde birçok halk kırk parasını biletçiye bağışlasın veya sokağa atsın? Evet, harikzedelere bu garimiziz, bu düşmanlığımız nedir ki paramızı onlara vermemek için hem yoruluyor, hem sıkıntı çekiyoruz, hem de bî-lüzum bir müsriflik yapıyoruz? [...] Eğer muhakkak bir şey kesmek, üzerimizdeki yüklerden, resim veya vergilerden birini azaltmak, lağv etmek lazımsa daha faydalısı, daha münasipleri ve daha muvafıkları var: İnşallah yakın zamanda hayırlısıyla harp vergisini kaldırırsanız, o zaman bütün memleket duacınız olur!⁴⁰⁸

“Sermaye” başlıklı makalesinde îâşe lağvı hakkında yazdığı yazısına gelen tepkileri dile getiren sanatçı insanların harikzedelere para vermek istememelerine karşın vapurlardaki mevki biletçilerinin fazla para almasına göz yummalarını eleştirir:

Benim asıl şaştığım cihet mesela vapur memurlarından kapıda veya iskelede bilet kesenlerle münhasıran mevkisiz bilet gişelerinde duranların bu mevki biletçilerine nasıl tahammül edebilmeleri, arkadaşlarının bu kârına nasıl göz yummalarıdır... Fakat galiba harik ianesinin terâkümâtını paylaşmak için bir kumpanya, bir teşkilat vücuda getirmiş olacaklar ki ses seda çıkmıyor... Belki de ne malum, bir gün bakacağız ki sırf vapur memurlarından mürekkep ortaya koca bir sosyalist fırkası daha çıkmış, hem de zengin mi zengin... Üç ay grev yapsalar kendi kasalarından maaşlarını temin edebiliyorlar... Acaba bu servet, bu sermaye nereden temin edilmiş, diyeceğiz, nereden bulmuşlar?

⁴⁰⁷ “Haklı Bir Lağv”, *Peyam-Sabah*, 30 Haziran 1921.

⁴⁰⁸ “Bir İstirham”, *Peyam-Sabah*, 06 Temmuz 1921.

– Nereden olacak, harik ianesi terâkümâtından! Yananlardan esirgedik, bunlar ya mevlasını alsınlar diye...⁴⁰⁹

Refik Halid “Kârlı İşler” başlıklı yazısında harikzede ianesi meselesine devam eder. Sanatçı iane adı altında fazladan para alan memurları önlemek ve aynı zamanda harikzedeler için para vermekten rahatsız olan insanlar adına bir tasarı önerir. Buna göre vapur şirketleri yirmi para için gürültü çıkararak bu insanların sızlanmasına müsaade etmeden hem yardım parasını toplamalı hem de yolcuların mevki haklarını gözetmelidir.⁴¹⁰

“Kestirme Yol” başlıklı yazısında Seyr-i sefain idaresini eleştirir. Harik ianesi olup lağvedilen ve biletçiler tarafından iade edilen bir miktar paradan bahseder. Şikâyetler üzerine ise yeni bir düzenlenmenin getirildiğini söyleyen Refik Halid, bu düzenleme üzerinden harikzede meselesinin çıkmaza girdiğini anlatır:

Köprü üstündeki veya her iskeledeki ser-memura şikâyet hakkınız sizden nez’ ediliyor, neden? Müşkülât göstermek ve şikâyete mâni olmak için olsa gerek... [...] Acaba bu işte de muhalefet ve muarazaya düşmekte hata mı ettim? Keşke biletçiler tarafını tutsaydım, onların partisi daha kuvvetli... Belki de o zaman bâd-ı hevâ gidip gelmek bile kabil olacaktı... Halbuki şimdi hem parayı veriyor hem üzülüyor, hem de memurların kin ve husumet saçan gözleri önünden korka korka geçiyorum... Hayır, fenası ayağım karada değil... Şakası yok, deniz üstüneyim. Yangında yananları kurtarayım diye suda boğulmak garip olur!⁴¹¹

Refik Halid “Bozukluk” başlıklı makalesinde iane olarak alınan fakat daha sonradan lağv edilen bilet paralarından bahsetmeye devam eder. Alınan yeni haberlere göre lağv edilen bilet paraları yeniden alınmaya başlanır ve bu durum biletçileri sıkıntıya sokar. Refik Halid bu havadis üzerine Köprü, Kadıköy ve Boğaziçi iskelelerinde duyduğu muhabbetleri bu yazısı üzerinden aktarır.⁴¹²

⁴⁰⁹ “Sermaye”, *Peyam-Sabah*, 11 Temmuz 1921.

⁴¹⁰ “Kârlı İşler”, *Peyam-Sabah*, 13 Temmuz 1921.

⁴¹¹ “Kestirme Yol”, *Peyam-Sabah*, 20 Temmuz 1921.

⁴¹² “Bozukluk”, *Peyam-Sabah*, 04 Ağustos 1921.

2.2.3.4. Rus Muhacirler

Refik Halid'in ele aldığı toplumsal meselelerden bir tanesi de Rus muhacirlerdir. Refik Halid Rus muhacirlerin sayısının fazla olması ve neredeyse her iş yerinde bulunması sebebiyle İstanbul halkının gerek ekonomik gerekse ahlaki olarak sıkıntıya girdiğini ifade eder ve bu meseleyi satırlarına taşır.

“Vah! Vah!” başlıklı makalesinde İstanbul'daki Rum ahalinin şikayetlerine yer veren Refik Halid, Rumların yerini yavaş yavaş Rusların aldığına dikkat çeker ve Rus muhacirlerin verdiği sıkıntıyı okurların dikkatine sunar. “İstanbul'daki Rum ahalisinin her tabakasında şiddetli bir heyecan var; hepsi işlerin şu son zamanda aldığı şekilden dolayı ciddi bir endişe içinde Arpacı Kuşu gibi düşünüp duruyorlar; çenelerini bıçak açmıyor”⁴¹³ diyen Refik Halid, daha sonra bir dükkânda karşılaştığı Rum bir zatın kendisine söylediği şeyi şöyle aktarıyor: “Ah bre, ne dersin ‘Yani’ de gitmiş, ‘Nikoli’ de gitti, hepsi gidiyor, hepsi bitiyor.”⁴¹⁴ Refik Halid burada sözü geçen Yani ve Nikoli'nin İspanya'da şehit olan iki asker olduğunu düşünür fakat sonra Rum zatın “Rustan öldü” ifadesi onu Rus gripi gibi bir hastalıktan öldüğüne dair düşündürür. Daha sonradan bu iki ismin İstanbul'daki Rumlara ait lokantalar olduğunu ve Rus muhacirler tarafından alındığını öğrenir:

“‘Yani’ de gitti ‘Nikoli’ de gitti!” Diye çırpındığı o “Yani” ve “Nikoli” benim anladığım gibi cephede veya İspanyol'dan ölen iki palikarya değil, malum iki lokanta imiş, onları da Ruslar almış, Ruslar işletmeye başlamış, lokantacılık tamamen Ruslara mal olmuş; gazinoculuk, birahaneçilik vesaire de öyle... Beyoğlu'nda son zamanda bilmem kaç yüz Rus lokanta ve birahanesi açılmış, İstanbul Kadıköy tarafları da keza... Bu Ruslar Rumların elinde ne meziyet varsa birer birer alıyor, birer birer hepsini kapı dışarı ediyorlarmış. [...] Bakkal bu izahatı verdikten sonra ilave etti: “Şimdi bizde bir bakkallık kaldı, ona da el atarlarsa işte o vakit hapı yuttuk!” Hakikaten de öyle... Vah! Vah!⁴¹⁵

Refik Halid “İğrenç İşler” başlıklı makalesinde Rusların ülkeye getirdiği hamamböceklerini konu edinir. Bu böceklerin rutubetli yerlerde ve tavan köşelerinde

⁴¹³ “Vah! Vah!”, *Peyam-Sabah*, 14 Mart 1921.

⁴¹⁴ “Vah! Vah!”, *Peyam-Sabah*, 14 Mart 1921.

⁴¹⁵ “Vah! Vah!”, *Peyam-Sabah*, 14 Mart 1921.

dörder beşer hareketsiz bir şekilde duran iğrenç mahluklar olduğunu söyleyen yazar, “İşte bu murdar böcekleri koşturup kumar oynatanlar ve bunu da oynayanlar varmış!”⁴¹⁶ diyerek bu hususta kumar oynayanları hayretle karşıladığını belirtir.

“Haraşo” başlıklı yazısında sanatçı Anadolu Millet Meclisi’yle Sovyetler Cumhuriyeti arasında uzlaşılabilir bir karara bağlı olarak Rusların muahede ve mukaveleye bağlı olarak Anadolu’ya gelmeleri kararı alındığını söyler. İstanbulluların muahede ve mukavele olmaksızın tüm misafirperverliğiyle Rusları almalarına rağmen ortaya çıkan kötü duruma dikkat çeken yazar, İstanbul’da yaşanan sıkıntıyı şöyle aktarır:

İstanbullular dostluğun, fedakarlığın azami derecesini ibraz ettiler; yemediler, yedirdiler; içmediler, içirdiler; mallarını, canlarını, cananlarını bu yolda hep feda ettiler. [...] Asma altında yapılmış bozuk ve ekşi çikolatalar sattılar: “Aman, nezaketsizlik olur, almamak olmaz!” dedik, fart-ı hürmetle önlerinde eğilerek, beş paralık mala bin kuruş isteseler çok görmeyerek aldık. [...] Ertesi gün baktık bir meyhane açmışlar: “Aman, dedik, uğramadan geçmek misafirperverliğe yakışmaz, girmemek olmaz!” Girdik bize bozuk salçalı mancayı meze diye yutturdular, Amerika ispiRTOSundan zehirli bir votkayı içki diye içirdiler... [...] Daha sonra tombala başladı. Oğullarımız sandıklarımızı kırdılar, eşyalarımızı sattılar, bedelini götürüp onlara kaptırdılar. [...] Hatta hamam böceklerini bile yutturdular! [...] Bakalım Anadolu muahede ve mukaveleye rağmen bunun bir milyonda birini gösterebilecek mi? Nerde?⁴¹⁷

“Beş Yüzü Böyle” başlıklı makalesinde beş yüz Rus muhacirin ülkeye gelmesini konu edinen Refik Halid, hepsinin İstanbul’a uyum sağlamasını ve ellerinden gelen işlerle İstanbul’dakilerin işlerini devraldığını anlatır:

Lakin bu Ruslar ne yaman adamlar, ellerinden her iş geliyor, en kabasından en naziğine kadar... [...] On saatte bir ev hazır olup bitiyor, ondan sonra da hemen bir ticarethane halini alıveriyor. Ya satış kulübeleri? Kadıköy’de boş köşe ve fener altı kalmadı, hepsinde bir sergi ve ortasında mısır püskülü gibi tatlı sarı saçlı, henüz hamamdan çıkmış gibi terli ve taze çehreli, beşuş bir kadın alışverişle meşgul. Vapura giriyorum bir musikidir başlıyor. Bakıyorum iki Rus delikanlısı konser yapıyor ve sonra dolaşım para topluyor. Köprüye çıkıyorum önüme bir kutudur uzanıyor, bakıyorum

⁴¹⁶ “İğrenç İşler”, *Peyam-Sabah*, 14 Mayıs 1921.

⁴¹⁷ “Haraşo”, *Peyam-Sabah*, 21 Mayıs 1921.

iki Rus madamı rozet iliştiriyor ve sonra iane alıyor... Bizim evden iskeleye kadar tam üç tane Rus saatçi dükkânı saydım... Dükkân levhalarının üçte biri de Rusça... Sokaktaki satıcılardan da onda biri şimdi Rus... [...] Ayakkabı tamiri, ceket tebdili gibi işleri de onlar deruhte ediyor, su taşıyan da onlar! [...] Hülasa yapmadıkları yok, onlar dururken, bundan böyle, biz mahalle kahvesi bile açamayacağız, bize lağımcılık bile müyesser olmayacak!⁴¹⁸

“Musibet mi? Saadet mi?” başlıklı yazısında Refik Halid Rusların muhacir olarak Türkiye’ye geldiklerinde dilencilik yapacaklarını düşündüklerini fakat aksinin çıktığını anlatır ve bu durumu Yunanlılara bağlar:

[...] Fakat hiç de bu zannettiğimiz gibi olmadı; Moskof milletçileri geçinmenin yolunu buldular, İstanbul’a bütün bir kış barları, raksları, kumarhaneleri ve lokantalarıyla neşe, keyif ve lezzet dağıttılar. Biz onları sokak gezerek dilenecekler ve açlıktan köşe başlarında kıvranacaklar zannederdik... Halbuki kadınlarının biz dilencisi olduk ve para yetiştirmek için köşelerimizde bizler kıvrandık. [...] İşte bu hadise bize şu hakikati bir defa daha ispat etti: Dünyada musibet gibi görünen ne saadetler vardır! İnsanı dünyanın en azılı bir afeti ile, Bolşeviklikle çarpışan şu bir avuç Rus’u Hak burada bolluğa erdirdi, fakat ötekileri açlığa mahkûm etti. İnşallah Yunan savleti de böyle olur: Musibet şeklinde başlar ve bir talih şeklinde nihayet bulur. Allah belki onu, bizi daha müthiş bir felaketten tahlisi için yollamıştır sonu da hayır olacaktır!⁴¹⁹

2.2.4. Belediye

Refik Halid’in ele aldığı diğer bir mesele ise İstanbul Belediyesi üzerinedir. Refik Halid bu yazılarında halkın özellikle yakacak sıkıntısını dile getirir ve belediyenin İstanbulluları kömürsüzlükten ve odunsuzluktan soğuğa mahkûm etmesini eleştirir. Bu anlamda yazdığı yazılardan biri “Emanet Var Olsun” başlıklı yazısıdır. Burada kışla beraber yakacak sıkıntısının da gelmesine değinen Refik Halid şöyle söyler:

Biz kışa bakalım, kıştan korkalım. Fakat bu da abes ya? Soğuk ne kadar keskin, azılı olursa olsun güvенеceğimiz yer var: Şehremaneti sağ olsun; milyonlarca okka kömür almak üzere hazırlıkta; ha bugün, ha yarın, bir

⁴¹⁸ “Beş Yüzü Böyle”, *Peyam-Sabah*, 13 Haziran 1921.

⁴¹⁹ “Musibet mi? Saadet mi?”, *Peyam-Sabah*, 22 Ağustos 1921.

haftaya kadar mı desem, bir aya mı, bir seneye mi, herhalde bir gün kömürünü alacak, sonra depolar kiralayacak, daha sonra da tevzi için yeni bir usul icat edecek, en sonra da insanın ne miktar kömüre ihtiyacı olduğunu fennen tespit ettirip mesela adam başına ayda yedi buçuk kuruştan yedi yerinden mühürlü, şahitli, ispatlı vesika mukabilinde üç kıyye-i atik yüz yirmi sekiz dirhem (fennî hesaplar böyle küsürlü olur) kömür tevzi edecek! Artık soğuktan pervaya mahal var mı ya?!⁴²⁰

“Emanet Var Olsun” başlıklı bu yazısında görüldüğü üzere Refik Halid İstanbul Belediyesi’nin halka kömür ulaştırmaktaki yavaşlığı ve zayıflığı üzerinde durur. Bununla beraber başka bir yazısında ise Refik Halid yangından sonra açık halde duran kuyuların kapatılmamasından, belediyenin bu ihmalkârlığından bahseder ve kömür meselesine bir kez daha değinir. Ayrıca Refik Halid belediyelerin ekonomik olarak kötü durumda olduğuna ve laf gemisiyle peynir yürütmeye çalışıklarına da vurgu yapar:

Şehremaneti dün karar vermiş, yangın yerlerindeki açık kuyuları kapatacakmış; içine adam düşmeden bir açık kuyunun kapanması lüzumunu anlayamayan emanete, emanet kelimesini hiç yakıştıramıyorum, bunun emniyet neresinde? [...] Hoş biz böyle çok karar okuduk, tatbikini okumak müyesser olmaz... [...] Kömür alışı malum... İyi bir idare değil kömür, kuş sütü almak ve halka dağıtmak istese çoktan şimdiye kadar işini bitirmiş, defterini kapatmıştı. Mâmâfih diyelim ki o kuyular kapandı, ayaklarımızın altındaki şu mahuf kuyunun bu akılla, bu gidişle kapanmasına imkân var mı? Hoş, zaten hepimizin bir ayağı kuyuda! Asıl kuyu şehir emanetinin kasası, oraya düşenin de başı yarılr, o dahi bir boş ve açık kuyu... Evvela onu kapatsın da... Onu kapatmadan değil kuyu, iğne deliği kapatamaz, ilk önce kasasını doldurmalı, sonra o kuyuları... Onar kulaçlık kuyular öyle kararla, kâğıt üzerinde, mürekkebe kuvvet doldurulamaz!⁴²¹

İstanbul’un yakacak, peyzaj ve temizlik sorunlarının giderilmemesi üzerinde fazlaca duran sanatçının yeni gelen belediyenin de bu sorunları halledemeyeceği fikrinde olduğu görülür. “Kurtuldu” başlıklı yazısında bu husustan şöyle bahseder:

Hah, işte şimdi oldu, iş yoluna girdi, O Sokakların murdarlığı, o satıcıların izdihamı, o kömürsüzlük, o pahalılık, o ihtikâr, o tezebzüp, o aciz hep

⁴²⁰ “Emanet Var Olsun” *Peyam-Sabah*, 03 Teşrinisani 1920.

⁴²¹ “Kömür Kuyuları”, *Peyam-Sabah*, 16 Teşrinisani 1920.

ondan, gidenden ileri geliyordu... Halbuki artık sokaklar bal dök de yala, öyle temiz olacak, süprüntüler kalkacak, yollar yapılacak, kömürler dağılacak, kuyular kapanacak, lağımlar açılacak, fenerler yakılacak, numaralar asılacak, tarifeler sönecek, İstanbul şehre dönecek!⁴²²

Belediyelerin sürekli yer değiştirmelerine ve İstanbul'un en güzel köşelerini seçmelerine de değinen Refik Halid, hangi dam altına girerse girsinler belediyelerin iş yapmama konusundaki ısrarcı tutumları ve halka faydalı olamamaları üzerinde durur. Bu düşüncelerini "Belediye Nakilleri" başlıklı gazete yazısında şu şekilde dile getirir:

Anadolu Hisarı Belediyesi Kandilli'de bir konağa taşınmış; iki sene evvel Kanlıca'da idi, üç, dört sene evvel hatırımda kaldığına göre, Beylerbeyi'nde veya Çengelköy'de bir yalıda bulunuyordu. Demek oradan Kanlıca'ya, Kanlıca'dan Hisar'a, şimdi de Hisar'dan buraya nakletmiş... Bakalım gelecek sene hangi semte geçecek? Çubuklu mu olur, Paşabahçesi mi, anlaşılan belediye dairesi Şirket-i hayriyye vapurları gibi iskele iskele bütün Anadolu sahilini gezecek, her iskeleye birer kere uğrayacak... Çerçevci, ayak satıcı, aşiret beyi kabilinden bu gezginci vapurun belediyeciliğine dünyanın hangi beldesinde tesadüf olunabilir? [...] ikide bir sokaklara dökülerek, hamal sırtında semt semt dolaşan, bir türlü bir meskende karar kılamayan belediyelerden ne hayır umulur? Kira ve nakil derdinden bir türlü kurtulup iş görmek müyesser olmuyor ki... Hoş yerleşmişlerinden de bir kaide göremiyorsak da hiç olmazsa dışına bakınca utanma duyuyoruz a, o da bir şeydir. [...] Bizim belediyelerin de sanki pek öyle belediyeciliği falan yoktur a, ne iş görebilir, ne de vazgeçer! Ona hangi dam altı olsa yaraşır!⁴²³

"Dârülmuhatara" başlıklı makalesinde dünyanın her yerinde tehlikeli aktivitelerden hoşlanan bir grup insandan bahseden Refik Halid, daha sonra İstanbul belediyesinin de bu insanlar için bir Dârülmuhatara açtığını söyler:

İşte bu gibi şecâatli, cesaretli, besaletli ahali için İstanbul'da şehremaneti bir "Dârülmuhatara" açmış, tek kahramanlar maksatlarına ermek hususunda birtakım müşkülata uğramasınlar, tehlike ve ölüm meraklıları beyhude masarif ihtiyâr etmesinler diye... [...] Emanet işbu Dârülmuhatara'nın kapısına Türkçe ve Fransızca iki levha asmış: "Emanet

⁴²² "Kurtuldu", *Peyam-Sabah*, 05 Kanunuevvel 1920.

⁴²³ "Belediye Nakilleri", *Peyam-Sabah*, 20 Teşrinisani 1920.

mesuliyet kabul etmez” diyor, artık ötesini sen düşün... O kanunen yapacağını yapmış, vicdanı müsterih, ister gir, ister girme!⁴²⁴

Refik Halid daha sonra bu levha üzerinden İstanbul’da belediyenin mesuliyet kabul etmediği Unkapanı Köprüsündeki levhalardan da bahisle şöyle söyler: “Şehremaneti mesuliyet etmemek şartıyla yalnız yaya olarak geçilir!” [...] Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al derler, belediyeler de köprüsünden bellidir; köprüsüne bak şehremaneti al! Faka ne denir, ha emanetin aklı, ha oradan geçen halkın aklı!⁴²⁵

Sanatçı “Süprüntü Meselesi” başlıklı yazısına Nasrettin Hoca’dan bir fıkra anlatarak başlar. Çöplerden rahatsız olan insanları sakinleştirmek için molozları bir çukura dolduran Nasrettin Hoca o çukuru ne yapacağını bilemez ve “Böyle ince hesaplara aklım ermiyor” şeklinde bir cevap verir. Refik Halid de bu bahis üzerine “Anlaşılan şehremanetin de böyle ince hesaplara aklı ermiyormuş...” diyerek İstanbul’daki çöp sıkıntısı üzerinde durur. Yazar belediyenin süprüntüleri şehirden atmak için bulunduğu girişimleri şöyle aktarır:

Derhal on bin liraya bir römorkör, kırk bin liraya da beş mavna satın almış fakat nedense bu römorköre kaptan ve tayfa tedarik edememiş, götürmüş Haliç’e bağlamış, yine eskisi gibi altı bin mukabilinde süprüntülerin Sarayburnu açığından denize ilkasını bir müteahhide ihale etmiş... Fakat iş bu kadarla kalmamış, o beş mavnayı da ayda yüzer liradan o müteahhide kiralamış, halbuki müteahhide en ufak bir mavnanın kirası olmak üzere hariçte üç yüz lira veriyormuş.⁴²⁶

Refik Halid daha sonra bir müteahhidin çıkıp süprüntüleri bedavaya dökmek istemesi üzerine belediyeye şöyle bir eleştiri getirir:

Mademki işletemeyecektiniz o römorkörü niye aldınız? Kullanamayacaksanız o mavnaları niye yaptırdınız? Haydi aldınız niye boşu boşuna bekletiyorsunuz ve haydi yaptırdınız neden sudan ucuz kiraya veriyorsunuz? Mademki bedava talep var, niçin ayrıca altı yüz lira sarf

⁴²⁴ “Darülmuhatarâ”, *Peyam-Sabah*, 28 Şubat 1921.

⁴²⁵ “Darülmuhatarâ”, *Peyam-Sabah*, 28 Şubat 1921.

⁴²⁶ “Süprüntü Meselesi”, *Peyam-Sabah*, 20 Mart 1921.

ediyorsunuz? [...] Zira böyle hesaplarla sade süprüntüler değil korkarım şehir bile bir gün süpürülüp gidecek.⁴²⁷

“Memnuat” başlıklı yazısında Refik Halid gezmek için gittiği Fatih Parkı’ndaki tabelalardan bahseder. Sayıca fazla olan tabelalardaki uyarıların dikkatlice okunması halinde insanların birer yırtıcı hayvanmış gibi muamele gördüğünü belirten sanatçı bu hususta belediyeyi eleştirir:

Benim nazar-ı dikkatimi bu Fatih Parkında ağaçlar değil, levhalar celb etti. Sağa sapıyorsun, karşına bir demir sütun, üstünde beyaz üzerine siyah kabartma hurufat ile koca bir ihtarname çıkıyor: “Kelb ile girilemez”
– Ne diyorsun, doğru ya köpekler tarhları bozar...
Sola sapıyorsun yine bir levha: “Küçük çocuklar başı boş bırakılmaz”
– Hay hay, afacanlık eder, dal, fidan kırarlar...
Yana dönüyorsun bir levha daha: “Çiçek koparmak memnudur”
– Elbette memnu olur, her giren bir tane koparsa sonra bahçenin bahçeliği kalır mı? ...⁴²⁸

Refik Halid bu ifadelerden sonra tabelalarda yazılan diğer yazıları şöyle sıralar: “‘Saticılar giremez’, ‘Çimenleri ezmek memnudur’, ‘Öte beri yemek memnudur’...”⁴²⁹ Refik Halid bahsi geçen tabelalar hakkında makalenin sonlarına doğru ise şöyle bir yorumda bulunur: “Bunların manası: ‘Memlekette halk gayet ibtidâi, gayet görgüsüz, gayet mütecaviz ve gayet münasebetsizdir. Girdikleri yeri kırarlar, koparırlar, kirletirler, akla gelmez zararlar îkâ ederler. İşte onun için böyle, bir dönümlük yere bile elli sekiz ihtarname talikine mecbur oluyoruz!’”⁴³⁰

Sanatçının “Hesapsız İşler” başlıklı yazısına bakıldığında Susuz İtfâ-yı Harik Marifetnamesinin on beşinci maddesine bir eleştiri getirdiği görülür: “Her mahalle sâkinesi hanelerinin gerek baca ve gerekse soba borularını her hafta temizlemeye mecburdurlar.”⁴³¹ Sanatçı, bu maddeyi yapanların 500,000 baca ve borunun nasıl

⁴²⁷ “Süprüntü Meselesi”, *Peyam-Sabah*, 20 Mart 1921.

⁴²⁸ “Memnuat”, *Peyam-Sabah*, 23 Mayıs 1921.

⁴²⁹ “Memnuat”, *Peyam-Sabah*, 23 Mayıs 1921.

⁴³⁰ “Memnuat”, *Peyam-Sabah*, 23 Mayıs 1921.

⁴³¹ “Hesapsız İşler”, *Peyam-Sabah*, 02 Teşrinievvel 1921.

temizleneceği hususunda bir fikri olmadığını söyleyerek bu işin masraflı kısmını şöyle belirtir:

Bir adam, bir sobacı veya ocak süpürücü günde azami 50 soba ve baca temizleyebilir, bu hesaba nazaran 500,000 bacanın tathiri için 10,000 süpürücüye ihtiyaç vardır. [...] 10,000 süpürücüyü nerede bulacağız? [...] Yekûn 150,000,000 (yüz elli milyon kuruş) yani bir milyon beş yüz bin lira ediyor! Nasıl, haftada bir ocak ve baca süpürmenin neye mâl olduğunu ve ne demek olduğu anlaşıldı ya... İşte on beşinci madde bize bu kestirme, ucuz, ehemmiyetsiz yolu tavsiye ediyor, sade tavsiye değil ifâ ile mükellef ve mecbur tutuyor. Yüz elli milyonluk bir baca temizlenmesi masrafı...⁴³²

Refik Halid itfaiyenin yangınları susuz söndürme meselesini “Allah’a Emanet” başlıklı yazısında da ele alır. Yangınları susuz, parasız ve masrafsız söndürmenin yollarını arayan belediyenin on beş maddelik bir öneri sunduğunu belirten sanatçı buna karşı kendi altı maddelik önerisini şöyle açıklar:

Birinci madde – Yangın söndürmek için bol su lazımdır;
İkinci madde – Suya sağlam hortum lazımdır;
Üçüncü madde – Hortuma buharlı makine lazımdır;
Dördüncü madde – Bu makineye geniş yol lazımdır;
Beşinci madde – Bunlar için de çok para lazımdır;
Altıncı madde – O dahi bizde yoktur; şu hâlde bâkisi boşboğazlıktır!⁴³³

“Saat ve Hesap” başlıklı yazısında İstanbul’daki vapur tarifelerinin sık sık değişmesine ve bu değişimin usulü üzerine bir eleştiri getirir. Bir yolcunun sabahki şikâyeti üzerine tarifelerin öğleden sonra değiştiğini söyleyen yazar bu husustaki görüşlerini şöyle belirtir:

Anlaşılan o günkü beş vapurunda o müşteki yolcu bir başına, geniş geniş seyahat etmiş olacak... Böyle, bir yolcunun hevesine, arzusuna bağlı olarak tarife tebdili de bizim memlekete has garabetlerdendir. [...] Bu ne bitmez, tükenmez değişiklik... İnsan akşamdan, sabahleyin hangi saatle hareket edeceğini ve kaç vapuruyla döneceğini kabil değil

⁴³² “Hesapsız İşler”, *Peyam-Sabah*, 02 Teşrinievvel 1921.

⁴³³ “Allah’a Emanet”, *Peyam-Sabah*, 03 Teşrinievvel 1921.

kestiremiyor! [...] Ne derseniz deyiniz, bütün bu misallerden ben şunu anlıyorum: Ümran ve medeniyetin esası olan iki mühimmeye bizim aklımız bir türlü yatmıyor: saat ve hesap!⁴³⁴

Refik Halid şehremanetinin mali açıdan durumunu dile getirdiği “Bir Teselli Daha” başlıklı yazısında, belediyenin dahi çok kötü bir durumda olmasına karşın kendi durumundan memnun olduğunu dile getirir:

Dün sabah, elimde defter, hesaplarımı tetkik ediyordum, alacaklarımı, borçlarımı tevzie çalışıyor, bütçemle uğraşıyordum, vaziyet-i maliyemi pek hoş bulmuyordum. Derken gazete geldi, açtım, şehremanetinin halini okudum, okudukça Allah’a -kendi vaziyet-i maliyemden dolayı- şükürler, hamd ü semalar ettim! İçimden, ister istemez bir: “Oh!!!” çıktı: Benden bin kat fenası, berbatı da varmış!⁴³⁵

“Odun Emaneti” başlıklı yazısında belediyenin memurlara bedava meşe odunu dağıtacak olmalarını ele alır ve bu işin de diğer işler gibi uzayacağını, belki de odunların sahiplerine ulaşamayacağını dile getirir:

Sabahleyin gazeteleri açıp da çekisi iki yüz yetmiş kuruştan ikametgâha teslim halis kuru meşe odunu ikramını okuyunca yüreğim cız diye yandı; memur olamadığıma, memuriyette barınamadığıma, memur iskemlesinde bir türlü dikiş tutturamadığıma yüreğim şişe şişe, gözlerim dolu dolu, bin yeisle acidım, teessüfler, matemler ettim. [...] Bu karar doğrusu bana hiç de kabil-i tatbik gibi görünmedi. Neden mi diye soracaksınız? Şundan: Nasıl olacak da İstanbul’un bütün memuriyetine bu intizam, bu mükemmeliyet ve bu harikulade faaliyetle odunların tevzii mümkün olabilecekti? [...] Bu makul ve ciddi hesaba nazaran bana memurun kışı odunsuz geçirecek gibi geliyor... Hoş ahval böyle giderse ve bu kabil projelere güvenilirse, gelecek seneyi de sade odunsuz değil, donsuz da geçireceğine hiç şüphe etmemeli!⁴³⁶

Refik Halid “Sulu Meşe” başlıklı yazısında bahsi geçen bedava meşe odunu meselesi üzerinde durur ve odunları gelen memurla yaşadığı konuşmayı aktarır. Öyle ki belediyenin kuru meşe diye dağıttığı odunların yaş odun çıkar ve ateşe değdiği an

⁴³⁴ “Saat ve Hesap”, *Peyam-Sabah*, 05 teşrinievvel 1921.

⁴³⁵ “Bir Teselli Daha”, *Peyam-Sabah*, 21 Teşrinisani 1921.

⁴³⁶ “Odun Emaneti”, *Peyam-Sabah*, 23 Teşrinisani 1921.

odundan sular boşalır. Memur yine odunsuz kalır ve ısınması mümkün olmaz. Bu ahval üzere sanatçı meseleyi belediyenin yangınları susuz söndürme projesine bağlayarak şöyle ifade eder:

İşte bu itibarla ki benim bir teklifim var: Mademki yangınlarımızı susuz söndürmek çaresini arıyoruz, artık bu sulu meşeyi kimseye tevzî etmeyelim, kerestesini yapalım, badema inşaatımızda bunları kullanalım. Maazallah yangın çıktı mı, sular da kendiliğinden fişkirmaya başlar ve sobalarımızda olduğu gibi nihayet ateşi büsbütün itfâ mümkün olur! Böyle nadide odun hiç sobada harcanır, ısınmak için israf edilir mi?⁴³⁷

“Karayelin Müdafaası” başlıklı yazısında Refik Halid şiddetli bir karayelin İstanbul’daki harap birtakım yerleri ortadan kaldırdığını anlatır. Belediyenin yapmadığı işi karayelin yaptığını söyleyen sanatçı düşüncelerini şöyle dile getirir:

Şu geçen geceki fırtınanın birçok zararları oldu, fakat bunlara faydalı zararlar demek lazımdır. Zira neyi tahrip ettiyse çürük, hurda, eski, esassız şeylerdi. [...] Alelhusus Unkapanı Köprüsü’nün şu vesileyle ortadan kalkışı adeta bir nimet addolunabilir. [...] Üzerinden geçmeye teşebbüs edenler ya aralıklarından Haliç’e düşerler yahut da külhanbeylerinin tecavüzüne uğrarlar, yara, bere içinde kalırlardı. [...] İşte karayel emaneti de şehri de halkı da nihayet bu belalı geçitten kurtardı.

Anlatıcı yazısının ilerleyen yerlerinde karayelin yaşattığı felaket ile siyaset arasında da bir ilişki kurar: “Talat (Paşa) gibi kör ve zalim bir siyaset fırtınası da hatıratında aynı lisanı kullanıyor: ‘Bu devleti yıktım ama zaten çürümüştü!’ diyor. Bakalım bundan sonrakilerde kendilerini bu tarzda mı müdafaa edecekler: karayel fırtınası gibi...⁴³⁸

“Köprü Belası” başlıklı gazete yazısında köprüde yapılan ödemelerden ve köprü tahsildarlarının yavaş işlem yapmasından yakılarak bu hususta hiçbir aşama kaydedilemediğini belirtir:

Hürriyet, meşrutiyet, cihat, milliyet, hepsi iyi, iyi ama bir köprü parasından bizi kurtaramadıktan sonra bütün bunlar ne işe yarar? [...] Mesela köprünün azami hasılatı hesap edilerek bu meblağın belediye rüsumuna zammı yahut da telefon gibi lüks bir eşya üzerine tarhi kabil değil midir?

⁴³⁷ “Sulu Meşe”, *Peyam-Sabah*, 13 Kanunuevvel 1921.

⁴³⁸ “Karayelin Müdafaası”, *Peyam-Sabah*, 15 Kanunuevvel 1921.

Elbette kabildir. Lakin bu cesareti kim gösterecek? Şu köprü derdi beni böyle fırtınalı akşamlarda o derece hiddetlendiriyor, şehirden öyle bezdiriyor ki köprüsüz bir memlekete, mesela Ankara'ya bile can atacağım geliyor!⁴³⁹

2.2.5. Savaş ve Savaşın Getirdikleri

Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı bir dönem olan 1920-1921 yılları savaşla beraber birçok sorunu da beraberinde getirir. Refik Halid, savaşın yansıyan yüzünü askerî ve toplumsal açıdan ele alır ve sütunlarına taşır.

“Şan ve Şeref Bahsi” başlıklı yazısında Refik Halid Türk ordusunun Eskişehir ve civarını terk etmesini ele alır. Yunan gazetelerinde şanlı ve şerefli bir hareket olarak yazılan bu hususa ağır eleştiriler getirir:

Yunan tebliğine nazaran ordu Bursa'ya “şan ve şerefle” dönmüş... Zahir Yunanlılar şan ve şerefin manasını pek iyi bilmiyorlar; böyle dönüşler için bizde şan ve şerefle değil, “süt dökmüş kedi gibi”, “süklüm püklüm”, “tırs pırs” tabirleri kullanılır. “Öyle bir dönüp kaçtı ki arkasından sapan taşı yetişmedi” derler. [...] Öyle cennet gibi yerlerden adam isteğiyle çıkamaz, ancak zora gelmeli... Döndüğünüze biz inanalım, “şan ve şeref”ine siz inanınız.⁴⁴⁰

“Oğlumun Oyunları” başlıklı makalesinde oğlunun eline aldığı aletlerle savaş oyunu oynamasını anlatır ve etrafı kırıp döktüğünü hatta kendinden geçer gibi olup zarar gördüğüne de değinir. Yazar, oğlunun bu hallerini Millî Mücadele ile ilişkili olarak ele alır ve Kurtuluş Savaşı'na ince bir eleştiri getirir:

Fakat ben, zahir babalık yüreği, keyfini bozmayayım diye geçip karşısına seyrediyorum, hatta, hoşuna gitsin diye de fazla olarak el çırpıyor, alkışlıyorum: “Benim kahraman yavrum!” diye alnından bile öpüyorum. O da şımardıkça şımarıyor. Ha çocuğun aklı, ha benim aklım. Kimin kime ne demeye hakkı var? O oyuncu, ben seyirci...⁴⁴¹

⁴³⁹ “Köprü Belası”, *Peyam-Sabah*, 18 Kanunuevvel 1921.

⁴⁴⁰ “Şan ve Şeref Bahsi”, *Peyam-Sabah*, 20 Kanunusani 1921.

⁴⁴¹ “Oğlumun Oyunları”, *Peyam-Sabah*, 27 Kanunusani 1921.

“Bir Hikâye Daha” başlıklı makalesinde Refik Halid İnönü muzafferiyetini konu edinir. Makalesine baştan sona ince bir alayla yazan sanatçı İzmir, Arabistan ve Rumeli kayıplarının olduğu bir zaman zarfında nasıl bir muzafferiyetten bahsedilebildiğini tartışır. Bu husustaki düşüncelerini ise şöyle özetler: “Muzafferiyet, ama kayıplarla dolu.”⁴⁴²

“Mehtap Altında” başlıklı yazısında Haziran gecesini andıran bembeyaz bir gecenin güzelliğinden bahsederken birden savaşın en kanlı anlarını hatırına getirir. Yazısına İstanbul’daki manzaranın güzelliğini tasvirle başlayan yazar daha sonra sözü vatan toprakları için can veren askerlere ve Anadolu’ya getirir:

Burada yollar eğlenen insanlarla doluydu, orada yerler ölenlerle... Ve işte şu ay, şu ta karşımdaki lakayt ay, beni ışıklarının sükûn-bahş köpükleriyle yıkayan ay, orada aydınlığını kanlı yaralar üstüne döküyordu... Burada aşk fısıltılarına kulak veren bu ay, orada ölüm inlemelerini dinliyordu. Harp! Daima harp! [...] Zavallı memleketimi yüreğim sızlaya sızlaya düşünüyor ve insana aşk, zevk ve hayat vermesi lazım gelen bu pür şaşaa-yı mehtap altında, başımı ellerimle sıkışmış, etraftan taşan neşeli seslere lakayt, hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordum!⁴⁴³

Refik Halid “İnsaf” başlıklı yazısında Anadolu’daki savaşın tüm şiddetiyle devam ettiği üzerinde durur. Anadolu topraklarında kan gövdeyi götürürken İstanbul’daki vatandaşların kumar ve kadın eğlencesinde olmalarını eleştiren sanatçı, bu hususu ülke adına bir talihsizlik olarak görür:

Bilmem ki şu esnada, Anadolu kan ve ateş içinde çabalanır ve çarpışırken Divan yolu Kıraathanelerinden birine oturup önünde rakı şişesi, karşısında Rus madamı, kulağı sazda ve gözü kızda tombala oynamak için bir adamın ne derece yüzü pek ve nefsi hakir olmalıdır... [...] Milletın talihi Anadolu dağlarında kan ve can pahasına, top ve tüfikle oynarken burada aynı millet efradının mey, saz ve nigar arasında talih oyunları ile vakit geçirmesi memleket ve İstanbul namına ne mahuf bir talihsizliktir.⁴⁴⁴

⁴⁴² “Bir Hikâye Daha”, *Peyam-Sabah*, 10 Şubat 1921.

⁴⁴³ “Mehtap Altında”, *Peyam-Sabah*, 27 Mart 1921.

⁴⁴⁴ “İnsaf!”, *Peyam-Sabah*, 03 Nisan 1921.

“Dönüş” başlıklı makalesinde Yunan ordusu hakkında konuşur. Yunan gazetelerinin tebliğlerine bakıldığında yenilgiye dair tek bir ifadenin olmayışını belirten sanatçı, gazetelerin “şan ve şeref”, “mağrurane”, “plan dahilinde” gibi ifadelerle galibane sıyrıldıklarını dile getirir. Yazar, bu konuda Papulas hakkın şöyle bir yorumda bulunur: “Papulas’ın askerî planları pek sönük şeyler ama tebliğindeki maharetine hiç diyecek yok? Planı kötü fakat yalanı yaman!”⁴⁴⁵

Refik Halid’in Yunan ordusuna ve Yunan Kralı hakkında yazdığı makalelerden biri de “Denecek Söz” başlıklı yazısıdır. Yunan ordusunun Anadolu topraklarındaki yenilgisini ele alan sanatçı Yunan Kralı’nın her taarruzda ordusunu ıslah edeceğini belirtmesine karşılık düşüncelerini şöyle ifade eder: “Bana kalırsa ordusunu ıslah ile uğraşacağına -mümkünse- baştan bir yenisini yapsa veya serdarlıktan vazgeçse daha iyi olur... O çürük yüreklerin ıslah kabul eder yerini ben görmüyorum.”⁴⁴⁶

“Talihsizlik” başlıklı makalesinde Yunanlıların Uzak Doğu’dan dönen Türk esirlerine reva gördükleri muameleden yakınır. İzmir’in işgali yüzünden evlerine dönemeyen bu askerlerin Boğazı geçememeleri ve Pire’de mahsur kalmalarından bahseder: “Yine esirsiniz! Bu sefer de Pire’de, deniz üstünde, kim bilir ne kadar, kaç hafta, kaç ay sallanıp duracak, yeni bir mütareke, yeni bir sulh bekleyeceksiniz! Ne diyeyim, inşallah bu defa, artık hayırlısıyla arızasız, hal-i harpsiz boğazdan girmek bu talihsizlere nasip olur!”⁴⁴⁷

Refik Halid 9 Eylül 1921 tarihinde kaleme aldığı “Zavallı Boğaziçi” başlıklı yazısında harp sonucu Boğaziçi’nin eski neşesinden eser kalmadığını ve tükenmiş olduğunu dile getirir:

Kalender bomboş... Yeniköy ile Büyükdere arası تنها... Gazinolar uykuda... Rumeli kıyısı eski Anadolu yakasına dönmüş! Artık Anadolu sahilini kıyas ediniz... O tarafta umran eli, umumî harpten beri, belki de daha evvelinden, bir çivi kakmamış, bir taş koymamış bir fırça sürmemiş! [...] Boğaziçi, o sahillere boğulmuş cesetler gibi vurmuş dağınık yalılar, dağlarında yarasalar gibi asılmış köşklere ve baykuşlar gibi gâh bu tarafta,

⁴⁴⁵ “Dönüş”, *Peyam-Sabah*, 14 Nisan 1921.

⁴⁴⁶ “Denecek Söz”, *Peyam-Sabah*, 23 Haziran 1921.

⁴⁴⁷ “Talihsizlik”, *Peyam-Sabah*, 27 Haziran 1921.

gâh karşıda öten vapurları ile bir hüznün ülkesi olmuş... Boğaziçi bitmiş, harp Boğaziçini bitirmiş!⁴⁴⁸

Refik Halid “Yardım” başlıklı yazısında İstanbul halkının Anadolu’ya gereken yardımı yapmamasını eleştirir ve bu eleştiriyi özellikle kadınlar üzerinden verir:

Fakat bunu zaten kışa ürke ürke, korka korka yarı çıplak girenlerden, daha doğrusu erkeklerden ziyade hanımlarımız, şık, müzeyyen, zengin hanımlarımız düşünmelidirler. Bunlar bilmelidirler ki şimdi erkeklerin gözleri yolda üzerlerine iliştiği zaman: “Şu manto veya şu kürk bedeline acaba kaç yüz nefere kışlık yün çamaşır alınabilirdi?!” diyorlar, böyle soruyorlar. Gönül arzu eder ki bu kış hanımlarımız altışar yüz liralık yeni mantolarını giydikleri vakit yakalarına hilâiahmerin bir makbuzunu ilişirmiş olsunlar ve bizler de orada, uzaktan şöyle okumuş ve şöyle dua etmiş olalım: “Altı yüz çift yün çamaşır! Pek âlâ! Güle güle giyinsin! Güle güle eskitsin!”⁴⁴⁹

2.2.6. Anılar ve Gözlemler

Refik Halid’in *Peyam-Sabah*’taki yazılarına bakıldığında anıların ve gözlemlerinin de yer tuttuğu görülür. Refik Halid’in çeşitli meseleler üzerine yazdığı yazıları anılarından ve çevre gözlemlerinden yola çıkarak ele aldığı görülür.

“Süflî İhsan” adlı yazısına bakıldığında sudan nefret bir adam olan İhsan’ı anlatır. Refik Halid yıkanmaktan pek hoşlanmayan Süflî İhsan denilen bu adamdan şöyle bahseder: “Mutfak paçavrası, tahta bezi, nargile tıpacı gibi insana daima yarı ıslak, rutubetli ve çürük tesiri yapan bumburuşuk lekeli ve yağlı elbisesine dokunmamağa çalışarak konuşurduk. [...] Belki balığı kavakta görmek mümkündü, İhsan’ı hamamda görmek kabil olamazdı.”⁴⁵⁰

“Çapkın Kenan” başlıklı yazısında da Kenan adlı bir arkadaşından bahseder ve Kenan’ın kadınlarla olan ilişkisine değinir. Refik Halid Kenan’ı kısaca şöyle tanıtır: Kadın yüzünden çekmediği çile kalmamıştı; nedense birtürlü kadınları kendisine ısındıramıyor, hiçbirinin dikkatini

⁴⁴⁸ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.78.

⁴⁴⁹ Bayram Arslantaş, *Refik Halit ve Milli Mücadele*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi 2003, s.68-69.

⁴⁵⁰ Refik Halid Karay, *Tanıdıklarım*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, s.7.

celbedemiyordu. [...] Nezaket ve terbiyesiyle, cömertliği ve sadakatiyle numunelik bir zevç olmasına rağmen yedi senede dört defa evlenmiş, bir türlü rahat etmek, devamlı bir aile kurmak, gürültüsüz yaşamak müyesser olamayarak çok geçmeden dördünden de birer suretle ayrılmıştı.⁴⁵¹

“Tam Bir Muhalif” adlı yazısında ise Veli isimli bir tanıdığından bahseder. Hayatı muhaliflik üzerine kurulu olan Veli, son nefesine kadar bu duruşunu sürdürür. Refik Halid bu zâtı şöyle anlatır:

Yalnız muhalifti, İttihat ve Terakki muhalifiydi ve muhalif fırkaya can ü yürekten bağlı, ezeli ve ebedi bir aşk ile alakalıydı. Onu en kara, en çıplak bir sefalet, ne hapis, ne dayak, ne menfa, hiçbir tehdit, hiçbir ceza, hiçbir eziyet bu sevdasından vazgeçiremiyor, kalbinde birikip toplaşmış, katılaştı, taş haline gelmiş olan husumeti hiçbir hamız eritemiyor, hiçbir ilaç, hiçbir deva dağıtıp halledemiyor, bu zehri atamıyordu. İşte Veli Bey’in fevkaladeliği burada idi.⁴⁵²

“İstanbul’a Aşık” başlıklı yazısında Hoca Numan Efendi adındaki bir zattan bahseder. Yazar, gençliği konaklarda geçmiş olan ve siyasete atılan Numan Efendi’nin İstanbul’a olan sevgisine değinir. Kendisi gibi onun da sürgün hayatı yaşadığını anlatan Refik Halid, son nefesine kadar İstanbul’a olan sevgisinin ve özleminin devam ettiğini şöyle belirtir:

Bu kar yolculuğuna ancak iki gün tahammül edebilmiş, hastalanmış. [...] Ne hekim, ne ilaç, ne bakıcı... Pek sevdiği ve bir an evvel kavuşmak için canını tehlikelere koyduğu mahbubesini sayıklayarak: “İstanbul! İstanbul!” diye diye taşradan müteneffir, İstanbul’a mütehasir, gözü arkada, muradına ermeden, mahrum ve pür-ıstırap terki can etmiş!⁴⁵³

---

⁴⁵¹ Karay, *Tanıdıklarım*, s.12.

⁴⁵² Karay, *Tanıdıklarım*, s.19.

⁴⁵³ Karay, *Tanıdıklarım*, s.34.

“Yeniler Eskiler” başlıklı yazısında Refik Halid, Sinop sürgünündeki izlenimlerinden yola çıkarak Anadolu siyasetinden bahseder. Makalesinde üzerinde özellikle durduğumu mesele sürgündeki yeni menfaların durumu durumudur. Sanatçı sürgüne yeni gelen insanların ruh halini şöyle anlatır:

O yeni yolcu, yüreği hüznle dolu, kemikleri yataksız, yorgansız geçmiş tevkifhane geceleriyle harap, gözlerinde havf ve telaş, sokakları metin görünmeye çalışarak fakat abdal ve ürkek dolaşır, şununla sarmaşır, bununla öpüşür, İstanbul yürüyüşü, İstanbul kıyafetiyle böyle günlerce acemi acemi yaşar, lakin, nihayet, bakar ki ümit yok, o dâhi herkese uyar, muhite alışır, diğerlerine döner, iskele başında yeni sürgün beklerdi...⁴⁵⁴

04 Kanunusani 1921 tarihindeki “Kadıköyü’nü Takdir” başlıklı yazısına bakıldığında Refik Halid’in gözlemlerine yer verdiği ve anılarından yola çıkarak Kadıköy hakkındaki görüşlerini kaleme aldığı görülür. Kadıköy’ü insanıyla, vapuruyla, eğlence mekanlarıyla beraber ele alır ve bu beldeyi hayranlıkla metheder:

Kadıköy iskelesine ayak basan herkesin gönlünde, kendiliğinden, bir eğlence, avunma ihtiyacı hâsıl olur, bir teselli doğar ki İstanbul’da hiçbir semt, ne Adalar, ne Boğaziçi hangi mevsimde olur ise olsun bu mühim, bu derman verici tesiri yapamaz. [...] İstanbul’un en maruf erkek simalarına orada tesadüf edebileceğiniz gibi en mükemmel giyinmiş ve her milletten en nadide güzelleri de bir kabile, bir resmi geçit halinde, toplu ve tabii, orada görebilir, birer birer, ağır ağır ancak orada seyredebilirsiniz. Kadıköy hem avam, hem havas yatağıdır, güzellerin en mutenası orada bulunur: Kâh pahalı kürklere bürünmüş, haşmetli kısmından, kâh mezar malı atkılara sarınmış tevazulu cinsinden... Zaten her devrin meşhurlarından en mühimleri Kadıköy’nde oturur...⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ “Yeniler Eskiler”, *Peyam-Sabah*, 24 Kanunuevvel 1920.

⁴⁵⁵ Refik Halid Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, 2.b.s.İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.106.

Sanatçı 14 Kanunusani 1921’de kaleme aldığı “İki Oğlun Hikâyesi” başlıklı yazısında yıllar önce tanıdığı çok zengin bir adamın şimdi fakirlik çekerken gördüğünden bahseder. Adam, iki oğlu yüzünden bu hale düştüğünden dert yanar.⁴⁵⁶

Refik Halid’in 4 Şubat 1921 tarihinde yazdığı “Ölüme Dair” başlıklı yazısına bakıldığında ölüm üzerindeki düşüncelerini uzun uzun açıkladığı görülür. Yazısına ölümden korkmam diyen insanların dahi ölümden korktuğuna değinerek başlayan sanatçı ölüm hakkındaki düşüncesini şöyle özetler:

“İsterim, bekliyorum!” diyenlere inanmam: Bana öyle gelir ki arzusuyla ağzına bir tabanca sıkın veyahut Sarayburnu’ndan kendini akıntıya atan kimseler bile: “Belki kurşun sapar, belki bir kurtaran çıkar...” ümidiyle, bu son ümitle intihar ederler... “Ölümden korkmam!” diyen bir adam öleceğine, nedense, en az ihtimal veren bir adamdır. Dindar veya dinsiz herkes, ölmekten korkar: Biri ceza görürüm, biri artık hiçbir şey göremem diye...⁴⁵⁷

Refik Halid yazısının ilerleyen kısımlarında eski Afrika ve Amerika kabileleri başta olmak üzere, Moğollardan, Asyalılardan ve Çinlilerden ölüm ritüellerine örnekler gösterir.

Sanatçının 8 Mart 1921 ve 11 Mart 1921 tarihlerinde yazdığı “Kendime Dair” başlıklı yazılarına bakıldığında kendisine dair olan fiziksel ve ruhsal gözlemlerini aktardığı görülür. Refik Halid yazısında kendisinden bahsetme amacını şöyle dile getirir:

Ben ki her nesneye, her keyfiyete dair ulu orta yazdım, eşyaya bile dil verdim, hayvanatı bile söylettim, karilerimi avuttum, gönlümü eğlendirdim, yaşıma nisbeten çok maceralar geçirdim, yaşıma nazaran çok işler gördüm, medhü senaya da , zemmü itaba da, takdire de, tehdide de lâkayt, dünyaya omuz silktim, alayına baktım, keyfime gittim, niçin, bir defa da kendime dair yazmayayım, kendimden bizzat bahsetmiyeyim, kendi kendimi tasvir etmiyeyim, icap ediyorsa neden biraz da kendime gülmiyeyim, kendimle eğlenmiyeyim, bu cesareti , bu istisnayı göstermiyeyim? Evet niçin bunu yapmıyayım? Neden kendimi yazmıyayım?⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ N. Ahmet Özalp, *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011, s.153-157.

⁴⁵⁷ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.92.

⁴⁵⁸ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.79.

Yazısının devamında Refik Halid gerek fiziksel özelliklerinden gerekse huylarından ve davranışlarından bahseder, zaman zaman kendini eleştirir. Bu ifadelerinden bazıları şöyledir:

[...] İlimsizliğine uyar muvafık bir yol tutmuşsun, velev ki yanlış dahi yazsan: “Mizahtır, kasten yapıldı, ne anlamaz adamlarsınız!” der ve itap edenleri mahcup eder, geçersin. [...] Binaenaleyh azizim, zekanı tebrik ederim, ayağımı yorganına göre uzatıyor, gülünç olacağına gülünç ediyorsun, işte meziyetlerinden en mühimi bu!⁴⁵⁹

Refik Halid 29 Mart 1921 tarihinde yazdığı “Anadolu’da Bahar” başlıklı yazısında sürgündeyken kaldığı Anadolu’daki gözlemlerini aktarır. Anadolu’ya hem iyi hem de kötü açılardan yaklaşan Refik Halid, sürgünde bulunduğu zaman zarfında Anadolu’yu güzel yapan tek unsurun bahar olduğunu söyler ve düşüncelerini şöyle ifade eder:

Anadolunun baharları, müthiş bir kışın ardından yetişmek itibarile her yerden fazla sabırsızlıkla beklenir ve oralarda bahar velev ki devamsız, şaşasız dahi olsa ikram ile, izaz ile neş’eli karşılanır. Ben Anadolu’da İstanbulun tahassürünü ancak baharda, ırmak ve dağ kenarlarında gezerken unuttur, ancak bahar gelince gözlerimi İstanbul tarafından çevirir, bulunduğum yerlere dikedim.⁴⁶⁰

“Bir Hatıra” başlıklı makalesinde yazar sürgün yıllarına dair bir anısını anlatır. Yaşadığı zorlu süreci ve on günlüğüne İstanbul’a gelişini yeisle anan sanatçı hislerini okurlarıyla şöyle paylaşır:

[...] İşte bundan üç sene evvel, böyle bir güneşli kış sonu, yanımda memur beş seneden beri uzak kaldığım İstanbul’a ayak basmıştım, tıpkı bugünkü gibi Kadıköy’den kalkıp Haydarpaşa’ya uğrayan bir öğle vapuruyla... On gün payitahtta kalmaya mezundum, yalnız on gün... On birinci günü karlar ve fırtınalar içinde bıraktığım menfaya dönecektim ve kim bilir de daha ne kadar müddet... [...] Şimdi bu acı ve heyecanlı hatırayı yazarken anlıyorum ki artık vücudumda o kabilden yeni vaka ve yeni helecanlara dayanacak kudret yok... Galiba hem ihtiyarım, hem de yılgın!⁴⁶¹

⁴⁵⁹ Karay, *Ay Peşinde*, s.80.

⁴⁶⁰ Karay, *Ay Peşinde*, s.15.

⁴⁶¹ “Bir Hatıra”, *Peyam-Sabah*, 01 Nisan 1921.

“İlk Merak” başlıklı makalesinde Refik Halid tiyatroya olan ilk merakı üzerinden bir anısını anlatır. Yazar çocukluğunda ilk merakı olan tiyatroya gitmek için büyük bir heyecan yaşadığını anlatır. Her defasında tiyatroya gidemeyişini ise vakit ve para yoksunluğuna bağlar:

Çocuklukta bu merakın iki mühim ve esaslı sahası vardır: biri seyretmek, diğeri taklit etmek... Bu defalık seyir kısmını tetkik edelim; hoş, ikisinin de ne üzücü ne güç fakat ne tatlı ve ne zevkli cihetleri vardır. Evvela bir tiyatroya gitmek, gidebilmek meselesi mevcuttur ki bütün akşamlarınız bunun temini, bunun derdiyle pür heyecan geçer. Paranız bulunur, götüreceğ adam bulunmaz; adam bulunur, para bulunmaz, bazen her ikisi de bulunur, babanızın veya annenizin mevâkıtı bulunmaz... Hülâsa bir derttir; sizi pençesinde ezer, üzer, soldurur, sarartır, harap eder.[...] İşte bu minval üzere, otuz gün ramazanı aklınız oyunda kâh mesut kâh bedbaht, mütemadi bir heyecan içinde geçirirsiniz ve bu ilk merak, tiyatro merakı hayatınızın ilk ihtirasını, ilk ehemmiyetli helecenını teşkil eder.⁴⁶²

“İlk Merak” başlıklı yazısında bahsettiği tiyatro merakını anlatmaya “Yine İlk Merak” adlı yazısında devam eder ve artık bu merakın tiyatro izlemekten ziyade oynamak olduğunu dile getirir. Bununla beraber bahsi geçen dönemde ailelerin tiyatroculuğa karşı bakış açısını da anlatan Refik Halid gözlemlerini şöyle aktarır:

Çocuklukta tiyatro seyriyle başlayan ilk merak, biraz sonra “tiyatro oynamak” safhasına girer, bu, daha heyecanlı, daha ehemmiyetlidir. [...] Şimdi her ikisi de toprak olmuş iki aziz dostumla daha pek küçükken, bizi bir tiyatro oynamak merakı almıştı. Aklımızı, vaktimizi, paramızı hep bu yolda sarf ve ifna ediyorduk. Önümüzde numune Mınakya’nın aktörleri, Mınakya’nın piyesleri, Mınakya’nın kumpanyasıydı. [...] İstanbul’un iyi aileleri için o zaman oğullarının aktörlüğe merak etmesi ve bir gün aktör oluvermesi en korkunç felaketlerden biri sayılırdı. Filvaki o vakitlerde tiyatro bir sanat, bir meslek olmaktan ziyade bir sefalet, bir serserilikti. [...] Bereket ki bizden o ilk merak pek çabuk geçti. İşi muharrirliğe, şairliğe vurmuştuk. [...] Bu mesleğin bugünkü terakki ve taâlisine hayretler içinde kalıyorum. Hiç şüphe yok ki bizler, yeni babalar çocuklarımızın bu “ilk merak”ı karşısında artık endişe ve ıstıraba değil ümit ve hayale düşeceğiz!⁴⁶³

⁴⁶² “İlk Merak”, *Peyam-Sabah*, 13 Mayıs 1921.

⁴⁶³ “Yine İlk Merak”, *Peyam-Sabah*, 15 Mayıs 1921.

Refik Halid'in 15 Nisan 1921 ve 20 Nisan 1921 tarihlerinde kaleme aldığı "Kervanda Muaşaka" başlıklı iki yazısına bakıldığında Çorum'dan Ankara'ya giderken yolda yaşadıklarını dile getirdiği görülür. Birkaç araba beraber yolculuk yaparken arabalardan birinde bulunan genç bir kadının etrafında yaşanan olayları ele alır.

29 Nisan 1921 tarihinde yazdığı "Bir Küçük Facia" başlıklı yazısında Sinop'ta sürgündeyken yaşadığı bir anısını anlatır. Menfiller kafilesinin arasına katılan bir köpekten bahseden Refik Halid daha sonra bu köpeğin jandarma tarafından zehirlenmesini dile getirir ve bu küçük faciayı şöyle özetler:

[...] Ecel ile tam on dakika didişi. Ömrünün ilk ve tek mücadelesi bu olmuştu. Son nefesini verdikten sonra hepimiz baş ucundan sapsarı kalktık. İçimiz hüznü ile dolu idi. Tam bu esnada jandarma mülâzimi köşeden görüldü. [...] Kimse yerinden kıılmadı, kimse (Kaplan)ın hincını almak için ona iki sille aşk edemedi ve bu hıyanet de -birçok cinayetler gibi- cezasız, mukabelesiz kaldı.⁴⁶⁴

Refik Halid'in Ramazan'a dair anılarını aktardığı bir diğer yazısı ise 10 Mayıs 1921'de kaleme aldığı "Eski Ramazanları Yâd" başlıklı gazete yazısıdır. Refik Halid arife gününden bayrama kadar olan Ramazan sürecini çocukluğundan kesitlerle dile getirir. Şimdiki çocukların Ramazan'ı bilmediklerinden dem vuran yazar, geçmişe olan özlemini şu sözleriyle özetler:

İşte çocukluğumun ramazanlarından böyle tatlı ve canlı hatıralar zihnimde nakşolup kalmış... Ya gene ramazan içinde sonuna doğru, elbise almağa gidildiği gün... Ya bayram sabahı? Ah, bunları bana hiç hatırlatmayınız; ben gene şarkıma döneyim: "Ağla çeşmim ağla, durma!"⁴⁶⁵

Sanatçı 17 Mayıs 1921'de yazdığı "Metampsikoz" başlıklı yazısında kendini gözlemler ve özellikle muhalif ruhuyla ilgili birtakım ifadelerle yer verir. Muhalif ruhunun

⁴⁶⁴ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.70.

⁴⁶⁵ Karay, *Guguklu Saat*, s.55.

vücuttan vücuda gezebilme imkânı olsaydı nerelerde ve nasıl bulunacağına dair görüşler sunar. Adam'le Havva devrinden Büyük İskender'e kadar birçok muhalif ruhu ele alan sanatçı her dönemde tenkitçi olduğunu dile getirir.⁴⁶⁶

20 Mayıs 1921'de kaleme aldığı "Korkuya Dair" başlıklı yazısında Refik Halid korku kavramını ele alır ve çeşitli korkulardan bahseder. Korku kavramının zihninde çağrıştırdıklarını şöyle dile getirir:

[...] Hayatta hemen hemen her şey korkunçtur. Ayıdan korkarız, gölgeden korkarız, ben İttihat ve Terakki'den korkarım, siz Hürriyet ve İtilaf'tan...
[...] Mamafih İttihat ve Terakki de benden korkar, Hürriyet ve İtilaf da sizden... [...] Kadınlar erkekten korkar, fakat erkekler de yerine göre kadının karşısında tiril tiril titrer. Siz attan tekme atmasın diye korkarsınız, at sizden kırbaç atmasın diye korkar. Kimi Baltalimanı'ndan korkar, kimi Malta Limanı'ndan... Ateş, söndürmesin diye sudan korkar, su, kaynatmasın diye ateşten korkar. Sizin yılandan korktuğunuz kadar yılan da sizden korkar... Aslanın pençesi sizi korkutur, sizin tüfeğiniz onu korkutur. Adeta dünya korku üzerine müessesdir.⁴⁶⁷

29 Mayıs 1921'de yazdığı "Misafirlige, Misafirlere Dair" başlıklı yazısında vapura yetişemeyen yaşlı bir kadının misafir olarak geldiği haneye geri dönecek olması üzerine misafir ve misafirlik kavramlarına dair gözlemlerini aktarır: "Hülâsa misafirlik hangi bakımdan tetkik edilirse edilsin rahatsızca bir iştir. İyisi mi sokakta, kırdan, kahvede, vapurda, kulüpte, gazinoda buluşmalı, konuşabildiğin kadar konuşmalı, ondan sonra herkes bir tarafa, keyfine yürüyüp gitmelidir."⁴⁶⁸

12 Temmuz 1921'de yazdığı "Meyvelere Dair" başlıklı yazısına bakıldığında ise Refik Halid'in meyveler hakkında uzunca görüş bildirdiği görülür. Makalesinde hemen hemen bütün meyvelere yer veren Refik Halid, lafı meyveligiğinden şüphe ettiği zeytine getirerek yazısını bitirir.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.58.

⁴⁶⁷ "Korkuya Dair", *Peyam-Sabah*, 20 Mayıs 1921.

⁴⁶⁸ Refik Halid Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, 2.b.s.İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939, s.71.

⁴⁶⁹ Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, s.35.

31 Ağustos 1921’de kaleme aldığı “Yemeklere Dair” başlıklı yazısında “Evet, hiç şüphe yok ki meyvalarla sebzelerin manzara, lezzet ve letafeti hakkında ne söylene azdır... Fakat bunların pişirilmiş hali olan yemekler de başka bir manzara, başka bir lezzet ve başka bir letafet vardır”⁴⁷⁰ diyerek sebze ve meyvelere dair yazdığı makalelerinde olduğu gibi uzunca yemeklerden bahseder.

Refik Halid’in 26 Temmuz 1921 tarihinde yazdığı “Ne Zannedirdim” başlıklı yazısında Anadolu’ya sürgün edildiği zamanlardaki gözlemlerini aktardığı görülür. Yunan bayrağının İzmir’e dikildiğini duyan sanatçı, geçmişte yaşadığı, gezdiği ve gördüğü Anadolu’nun elden gitmeyeceğini dile getirir: “Bunu akıl alır mıydı? Eskişehir’e yabancı bir bayrak asılsın... Buna imkân var mıydı? [...] Anadolu bu istilayı görmemeliydi! Nitekim ben göremez zannedirdim! Eyvah ki gördü! Fakat, ne diyeyim, inşallah, yakında görmemişe döner!”⁴⁷¹

29 Temmuz 1921 tarihinde yazdığı “Üç Nehir” başlıklı yazısında ise yine sürgün zamanlarında gezip gördüğü Anadolu’yu anlatmaktadır. “Şimdi seyahatlerimi hatırlıyarak düşündüğüm zaman anlıyorum ki memleketimin büyük dağlarla büyük nehirlerinin manzarasına hiç kanamamışım, o zirve veya o kenarlardan daima istemiye istemiye, mütehasir ve meftun ayrılmışım!”⁴⁷² diyen Refik Halid yazısının devamında Anadolu’nun üç büyük nehri olarak addettiği Menderes, Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinden bahseder. Yazısının sonunda ise Yunan işgaline değinen Refik Halid şöyle söyler: “İnşallah, azgın Sakaryanın korkunç kenarlarında Yunan taarruzu da kırılır ve hasretile bağrımızın yandığı bir sulh, büyük nehirler ve büyük dağlarla şereflenmiş olan vatanımızın bakiyesini de istilâ ve tahriplerden artık büsbütün kurtarır!”⁴⁷³

Refik Halid “Ankara Yangını” başlıklı yazısında Ankara’da sürgünde olduğu dönemde çıkan büyük yangından bahseder. Şehrin büyük bir kısmının yangında kül olduğunu söyleyen sanatçı yaşadığı süreci ayrıntılarıyla aktarır. Makalenin sonunda ise Ankara üzerine şöyle bir yorumda bulunur: “Ankara’yı o derece sevemedim ki siyasi

---

⁴⁷⁰ Karay, *Ago Paşa’nın Hatıratı*, s.36.

⁴⁷¹ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.28-29.

⁴⁷² Karay, *Ay Peşinde*, s.30-31.

⁴⁷³ Karay, *Ay Peşinde*, s.33-34.

hasımlarım olan milliciler orasını merkez ittihaz ettikleri zaman adeta memnun oldum; ‘Layığı buldu!’ diye sevindim. Meğerse yangından sonra Ankara daha neler görmeye namzetmiş!’⁴⁷⁴

Refik Halid’in 6 Kanunuevvel 1921 tarihinde yazdığı “Hiçten Saadetler” başlıklı yazısına bakıldığında çok küçük ve ehemmiyetsiz şeylerin kendisini mutlu etmeye yettiğinden bahsettiği görülür ve bu düşüncesini gözlemleriyle örneklendirir. Yazar sonbahardan ocakta kaynayan tencereye, Kalamış sahilinden günbatımına kadar çevresinde gördüğü her detayın kendisine saadet verdiğini belirtir.⁴⁷⁵

Sanatçı 17 Kanunuevvel 1921 tarihinde yazdığı “Hiçten Felaketler” başlıklı yazısında ise daha önce “Hiçten Saadetler” başlıklı yazısında yazdığı küçük şeylerin kendisini mutlu etmeye yettiğinden bahsetmesi gibi bu makalesinde de çok küçük, ehemmiyetsiz birtakım unsurların hayatını zehir ettiğini dile getirerek bunlara örnekler verir. Koçan gibi olmuş paket sigaradan yırtık bir para üstüne kadar etrafındaki birtakım can sıkıcı detayların felaket olabileceğini belirtir.⁴⁷⁶

2.2.7. Edebiyat ve Edebiyatçılar

Refik Halid’in *Peyam-Sabah* gazetesinde ele aldığı konulara bakıldığında en dikkat çeken meselelerden birinin edebiyat ve edebiyatçılar üzerine yazdığı makaleleri olduğu görülür. Refik Halid bu yazılarında özellikle yeni çıkan mecmuaları ve bu mecmualarda yazan yazarları hedefe alan yazılar yazar. Dönemin edebiyat anlayışını da yansıtan bu yazılara bakıldığında Refik Halid’in Türk edebiyatı tarihinde durduğu yer de açıkça görülür. Bununla beraber dönemin siyaseti ile paralellik gösteren edebiyat dünyası da muhalif yazarlar ve Milli Mücadeleye destekçi yazarlar tarafından iki farklı şekilde ele alınır.

15 Mart 1921’de yazdığı “Yeni Şairlere Dair” başlıklı makalesinde Refik Halid Sekizinci kitap isimli bir şiir kitabında gördüğü yeni şairlerin yazdığı şiirleri eleştirir ve yeterince özgün ve sanatkâr olmamalarına dikkat çeker:

⁴⁷⁴ “Ankara Yangını”, *Peyam-Sabah*, 26 Ağustos 1921.

⁴⁷⁵ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.36.

⁴⁷⁶ Refik Halid Karay, *Ay Peşinde*, 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, [t.y], s.40-41.

Eylül unvanlı manzumede de boş yere bir zarafet, bir yenilik aradım; şaire eylül neyi hatırlatmış biliyor musunuz? Şüphe mi var, bilirsiniz, hepimiz, herkes bilir, onu bilmeyen yoktur ki, biliriz amma değmediği için söylemeyiz bile: “Eylül gençliğimizin sonunu hatırlatır!” Kendi kendine mi bunu buldun, aferin yavrum, bin takdir!⁴⁷⁷

“Cephenin Ötesi” başlıklı makalesinde *Yarım Aylık İlim ve Sanat Mecmuası* üzerinde duran yazar bu derginin *Yeni Mecmua*’yı şekil ve hacim olarak taklit ettiğini belirtir. Bununla beraber mecmuanın çıkış maksadını da irdeleyen sanatçı kuralsız ve imlasız bir edebiyat inşa edilmesini eleştirir:

Maksadı: “Edebiyatın yazı denilen cephesini kaldırarak ruh denilen ötesini görmek” imiş! [...] O bizim bildiğimiz cepheyi kaldırmışlar ne imla bizim imlaya benziyor, ne inşa bizim kavaide uyuyor... Belki görüyorlar, lakin henüz gösteremiyorlar. Binaenaleyh galiba şimdi ne cephe var ne de ruh... Eserler kelime ve harf iskeletinden, birbirine bağlı bir kemik şeklinden ibaret!⁴⁷⁸

Refik Halid, derginin şiir bölümüne geldiğinde “Bir Günün Sonunda Bir Arzu” başlıklı şiiriyle Ahmet Hâşim’i eleştirir. Ahmet Hâşim’in şiirini şöyle yorumlar:

Şiir kısmına gelince: “Bir Günün Sonunda Bir Arzu” serlevhali manzumenin işte son iki mısraı:

Akşam, yine akşam, yine akşam

Göllerde bu dem, bir kamış olsam...

Tabiat bu ya, şair de akşamı görünce göl kamışı olmak istiyor... Ve derhal cephenin gerisinden size ruh denen ötesini bu arzuyla gösteriyor. Görmüyor musunuz canım! Nasıl olur? Biraz daha dikkat ediniz, nah işte duman gibi, bulut gibi, sıkıntı gibi bir şey dimağınızı kaplamıyor mu? Ruh o olsa gerek!⁴⁷⁹

Refik Halid, yayın hayatına yeni başlayan *Dergâh* mecmuasını ele aldığı “Ruhun Tesiri” başlıklı makalesinde, derginin fazla dervişane olduğundan bahseder: “Ya ruh! Ya ruh! Ya ruh!” diye söyleyip coşuyor, kendilerinden geçiyorlar. Biz de vaktiyle *Yeni*

⁴⁷⁷ Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s.98-101.

⁴⁷⁸ “Cephenin Ötesi”, *Peyam-Sabah*, 24 Nisan 1921.

⁴⁷⁹ “Cephenin Ötesi”, *Peyam-Sabah*, 24 Nisan 1921.

Mecmua tekkesinde: ‘Ya ictimâiyyât! Ya ictimâiyyât!’ diye coşardık...⁴⁸⁰ Makalenin ilerleyen kısımlarında sanatçı Ahmet Hâşim’in “Ölmek” isimli şiirine yer vererek şairin şiir yazma usulünü eleştirir:

Mesela işte bir manzume başlangıcı:

Firâz-ı zirve-i sînâ-yı kahra yükselerek

Oradan

Cevf-i hüsrânâ düşmek istiyorum.

Şair kahir sinâsının tepesindeki yokuşa kadar yükselip oradan hüsrân boşluğuna düşmek istiyormuş... Belli ki zikir ve ibadetten perhiz ve riyazetten dedenin başı fena dönmüş... On beş gün evvel de bu arzuları arzuya benzemeyen şair göllerde kamış olmak istiyordu... Aman Allah’ım! Acaba gelecek hafta ne olmak isteyecek?⁴⁸¹

Refik Halid, Ahmet Hâşim’in şiirinin yanı sıra mecmuadaki mensûrelere de değinir ve dergi için şöyle söyler: “Bu mecmua, görüyorsunuz a, hakikaten bir dergâh! Zikirden fikirleri kalmamış cezbeli dervişlerin cevş u hurûşa gelip ne söylediklerini bilmedikleri ve ne istediklerini anlatamadıkları bir garip dergâh!⁴⁸²

Sanatçı, “Maazallah” başlıklı gazete yazısında fennî ve mizahî her çeşit mecmualara karşı olduğundan ve yevmi havadis gazeteleri dışında kalan bu mecmuaları gereksiz bulduğundan bahseder. Sahip olduğu bu görüşü *Sanat ve İlim Mecmuası*’nda yayımlanmış bir Anadolu tasviri üzerinden dile getirir ve basit bulduğu tasviri eleştirir.⁴⁸³ Refik Halid yazısında daha sonra mizah mecmualarına değinerek orada gördüğü noksanları şöyle değerlendirir:

Mizah mecmuasına gelince, bir edebî ve siyasîsini gördüm ve bana şu tesiri yaptı: Ameliyat masasının önünde duran kanlı pamuklarla, sarılı yeşilli gazlı bezlerle dolu bir leğen! [...] İnsan bunlara baktıkça gülememekten katılıp kalacak, tebessüm dudaklarda donup kalıyor ve her satır adama, hani Azrail okşadı derler, soğuk titreme vardır, öyle bir buzlu tesir yapıyor!⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ “Ruhun Tesiri”, *Peyam-Sabah*, 04 Mayıs 1921.

⁴⁸¹ “Ruhun Tesiri”, *Peyam-Sabah*, 04 Mayıs 1921.

⁴⁸² “Ruhun Tesiri”, *Peyam-Sabah*, 04 Mayıs 1921.

⁴⁸³ “Maazallah”, *Peyam-Sabah*, 07 Mayıs 1921.

⁴⁸⁴ “Maazallah”, *Peyam-Sabah*, 07 Mayıs 1921.

“Günahımız” başlıklı makalesinde hastalıklı, bunalımlı ve iç karartan yazılar kaleme alan yazar ve şairleri eleştirir. Bu yazarlara karşı yevmî gazetelerdeki yazılarıyla okuru memnun eden bir yazarın yazısına örnek gösterir. Refik Halid tasvir ciheti canlı, sade ve mahirane olan bu yazıyı över.⁴⁸⁵

Refik Halid’in edebiyat üzerine yazdığı makalelerden dikkat çekici olan bir diğeri ise “Beklenen Bir Eser” başlıklı yazısıdır. Burada Refik Halid Yakup Kadri’nin *Nur Baba* romanı üzerinde durur ve Yakup Kadri’nin Bektaşî sırrını bozduğunu söyleyerek romanını eleştirir:

Bir Bektaşî sırrı kalmıştı, onu da nihayet bir güzide edip, bir mûtenâ sanatkâr ele verdi, illere duyurdu, hikâyesini yapıp gazetelere koydu, halkın diline düşürdü. Artık herkes bir Bektaşî şeyhinin nasıl yetiştiğini, mumların nasıl sönüp, âyin-i cemlerin nasıl tertip olunduğunu öğrendi! Meğerse Bektaşî sırrı denen nesne diz dize oturup bir arada yiyip içmeden ibaretmiş... Tekkede şişinceye kadar içilir, patlayıncaya kadar yenir ve bıkcıncaya kadar yatılırmış! Vaktiyle anlatılan, kadın erkek bir arada mey meclisleri memnu’ olduğundan bazı zevkperestan eğlencelerini tekkelere hasretmişler ve hariçte duyulup men cihetine gidilmesin diye de bunu bir sır ad ü itibar etmişler. Güzide muharrir tarafından işte bunun, bu sırrın neşri, bu hayatın tasviri Bektaşî alemini alt üst etmiş...⁴⁸⁶

Refik Halid, “Fecr-i Âti’ye Dair 1” ve “Fecr-i Âti’ye Dair 2” başlıklı makalelerinde Fecr-i Âti döneminde beraberce bulunduğu arkadaşlarından ve dönemden bahseder. Emin Lami’nin ölümü sebebiyle hatıralarında Fecr-i Âti’nin yeniden yeşerdiğini dile getiren Refik Halid bu yazılarında Fecr-i Âti topluluğunun nasıl oluştuğundan ve hangi sebeplerden dolayı dağıldığını anlatır.⁴⁸⁷

“Dostları Tahattur” başlıklı makalesinde Ankara tahliye edilirken edebiyatçı arkadaşlarının durumunu merak eder ve bu husus üzerine yazar. Arkadaşlarına seslenirken ironik bir üslup benimseyen sanatçı bahsettiği şahsiyetlerin Ankara’daki konumlarının da altını çizer. Bununla beraber makalenin sonlarına doğru ülkenin

⁴⁸⁵ “Günahımız”, *Peyam-Sabah*, 18 Mayıs 1921.

⁴⁸⁶ “Beklenen Bir Eser”, *Peyam-Sabah*, 28 Mayıs 1921.

⁴⁸⁷ “Fecr-i Âti’ye Dair 1”, *Peyam-Sabah*, 13 Eylül 1921.

huzurunun kendisi için ön planda olduğunu söyleyen Refik Halid, sulh için kendisinin sürülmesi lazımsa buna boyun eğeceğinden bahseder ve bu konudaki tavrının ne derece samimi olduğunu gözler önüne serer:

Mâmâfih gönlüm ister ki bu gidenler, şayet gittilerse, Ankara'ya bir an evvel dönebilsinler ve keşke mümkün olsa da muzaffer bir ordu peşinden tâ buraya, İstanbul'a gelsinler. O zaman, belki gitmek bana düşer, fakat, ne ziyanı var, eskisi gibi değil a, şurada dört saatlik bir yerde duruyor, aflarını beklerim ve onlar da bir büyüklük gösterirler: "Affettik!" derler, süklüm püklüm döner, başım yerde, kalemim kırık, bir köşede mensî, fakat istiladan kurtulan vatanımı düşünerek müteselli yaşardım.⁴⁸⁸

"Edebî Komitecilik" başlığı altında yazdığı makalede Refik Halid İstanbul'da bir edebiyat aleminin oluştuğunun düşünülmesine karşı bir görüşü savunmuştur. Yazar, siyasette olduğu gibi edebiyatta da alkışı hak etmeyen birçok eserin ve makalenin övüldüğünden, muhalif tutumundan dolayı alkışı hak eden birçok makalenin de gölgede bırakılmaya çalışıldığından bahsederek bu tavrı eleştirir: "Bundan ne çıkacak? Bunun sonu ne olacak? Sanata karşı yapılan bu marazî ve âdî politika nereye kadar varacak?"⁴⁸⁹

2.2.7.1. Hikâyeler

Refik Halid'in *Peyam-Sabah*'taki yazılarına bakıldığında köşe yazılarının yanı sıra hikâyeler de yayımladığı görülür. Yazarın *Peyam-Sabah* gazetesinde yayımladığı on üç hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerden üçünü *Ay Peşinde* ve *Memleket Hikâyeleri*'nde yayımlamıştır. İki hikâyesi de araştırmacılar tarafından sonradan dergi ve kitaplarda yayımlanmıştır. Bununla beraber hiçbir yerde yayımlanmadığı belirlenen sekiz hikâyesi ise tarafımızca Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktarılıp ekler bölümüne konulmuştur.

Osmanlı Türkçesinden çevrilen hikâyelerine bakıldığında sanatçının sıradan insanların yaşamlarına dikkat çektiği ve ayrıntılardan beslendiği görülür. Gözlem unsurunun ön planda olduğu bu hikâyelerde anlatıcı derin gözlem yeteneği ve kuvvetli kalemıyla küçük olayların trajik arka planlarını okura sunar.

⁴⁸⁸ "Dostları Tahattur", *Peyam-Sabah*, 24 Ağustos 1921.

⁴⁸⁹ "Edebî Komitecilik", *Peyam-Sabah*, 23 Kanunuevvel 1921.

Refik Halid yayımlanmamış sekiz hikâyesinden ilki “Havyar Kâsesi”⁴⁹⁰ başlıklı hikayesidir. Yazısında savaşın ortasında mahsur kalan bir heyeti konu edindiği görülür. Sanatçı çatışmanın arasında kalan heyet üyelerinin çeteye teslim olmaksızın ölmeyi göze almalarını trajik sonla anlatır.

Sanatçı “Yağmur”⁴⁹¹ başlıklı tekemmülî hikâyesinde ise evli bir çiftin aralarında geçen konuşmaları aktarır. Diyaloglarla süren hikâyede Refik Halid bir kadının kendisiyle ilgilenmeyen kocasına karşı küçük yalanlarla oyun oynamasını anlatarak ikili ilişkilerdeki ilgisizlik, kıskançlık ve yalan gibi konulara dikkat çeker.

“Çingene Kızı”⁴⁹² başlıklı hikâyesinde ise Refik Halid kasaba kenarına çadır kuran çingenerden Esmâ ismindeki bir genç kızla belediye reisinin oğlu İhsan arasında geçen olayları ele alır. Çingenerlere karşı hoş karşılanmayan bir ortamda Esmâ’yla ilgilenen İhsan’ın onu eve davet etmesi ve Esmâ’nın da İhsan’ın sevgisini kullanarak evdeki paraları ve yiyecekleri alıp gitmesi hikâyenin ana çerçevesini oluşturur.

Refik Halid “Haydi Yallah”⁴⁹³ başlıklı hikâyesini tekemmülî tarzda yazar. Sokaklarda yaşayan bir genç ile yaşlı adamın aralarındaki muhabbeti konu edinen sanatçı bu iki insanın kalacak yer ve yiyecek yemek bulabilmek için sürekli göçebe bir yaşam tarzı benimsemelerini ele alır.

“Acı Bir Ders”⁴⁹⁴ başlıklı hikâyesinde ise Yüzbaşı Ahmet Efendi’nin bir çatışma esnasında öldürdüğü çeteci sebebiyle çektiği vicdan azabını konu edinir. Olaydan yıllar sonra Yüzbaşı Ahmet öldürdüğü adamın kızıyla karşılaşır. Yoksulluktan kötü yollara düşen bu kızın sebebini kendisi olarak görür ve o günden sonra kendi ırkından kimseyi öldürmek istemez.

---

⁴⁹⁰ “Havyar Kâsesi”, *Peyam-Sabah*, 12 Teşrinievvel 1921.

⁴⁹¹ “Yağmur”, *Peyam-Sabah*, 20 Teşrinievvel 1921.

⁴⁹² “Çingene Kızı”, *Peyam-Sabah*, 28 Teşrinievvel 1921.

⁴⁹³ “Haydi Yallah”, *Peyam-Sabah*, 30 Teşrinievvel 1921.

⁴⁹⁴ “Acı Bir Ders”, *Peyam-Sabah*, 05 Teşrinisani 1921.

Sanatçı “Mayerling Faciası”⁴⁹⁵ başlıklı tarihî hikâyesinde Fransuva Jozef’in oğlu Arşidük Rudolf’un başından geçen trajik bir aşk hikâyesini anlatır. Tarihî bir gerçekliğe dayanan hikâyede Rudolf yaşadığı yasak aşk sebebiyle faili meçhul bir şekilde öldürülür.

“Korku”⁴⁹⁶ başlıklı hikâyesini anı tekniğiyle yazan anlatıcı korkunun şakaya gelecek kadar basit bir kavram olmadığını vurgular. Korku sebebiyle ölen bir arkadaşından bahsederek korkunun trajik bir sona sebep olduğunu belirtir.

“Yıkanırken”⁴⁹⁷ başlıklı küçük hikâyede ise Refik Halid hikâyeyi Henri Lavedan’dan naklettiğini belirtir. Hikâyede yüzme bilmeyen Musevi bir öğretmen olan Volan’ın öğrencilerinin ısrarı üzerine nehre girip şakalaşmaları sonucu boğulmasını ele alır.

2.2.7.2. Tiyatro

Refik Halid’in *Peyam-Sabah*’ta yayımladığı bir diğer edebî tür ise kısa tiyatrolardır. Gazetede neşrettiği üç tiyatrodan biri yayımlanmıştır. Yazarın diğer iki tiyatro metni ise tarafımızca Osmanlıca Türkçesinden Latin harflerine aktarılıp ekler bölümüne konulmuştur.

Tiyatro tarzında yazdığı bu yazılarında Refik Halid’in siyasî ve askerî meseleler üzerinde durduğu görülmektedir. Tek perdelik ve tek kişilik bir cemiyet oyunu olarak tanımlanan “Gizli Fikir”⁴⁹⁸ başlıklı metinde sanatçı azılı bir İttihatçıyı konu edinir. Bu İttihatçının odada yalnız kaldığında muhalif fikirleri benimsediğini gösteren yazıda Refik Halid İttihatçıların siyasî bakış açısına dikkat çeker.

“Maymunun Marifeti”⁴⁹⁹ başlıklı tiyatro metnini ise üç sahnelik gülünçlü facia olarak tanımlayan Refik Halid, Anadolu üzerinde oynanan oyunlara dikkat çeker. Yunan kumandanlarının masalarına serdikleri Anadolu haritası üzerinden bu şahısların Anadolu hareketi üzerine düşünceleri aktarılır.

---

⁴⁹⁵ “Mayerling Faciası”, *Peyam-Sabah*, 10 Teşrinisani 1921.

⁴⁹⁶ “Korku”, *Peyam-Sabah*, 13 Teşrinisani 1921.

⁴⁹⁷ “Yıkanırken”, *Peyam-Sabah*, 20 Teşrinisani 1921.

⁴⁹⁸ “Gizli Fikir”, *Peyam-Sabah*, 12 Ağustos 1921.

⁴⁹⁹ “Maymunun Marifeti”, *Peyam-Sabah*, 06 Nisan 1921.

SONUÇ

Peyam-Sabah muhalif gazeteciliğın en dikkat çekici seviyeye ulaştığı Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da basılan gazeteler arasında adından söz ettiren gazetelerden birisidir. Rıza Tevfik, Süleyman Nazif, Halil Nihat ve Cenap Şehabettin gibi edebiyatçı isimlerin yanı sıra 1920-1921 yılları arasında "Aydede" imzasıyla yazan Refik Halid *Peyam-Sabah* gazetesi yazarları içinde dikkati çeker. *Peyam-Sabah* gazetesindeki yazılarına bakıldığında sanatçının mandacılık fikrini benimsediğı ve milli mücadeleye muhalif tavrının temelinde bu düşüncenin olduğı görülür. Hemen her yazısında sulh isteğini dile getiren yazarın birleşme hususundaki anlayışı ise halkın mücadeleyi bırakıp İngiliz mandacılığını kabul etmesi üzerinedir. Dolayısıyla İngiliz basınıyla paralel bir yayını olan *Peyam-Sabah*'ın sert muhalif çizgisi Refik Halid'in özellikle siyasî düşüncelerini rahat bir şekilde dile getirmesine olanak sağlar ve yayımladığı eleştirel yazılarla gazetede öne çıkan isim olur.

Refik Halid'in *Peyam-Sabah* gazetesindeki 1920-21 yılları arasında yazmış olduğı 378 makalesi incelenmiş ve yazılar konularına göre yedi başlık altında tasnif edilmiştir: "Gazete ve Gazetecilik", "Siyaset", "Toplumsal Meseleler", "Belediye", "Savaş ve Savaşın Getirdiğı Meseleler", "Anılar ve Gözlemler" ve "Edebiyat ve Edebiyatçılar". Yazarın muhalif söylemlerinin en belirgin olduğı yazıları ise "Siyaset" başlığı altında tasnif edilen makaleleridir.

Refik Halid 1920-21 yıllarındaki yazılarında Kuva-yı Milliye'nin Anadolu'daki ilerleyişinden Ankara Hükûmetine; toplumun sosyal ve ekonomik sıkıntılarından kendi politik ve siyasî görüşlerine kadar olan bütün fikirlerini geniş bir perspektifle okura sunar. Türkiye'nin sancılı dönemlerinden biri olan Millî Mücadele dönemine eleştirel bir gözle bakan sanatçı bu zaman zarfında kaleme aldığı yazılarıyla döneminin siyasî, toplumsal ve edebî yapısını halka anlatmaya çalışır. Ankara Hükûmetine ve Millî Mücadele destekçilerine karşı ağır eleştirilerde bulunan yazarın 1920 yılındaki üslubunun 1921'e kıyasla çok daha sert olduğı görülür. 1920 senesinde Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa,

Halide Edip, Rıza Nur ve Mustafa Kemal gibi siyasî isimler hakkında yazdığı yazılarında cüretkâr ifadelerle sahipken 1921’de özellikle Mustafa Kemal’e karşı üslubunu yumuşatır ve sivri ifadelerle yer vermez. Bu husus yazarın kurtuluş mücadelesindeki ön görüşünün kuvvetli oluşuna bağlanabilir. Öyle ki 1921 senesinde kaleme aldığı birçok yazısında Anadolu’daki mücadelenin kazanılacağından ve kendisinin de muhalif tavrından dolayı sürgüne gideceğinden bahseder. Dolayısıyla sanatçının özellikle 1921 yılının son çeyreğindeki yazılarında üslubunu yumuşattığı ve keskin ifadelerden kaçındığı görülür.

Yazılarında siyasî görüşlerinin yanı sıra toplumsal meselelere de fazlaca değinen Refik Halid toplumun yaşadığı parasızlık ve geçim sıkıntısına dikkat çeker. Özellikle memurların maaş alamaması ve maaşların çok geç çıkması üzerinde ısrarla duran sanatçı savaşın topluma yansıyan yüzünü ekonomi merkezinde irdeler. Belediye, mülteciler, ekonomik sıkıntılar ve toplumda işlenen suçlar gibi konuların şu an dahi güncelliğini koruması dikkat çekicidir. Dolayısıyla Refik Halid’in genelde gazete yazıları özelde *Peyam-Sabah* gazetesindeki yazıları üzerinde yapılan incelemeler Türkiye’nin siyasi ve toplumsal bir analizinin yapılabilmesi için önemli bir veri tabanı sunmaktadır.

Sanatçı yazılarında İngiliz mandacılığının kurtuluş olabileceğinin mesajını verir. Bu anlamda siyasî yazılarında radikal ifadeler kullanır. Mandacılık fikrini halka sunarken Anadolu’nun savaş halindeki durumunu, perişan olan halkı ve şehit olan yüzlerce askeri işaret eder ve sulhun ancak İstanbul Hükûmeti ile uzlaşmak olduğunu ifade eder.

1930 sonrası Suriye sürgünü dönüşü yazıları karşılaştırıldığında Refik Halid’in üslubundaki kırılma dikkat çekicidir. Siyasetten uzak kalmayı tercih eden yazar daha çok toplumsal konular, yeme-içme, kadınlar, kent yaşamı, edebiyat gibi meseleler üzerinde yoğunlaşır.

Peyam-Sabah gazetesi sanatçının üslup ve konu bakımından radikal bir çizgide yazdığı gazete olarak önemli bir yere sahiptir. Bulduğu dönemin siyasî, toplumsal ve edebî yapısını sert bir dille fakat zaman zaman da suya sabuna dokunmamaya çalışarak halka anlatmaya çalışır. Yazılarında kaba ifadelerle baş vurmeyen Refik Halid üslubundaki sivriliği mizahı iyi kullanarak sağlamaktadır. Türkçeye olan hakimiyeti ve

kıvrak zekasıyla kelimelerle oynayan yazar dönemin siyasetini ve siyasi isimlerini ironik bir dille eleştirir.

Bu çalışma neticesinde dönemin en popüler muhalif gazetesi olan *Peyam-Sabah*'ta muharrirlik yapan Refik Halid'in makaleleri incelenirken daha önce hiçbir çalışmada yer almayan hikâyeleri ve tiyatroları da tarafımızca Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktarılmıştır. Sanatçının *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* kitaplarında yer almayan “Havyar Kâsesi” (12 Teşrinievvel 1921), “Yağmur” (20 Teşrinievvel 1921), “Çingene Kızı” (28 Teşrinievvel 1921), “Haydi Yallah” (30 Teşrinievvel 1921), “Acı Bir Ders” (05 Teşrinisani 1921), “Mayerling Faciası” (10 Teşrinisani 1921), “Korku” (13 Teşrinisani 1921) ve “Yıkanırken” (20 Teşrinisani 1921) başlıklı sekiz hikâyesi Osmanlı Türkçesinden aktarılarak Türk edebiyatına kazandırılmıştır. *Peyam-Sabah* gazetesinde yayımladığı hikâyelerden “Ay Peşinde” (8 Nisan 1921), “Garip Bir Hediye” (25 Kanunusani 1921) ve “Bir Taarruz” (18 Kanunusani 1921) başlıklı yazılarını *Ay Peşinde* ve *Memleket Hikâyeleri* adlı kitaplarında toplamış; “Yeni Usul Hikâye” (26 Kanunusani 1921), ve “Balayı Sohbeti” (27 Eylül 1921) başlıklı yazıları ise araştırmacı yazarlar tarafından yayımlanmıştır.

Yazarın *Peyam-Sabah* gazetesinde yayımladığı “Maymunun Marifeti” (06 Nisan 1921) ve “Gizli Fikir” (12 Ağustos 1921) başlıklı iki küçük tiyatro metni de bu çalışma sonucu Latin harflerine aktarılmıştır.

Çeşitli gazetelerde dağınık bir şekilde yazan ve üretken bir yazar olan Refik Halid'in gazeteler tarandıkça farklı yazılarına ve hikâyelerine rastlamak mümkün olacaktır. Bu tür çalışmalarla Refik Halid'in tüm yazılarını/eserlerini külliyat halinde Türk edebiyatına kazandırmak edebiyat ve kültür tarihimiz açısından özel bir katkıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aktaş, Şerif. *Refik Halid Karay*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Altun, Abdülrezak. *Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteciler*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1995.
- Arslantaş, Bayram. *Refik Halit ve Milli Mücadele*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2003.
- Ayda, Adile. *Böyle idiler Yaşarken*. Ankara: Ay Yıldız Matbaası, 1984.
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Siyasî ve Edebî Portreler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1968.
- Beysanoğlu Şevket. *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif*. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1970.
- Bozyer, Hazal. “Bir Hikâyenin Hikâyesi: Mehtapta Bir Muaşaka”, *Dergâh Dergisi*, Ocak 2019.
- Budak, Ali. *Osmanlı Modernleşmesi Gazetecilik ve Edebiyat*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014.
- Bülbül, A. Rıdvan. *Genel Gazetecilik Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2000.
- Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Çavdar, Necati. *Muhbir Osmanlı Basının Sivri Dili*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2017.
- Çavdar, Tevfik. *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*. Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Dizdaroğlu, Hikmet. *Cenap Şehabettin*. Ankara: Varlık Yayınevi, 1964.
- Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Ercilasun, Bilge. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

- Gezgin, Faruk. *Ali Kemal: Bir Muhalif'in Hikayesi*. İstanbul: İsis Yayıncılık, 2010.
- Hayta, Necati. *Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- Ahmet Rasim. Haz. Suat Hızarcı. Ankara: Varlık Yayınevi, 1965.
- Karaca, Emin. *150'likler*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2004.
- Karaer, Nihat. *Tam Bir Muhalif*. İstanbul: Temel Yayınları, 1998.
- Karaveli, Orhan. *Ali Kemal: "belki de bir günah keçisi..."* İstanbul: Doğan Kitap, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Ago Paşanın Hatıratı*. İstanbul: Kenan Basımevi, 1939.
- _____. *Ay Peşinde*. 2.bs, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- _____. *Bir Ömür Boyunca*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- _____. *Guguklu Saat*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940.
- _____. *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2009.
- _____. *Tanıdıklarım*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2009.
- Kırzioğlu, Banıççek. *Refik Halid'in Eserlerinde Mizah*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1999.
- _____. *Refik Halid'in Eserlerinde Mizah*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İKÜ Yayınları, 2016.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010.
- _____. *Osmanlı'da Kamuoyu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2010.
- _____. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

- _____. *Takvim-i Vekayi*. Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları. [T.Y]
- _____. *Türk Basını: Kuva-yı Milliye'den Günümüze*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.
- Nüzhet, Selim. *Türk Gazeteciliği 1831-1931*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- Okay, Orhan. *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Oral, Fuat Süreyya. *Türk Basın Tarihi:1831-1922*. Yeni Adım Matbaası, 1968.
- Özalp, N. Ahmet. *Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Özsoy, Osman. *Gazetecinin İnfazı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1997.
- Parmaksızoğlu, Abbas. *Türk Gazetecilik ve Basın Tarihi*. İstanbul: Dünya Haberler Ajansı, 1959.
- Peyam-Sabah Gazetesi*, (686-1101 sayılar arası çalışılmıştır)
- Sağlam, Nuri. *“Diyorlar ki” muharriri çeşmeler kâşifi İstanbul seyyahı Ruşen Eşref Ünaydın*. İstanbul: Kitabevi, 2004.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*. Ankara: Güven Matbaası, 1969.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- _____. *Edebiyat Dersleri*. Haz. Abdullah Uçman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- _____. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Haz. Zeynep Kerman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.
- Tanzimat Edebiyatı*. Haz. İsmail Parlatır, İnci Enginün ve Ahmet B. Ercilasun. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Taştan, Zeki. *Muhbir Gazetesinin Sistemik Tahlili*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1994.
- Tokgöz, Oya. *Temel Gazetecilik*. Ankara: S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1981.

Topuz, Hıfzı. *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

Ünal, Yenal. *Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi. Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil ve Zeynep Kerman. C.3. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1979.

Yıldırım, Mehmet Nuri. *Refik Halid Karay*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997.

Yılmaz, Hadiye. “Ali Kemal Bey’in Başyazarı Olduğu Gazete ‘Peyam-Sabah’ Mı ‘Peyam-ı Sabah’ Mı?”, *Müteferrika*, Kış, 2014/2.

Ziyad, Ebüzziya. *Şinasi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

EKLER

A. HİKÂYELER

EK: A.1: HAVYAR KÂSESİ

-Tatbîkan Nakil-

Muhasara edildiklerinin dördüncü günüydü; cephaneye ve erzak artık tükenmiş sayılabilirdi. Bu küçük muavenet heyeti muhacirlere yardım için Kirmasti taraflarında bir müddet dolaşıp çalıştıktan sonra İstanbul'a avdet etmek üzere sahile inerken geceyi geçirdiği boş, metruk bir köyde birdenbire Rum eşkıyanın taarruzuna uğramış ve sığındığı kâgir bir jandarma karakolu içinde mahsur kalmıştı. Binanın pencere kapakları sacdan ve kapısı demirden olduğu cihetle heyet efradı kendilerini bugüne kadar müdafaa edebilmişlerdi; köy denizden ancak sekiz, on kilometre mesafede bulunuyor, gerek o cihetten ve gerek şarktaki tepelerden her dakika bir muavenet zuhuruna imkan görünebilirdi. Zira civarda milli kuvvetlerle Yunan askerleri harp ediyorlardı. Ve -birkaç defa olduğu gibi- düşmanın mağlup olarak birdenbire çekilmesi ve bu tarafı tamamen terk etmesi ihtimali daima mevcuttu. Binaenaleyh o mesut saadete kadar hayatlarını muhafaza etmeye çalışmalarını icap ediyordu. Fakat eşkıya gittikçe hatt-ı muhasarasını darlaştırıyordu. Şayet bir, iki gün zarfında imdat yetişmezse ellerine düşeceklerine hiç şüphe yoktu. Herkes muavenetin vuku bulacağına kâni görünüyordu ve biraz geç kalması ihtimalini hatırandan bile geçirmek istemiyordu.

İstemiyordu ama ümitler gittikçe zayıflıyordu; zira civarda silah sesleri kesilmiş ve tepeler derin bir sükuta dalmıştı. Eşkıya o derece emindiler ki ne olsa elde edecekleri bu bir avuç Türk için canlarını tehlikeye koymak istemiyorlar, uzakta bir muhasara hattı tertip etmek ve aralıkta beş on el silah atmakla iktifa ediyorlardı. Biliyorlardı ki er geç heyet teslim olmaya mecbur kalacak, pençelerine muhakkak düşecekti. O zaman hiç şüphesiz masum yerli ahaliye, Müslüman köylüsüne yaptıkları zulmü, işkence ve denaeti onlara da yapacaklar, süngü altında vücutlarını delik deşik ederek, uzun süren eziyetli bir ölümle hepsini ifnâ edeceklerdi. Heyet bir aydan beri gezdiği, dolaştığı yerlerde böyle, parça parça edilmiş, kulakları, burunları kesilmiş kaç yüz ceset görmüşler, kaç yüz yaralı

tedavi ederek kaç yüz mahuf, müthiş hikâye, sergüzeşt dinlemişlerdi. Onun için yardım yetişmez, talih imdatlarına koşmazsa uğrayacakları tüyler ürpertici akıbetin ne olduğunu pek iyi, pek mükemmel biliyorlardı. Marifet ellerine düşmemekti.

Heyet beş erkek ve bir kadından mürekkepti. Evvela bir kaymakam mütekaidi Ahmet Bey vardı ki hayatını Rumeli'nde, eşkıya peşinde geçirdiği için müdafaa-ı teşkilatını o idare ediyordu; cesur, fakat yaşlı bir adamdı. İkincisi de öyle, elli beşlik bir zât, bir doktordu; vazifesinden, ilaçlarından ve tedavisinden başka bir işe karışmaz, lakırdıya hiç yanaşmazdı. Sâbit Bey ismindeki genç, dinç, âteşin delikanlı ile Osman ve Kâmil ismindeki hademe, ellerinde silah, binanın müdafaaya kabiliyetli kovuklarından ömürlerini dört gündür gözcülükle geçiriyorlardı. Saime Hanım, genç, güzel bir hasta bakıcı, yüreği korku içinde sıkışmış olmakla beraber zahiren cesaretini muhafaza eder görünüyor, hatta beşuş bir çehre takınarak -kendi arzusu ve ibrâmıyla katıldığı bu heyet arasında- fazla teheyhüçleri, korkaklıklarıyla bir yük olmak istemiyordu.

İşte bugün, mahsur kaldıklarının dördüncü günü, binanın en yüksek penceresinden kemal-i ihtiyatla civarı, uzaktaki tepeleri, imdat geleceğini ümit ettikleri yolları gözleyen Sâbit Bey nefes nefese odaya girdi ve:

– Top sesleri var!

Diye haykırdı. Hep dinlediler, evet, pek uzaktan, lakin şüphe edilmeyecek bir surette vazıh top sesleri işitiliyordu. Demek ki iki ordu arasında muharebe vardı; hiç şüphe yok ki Yunanlılar mağlup olmuşlar, çekiliyorlardı. Öyle olmasaydı harp sahası bu kadar yaklaşmış olamazdı. Şu vaziyete nazaran dört, beş saat sonra kurtulmuş bulunacaklardı; zira eşkıya muntazam orduların yaklaştığı yerde dikiş tutturamayacak, defolup gidecekti. Onlar çekildikten sonra bunlar nasıl olsa milli kuvvetler yanaşınca kadar kendilerini köyde gizleyebilirlerdi. Ah, tam zamanında imdat geliyordu, ne erzak, ne cephe kalmıştı! Binaenaleyh o sevinçle Kaymakam Ahmet Bey:

– Osman Efendi! Çabuk şu havyar kasesini getir!

Diye haykırdı. Sâbit Bey tasvip etti:

– Sahih, dedi, artık onu okutmak zamanı geldi!

Dört gün evvel şu badireye düştükleri zaman tecrübe diye Kaymakam ellerinde mevcut erzakı altı kişiye ayırmış, fakat doktora İstanbul'dan hediye olarak gönderilen yarım okkalık havyar kasesini bu taksimden hariçte bırakmıştı:

– Onu kurtulduğumuza emin olduğumuz gün yeriz, ihtiyaten dursun!

Demişti. Bugün ekmekten başka gıdaları yoktu, halâskâr top seslerinin işitmeye, yaklaşılmaya başladığı şu mesut saatte artık havyar kasesinin kapağını açmak lazım gelmez miydi? Lakin Doktor Fazlı Bey esrarengiz ve mahrem tebessümüyle:

– Biraz daha bekleyelim, sabredelim! Dedi.

Herkes itiraz etti:

– Niçin, neden bekleyelim?

– Şunun için ki bizimkilerin gelmesi gecikebilir!

Sâbit Bey atıldı:

– Evet ama, dedi, tepelerde bazı müteharrik gölgeler görünmeye başladı bile... Arkalarından, dört, beş saate kadar, belki daha evvel, bizim asker yetişecektir. Hatta eşkıya bile bunu sezdi ki bakınız işte yine ateş açıyor!

Bina yayılım ateşle sarsıldı, saç pencere kapakları delik deşik oldu; odadakiler ihtiyaten yere kapandılar. Sâbit Bey'le Osman ve Kâmil tabancalarına son fişekleri yerleştirip hazır durdular. Vaziyet hem ümit-bahş hem ümit-şikenddi. Zamanında imdat yetişebilirse, yani birkaç saate kadar, ne âlâ, kurtulacaklardı; olmazsa artık eşkıya fazla beklemeyecek, bir hücum tertip ederek binaya muhakkak girecekti. Doktor Fazlı Bey bedbin görünüyordu; Kaymakam Ahmet Bey:

– Canım, ne var, düşündüğün nedir?

Dedi. O zaman doktor kalktı, kaymakamın yanına yaklaştı. Kimsenin işitmeyeceği gibi konuşmaya başladılar; tıbbiyeli Harbiyeliye diyordu ki:

– Açıkça fikrimi söyleyeyim mi? Ben vaziyeti tehlikeli görüyorum... Bizimkilerin yetişmesi şüpheli, eşkıyanın eline düşmekliğimiz daha muhtemel! Malum a, bir aydır

gözlerimizle göre göre iyi öğrendik, işkence içinde, gaddarâne bizi öldüreceklerdir, kurtuluş yoktur. Dört günkü mukavemetimiz herifleri büsbütün iğzap etti!

– O halde?

– O halde sağ olarak ellerine düşmemeliyiz! Haydi diyelim ki biz elde silah, vuruşarak ölelim, fakat cephanemiz buna kâfi değil. Sonra, Saime Hanım'ı ne yaparız?

– Peki niyetin nedir?

– Söyleyeyim: Ümit büsbütün kesilince hep bir arada ölmek... Bunu ben deruhte ediyorum!

Sustular. Dışarıdan artık top sesleri gelmiyordu; biraz sonra Sâbit Bey girdi:

– Eşkıya hücum tertibi alıyor!

– Etrafta ümit verecek bir hareket yok mu?

– Hayır, ses seda kesildi...

Kaymakam Ahmet Bey odadan çıktı, tarassut ve teftiş etti, sonra döndü, doktorun kulağına:

– Bittik, dedi, imdat beklemek abes... Yarım saate kalmaz, heriflerin elinde kalacağız!

– Muhakkak mı?

– Suret-i kat'iyede... Zira eşkıyayı binaya yaklaştırmaktan men edecek elimizde silah yok!

– Peki!

Kaymakam Ahmet Bey birdenbire Saime Hanım'a döndü, yüksek sesle:

– Haydi yavrum, dedi, sefireyi kur, ne olsa birkaç saate kalmaz, bizim asker imdadımıza yetişecektir; kemal-i afiyetle şu havyarı yiyelim! Artık tehlike yok...

Hademe de dahil olduğu halde sefirenin başına geçtiler; ekmeklerine bol boluna havyar sürdürdüler, iştahla yiyorlardı. Yalnız Saime Hanım:

– Ben havyar ağzıma sürmem! Diyerek kâseye iştirak etmiyordu. Kaymakamla doktor ısrar ediyorlar, “Alayı lazımdır, kuvvet verir, mukavemeti artırır!” diyorlardı; fakat kabil değil **ارضا واقاعه** muvaffak olamıyorlardı. Sâbit Bey’le Osman ve Kâmil Efendi’ler kaymakamın “Artık kurtulduk! Tehlike kalmadı...” demesine inanmışlardı ve bu teselli ile şimdi neşeli bulunuyorlardı. Saime Hanım ise İstanbul’a dönünce ilk işi Boğaziçi’ndeki halasında bir hafta dinlenmek olacağını söylüyordu. Doktor derin bir teheyyüç içinde ona mütemadiyen:

– Kızım havyar yesene... Havyardan yesene!

Diyor, adeta, zorla ağzına kaşığı sokacak gibi ikide bir elini uzatıyordu. Yemek henüz bitmişti ki birden yaylım ateş tekrar başlamıştı. Herkes yere eğildi. Kâmil Efendi:

– Gözlerim kararıyor! Diye mırıldandı.

Sâbit Bey:

– Benim de öyle... Kulaklarım uğulduyor! Dedi. Osman:

– Önümü göremiyorum, ne oldu bize be!

Diye söylendi... Ateş devam ediyordu. Saime Hanım Kaymakam Ahmet Bey’e bir aralık: “Ne oldu bunlara?” diye sordu... Fakat cevap alamadı; o, çehresi sapsarı, başı yere sanki uyumuş, hayır, hayır, ölmüştü. Haşyetle döndü Sabit Bey’e seslendi; ondan da cevap çıkmadı... Dördü de yerlerinde kalakalmıştı. Yalnız doktorun gözleri, başı duvara dayalı, soluk ve halsiz ona bakıyordu.

– Allah aşkına, doktor, bunlara ne oldu?

Diye haykırdı. Fazlı Bey dermansız bir sesle:

– Kızım, dedi, keşke sen de havyardan yeseydin... O zaman ne bu halleri, ne de bundan sonrakileri görecektin... Zira kaseye ben zehir koydum, “siyanür”... Anlıyor musun?

– Demek onları öldürdünüz ha, öldürdünüz!

– Hayır, kurtardım, bir saate kalmaz heriflerin eline düşecektik, yaptıkları zulümleri, işkenceleri gözlerimizle görmedik mi? İşte sizi ondan kurtarmak istedim, alelhusus seni... Yavrum, haydi, vakit varken bir kaşık da sen al!

Dışarıda uzaklı yakınli silah sesleri devam ediyor, hatta gittikçe artıyordu. Adeta büyük bir harp oluyordu. Birden kapının vurulmaya başladığı duyuldu; artık muhakkak eşkıya girmek üzereydi. Doktor son kuvvetiyle:

– Bak, işit, geliyorlar, durma, vakit varken kurtulmaya çalış, ye!

Diyebildi. Lakin bu sözleri kızcağıza işitememişti bile: Heyecanın, korkunun tesiriyle yere baygın bir halde yuvarlanmıştı... Doktor şimdi dirseklerine dayanmış dışarıdan gelen sesleri dinliyordu: Fakat ne oluyordu? Bu ne haldi? Çıldıırıyor muydu? Yoksa zehirin tesiriyle galat-ı hisse mi düşmüştü? Kapının önünde Türkçe emirler, “Kırınız! Vurunuz!” sesleri işitiliyordu. Hayır, yanlış değildi, bu gelenler, bu girenler Rum eşkıya olamazdı, Türkler Türk müfrezeleriydi:

– Aman Allah’ım ne yaptım, ne halt ettim? Diye haykırdı.

Filvâki o gelenler bir akıncı Türk müfrezeleriydi; eşkıyayı dağıtıttıktan sonra kapıyı kırmış, içeri girmişti. Mülazım, imdada yetişmiş be kurtarmış olmaktan mütevellit bir sevinçle oraya girdiği vakit yerde beş ölü erkek cesedi ve baygın bir kadın bulmuştu. Fakat bu ölülerden biri ulvi bir vazife ikmal edebilmek için en son dermanını toplayabilmişti: Zâbıt dehşet ve halecan içinde kapıya sırtını verip durduğu zaman bu ölülerden birinin ak sakallı başını yavaş yavaş yerden kaldırarak upuzun, zayıf boyuyla sallana sallana ayağa kalktığını görmüş ve:

– Aman, havyara dikkat ediniz, dokunmayınız!

Diye haykırdığını işitmişti. Tekrar yere düştüğü zaman artık beşinci ölü de oydu.

EK: A.2: YAĞMUR

-Tekemmülî Hikâye-

[Büyükada'da denize nazır bir güzel köşk -piyanolu müzeyyen bir salonda beyefendi beyaz faniladan bir şık ev elbisesi giymiş, hanımefendi horoz ibikleri işlenmiş camgöbeği bir tül tuvalet, üzerinde krepdöşin beyaz yıldırma, elinde tavus kuşu kanadı yağlı boya resimli bir Japon şemsiyesi, beyaz gaz başörtüsü, içeri girer.]

Hanımefendi – Ne o? Daha giyinmediniz mi?

Beyefendi – Niçin giyinecektim ki...

Hanım – Bu elbisenizle çıkacaksınız o başka...

Bey – Bu havada nereye çıkılır?

Hanım – [Pencereye koşarak] Ne? Hâlâ yağmur mu yağıyor?

Bey – Hem de sicim gibi... Bekleyelim de hava biraz açılsın!

Hanım – [Asabi] Bekleyelim, evet, buraya taşınalı bir ay oldu, hâlâ havanın açılmasını bekliyoruz! Her gün, layenkati, bardaktan boşanırcasına yağıyor (eline gazetesini alarak mütalaaya koyulmak isteyen beyefendiye doğru yürüyerek) Allah aşkına, biraz kıvıldansanız! Size göre ehemmiyeti yok, değil mi? Beyefendiye ne tealluku olacak?

Bey – Hiç de öyle değil, elimde olsa hemen bulutları iter, ayırır, güneşi bulup meydana çıkarırdım...

Hanım – Saçma söylüyorsunuz, sanki bu da söz mü?

Bey – O halde bırak, *Sabah*'ımı okuyayım!

Hanım – Ne nefisperest adamsınız... Adeta bozuk hava keyfinize gidiyor, beni kızdırdığı, sinirlendirdiği için olmalı...

Bey – Rüya mı görüyorsun iki gözüm?

Hanım – Rica ederim, senli benli konuşmaya kalkmayınız!

Bey – Ha, yağmur yağdığı için olacak... Zira başka vakitler hep senli benli oluruz da... Karıığım, elbette benim canım da gezmek ister, alelhusus seni asabileşmiş bir halde görmemek için... Fakat elbiselerin pek ince... İşleme horozlarını yağmur ıslak tavuğa döndürecek!

Hanım – Hah şimdi de kıyafetimle alay ediniz...

Bey – Alay mı? Bilakis pek güzel buluyorum, pek kibar... Fakat horozlar, tavuslar itibariyle çok fazla kanatlı, çok Japonkri... İnsana paravanaları hatırlatıyor!

Hanım – Bu tatsız lafları gidip de o denizde kendi kendinize yapsanız a!

Bey – Bırak beni yerimde güzelim, şurada sessizce gazetemi okuyayım!

Hanım – Aman, rahatınız bozulmasın, peki ben çıkarım!

[ıkar, beyefendi mütalaasına dalar. Biraz sonra hanımefendi bir ev elbisesi giyinmiş olduğu halde geri döner.]

Bey – [Gözleri gazetesinde] Ha, şayet istersen yağmura bakmayalım, biraz dolaşalım!

Hanım – Bu kıyafetle mi? Sizin (Sabah)dan başka bir tarafa baktığınız yok ki. Ben çoktan soyundum!

Bey – [Bakarak] Affedersin, dalmıştım da elbiseni değiştirdiğinin farkında olmadım!

Hanım – [İşittirmek istemekle beraber yavaşça] Zaten neyin farkında oluyorsunuz ki... Ne hayat yarabbi! Bari ev tutacağımıza otele inseydik...

Bey – O zaman yağmur yağmaz mıydı dersin?

Hanım – [Omuzlarını silkerek] Yine soğuk sözler... Orada hiç olmazsa gazeteler vardı, piyano vardı...

Bey – Daha dün “Kamina”yı aldım, işte “Lavi Parizyen”... İşte moda gazeteleri, işte “Ekselesiyor”, “Figaro”... Türkçeler de var... Piyano ise nah, köşede duruyor, hem de otelinkinden alası!

Hanım – Ay, oturup size bir de baş başa piyano mu çalayım? Âşıklar, maşuklar gibi...

Bey – Fena mı? Birlikte bir hayat-ı sevda da biz geçiririz!

Hanım – Ne zekâ! Ne parlak sözler! [Birdenbire coşarak] Beş senedir, hep aynı hal ha? Benim ak dediğime kara denecek, kara dediğime ak... Ben Nişantaşı’nı severim, siz Cağaloğlu’nu...

Bey – İşime daha yakın da...

Hanım – Öyle ya, evvela işleriniz... Ben sonra düşünüleceğim!

Bey – Peki ama, senin için, senin rahatın, saadetin, refahın için çalışıyorum!

Hanım – Bunları çok işittim... Rahatım, saadetim, refahım... Siz kendinizden, kendi keyfinizden başka şey düşünmezsiniz, varsa nefsiniz, yoksa nefsiniz! Sorarım size, beni tutup da bu dağ başındaki manastır gibi gamlı, kasvetli eve niye soktunuz? Neden otele götürmediniz?

Bey – Güzel karıcığım, evvela düşündüm ki...

Hanım – Soğuk iltifatları bırakınız... Öyle sözler hoşuma gitmez!

Bey – Peki bir daha söylemem... Ben düşündüm ki burada, bu ferah, güneşli köşkte otelin __ odalarından ziyade rahat edeceğiz, asude kalacağız! Otelde, o gelen giden kimdir, bilinmeyen adamlar içinde rahatsız olmaz mıydık? Keşke senin gürültü, yabancı istediğini, şatafattan haz ettiğini bilseydim... Orada bir sürü işsiz güçsüz, serseri, çapkın herifler...

Hanım – Şimdi de kıskançlık devresi başlıyor!

Bey – Hayır, hiç de kıskanç değilim. Ben seni bilmez miyim? Kendini beğendirmek, herkesi karşında şaşırtmak hoşuna gider. Fakat eminim ki elinden bir fenalık gelmez!

Hanım – Bu kadar emniyet beslemekte hata etmiş olsanız gerek...

Bey – Ne demek?

Hanım – Ne demek olacak? Zannediyor musunuz ki senelerden beri mütemadiyen asabıyla oynanan, her dediğinin aksi yapılan, zıddına hareket edilen bir kadına karşı emniyet göstermek, “Eminim ki elinden bir fenalık gelmez!” demek doğru olsun!

Bey – [Alınarak] Yani... Ne söylemek istiyorsun?

Hanım – [Şeytanca bir tebessümle, esrarengiz] Demek ki fikrinizce ben nihayet kendimi sade uzaktan beğendirmekle kaldım?

Bey – [Daha fazla merakla] Elbette, öyledir, öyle tahmin ederim!

Hanım – O halde aldanmışsınız!

Bey – Ne dedin? [Yerinden fırlayarak] İzahat veriniz [tepinerek] söyle, anlat!

Hanım – [Tebessümüne] Peki, söyleyeyim [dışarıya bakarak] mademki çıkmaya, dolaşmaya imkân yok! [Orada bir aşağı bir yukarı dolaşan beye hitaben] Hele bir tarafa oturunuz, gidip gelmenizden başım döndü... Size canınızı sıkacak sözler söyleyeceğimden dolayı teessüf ediyorum ama... Ne yapayım, mütemadiyen zıddıma hareketiniz nihayet...

Bey – [Ayağa kalkarak] Fakat, ben, izdivacımızdan beri size bir esir oldum, kölelik ettim, münakaşa bile etmeden her arzunuzu yerine getirdim... siz...

Hanım – Ama böyle, ikide bir de sözümü keserseniz olmaz [Bey yerine oturur] Pekala bilirsiniz ki ara sıra ahbaplarımızdan bazılarına biraz müsadekâr davrandığım olurdu...

Bey – Müsadekâr mı? Niçin?

Hanım – Susunuz ki söyleyeyim! Evet, müsadekâr davrandığım olurdu, mesela Raci Bey’le... Bana pek nazik, pek hoş mektuplar yazardı...

Bey – Hay çapkın herif...

Hanım – [Sözünü keserek] Bırakmıyorsunuz ki ikmal edeyim... Şimdiden hiddete gelirsiniz... Durunuz bakalım, alt taradı var! [Devamla] Bunlar doğrusu pek iyi, pek şairane mektuplardı, neşredilecek kadar şairane... Ben de cevap vermeye başlamıştım! Bir gün, daha doğrusu bir akşam...

Bey – [Bitik bir halde, homurdanarak] Ne?

Hanım – ... Evet, bir akşam, hani sizin Pera Palas’ta çaya gittiğiniz akşam, Raci Bey, pembe salonda birdenbire ayaklarımın altına kapandı ve... Mektuplaşmanın artık kendisine kâfi gelmediğini söyledi.

Bey – Sen ne yaptın?

Hanım – Bana muhabere kâfi geldiği cihetle kendisini makul bir yola getirmeye çalıştım, inat etti, o zaman kapı dışarı ettim!

Bey – Sahih, birkaç zamandır ne eve geliyor ne yazıhaneye... Edepsiz!

Hanım – İkincisi büsbütün canınızı sıkacak... Vedat, hani arkadaşınız, canınız, ciğeriniz Vedat yok mu? İşte o bütün kış musallat oldu, yemekte ayağıma dokunur, çayda elimi sıkır, yapmadığı cüretkârlık kalmazdı. Ben de, nedense, eğlendirdiği için mi nedir, aldırılmazdım!

Bey – Ne? Utanmadan söylüyorsun ha?

Hanım – Yoo! Böyle yaparsanız alt tarafını keserim. Mademki bir defa bütün hakikati olduğu gibi söylemeye karar verdim ve netice ne olursa olsun rıza gösterdim...

Bey – Peki, nihayetine kadar susacağım, sonunda konuşuruz!

Hanım – ... Vedat’la bu kadar kaldı... Derken Şükrü Ziya Bey, hani sizin ısrarınızla yanına çıkmaya başlamıştım, o emniyetli, sadık, eski dostunuz, hani bir gün,

bilmem hatırlıyor musunuz, malul gaziler menfaatine verilen bir müsamerede tanıştırmıştınız, işte o yüzüme baktıkça renkten renge girmeye başladı...

Bey – Şükrü'nün rengi değişmez ayol, daima soluktur, sarıdır!

Hanım – Benim sayemde renk değiştirmeye de başladı, alı al, moru mor oluyordu. Adamcağız bana bir tutuldu, bir hale geldi ki... Ben, üç güne gelinceye kadar, fazla bir iltifat göstermiyordum ama...

Bey – Ney, üç günden beri?

Hanım – Salı günüydü, sen kulübe gittin, o buraya geldi... Kabul etmemeliydim ama... Hava da bozuktu, içim de sıkılıyordu, “Buyursun!” dedim, işte burada, baş başa kaldık, o sırada bir fırtına çıktı, yan yana şu deniz üstündeki pencereye sokulduk, dalgalar köpürmüştü, dalmıştım, susuyorduk, birden hissettim ki Şükrü Bey'in eli belimde... İtiraza vakit bulamadan, ani bir hareketle...

Bey – [Koltuğu sıkarak, deli gibi] Söyle! Söyle!

Hanım – Dudaklarını ağızıma... Anladınız a, artık ne söyleyeyim? Ben de bilâ-ihiyar, havanın, fırtınanın tesiriyle...

Bey – [Yerinden fırlayarak ve hanımın bileğinden sıkarak] Ne? Aşuften! [Birden kendini toplar] Anlaşıldı, hiddete lüzum yok, Allah'a ısmarladık, bundan ötesini size tahriren bildiririm!

Hanım – [Kollarından çekerek, gözleri gözlerinde] Ah benim aptal kocacığım! İnanmışsınız ha? Ayol söylediklerimden hiçbirinin aslı yok, hepsi yalan, hepsini uydurdum! Sıraba yalan!

Bey – [Şaşkın ve memnun] Ne? Uydurdunuz mu? Yalan mı?

Hanım – Yalan ya, bozuk hava başka türlü, sıkılmadan nasıl geçirdi? Saatin farkında olmadık!

[Kemal-i muhabbetle zevcinin göğsüne başını dayar, güneş de bulutlardan sıyrılır.]

EK: A.3: ÇİNGENE KIZI

-Küçük Hikâye-

Öğle yemeğinin sonuna doğru babam, çingenelerin her seneki gibi yine kasaba kenarına gelip çergelerini kurduklarını haber verdi. Şevkidil halam bunu işitince gümüş tatlı takımlarını kilit altına saklamak lazım geldiğini ifade eder gibi eliyle bir hareket yaptı. Ben kıpkırmızı kesildim; bir hafta evvel, bağbozumu günü toplayıp şimdi azar azar, ihtiyat ve idare ile sofraya konulan o canım üzümü bile tabağımda unutmuştum. Bağlar bozulduğu esnada o nekes Şevkidil halam da beraber gelir ve bir lahza ayaklarımın dibinden ayrılmayarak ziyankârlık etmeme mâni olurdu. Elinden gelse merhum amcamın çilek toplarken yaptırdığı gibi bana mütemadiyen bana ıslık çaldırmaya bile kalkardı. Ah, bu usul! Çileği ağza atınca ıslığı kesmek ve ıslığı kesince de amcamın nazar-ı teftişini celp etmek icap ederdi, ne kadar üzülür, eziyet çekerdim.

Şevkidil halam:

– Birader, sebzevatlığın çiti tamir oldu mu?

Diye sordu. Babam:

– Oldu, fakat, hemşire nafîle telaş etme, bunlar çingenelerin hayırsız kısmından değildir!

Diyordu; fakat halam inat ediyor:

– Sen istediğin kadar söyle, ben mallarımı bilmez miyim, onlar ne bulsalar aşırırlar; işleri, güçleri, sanatları bu, ayol!

Diye söyleniyordu. Babam, alaya vuruyor, kahvesini şapırdatarak:

– Ne yapsınlar, onlar da Allah'ın kulu, geçinmek lazım!

Diyordu. Halam adeta hiddetleniyor:

– Birader, sen bu akla hizmet eğersen şimdiden pılıyı pırtıyı toplayalım, ilk çingenelerine malımızı elimizle verip kurtulalım!

Diyordu. Babam artık kalkmış, sigarasını yakmıştı:

– Ben belediyeye gidiyorum, diyordu. Haydi, küçük, benimle geleceksin arş!

Cevap vermediğimi ve belediyeye gitmek hususunda şevksiz durduğumu gören hıyanet halam beni sokmaya, ısırma kalkmıştı:

– Mahalle çocuklarıyla beraber alt alta, üst üste çingene çergeleri etrafında dolaşmak, oynaşmak dururken belediyeye hiç gidilir mi?

Dedi. Babam bereket imdadıma yetişti:

– Adam bırak çocuğu, bugün de istediği gibi eğlensin, yarın mektep açılıyor İzmir’i boylayacak! Diyerek çıkıp gitti.

Hakikaten her sene çingenelerin gelişi mektebin açılışına, yani eylülün başına tesadüf ederdi. Bu son serbestlik günü, o hiçten eğlencesi, zevk ile hassas vücudumda bir asabiyet, bir teheyyüç hasıl ediyordu. Hem bugün, sözüm ona, kasabada Hristiyanların Paskalyası da vardı. Zaten çingenelerin bu vesileyle oynamak, türkü çağırarak suretiyle beş, on para fazla koparacaklarını hesap ettikleri için daima aynı günde gelirlerdi. Hoş bu Paskalya, öyle vilayet merkezindeki gibi şaşaalı, debdebeli olmaz, meydanlıkta atlıkarıncalar ve Sandallı salıncaklar kurularak hokkabazlar, paskallar oynamaz, zilli davullar, borazanlar çalınmazdı. Zaten Hristiyan olarak nâhiyemizde kaç kişi vardı? Onlar da giyinirler, kuşanırlar, yemekler yaparak ırmak kenarına inerlerdi. İşte orada kıbtî çocukları yanaklarını şişirip (Hampur! Hampur!) yaparak, mâni okuyarak ve kadınları fala bakıp niyet açarak akşama kadar meşgul olurlardı.

Bu çingene simaları içinde bir tanesi hafızamda ne kadar derin, biraz kederle karışık ne hoş bir iz bırakmıştır... Bu esmer ve şirin bir çingene kızı simasıydı; öyle bir esmerlik ki insana ömründe hiç yıkanmamaktan ileri gelmiş zannettiriyor, lakin o bembeyaz dişler, o ala ve keskin gözler, o masum, halavetli, azimkâr tavır... Bunlar bizi

hayran bırakırdı. Fala bakmanın, mâni okumanın envainı öğrenmişti; o basmakalıp manasız sözleri tekrar ederken biz, erkek çocuklar, karşısında dizilip dünyanın en latif, en meraklı bir masalını dinler gibi kendimizden geçerdik. Sarı başörtüsü, kırmızı dallı geniş şalvarı, dar yeleşle rüyalarımıza girer, hülyalarımızda gezerdi. Hatta nâhiye delikanlıları Esmâ kırıla döküle, bin işve ile salınp geçerken birbirlerini dirseklerler, şakalaşırlar, söz atarlardı.

Üzerimdeki mekteb-i sultani elbisesi Esmâ'nın nazar-ı dikkatini celp etmiş ve belediye reisinin oğlu olmak sıfatı geçen yıl beni birkaç işvekâr göz süzmelerine, iltifatlı bakışlarına nail etmişti. Öyle göz süzüşler ve öyle bakışlar ki tecrübesiz, ufak bir çocuğun, bir vakitsiz müptedinin başını nâra yakabilir... Bu sene on dördüne basmıştım; artık aşktan tatmak, biraz çapkınlığa başlamak hakkımdı ve ben buna azmetmiştim.

Binaenaleyh Esmâ'yı çergenin önünde, köpekle horoz arasında hindi bağı ayıklar görünce şiddetli, derin bir memnuniyet duydum. Fakat zihnimden geçirdiğim o gizli emelin mahcubiyeti, ürkekliği ile ikindiye kadar uzakta kaldım, yaklaşmaya cesaret edemeyerek civarında dolaştım. Nihayet sular kararır gibi olurken biraz sokuldum. Söze Esmâ başladı:

– Ağacığım, sefa geldin, buyurun! Dedi. Ben beceriksizce elimi başıma götürdüm, selam verdim. O devam etti:

– Bildirdan beri o nazik hatırın hoştur İhsan Beyciğim!

İsmimi bilecek kadar bana gösterdiği şu alaka, şu nezaketli istifsar hatır bana cesaret vereceğine nedense, aklımı büsbütün allak bullak etti. Kavak ağacına yaslandım; kendi kendime diyordum ki:

– Haydi, göreyim seni İhsan, gün bugün, saat bu saattir, hani mektepteki Feyzi söylerdi, “Gözünü yum, beline sarıl!” derdi, sen de öyle yap, birdenbire belinden kavra, “Şap!” yanağından öpüver!

Fakat maalesef, yalnız değildik, meydanlıkta, halkın gözü önünde böyle bir cüret zararlı kaçardı. Konuşmakta devama karar verdim:

– Sen benim adımın nereden biliyorsun, kız! Dedim.

– Bilmez olur muyum diyordu. Sizin evi de bilirim, nah, şu uzakta kulesi görünen taş konak değil mi? Siz orada oturmuyor musunuz? Reis Bey’in evinde...

Esmâ'nın taş konak dediği bina on altı odalı gösterişli bir evceğizden ibaretti.

– Evet, dedim, orada oturuyoruz, reisin ben oğluyum!

– Bilmez miyim ayol!

Kızın, Reis Bey derken kaşları çatılmıştı. Acaba neden? Merak oldu, hemen ilave ettim:

– Ama babam fena bir adam değildir!

Esmâ suratı astı:

– Öyle ama neden bu sene, bildir olduğu gibi bizi bu çayırdan oturtmuyor?

Şevkidil halamın bu melanette bir parmağı olduğunu derhal anladım:

– Bilmiyorum, dedim, size çok kişi burada düşman... Fakat babam aleyhinizde değildir, hem bu işlere başkası karışamaz, o nasıl isterse öyle yapar!

– Nazlı Paşacığım, sen bizden yana mısın?

– Elbette!

Ah Feyzi neredesin, işte cesaret gösterecek sıra gelmişti, lakin bir türlü gözümü kapayıp içimdekini dışarıya vuramıyordum. Neden sonra, başım eğik, titrek, ürkek bir halde yavaşça şöyle bir şey mırıldandım:

– Hem istersen sizden yana olduğumu sana, تنها bir yerde ispat edeyim...

Mırıldandım ama ne mana ile söylediğimi kendim bildiğim için kıpkırmızı kesildim. Esmâ ise o manadan hiç de havf ve telaşa, hicaba düşmedi:

– Tenhaca baş başa mı nazlı beyim, canıma minnet, dedi, akşama, buraya gel... Ama sizin evde bir yer olsa daha ala olur!

– Olur, hay hay!

Deyivermişim... Sonradan münasebetsizliğimi fark ettim ama, acemilik, artık dönemedim. Şimdi Esmâ'ya evin planını tarif ediyordum: Benim odam alt kattaydı, oraya hem bahçe tarafından hem de kümesin yanından küçük bir merdivenle girilebilirdi. Çingene kızı bu tariftan pek memnun kaldı: “Sen beni arka kapıda bekle, yatsıdan sonra gelirim, iki kere tak tak vurdum mu hemen aç!” dedi. Sözleştik.

Aman yarabbi, birdenbire, çapkınlık aleminde ne terakki ne hayret-âver bir muvaffakiyet göstermişim...

Yatsıya müteakip yerime çekildim ve bekledim. Derken Esmâ işareti verdi, açtım ve elinden tutarak gacı gücür öten köhne bodrum merdiveninden bin korkuyla çıkarıp çingene kızını yatak odama soktum. Esmâ içeri girer girmez, gayet laubali, alışkın bir tavırla her tarafı karıştırmaya başlamıştı. Nasılsa ağzımdan kaçtı; ta çocukluğumdan beri açmadan sakladığım bir kumbaram olduğunu söylemiş bulundum. İstedi ve bana, kutuyu kırmadan, bir sicim sokup ilmik yapmak suretiyle paraların nasıl çıkarılabildiğini göstermeye koyuldu. Hakikaten ne güzel, ne kolay çıkarıyordu... Biraz sonra kutu bomboş kalmış, bütün mevcudu Esmâ'nın koyna aşmıştı. Fakat ben öyle hovarda hareket ediyordum ki ufak bir keder bile göstermiyordum. Esmâ, dar yeleğiyle, tatlı gülüşüyle aklımı alıyordu.

Birdenbire burnu bir rayiha, bir meyve kokusu almıştı. Yan odadan nefis bir üzüm kokusu geliyordu, halis İzmir razakısı... Halam anlaşılan kilerin kapısını kilitlemeyi unutmuştu. Esmâ hemen o tarafa daldı: İplere en pişkin, en nefis, en iri salkımlar bin itina ile dizilmişti. Çingene kızı bunlardan en parlağına, halamın misafir ağırlamak için ayırdığı iri, doldun, ballı bir salkıma elini attı. Pek beğenmişti ki bunu müteakip ikinci, üçüncü, dördüncü salkımlarda birer birer, çabuk çabuk yenmiş, bitmişti. Neden sonra gırtlığına kadar doydum, o zaman benimle biraz, pek az, teşekkür makamında şakalaşmaya koyuldu. Sonra birden gitmeye karar verdi:

– Sağlıcakla kal!

Diyerek haşin bir tavırla arka kapıdan çıkıp karanlığa karıştı, gitti.

Ben gece yarısına kadar yerlere dökülen üzümleri toplamak ve çöpleri meydandan kaldırmakla, odaya çeki düzen vermekle meşgul oldum; güya ortada iz, alamet bırakmayacaktım. Neden sonra yattım; fakat tâ-be-sabah helecan, üzüntü ve kederden gözüme uyku girmedi. Nihayet dalmışım. Kalktığım zaman öğle olmuştu. Babam yüzüme baktı:

– Ne o evlat, dedi, seni biraz sarı, solgun görüyorum, uyuyamadın mı, ne oldu?

Hemen halam öteden atıldı:

– Hah, dedi, şimdi de haylaza acı bakalım, dün gece yediği haltı biliyor musun?

Ben bir cisim camda donmuştum, yüreğim durmuştu, adeta ölmüştüm, ötesi yok... Başım eğilmiş, öyle sessiz bekliyordum. Halam devam etti:

– Oğlun, dedi, haylaz oğlun dün gece kilerin kapısını açık bulmuş, içine girmiş, tam on okka üzüm ziflenmiş, hem de en iri salkımları... Sararıp solmaz da ne olur!

Babam bana baktı, fakat müşfik bir nazarla:

– Demek miden bozuldu ha, dedi, pek iyi olmuş, bir daha halanın üzümlerini yememeyi öğrenirsin?

Ben ne dediğimi bilmiyorum, sade:

– Evet, baba... Evet, baba!

Diye mırıldanıyordum. Ah gidi çocukluk ah!

EK: A.4: HAYDİ YALLAH

-Küçük Hikâye-

Bir ihtiyar – Elli ile altmış yaş arasında

Bir genç – Yirmi ile otuz arasında

[Yangın yerlerinden birinde, soğuk bir bahar gecesini, ikisi de kapısı yanmış bir çukur, dar, rutubetli bodruma iltica etmişler, yere uzanmış, yatıyorlar; üzerlerinde yırtık pırtık, paçavralaşmış elbiseler, titreyiyorlar.]

Genç – Ne diyorsun, ayaz da söz mü?

İhtiyar – Öyle uzakta durursan ısınamazsın, hele şu sırtımı bana daya...

Genç – Seni rahatsız ederim.

İhtiyar – Teşrifata lüzum yok, böyle yerlerde böyle zamanda nezaket sökmez.

Genç – Eksik olma, işte sokuldum.

İhtiyar – Nasıl, şimdi daha rahat değil mi? Ciğerlerin olsun ısınır...

Genç – Sahih, öyle, tanımadığın bir adama, yaptığın şu iyilik... Allah razı olsun!

İhtiyar – Tanışmaya lüzum var mı ya? Alafrangaca şöyle, ev sahibi bizi birbirimize prezante mi etsin istiyorsun? Vay beyim vay! O salonlarda olur!

Genç – Maşallah, neşen yerinde...

İhtiyar – İstersen gider et, kaç para eder. Ben surattan haz etmem, tevekkeli “Mihneti zevk etmededir âlemde hüner, gam u şâdî-i felek böyle gelir böyle gider” dememişler, işte ben de böyle yaparım, neşeye vurum. Alelhusus soğuk böyle keskin olursa... Elbette tanıdığım bir adam değilsin, sen de benim kulağıma adımı koymadın a... Fukaralıkta bu cihetlere bakılmaz, mademki bir yolun yolcusuyuz, uyuşmaya, dertleşmeye bakalım!

Genç – Hakkın var.

İhtiyar – Hoş, haline bakıyorum da, galiba yersiz yurtsuz kalalı çok olmamış, öyle anlıyorum... Zaten viranelerde daha sana hiç rastlamadımdı...

Genç – Evet, sokağa düşeli az oldu...

İhtiyar – Demek işi çakmışım, daha pek acemisin... Kaç gün oldu?

Genç – On beş...

İhtiyar – On beş mi? Pek az. En sıkıntılı günlerde bulunuyorsun, başlangıçta çok ağır gelir... Canım, fukaralığa yazılmak için çok fena bir mevsim seçmişsin!

Genç – Ben seçmedim ki... Öyle geldi, elimde olsaydı...

İhtiyar – Ne, anlat bakalım başından geçeni!

Genç – Neye yarar, uzun... Bir başka vakit naklederim.

İhtiyar – Bir iş tutmuyor musun?

Genç – Buldun işi... Sürünüyorum be, ağzıma atacak bir habbe yok... Asmaya götürseler üzerimde metalik çıkmaz!

İhtiyar – Gelsin öyleyse hayâlât! Hülyayla besleniyorsun denese!

Genç – Öyle...

İhtiyar – Fakat hülyayla karın doymaz, sen onu bırak da bir çıkarına bak!

Genç – Çıkarı mıkarı, elbette bir şeye benzeyecek, böyle sürmez a?

İhtiyar – Sürer sürer, merak etme, hep öyle dedikti, öyle zannederdik ama... Alışırısın!

Genç – Açlık nedir, anlar mısınız?

İhtiyar – Daniskasını... Ona da alışılır!

Genç – Ama alışmaya kısmet olmadan geberirsin!

İhtiyar – Kim demiş? Öyle değil... Keşke açlıktan geberilse!

Genç – Karnım şu dakikada zil çalıyor, boş mu boş...

İhtiyar – Talihin varmış, sana bir ziyafet çekeyim.

Genç – Sahih mi söylüyorsun?

İhtiyar – Sahih de laf mı be? Şimdi görürsün!

Genç – Ekmek mi?

İhtiyar – Ekmeğin lafi mı olur! Daha alası, şekerleme!

Genç – Alay ediyorsun!

İhtiyar – Alay değil, nah, al, ömrünü kestane şekeri yemekle geçirmedin a... Cebimde dört tane çiğ kestane kalmış, biraz ıslanmış, küflenmiş ama ziyanı yok, iyisini sana vereyim! Elbette bunun yerine bir hindi dolması, bir Çerkez tavuğu, bir suboreği ikram etseydim daha memnun olurdun! Nasıl bunlar da fena değil, ha?

Genç – Hiç değil...

İhtiyar – Değildir ya, ne zannettin, hâlis Bursa kestanesi, bal gibi... Hacı Bekir'in kestanese şekeri niyetine yutmaya bak! Sen galiba Hacı Bekir'i, kestanese şekerlemesini falan bilmiyorsun, pek görgülü değilsin!

Genç – Bizimki ne olacak, fakat, maşallah sen görmüş geçirmişe benziyorsun!

İhtiyar – O da söz mü? Ben hayatın her türlü sefasını sürdürdüm, her rengini boyadım. Evlat! Şu halime bakma, ben zengin bir adamdım, bir bey, bir beyefendi...

Genç – Laflarından belli...

İhtiyar – Elbette bellidir... Kış oldu mu samur kürk sırtımda, altın baston kolumda, kehribar tespih elimde bir gezişimi, arabama kurulup bir piyasaya çıkışımı görseydin... O devirde kışa bayılırdım... Yirmi beş sene evvel! Kupamın içine, ayaklarımın altına sıcak su dolu şişeler koyarlardı, üşümeyeyim, soğuk almayayım diye... O zamanlarda bana kar az yağıyor, çabuk eriyor gibi gelirdi, ille don olup da yağmur oluklarından buzlar sarktı mı seyrine doyamazdım. Şimdiyse... Ya, evlat, ben neler

gördüm, ne sobalı salonlar, ne pembeli yanaklar, ne kadınlar, ne kumarlar... Ah, o kumar! Bin lira, bin beş yüz lira, amma sarı lira kaybettiğim olurdu. Bir gün gelip de böyle, buralara, bu hale düşeceğim hatırımdan geçmezdi!

Genç – Başka kalmadı mı?

İhtiyar – Ne?

Genç – Kestane...

İhtiyar – Oo! Tadı damağında kaldı galiba... Ne gezer, kabuğu bile kalmadı... İki cebim doluydu, bitti. Geçen hafta balık pazarında dolaşırken evine masraf düzen bir bey merhametinden bir okka da bana alıverdi, otuz kuruş... Sekiz gündür onu yiyorum.

Genç – Yalnız kestane mi yedin?

İhtiyar – Hemen hemen onun gibi bir şey... Geç canım, başka lafa bakalım, adın nedir hele?

Genç – İzzet!

İhtiyar – Kimin nesi olduğunu sormayayım...

Genç – Niçin?

İhtiyar – Ben kimim, onu söylemeyeceğim de ondan... Bana sade Baba Hamdi veya Hamdi Baba de... Terbiyeli bir çocuğa benziyorsun. İster misin beraber gezelim, beraber yaşayalım. Ben daha tecrübeliyim, sana kılavuzluk ederim.

Genç – Hay hay!

İhtiyar – Fakat evvela sorayım: Bacağına güvenir misin?

Genç – Güvenirim!

İhtiyar – Öyleyse kolay, bu işin uhdesinden gelebilirsin!

Genç – Ne gibi?

İhtiyar – Ne gibi olacak, yürüyerek... Fukaralık yürümek işidir. Boyuna yürüyeceğiz, ben sana: “Haydi, yallah!” dedim mi düşmelisin öne, sürt Allah’ım sürt! Durmaya gelmez, polis şüphelenir, enseler... Onun için, böyle bir bodrum, bir mahzen buluncaya kadar yürürsün... Hatta, doğrusunu ister misin, en iyisi köylere çıkmaktır. İstanbul içinde polis ikide bir, serseri der, dilenci der, **مطة سو** der, alır karakollara tıkar... Parktaki kanepelerde yatar görse kaldırır, yangın yerlerinde rastlasa şüpheyeye düşer, kovar, hülasa insanı rahat bırakmaz. Onun için ben bir usul tutturdum: Üç, dört ay şehirde gezip tozup ölçümü aldım mı mesela Edirnekapısı’nı geçer, Makriköy yolunu tutarım; oradan Ayastefanos, Çekmece, Hadımköy, falan köy derken Edirne’ye kadar gidiyorsun...

Genç – Peki Edirne’den sonra?

İhtiyar – Selanik **دی جک**! Laf değil, hep şenlikli kasabalar, Drama’lar, Kavala’lar, Dedeğaç’lar ben böyle, mütemadiyen sürterek Rumeli’yi iki defa karış karış dolaştım. Köyden köye gzmekten iyisi mi olur? Gündüz karnın doyar, gece yatacak yer bulursun! En âlâ usul budur, anladın mı evlat!

Genç – Peki ama parasız insanın karnı nasıl doyar?

İhtiyar – İstanbul haricinde bundan kolay ne var? “Garibim, seyyahım, yolcuyum, fakirim!” dedin mi aç torbanı, içi dolsun... Ah, o köy ekmekleri... Ne besleyici, ne çeşnili, ne tok tutucu ekmektir, buranın kiler hava, eriyiveriyor, ne kadar yesen bana mı demiyor!

Genç – Eh, yatmak için ne yaparsın?

İhtiyar – Her köyde bir oda vardır, misafir odası... Öyle olmazsa arabalık, ahır, samanlık, herhalde sıcak, kapalı bir yer bulunur. Kovulduğun nadirdir. Bazı çapulcu herifler şunu, bunu aşırarak gözlerini korkutmamış olsaydı müşkülata hiç uğramazdık ya!

Genç – Yani, hülasaten, şöyle böyle insan karnını doyuruyor ve yatacak yer buluyor desene...

İhtiyar – Şöyle böylesi var mı, misk gibi... Hem o canım saman, kupkuru, parıl parıl, ipek gibi saman yok mu vallahi, şu murdar çamura nispetle pufla şilteden âlâdır be!

Genç – Peki Yunan zaptiyelerine, polislerine rast gelirsek bir şey yapmazlar mı?

İhtiyar – Yuva yoluna gittikten sonra... “Nereye gidiyorsun? -Kavala’ya!- Nereden geliyorsun? – Drama’dan!” Sen yürümeye bak, hepsinin cevabı hazırır.

Genç – Âlâ! Âlâ!

İhtiyar – Fakat, iki kişi olmak şarttır. Başka türlü adamın canı sıkılır, hususiyile yağmurlu günlerde, o tenha, uzun, bitmez tükenmez yollarda...

Genç – Öyleyse beraber gidelim. Ne zaman?

İhtiyar – Yarın, ikindiüzeri...

Genç – Niçin sabahleyin, erkenden çıkmıyoruz?

İhtiyar – Zira ayakkabım yok; Şişli’de bir zengin beyin kahyası vardı, senede bir defa, bana bir çift fotin verir, eski fotinlerini... Ayakları da tam benim ayaklarımın ölçüsünde... Laf değil, uzun yol alacağız, uzun sefere çıkıyoruz. Artık biraz uyku kestirelim. Zaten benim hekim de öyle tavsiye ediyor, “Uyumalısın!” diyor.

Genç – Ay, hekiminde mi var?

İhtiyar – Ne zannettin beyim, var ya, hem İstanbul’un en meşhuru... Malum a, gurebâ hastanesinin doktorları mükemmeldir... Şaka yetişir, daya sırtını bana, Allah rahatlık versin, yarın sana “Haydi, yallah!” dedim mi düşersin önüme, Edirne’dir tuttururuz!

EK: A.5: ACI BİR DERS

-Küçük Hikâye-

Hüseyin Çavuş'a Yüzbaşı Ahmet Efendi:

– Haydi çavuş, düş önümüze, Bozkırlar isyan etmiş, Milet Meclisini tanıtmıyormuş, şunlara hadlerini bildirelim!

Dediği zaman onu düşünceli buldu. Hüseyin Çavuş ki dört senedir gazadan, mücadele ve faaliyetten bir an geri kalmamış, ta hareket ordusundan başlayarak Arnavutluk, Yemen, Grek isyanlarında, Balkan ve Harb-i Umumi muharebelerinde ön safta çalışmış, kan dökmüş, nam almıştı. Acaba neden dolayı bu defa istek göstermiyor, durgun duruyordu... Yoksa artık eski cesareti, eski yüreği kalmamış mıydı? Şimdi zabıt onu sıkıştırıyor, sebebini soruyordu.

Hüseyin Çavuş nihayet dayanamamıştı:

– Peki söyleyeyim beyim, demişti, dinleyin: Pekâlâ bilirsiniz ki 31 Mart Vakası üzerine İstanbul'a giren hareket ordusunda benim çok yararlığım görülmüştü; şehre ilk girenlerin başında ben bulunuyordum ve asileri acımadan tepelemek için can atıyordum. Sıcak bir sabah vakti, arkamdaki beş, on neferle Taşkışla yanındaki yokuştan inmiş, Fındıklı istikametinde yürüyordum. Birden önümüzdeki ufak karakoldan bir silah patladı, hemen vaziyet aldık; fakat benim askerim oldukça acemi, yanaşma, talimsiz çocuklardı, sağlam bir harbe tutuşsak yarıdan yarıya kırılacaklardı... Derken silahlar daha muntazam, daha sık atılmaya ve aramızda korku vermeye başladı. Olduğum yerden iyice görüyordum, karakoldaki asi askerlerden biri önüne emniyetli bir siper bulmuş, kılına hata gelmeden bizi birer birer temizlemeye hazırlanmıştı... İş onu devirmekte, bir azılı düşmanı ortadan kaldırmaktaydı. Fakat aramızda güveneceğim hiçbir arkadaş yoktu; gönüllü ve acemi askerler çoktan birer tarafa kaçmış, bodrumlara, dükkanlara, deniz kıyısına saklanmıştı. Karakoldakiler ise beş, on dakika mukavemetten sonra arka duvardan sıvışmışlardı. Şimdi meydanda iki kişi kalmıştık, onunla ben... Ne o ne ben yerimizi bırakmıyor, çekilemiyorduk. Zaten hangimiz biraz kımıldansa kurşunu yiyecekti, bir aralık sokağın öte başından sesler işitildi; muhakkak bir müfreze geliyordu;

fakat acaba kime, hangi tarafa yardım edecekti? Hareket ordusuna mı mensuptu, yoksa asi askerlere mi? Karakoldaki nefer galiba bizim tarafa imdat geldiğine hükmederek ne olur ne olmaz beni temizlemek ve kaçıp kurtulmak lüzumunu hissetti, birden kalktı ve uzandığım siperin ardından kafamı nişan alarak an u ahde tüfeğini patlattı, kurşun ta şakağımın yanından geçti, hemen tetiğe dokundum, herif yere yuvarlandı. Ben kurtulmuştum. Kurtulmuştum ama askerler bizden değildi, başları fesli yıldız askerleriydi. Artık bir tarafa sokulmaktan, saklanmaktan başka çare kalmamıştı. Yüzükoyun, yılan gibi kayarak karşıki tarafa geçtim ve kocaman bir gübre yığınının içine gömüldüm. Bulduğum yerden karakolun avlusunu ve ortada yatan ölüyü görüyordum. İnsanın öldürdüğü adamı seyretmesi hoş bir manzara değil... Baktıkça kötüleşiyordum. Biçare adam, yan tarafına yatmış, uyur gibi duruyordu; oldukça yaşlı, babayânî suratlı, pos bıyıklı bir jandarma çavuşuydu. Yer kan kesilmişti. Fesi on adım öteye fırlamış, rüzgâr estikçe saçları, kırçıl, yumuşak, seyrek saçları kımıldanıp sallanıyordu. Tam bir saat hareket ordusu o tarafa yerleşinceye kadar yerimden kımıldayamadım, jandarma çavuşunu seyrederek bekledim. Neden sonra geldiler, ben de aralarına katıldım, kurtuldum.

Aradan üç sene geçti.

İstanbul'a yerleşmiştim, çalışıyor, beş on para da kazanıyordum. Gençlik hali, sizden saklamaya ne lüzum var, başım biraz havalanmıştı; mahallenin içinde bir kötü ev vardı ki ara sıra oraya kaçamak yapardım. Bir akşam yine gittim; bana bir kız buldular, ama ne uslu ne terbiyeli... Yüreğime dokundu:

– Kız, dedim, sen niçin bu yerlere düştün?

Ağlamaya başladı, yetim kalmış, babası üç sene evvel vurulmuş, muharebede vurulmuş... Acaba hangi muharebede? Serde askerlik var a, merak oldu, sordum:

– İstanbul'da, dedi, 31 Mart'ta, hani Rumeli'nden asker geldiği ya, o zaman...

Yüreğim attı, sapsarı kesilmiştim, güç hal ile” Nerede? Ne tarafta?” diye sorabildim:

– Fındıklı Karakolu'nda jandarma çavuşuydu, orada!

Demesin mi? Bu kız benim vurduğum, öldürdüğüm adamın kızıydı, o pos bıyıklı, babayânî suratlı zavallı kırçıl adamcağızın... Yüzünü tarif ettim.

– Evet, dedi, ta kendisi, tanıyor muydun?

Odanın ortasında şaşırıp kalmıştım; kafam patlayacak gibi vuruyordu. Kız bu halimden bir şey sezmeyerek babasının ölümünden sonra nasıl yokluk çektiğini, nasıl süründüğünü, hizmetçiliğe başlayarak orada kazaya nasıl uğradığını ve nasıl buralara düştüğünü anlatıyordu, bütün bu hallere sebep bendim, ben bu kızın babasını öldürmüş, onu bu kötü yola düşürmüştüm.

Şimdi ne yapacaktım?

Elinden tuttum, “Düş önüme!” dedim... Artık ona bakmak bana vazife olmuştu. Doğru mahalle imamının evine götürdüm ve... Nikah kıydırdım. Kızcağız namuslu, işgüzar, bir kadın çıktı, köyüme kadar geldi ve ben muharebedeyken tarlalarımı o sürdü, davarlarımı o baktı.

İşte, efendim, bu sebepten dolaydır ki ben kendi cinsime karşı artık bir daha silah çekemem... Bana ne dersiniz yapayım, isterseniz bir başıma Yunan ordusuna karşı koyayım, fakat ayaklarınızdan öpeyim oraya, Türk’e karşı beni göndermeyin, bana bu fenalığı etmeyin!

Bu fenalığı yapmayalım!

EK: A.6: MAYERLING FACIASI

-Tarihî Hikâye-

İşte hakiki bir hikâye, bir tarihî cinayet ve bir kanlı aşk hikâyesi... “Şarl” şimdi, şu saatte kraliçesiyle beraber Kalas’tan menfasına müteveccihen torpidoya binerken biz de kârilerimize Habsburg hanedanına ait feci ve hazin bir hâileyi nakledeceğiz, meşhur “Mayerling” faciasını:

Fransuva Jozef’in yegâne oğlu ve veliahtı “Arşidük Rudolf” Viyana civarında bir köyde, av için bina edilmiş küçük, münzevi bir köşkte, bir karlı gecede katledilmişti. Bu cinayet nasıl vukua gelmişti? Katil kimdi? Vakada kimler bulunmuştu? Facianın esbabı neydi? Bu cihetler doğru olarak bilinememiş, gayet keşif bir perde bu esrarı halk ve âlim nazarından örtmüş, yalnız “Habsburg”lerce malum bir muamma, bir sır şekline sokmuştu.

Arşidük Rudolf evli olmasına rağmen bir kadını delicesine seviyordu.

“Düvesera” isminde bir Macar sefaret memurluğuyla İstanbul’a geldiği esnalarda Sakızlı zengin bir Rum tacirinin kızıyla evlenmiş, bu izdivaçtan iki kız doğmuştu: Mary ve Hanna... Vesera serveti tüketip vefat ediverince karısı kızlarını Viyana’ya götürmüştü; biraderleri orada at ticareti ve banka muâmelâtıyla iştiğal ediyorlardı. Kızlar güzel bir konağa yerleşmişler ve tiyatro ve müsamerelere devama başlamışlardı. Zengin bir izdivaç yapmaya çabalyorlar, bu ümidi besliyorlardı.

Mary güzeldi, öyle, ilk nazarda insanı mebhut eden parlak bir güzellik değil ama baktıkça yüreğe kök salan hüsünlerden... Toparlak bir vücudu, duru beyaz bir teni ve ucu az kalkık irice bir burnu vardı. Fakat asıl ihtişamı, letafet ve fevkaladeliği gözlerindeydi: Gayet hazin iki ala göz ki akıllar alıyor, yürekler yakıyordu.

İşte bu kıza veliaht Rudolf bir gece tiyatroda rast gelmiş ve derhal âşık olmuştu. Aradan bir hafta geçmemişti ki İmparatorzade Deveserelerin konağına ziyarete gelmişti. O sırada Mary’e asil bir kont ile iki dayızâde dahi âşıktılar... Rudolf, Hükûmetin nüfuzunu istimal ederek pek ziyade kıskandığı bu kontu uzak bir sefaretin ateşe militerliğine zengin dayızâdeyi de bî-tehdit ta Amerika’ya göndermişti. Şimdi ortada

yalnız diğerk rakip, yirmi iki yaşındaki dayızâde, Batacı ismindeki genç kalmıştı. Bir gün Mary veliahtta şikâyet etmişti:

– Benimle izdivaca talip iki zengin vardı, ikisi de Viyana’dan gittiler, beni şimdi kim alacak?

Demişti. Rudolf derin bir aşk ve heyecan içinde derhal:

– Ben! Diye cevap vermişti.

Mary hayret, sevinç içinde kalmıştı; acaba mümkün müydü? Bir gün Avusturya tahtına geçecek kadar talih ona yar olacak mıydı? Rudolf izahat veriyor, sonuna kadar çalışacağını ve bu arzusuna muvaffak olacağını söylüyordu:

– Arşidüşes Stafani’yi boşarım ve babamla annemi de veliahtlık hukukundan feragat tehdidiyle bu işe irzâ ederim!

Diyordu. Onun veliahtlıktan feragatı Avusturya tahtını müşkül bir vaziyete sokabilirdi. Mary şaşkın, perişan bir halde mütemadiyen:

– Sahih mi? Bunları yapabilir, benimle evlenebilir misiniz?

Diye sorup duruyor, kulaklarına inanamıyordu. Rudolf yemin ederek, namusu üzerine söz veriyordu... Matmazel Devesera kendinden geçmişti; gözleri, o bî-emsal gözleri teheyyüç ve arzu içinde yarı kapanmış, dudakları Arşidük’e uzanmış, ümit, ihtiras, aşk teheyyüçleriyle sarsılan yumuşak, sıcak, tatlı vücudunu ona terk etmişti.

***

Rudolf sevgilisinin kolları arasından kendisini çekip kurtaramıyor, bu aşkı, tatmin edilmesine rağmen, silkip atamıyordu. Seviştikçe daha çılgın, daha âşık oluyor, Mary’den başka bir şey düşünmüyor, bütün siyasî meşgulelerini, vazife ve resmiyetleri ihmal ediyordu. Araya mutavassıt ve yardımcı birtakım kontesler karışmış, evlerini bu gizli aşka tahsis etmişlerdi. Mary ikide bir de aşkını sıkıştırıyor, verdiği sözü tutması lazım geldiğini, bir müddet daha cevapsız ve neticesiz kalırsa memleketi terk edip gideceğini söylüyordu.

Arşidük nihayet imparatora yüreğini açmış ve projesinden onu haberdar etmişti. Fransuva Jozef dinlemiş, dinlemiş, sonunda şöyle söylemişti:

– Çıldırın mı oğlum? Sakın bir daha bu bahsi benim yanımda açma, sonra o serseri mahluku, o sergüzeştçi kadını hudut haricine çıkarmaklığıma sebep olursun!

Rudolf bu defa annesine derdini dökmüştü. İmparatoriçe daha şiddetli davranmıştı; demişti ki:

– Yapacağın bu iş bir kusur, bir kabahat değil, bir cinayet olur!

Mary teşebbüslerinin akamete uğramasından dolayı bitmek bilmez gözyaşları döküyordu... Rudolf ne tarafa baş vursa sert, haşin cevaplar alıyor, mehafil-i siyasiye ve saray hanedanı, erkanı kendisini tahttan ediverirdi.

Nihayet izdivaç emelinden feragata mecbur olmuştur. Mary bir zamanlar ümit ve hülyalar içinde kendisine pek yakın gördüğü, ayağını bastığına hükmettiği Avusturya-Macaristan tahtından bu suretle, kalbi ilelebet cerîhadar olarak ayrılmıştı. Rudolf, sevgilisinin annesine:

– Harsburgların nüfuzu sayesinde müreffehen yaşarsınız, sizi, mâaile servet ü sâmana gark ederiz, Mary artık beni unutsun!

Diyordu. Bu sözleri iç salonda duyan Mary ise yaşlı mendilini dişleriyle parçalayarak:

– Sefil! Hain!

Diye inliyor, ağlıyordu.

***

Mary Duvesera genç dayızâdesi Batacı ile nişanlanmıştı. Rudolf babasıyla barışmış, annesinin hatırını etmiş, artık resmî işlerle meşgul olmaya başlamıştı. Fakat aşkı henüz sönmemişti, için için hala yanıyordu.

Bu esnada bir akşam Viyana'ya iki, üç saatlik bir köydeki, Mayerling civarındaki av şatosunda hususi bir mülakat tertip olunmuştu. Rudolf buraya saraydaki mükellef ve

resmi ziyafeti terk ederek gizli bir surette gelmişti. Kar lapa lapa yağıyordu. 1889 senesi kanunusanisin otuzuncu gecesi idi.

Mary ile bu münzevi binada, böyle mahuf bir gecede bir leyle-i sevda geçireceklerdi; mutavassıt ve yardımcı konteslerin himmeti sayesinde şu mev'id-i mülakat bin müşkülata temin olunabilmişti. Fakat iki sevdazede henüz buluşmuşlardı ki iki ziyaretçi daha çıkagelmişti; Mary'nin nişanlısı genç Batacı ile dayısı yaşlı Batacı... Buraya onları kim çağırmişti? Acaba Mary mi? Belki... Onlar geldikten sonra artık Rudolf'un av arkadaşları Prens Hiyuz ile Viladiştayin'i de salona kabul etmemekte mani yoktu. Şimdi, dışarıda kar buram buram yağıyor, rüzgâr kıyametler koparıyordu. Bunlar sıcak yemek salonunda, mükellef bir masanın etrafına toplanmışlar, yiyip içip eğleniyorlardı. Arşidük çok içmişti; sarhoştı. Küçük Batacı'ya doğru dönmüş:

– Saadetini tebrik ederim, yavrum, demişti, Mary gibi bir kızla izdivaç kimseye müyesser olmaz, düşün ki az daha imparatoriçe ve kraliçe olacaktı. Şayet kendisine lazım gelen hürmeti ve sadakatini gösteremezsen seni bir mücrim telakki eder ve bir mücrim gibi de cezalandırırım!

Batacı alınmıştı:

– Merak etmeyiniz, fehamet-meab, zevcemin saadetini temin edebilirim!

Demişti ama sararmıştı. Bunu gören Prens Hiyuz:

– Kıskançlık ha! Şimdiden?

Diye ortaya bir söz atmıştı. Bunu işiten Rudolf birdenbire, herkesin gözü önünde bir elini Mary'nin beline dolamış, diğeriyle kollarını tutmuş ve başını kızın göğsüne, memelerinin ortasına sokarak:

– Haydi, kıskan bakalım!

Diye haykırmıştı. Mary nişanlısına:

– Kurtar beni! Kurtar beni!

Diye bağıyor, çırpınıyordu. Herkes ayağa kalkmıştı. Yaşlı dayı hemşirezâdesini kurtarmak için koşmuştu, lakin prens Hiyuz önüne geçmiş, mani olmak istemişti. O zaman dayı duvardaki silahlardan birini çekmiş, bunu gören Hiyuz da bir silah kaparak, uzun, sivri bir meç, onu Batacı'nın karnına saplamıştı.

Genç Batacı silahsızdı ve Vildaştayn'ın kolları arasından kendisini kurtaramıyordu. Fakat son bir gayretle, birden sıyrılmış, masanın üzerinde duran ağır şampanya şişesini yakalamış ve olanca kuvvetiyle Rudolf'un kafasına fırlatmıştı. Rudolf'un başı hala Mary'nin göğsü üzerindeydi. Şişe gelip mahuf bir şekilde ense tarafından hedefe isabet edince yüz parça olmuş ve Arşidük Rudolf'un kafatasını parçalayarak beynini dışarıya dökmüştü.

Fakat vaka bu kadarla kalmamıştı.

Mary aynı saniyede, yanında her zaman taşımak mutadında olduğu gümüşten mamul küçük tabancasını çekmiş ve namlusunu Rudolf'a tevcih etmişti. Lakin Arşidük'ün darbenin şiddetiyle yaptığı ani bir hareketle Rudolf hedefini büsbütün şaşırması, kurşun dönerek bizzat Mary'nin yüreğini delmişti.

Şimdi ortada iki ceset ve bir mecruh vardı. İşte Habsburglulardan biri, en mühimi 1889 senesi kanunusanisinin otuzuncu gecesini Mayerling'te böyle öldürülmüş, o derin ve tatmin edilemez sevda böyle kanlı, feci bir hâile ile neticelenmişti.

EK: A.7: KORKU

-Küçük Hikâye-

Dünyada şakaya gelmeyecek bir şey varsa o da korkudur. “Korku nedir, bilmem!” diyen adama inanmamalı; zira yedi muharebe görmüş, yetmiş vaka geçirmiş, Balkanlar’ı yedi yüz yerinden silahına kuvvet aşmış öyle kahramanlar bilirim ki sırası gelince korkmuşlar, korkudan titremişler, korku yüzünden yollarından yüz çevirmişlerdir. Korkmayan adam yoktur; Çakırcalı’dan tutunuz da korkusuz çavuşa kadar eşkıya veya asker, bekçi veya polis, hırsız veya komitacı, hülâsa her meslekte, tıynette adam yeri gelince korkudan tüylerinin diken diken olduğunu, bacaklarının bağlandığını, dizlerinin çözüldüğünü ve yüreğinin burkulduğu duymuş, bu ızdırabı hissetmiştir.

Korku insanı öldürebilir de...

Bunun, böyle bir vakanın ben bizzat şahidi oldum. Korkmazsanız anlatayım:

On beş sene kadar evvel, tam gençlik çağımda resme merak sarmıştım. Bir de arkadaşım vardı, Hâdi... Hadi dersem yapardı. Boya kutusu boynumuzda, sehpa elimizde İstanbul’u devreder, resme gelir münasip yerler arar ve haftalarca boğazın bir yüksek sırtında veya denizin bir kuytu kenarında çalışır, iyi, kötü bir sürü tablolar vücuda getirirdik.

Bir aralık yolumuz Edirnekapı Mezarlığı’na düştü. Müştereken bir kabristan manzarası tersim edecektik. Bu maksatla mezarlığın en hicri, en kuytu ve en engin bir yerini seçtik, öyle bir yer ki tamamen servilerle, gölgelerle ve yosunlarla örülü... Kuş uçmaz, kervan geçmez, yolcu geçmez bir mahuf mezarlık parçası!

İşte gündüzleri orada çalışır ve akşamüzeri levhamızla fırça ve sehpalarımızı mezarcının kulübesine bırakarak ertesi gün yine iş başına dönerdik. Yine böyle bir gün kemal-i faaliyetle boya serpiştirirken aramızda cin, peri ve ispiritizmiye dair söz açıldı. Hâdi bu gibi gayrı tabii kuvvet ve mevcudiyetlere katiyen inanmıyordu:

– Evet ama, dedim, inanmamakla beraber şu bulunduğumuz yere gece yarısı gelmeye cesaret edemezsin!

Yüzüme derin bir infial ve asabiyetle baktı:

– Sen öyle zannedersin, dedi, bahse girer misin? Nesine?

– Nesine olursa... Girerim zahir!

– Öyleyse Tokatlıyan'da bir ziyafetine! Dört kişilik şaraplı şampanyalı bir ziyafet!

Kabul ettim. O akşam gazinoda birleşince arkadaşlara meseleyi anlattık; uzun uzadıya konuşuldu, nihayet derhal, o geceden bahsin icrası kararlaştırıldı. Hâdi ucu demir çivili bastonunu resmini yaptığımız mezarın üstüne dikebilirse bahsi kazanmış olacaktı.

Şimdi, önümüze kadehler, yarı keyif, herkes korkulu hikâyeler anlatıyor, kimi Muhayelat-ı Aziz Efendi'den hikâyeler naklediyordu. Hâdi bütün bunları dudaklarında gergin ve acı bir tebessüm, biraz müteheyyiç, fakat elan metin ve fikrinde sabit bir halde kemal-i vakarla dinliyordu. Kimse evine gitmedi. Yemeği orada yedik ve on bire kadar anlatmadık korkunç hikâye bırakmadık.

Nihayet yola düzüldük.

Dört kişiydik. Köhne bir araba bütün İstanbul mahallelerini sırasıyla sarsa, uyandıra bizi sur haricine çıkarıyordu. Yaya kabristana doğru yürüdük. İri iri bulutlar yıldızları örtmüştü; gece zifiri karanlıktı. Servilerin müthiş, mahuf, ra'şebaş fısıltılarından başka hiçbir ses duyulmuyordu. Yalnız ara sıra tabut gıcirtısını andıran bir acı inilti tüylerimizi ürpertiyordu. Bu, galiba, kuru dalların rüzgarla birbirine temasından ileri geliyordu.

O semtin son ışığını, mezarcının kulübesini de geçtik. Son duyduğumuz seda bir köpek havlaması oldu. Artık mezaristanın içindeydik. Ben bahse giriştiğime çoktan pişman olmuşum. Hâdi'ye:

– Vazgeç, canım, dedim, maksat latifeydi...

Fakat o fazla mütekebbir, fazla mağrurdu. Öbürlerinin yanında korkak, cesaretsiz görünmek istemiyordu.

– Haydi sen de be, dedi, şimdi görürsün, bak gider miyim, gitmez miyim!

Biz durduk; o yıkık seddi atladi ve karanlıkların içine gömüldü. Acaba sonuna kadar gidebilecek miydi? Şaka değil, hayli yolu vardı; hem ne yok? Devrilmiş taşları, göçmüş mezarları atlaya atlaya, yani ölülerin üstüne düşse kapana... İçimizden biri:

– Korku başladı, dedi. Islık çalışından belli...

Hakikaten, mezarlıklar arasından, gittikçe uzaklaşan bir ıslık sedası geliyordu; Hâdi İspanyol Marşı'nı çalarak gidiyordu. Biz, üç arkadaş, kulaklarımızı dikmiş, sessiz ve pür-dikkat dinliyorduk.

Islık kesilmişti. Birden, o derin sükût ve o mahuf zulmet ortasından bir feryat koştuk, acı, tüyler ürpertici, vahşi ve ümitsiz bir feryat... Sonra her şey sustu.

Yüreğimiz sanki durmuştu. Saçlarımızın diken diken olduğunu ve alnımıza soğuk ter damlalarının dizildiğini duyuyorduk. Ne olmuştu?

– Aman, mezarcıyı kaldıralım! Bir fener yaktıralım!

Diye haykırdım. Kulübeye doğru koşmaya başladık. Şimdi deli gibi kapıyı tekmeliyorduk. Saniyeler bize bir asır kadar geliyordu. Neden sonra pencereden bir baş uzandı:

– Ne istiyorsunuz be herifler, bu saatte... Defolun!

Diye haykırıyor, küfürler ediyordu. Biz hep bir ağızdan bağırıyor:

– Aç! Aç! Bir fener, çabuk!

Diye hala kapıya tekmeler indiriyorduk. Bizim bu telaşımızdan mühim bir vaka zuhur ettiğine nihayet kani olan mezar bekçisi bir elinde fener, diğerinde tabanca kapıda görüldü. Hemen kolundan yakaladık ve önümüze katarak Hâdi'nin feryadı gelen semte doğru koşturmaya başladık.

Yol ne kadar sürdü? Nasıl gidiyorduk? Nerelerdeydik? Hiçbirimiz farkında değildik. Boyuna koşuyor ve mezarcıya mütemadiyen:

– Yürü! Yürü!

Diye bağıryorduk. Birden baktım ki gündüzleri resim yaptığımız yere gelmişiz. Tam orada, mezarın üstünde Hâdi gözleri yerinden uğramış, ağzı müthiş bir korku içinde açılmış, bî-hareket yatıyordu. Ölmüştü!

Fenerin soluk ziyası altında nihayet bu facianın sebebini anlamaya muvaffak olduk. Biçare genç, mezarın üstüne ucu demir çivili bastonu dikerken yanlışlıkla paltosunun uzun eteğinden geçirmiş ve geri dönmek üzere yürüyünce arkasından çekildiğini, tutulduğunu hissederek zaten akşamdan beri korkunç bir sürü hikâyelerle hal-i teheyyüce gelen dimağı tahammül edememiş, bu darbe, berk asa bir beyin inmesiyle ani surette vefatına sebebiyet vermişti!

EK: A.8: YIKANIRKEN

-Küçük Hikâye-

Henri Lavedan'dan Nakil

Sınıfın ağır sükûtu içinde Musevi Volan önünde iri bir fenn-i tıp kitabı, gerisin arkasına çekilmiş, bilâ-hareket mütalaaya dalmıştı. Mubassırlığın haricinde orada tıp fakültesinin duhul imtihanlarına hazırlanıyordu... Ah, bir kabul edilebilseydi... Ne tatlı ümit! O zaman mektep müdüründen iki ay mezuniyet koparacak -Musevi Lokafar bu lütfu ondan diriğ edemezdi- Şatoru'daki (Chateauroux) ihtiyar ninesini ziyarete gidecekti. Kim bilir o sevimli buruşuk çehreli anne oğlunu göğsünün üzerinde nasıl kuvvetle, uzun uzun sıkacak, sevip okşayacaktı!

İşte dört sene oluyordu ki bir sabah, gözyaşları içinde onu bırakmış ve Paris'e hayatını kazanmaya gelmişti. Hayatı ha? Gamlar, kederlerle örülmüş bir hayat... Acaba doğduğundan beri neşe tatmış, birazcık neşe nedir, görmüş müdür? Bundan çok evvel, birkaç saniye için tattığından başka, hayır! Gam, kasavet kuyusu kesilmişti; ne yeisli bir ömür sürüyordu...

Bugün gök masmavi, parlak ve tamamen bulutsuzdu. Serçeler şâd seslerle cıvıldaşıyorlardı. İskemlesinden baktığı zaman ardına kadar açık duran pencerelerden ambarı ve avlunun bir sıra dikilmiş kavruk ağaçlarını görüyordu. Ah, burada, bu çıplak mütalaa-hanede can sıkıntısından boyuna esneyen külhanilerle kapalı kalacağına tahayyülâta dalmak, serbest olmak, biraz hava almak için dışarıya atılmak ne hoş olacaktı... Zaten çocuklar da baş açık, saçları rüzgârdan savrulur kırılarda koşmaya can atıyorlardı. Zavallı yavrular! Bunların çoğu birtakım Brezilyalı, Peruviyalı çocuklardı; uzak denizler, mesafeler aşiverirler de aileleri para kazanmakla meşgul oldukları cihetle onlar da ne zamandan beri analarını görmekten mahrum kalmışlardı. Hakikaten acınacak haldeydiler, tıpkı kendisi gibi... Şayet bu leyli müessese Asiner'de, Paris'in bu yemyeşil köyünde olmasaydı, ekmeğini çıkarmak için başka kapılara baş vuracaktı, fakat o çıplak kollu kayıkçılar, nehirde söylenen o türküler, pazar günlerinin o kalabalığı kendisine güzel bir eğlence, bir teselli oluyordu...

Birdenbire sınıfın şurasından burasından bir gürültüler ve zorla tutulan kahkaha mukaddimleri işitildi. Musevi Volan kağıt bıçağıyla masanın üzerine vurdu ve gayet halim, sakin bir seda ile:

– Efendiler, sükût ediniz!

Diye seslendi. O zaman bütün eller havaya kalktı:

– Susadım, mubassır efendi!

– Ben de...

– Ben daha evvel istedim!

Musevi Volan aynı sakin sedasıyla:

– Hepiniz birden istemeyiniz, birer birer...

Diyor, fakat çocuklar:

– Öhö! Öhö!

Diye bir ağızdan öksürüyordu. Fırtına kopmuştu. Talebe kalem, kağıt, defter, mürekkebe batmış ve ağızda çiğnenmiş sünger kağıdı, her ne olursa masaya doğru mütemadiyen atıyorlardı. O, yerinden kımıldanmıyordu. Biraz sararmış, kolları çaprazvari göğsünde, yalvarmakla iktifa ediyordu:

– Efendiler, efendiler! Diyordu, bana eziyet ediyorsunuz!

Bu hal, böyle devam ediyordu. Derken kampana vuruldu. Mütalaa saati bitmişti. Haydi, yallah, nehre yıkanmaya gidilecekti! Sen dört adım ötede akıyordu. Kuş sesleriyle neşelenmiş güzel yollardan talebe, koltuklarının altında deniz donları, gülüşe, söyleşe gidiyorlardı. Mubassır, başı eğik, sıradan uzakta, ağızda bir âdî çadır çiçeği çiğneyerek onları takip ediyordu. Gurup eden güneşin altında atlas şapkası parıl parıl yanıyordu.

Sevgili, çilekeş anneciğini, (سوز) kenarlarında geçen sakin gençliğini, Musa'yı okuduğu zamanki halini, hani gümrük kulübesinin biraz ilerisindeki iri ağacın gölgesine yatarak saatler gibi seri ve latif akıp giden nehri seyir ede ede daldığı tahayyülâtı

düşünüyordu. Hiçbir şey işitmiyordu, ne cıvıltıları, ne dallardaki kanat seslerini, ne küçük Brezilyalıların kahkahalarını, hiç birini... O kadar dalmıştı.

Nihayet su kenarına inilmişti. Çocuklar açıkta acele acele soyunarak müthiş bir neşe infilâkı içinde nehre atılıyorlardı. Yüzmek bilmeyen ve biraz ürkek olan Musevi Volan kanguru gibi kısa kısa atlamalarla, korka korka ilerliyordu. Su belini geçtiği vakit dişleri birbirine zil gibi vurarak, dalmaya bir türlü cesaret gösteremiyor, mıhlanmış bir halde duruyordu. Talebenin gürültüsü onu büsbütün şaşkın ediyordu. Âlâ üzerine su sıçrattılar mı ensesinden bir titremedir başlıyor, bütün vücudunu dolaşıyordu. Bunun için ceza verebilirdi; fakat ne lüzum var? Kendisini büsbütün acemi, hantal buluyor, gerilemeye de, ilerlemeye de cesaret edemiyordu.

On üç yaşında bir sarışın çocuk, arkasından gizli gizli gelmiş, eğilmiş ve bacaklarından yakalayarak, (Hop!) birdenbire onu suyun içine gömmüştü. Talebe el çırpıyor, kahkahalar koparıyordu ve “Canım, ayakları dibine basarken sudan korkulur mu? Ne çapaçul adam!” diye haykırıyordu. Zavallı mubassır kalkmış, nefes nefese:

– Lakin... şey... ceza vereceğim, boğuluyorum!

Diye merak anlatmaya çalışıyordu. Fakat ikinci bir darbe sözünü kesmişti. Bir feryat kopmuş derhal cereyana kapılarak Musevi Volan uzaklaşmaya başlamıştı. Ortada yalnız bir el vardı, mürekkep lekeli bir el... Mütemadiyen gidiyordu. Biraz sonra batmış, çıkmış, o el dahi kaybolmuştu.

Su dümdüz akıyordu.

Etrafa korkunç bir sükût gelmişti; çocuklar birbirlerine bakıyorlardı. Kırlangıçlar suya sürtünerek uçuşuyorlar, hava bulutlanıyor ve fırın havası sıcak bir rüzgâr esiyordu. Mektepliler korkmuşlar, çırılçıplak sahile atılmışlar ve ıslak donları içinde sular serpiştirerek:

– Yetişin! Yetişin!

Diye haykırıyorlardı. Koşarak bir kayıkçı gelmişti.

– Bizim mubassır Musevi Volan... Kayboluverdi, galiba bir derin yere düştü, görünmüyor! Dediler.

– Çok mu oldu?

– On dakika var, yok... Saate bakmadık ki... Belki fazla oluyor!

Kayıkçı hemen suya atılmıştı. Serin hava almaya gelen birkaç kişi, birkaç balık meraklısı kemal-i merakla durup bekliyordular.

Bir beyaz köpek havladı.

Bir dakika sonra, ağır olduğu anlaşılan koca bir yükü kayıkçı suyun yüzüne çıkmıştı. İşte o, mubassır... Şimdiden değişmiş, gözleri donmuştu; şiş karnı her harekette titriyordu. Çocuklar onu, belini kırıp öldürdüğü bir adama bakan at gözleriyle, ahmak ve manasız bir tarzsa seyrediyorlardı.

Ufuk pembeleşmiş bir kan rengiyle kıpkırmızı olmuştu.

Kayıkçı bir ördek köpeği gibi silkinerek cesedi muayene etmiş ve “Bitti!” demişti. Sonra çocuklara dönerek sert, fakat muhabbetkârane, insaniyetkârane bir sesle:

– Haydi, giyininiz yavrular, bu sizin bakacağınız şey değil!

Diye ilave etmişti.

Lakin çocuklar kenarda bir sıraya dizilmiş, ellerinde fotinleri, havf ve haşyetten dilleri tutulmuş, duruyorlardı. Birkaçı ağlıyordu. Bunu gören hasır şapkalı bir ihtiyar adam:

– Zavallı yavrucaklar... Mubassırlarını amma da seviyorlarmış!

Diyordu.

B. TİYATRO

EK: B.1: MAYMUNUN MARİFETİ

Gülünçlü Facia Üç Sahne

[Birinci Sahne: Atina’da Tino’nun dairesi – Geniş bir masa üzerinde Anadolu haritaları serilmiş, Tino üzerine eğilmiş, bakıyor, fakat göremeyerek dalgın düşünür – Şöminenin üzerinde sapsarı dişli bir doldurma maymun]

Tino [Kendi kendine]

Ah “Kalkış” ah! Senin o telsiz telgrafın, o makinen yok mu, başında kırılısın, bize bir iş açtı ki... Sana parasız tellallık et, uydurma haber ver diyen, bu kârı teklif eden giden! Durup dururken, hiç ihtimal yokken hatta vaziyet kötüleşmişken ortaya bir havadis yumurtladın, sevinçten yüreğimiz ağzımıza geldi. Yavrum odama koşup da: “Müjde haşmet-meab, girdik, girdiler!” diye haykırınca çocuk gibi ağlamaya başlamışım, serverimden, heyecanımdan... “Girdik ha, diyordum, girdiler ha?” yaş gözlerimden boşanıyordu. Meğerse Eskişehir’e değil bir belaya girmişiz, hem de gırtlığımızı kadar... Papulas’ın geçen sefer bizi dünyaya gülünç eden tabiriyle yine, galebe pür şan ve zafer-i mağrurane Bursa’ya dönmüşüz... Ah bu lafını bilmeyen adam! Zaten adı da şansız; hiç böyle düttürü isimli başkumandan olur mu? Bizim Zimirakagi yok mu? İşte asker ismi böyle olur. Zemberek gibi şiddetli ve zimba gibi nâfiz, pür ahenk ve pür haşmet! “Kalkış”! “Kalkış”! Sen beni verem edeceksin, oğlumu maymunun dişleri öldürdü, senin telsizlerin de beni öldürecek, benim yüreğime indirecek... [Doldurma maymuna hitaben yerinden kalkıp] Hatta artık takdis etmiyorum, ey bed çehre, ey lika-yı şeytanat! Senin verdiğin taçtan işte bu kadar meymenet beklenir! [Ricaat ve hezimet telgraflarına maymunun başından atarak] Marifetini beğendin mi? Ben ki Yunan armasını üzerine senin başını resmettirmek tıynetindeydim...

[İkinci Sahne: Bursa’da Papu’nun dairesi – Geniş bir masa üzerine Anadolu haritaları serilmiş, Papu üzerine eğilmiş, bakıyor fakat görmeyerek dalgın düşünüyor – Şöminenin üzerinde sipsivri dişli bir doldurma maymun]

Papu [Kendi kendine]

Geçen seferki hezimete (Şan ve zaferle mağrurane avdet) tabirini bulmuştum, acaba bu defa ne demeli? Kabahati havalara, yağmurlara attım ama pek sudan düştü. Ordu muharebeye seyrana gider gibi açık hava, günlük güneşlik kaydıyla gitmez a, şu te'vili ben buldum ama kendim de beğenmedim. Ah “Kalkış” ah! Sana o telsizi koyan mühendisin eli dertten kurtulmasın! Haydi Eskişehir’e girdik diye bir yalan uydurdun, saatini de nereden çıkardın? Biz Eskişehir’e değil, ordumuzun kanına girdik... Yuvanu! Yuvanu! Sen şimdi İstanbul’da mesuliyetsiz, rahat oturur, benim bu içler acısı halimi uzaktan seyrediyorsun! Ne dedim de bu işi kabul ettim [Birden doldurma maymununun üzerine yürüyerek] Artık bana ikbal verdin diye seni takdis edemem ey fitne! Kabahat bende, maymundan hayır bekleyenin akıbeti budur; şu uğursuz surattan medet umulur mu? Ben ki Ankara’ya bir altın heykelini dikmek niyetindeydim...

[Üçüncü Sahne: Nimde Zelu’nun dairesi – Geniş bir masa üzerine Anadolu haritaları serilmiş, Zelu ağzında pipo, bakıyor ve düşünüyor – Şöminenin üzerinde sipsivri dişli bir doldurma maymun]

Zelu [Maymuna hitaben]

Ey mahluk-ı ulvi hisal! Ey timsal-i zeka! Ey şerefli, meymenetli çehre! Beni bugünkü hezimet ve felaketten sen kurtardın, sen olmasaydın bu neticesiz harbin bütün mesuliyetini ben yüklenmiş olacak, ben kahr ve eza görecektim. Tam zamanında dişlerin imdada yetişti ve boynumdaki mesuliyet zincirini kopardı, önüme bir istirahat yolu açtı. Titu! Papu! Bugün Eskişehir’de sizin başlarınız taşa çarpmasaydı benim başım çarpmış olacaktı; ben başımı kurtardım... [Tekrar maymuna hitapla] Ey peristide-i halaskâr, gel, minnet ve şükranla alnından öpeyim! Ben ki senin bi gayr-i hakkın kafanı bulduğum yerde koparmak niyetindeydim.

EK: B.2: GİZLİ FİKİR

Bir Perdelik ve Bir Kişilik Cemiyet Oyunu

[Perde açılır: Mükellef bir yazı odası – duvarlarda altın yıldızlı çerçeveler, Enver’in, Cemal’in, Talat’ın resimleri – ortada Anadolu haritası – masanın üzerindeki ufak el çerçevelerinde Anadolu kahramanlarının fotoğrafları – Halide Hanım’ın gazeteden kesilip mukavvaya yapıştırılmış atlı resmi – Obüs parçasından cigara tablaları, mermi kırıklarından mamul lambalar, mavzer fişeği kovanlarından kibritlikler, hilal-i ahmer damgalı yazı kağıtları, müdafaa-i milliye damgalı kalemler, kadife muhafaza derununda bir cihat yüzüğü – telefon – vakit: Akşam... İttihatçı tek başına, elinde cigara, gözleri halıya dikili derin bir düşünceye dalmıştır]

Bir azılı İttihatçı [Kendi kendine]

Hiç şüphe yok ki on dört senedir takip ettiğim siyasetten daha faydalısını kabil değil bulamazdım. Cemiyeti medh ü senadan müdafaa ve muhafazadan alimallah bir dakika, bir lahza, bir an geri kalmadım; rüesasına ayrı ayrı hâkipay oldum; söz aramızda, ne koz kırsalar, ne çam devirseler, hangi baltayı taşa vursalar ve ne halt etseler “Ala! Rana! Müstesna!” diye alkışlamaktan avuçlarımı patlattım; bu uğurda dövüşe, vuruşa, keşişe, her türlü mücadele ve münazaaya hazırdım. Bütün bunları böyle yapmakta isabet ettim ve mükâfatını da aldım: Dört başım mamur oldu, görmediğimi gördüm, yemediğimi yedim, içmediğimi içtim, giymediğimi giydim, hülasa hiç ümit yokken adam olup meydana çıktım... Biliyorum ki bu memlekette baki kalan, kalabilecek olan bir hamiyettir; ondan ayrılmak, uzaklaşmak ve ilca-yı musalihatla onun girdiği yeni şekillere girmemek ve bu yeni şekillere ister Kuva-yı Milliye diyelim, ister Bolşeviklik, kendime destur addetmemek ahmaklık olur. Ne bulursam muhakkak ki İttihatçılıkta bulabilirim... İttihatçılık ne olsa, ne kıyamet kopsa yine zeytin gibi suyun üstüne çıkacak ve efradını bir lokma veya bir hırka, muhakkak yine doyuracak ve giydirecektir! Fakat... Şimdi, biraz da, hakkülinsaf düşüneyim... Şu odada beni dinleyen ve zihnimden geçirdiklerimi anlayan yok ya... Tek başıma, nefsimle, vicdanımla karşı karşıyayım: Biz yaman adamlarız ki, hala bunca musibetlerden, felaketlerden sonra bile cemiyeti müdafaa için söz bulabiliyor, elan halkı avutuyor, aldatıyor ve muhalifleri şaşırıyor, susturuyoruz. Her

yeni musibet üstüne evvela bir şaşkınlık devresi geçiriyoruz, “Şimdi ne halt edeceğiz, bu olur iş mi?” diye cemiyete içimizden biraz atıp tutuyoruz, lakin hemen yeni parola, yeni plan imdadımıza yetişiyor: “Şöyle olacak, şöyle idare edilecek!” diye verilen emre harfiyen riayete başlıyor ve -şaşılacak iş- yine hak kazanıyor, yine taraftar buluyoruz! İşte bu ciheti aklım almıyor; diyorum ki: “Canım, nasıl olur, artık aldatacak cihet, bir ümit, bir çare kaldı mı? İşte şurası da gitti, burası da verildi, şu devlet de darıldı, bu Hükûmet de kırıldı, bugün hakikatler meydanda durup dururken nasıl olacak da yine biz bunlara birer kulp takabileceğiz ve işin içinden sıyrılabileceğiz?” Filvaki, bakıyorum ki, sıyrılıyor, hem her defasında da kabahati biçare muhaliflere yükleterek... Lakin, işin doğrusu, şu bizim cemiyetin de on üç senedir memleketin başına getirdikleri musibetlere hadd ü payan var mıdır? Ne yaptık fena yaptık; hangi işe girdikse yüzümüze bulaştırdık; neye karıştırsa çorbaya çevirdik... Hiçbir mesele olmadı ki biz içinde bulunalım da Arap saçına dönmesin, rezil ve mashara olmasın... Nereye el uzattıkça eller, tutar yerini bırakmadık! Zemden, tenkit, tezyif ve tahkirden başka bir suretle tasvire gelmeyen bütün bu ahvali maşallah medh ü senadan yanımıza yaklaşılmıyor. Ortada seyyiatımızla memleket namına iki yanık vilayet kaldı, fakat vatanperverlik, hamiyet ve millet tacı bizim başımızdan aştı. Mesela hala bu diyarda bizden başkalarını bulup da:

– Şeniler! Katiller! Vatan hainleri!

Diye bağırabiliyoruz. Amma müthiş, amma insafsız adamlarız ha! Biri karşımıza geçse de:

– Anladık, cemiyete muhabbetiniz şu memlekette hayır, hasenat namına ne yaptı? Fazlasını istemeyiz, üç eser, üç bina, üç zafer veya üç kanun!

Dese ne cevap verebiliriz? Evet, düşüneyim, böyle hayırlı ve hasenatlı ortaya ne koyduk?

[Kafasını kaşıyarak düşünür]

Bulamıyorum ki... Üsküdar’a köprü kuracaktık, projede kaldı! Anadolu’da yollar yapacaktık, olmadı! Kanal’ı geçecektik, geçemedik! Girit’i alacaktık, alamadık! Yahu, ilaca derman, numunelik bir faydalı iş yok mu? Beş paralık bir iş olsun göremedik mi?

[Nizamet ve Hiddetle]

Yok! Yok! On dört senedir taş üstüne taş koymamışız, bir çivi kakmamışız, bir karış yer kurtarmamışız... Sade tahrip etmişiz, sade yıkmışız, sade yakmışız!...

[Duvardaki resimlere yumruklarını sıkarak]

Ah sizler! Sizi gidi kof, cahil, muzır ve münasebetsiz herifler ah! Ne olurdu, sırası gelince “İşte eserimiz!” diyecek bir nesne bırakıp da öyle defolsaydınız... İnsan ölür eseri kalır, hayvan ölür semeri kalır derler, sizin semerinizi bile kalmadı!

[Bu defa küçük çerçevedeki resimlere hitapla]

Bakalım siz ne karıştıracak, ensemizde sizler de ne bozalar pişireceksiniz! Hani, doğrucası, sizden de bir marifet beklemiyorum ya... Dışarıdaki atıp tutmalarına, o nutuklarına, o yazılarına bakmayınız! Odamda böyle yapayalnız kaldım mı, muhaliflerin işitmeyeceğine emin olunca emin olunuz ki ben de...

[Tereddüt eder]

Evet, ben de Ali Kemal gibi düşünüyorum...

[Daha büyük bir tereddütle]

Hatta, hatta... Ali Kemal gibi de söyleniyorum! A hem kel hem fodul çılgın adamlar! Ne vardı bu defa da İtalyanları kıracak, onları gücendirecek? Siz hiç kimseyle, hiçbir devletle altı ay, güzel güzel geçinemez, el ele duramaz, insan gibi sözleşemez misiniz? Nedir o dünyaya meydan okuyuşlar, sonra o geri geri çekilişler? Nedir o Millet Meclisi müzakereleri? Nedir o diktatörlük hazırlıkları? Nedir o şehname gibi hitaplar, o orduyu ve milleti benimsemeler, o tahakküm? Enver kadar olmayınız, öyle bu gibi marifetlerle işin içinden çıkamadı! Korkuyorum ki bu defa, artık, uçuruma...

[Tebdil-i lisan ile]

Neler söylüyorum? Az daha muhalif ağzı konuşmuş olacaktım, galiba, dalgınlıkla konuştum bile... Bir başıma kalınca, maalesef, bakıyorum hep böyle oluyor, muhalif oluyorum, tövbe! Tövbe!

[Bir müddet susar, sonra tekrar hiddete gelir]

Peki ama, nasıl da susayım? Hiç olmazsa içimden geçiririm de biraz ferahlarım: Bizimki de artık saçma... Zırva tevil götüreceği yeri kalmadı! Birdenbire, bir taraftan patlak verecek diye ödüm patlıyor. Artık dikine gitmesek de şu muhaliflere yer vermeden memlekette biz yerimizi sağlamlasak pek hayırlı olur... Şakası yok, Anadolu hududu gittikçe İstanbul'a uzaklaşıyor; evvelki gibi Çamlıca'yı aşmak kâfi değil! Buradaki bu kadar İttihatçının hayatını, huzurunu düşünmemek de insafsızlık değil midir? Birleşmeli! Barışmalı! İyi, kötü bir sulh yapıp bu defalık bu kadarlık zararla iktifa etmeli! Yarın daha başka hasarat ve tahribat yapmak istesek elimizde yer kalmayacak! Bu cihetleri nasıl oluyor da düşünemiyorlar? Vallahi muhaliflerin hakları var, bunlar da pek idraksiz şeyler!

[Telefon öter. Kendini derhal toplayarak]

Alo! Ha, siz misiniz azizim? Hayırlı pek iyi, şimdi burada Anadolu'dan yeni gelen bir yolcuyla beraberiz, mevsûku'l-kelim bir yolcu... Ordu mükemmel bir haldedir; başkomutanlık ihdası halk üzerinde hüsn-i tesir etmiş, pek yakında büyük bir kuvvetle... Ona ne şüphe. (Misak-ı Milli) dairesinde bir sulh yapıncaya kadar cenge devam... Bir karış yer, bir tek nefer kalıncaya kadar! Bırak canım şu şeni' muhalifleri... Biz onlar gibi, o satılmışlar gibi düşünemeyiz, bizim itikadımız, imanımız var: Memleketi biz kurtaracağız!

[Perde iner]

C. TABLOLAR

EK: C.1: REFİK HALİD'İN PEYAM-SABAH GAZETESİ MAKALELERİN TEMATİK TASNİFİ (1920-1921)

1. Gazete ve Gazetecilik

Makale Adı	Tarih	İmza
Sâbıka, Hâzıra	07 Teşrinisani 1920	Aydede
Yeni Gazetecilik	23 Teşrinisani 1920	Aydede
İki Liman	01 Kanunuevvel 1920	Aydede
Bir Temenni	31 Kanunuevvel 1920	Aydede
Haberlere Dair	12 Kanunusani 1921	Aydede
Elkab Merakı	30 Kanunusani 1921	Aydede
Çıkmaz Sokak	16 Şubat 1921	Aydede
Ne Diyelim	17 Şubat 1921	Aydede
Bir Nezahat Numunesi	09 Mart 1921	Aydede
Yalan Aleyhinde	31 Mart 1921	Aydede
Bir İrtika	07 Nisan 1921	Aydede
Sabah Keyfi	25 Nisan 1921	Aydede
Acemilik	28 Nisan 1921	Aydede
Zabıta Haberleri	22 Mayıs 1921	Refik Halid
Bir Ders	23 Temmuz 1921	Aydede
Şenlikler	24 Temmuz 1921	Aydede
Fazlası	27 Temmuz 1921	Aydede
Mevsuk Haberler	28 Temmuz 1921	Aydede
İkaz	07 Ağustos 1921	Aydede
Halimiz	08 Ağustos 1921	Aydede
Bir İntikam	14 Ağustos 1921	Aydede
Musiki ile Tedavi	05 Eylül 1921	Aydede
Sahte Delil	11 Eylül 1921	Aydede
Gelecek Sene	19 Eylül 1921	Aydede

Kavuklular	17 Teşrinievvel 1921	Aydede
Fuzuli Bir Düşman	26 Teşrinievvel 1921	Aydede
Cevabım	09 Teşrinisani 1921	Aydede
Kirli Yazılar	08 Kanunuevvel 1921	Aydede
Zavallı Karagöz!	16 Kanunuevvel 1921	Aydede

2. Siyaset

Makale Adı	Tarih	İmza
Oradakilere Dair	02 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Hükûmet Takvimi	03 Teşrinisani 1920	Aydede
Suya Sabuna Dair	04 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Hayırlı Alamet	05 Teşrinisani 1920	Aydede
Ölülerle Muhabere	05 Teşrinisani 1920	Aydede
Müzakere Programı	06 Teşrinisani 1920	Aydede
Dargınlığa Barışıklığa Dair	08 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Aldanan Kim	10 Teşrinisani 1920	Aydede
İşrete, İkbale Dair	11 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Birleşeler	12 Teşrinisani 1920	Aydede
Neredeler – Uyku Vakti	13 Teşrinisani 1920	Aydede
Kimi Ağlar Kimi Güler	17 Teşrinisani 1920	Aydede
Kalpak ve Külâh	19 Teşrinisani 1920	Aydede
Asmaya, Çardağa Dair	22 Teşrinisani 1920	Refik Halid
İkisi Ortası	30 Teşrinisani 1920	Aydede
Hayvanat Ne Der Ne Düşünür?	04 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Maymunların Oyunu	05 Kanunuevvel 1920	Aydede
Bakalım	08 Kanunuevvel 1920	Aydede
Eşyanın Dili	09 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
İttihatçı Olsaydım	12 Kanunuevvel 1920	Aydede
Rücunâme	13 Kanunuevvel 1920	Refik Halid

Hayat-ı Muhayyel	14 Kanunuevvel 1920	Aydede
Darb-ı Emsal	15 Kanunuevvel 1920	Aydede
Rical-i Meşrutiyetin Son Günleri	16 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Vicdanların Rengi	19 Kanunuevvel 1920	Aydede
Neler Olmak İstiyorum	20 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Selamet Yolu	22 Kanunuevvel 1920	Aydede
Yeniler Eskiler	24 Kanunuevvel 1920	Aydede
Eş'ar ile İzah	29 Kanunuevvel 1920	Aydede
Yeni Sene Duası	02 Kanunusani 1921	Refik Halid
Yine Mevsime Dair	17 Kanunusani 1921	Aydede
Kesik Başlar	24 Kanunusani 1921	Aydede
Serumdan Beklediğim	31 Kanunusani 1921	Aydede
Bir Yeni Tabir	02 Şubat 1921	Aydede
Buna da Şükür	03 Şubat 1921	Aydede
Ankaracılar	13 Şubat 1921	Aydede
Sadhezâr Aferin	14 Şubat 1921	Aydede
Dolandırmaya, Dolandırıcılığa Dair	18 Şubat 1921	Refik Halid
Müjde	19 Şubat 1921	Aydede
Tevcîh-i Vecîhler	20 Şubat 1921	Aydede
Sıra Bizde	24 Şubat 1921	Aydede
Beterinden Beteri Var	26 Şubat 1921	Aydede
Halecanlı Mütalaa	27 Şubat 1921	Aydede
Elveda Siyasiyat	01 Mart 1921	Refik Halid
Takvim Meselesi	03 Mart 1921	Aydede
Ah Hani O Günler	04 Mart 1921	Refik Halid
Ha Gayret!	16 Mart 1921	Aydede
Devenin Derdi	25 Mart 1921	Refik Halid
Heyet İptilas	26 Mart 1921	Aydede
Satış Bolluğu	30 Mart 1921	Aydede

Rey Meselesi	10 Nisan 1921	Aydede
Kasaplığa Dair	21 Nisan 1921	Aydede
Akrabayı Ziyaret	22 Nisan 1921	Refik Halid
Bir Kır Gezintisi	26 Nisan 1921	Refik Halid
Herkese Oldu	11 Mayıs 1921	Aydede
Farkımız	26 Mayıs 1921	Aydede
Her Gün Bayram	08 Haziran 1921	Aydede
Böyle Olmasaydı	12 Haziran 1921	Aydede
Ahvale Dair	14 Haziran 1921	Refik Halid
İdrak Meselesi	16 Haziran 1921	Aydede
Doğru Söz	18 Haziran 1921	Aydede
Aynı Terane	20 Haziran 1921	Aydede
Gülcemal Dedi Ki	28 Haziran 1921	Refik Halid
Bir Mefhum	29 Haziran 1921	Aydede
Ago Paşa'nın Hatıratı I	1 Temmuz 1921	Refik Halid
Ago Paşa'nın Hatıratı II	3 Temmuz 1921	Refik Halid
Ago Paşa'nın Hatıratı III	5 Temmuz 1921	Refik Halid
Cayır Cayır	07 Temmuz 1921	Aydede
Bir İtiraz	09 Temmuz 1921	Aydede
Ayrılık Gayrılık	19 Temmuz 1921	Refik Halid
Bedbinliğe Nikbinliğe Dair	22 Temmuz 1921	Refik Halid
Yazık Oldu	09 Ağustos 1921	Refik Halid
Patlıcan Meselesi	19 Ağustos 1921	Refik Halid
Afet	25 Ağustos 1921	Aydede
Mazeret	27 Ağustos 1921	Aydede
Acele Etmeyelim	28 Ağustos 1921	Aydede
İlmin Cezası	03 Eylül 1921	Aydede
İki İddia	07 Eylül 1921	Aydede
Deli Siyaseti	10 Eylül 1921	Aydede

Mantiğın Zararları	15 Eylül 1921	Aydede
Olmasaydı Ne Olurdu?	23 Eylül 1921	Refik Halid
Bir Kahraman	26 Eylül 1921	Aydede
Bir Eksliğine	01 Teşrinievvel 1921	Aydede
Canlı Vesikalar	11 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati I	21 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati II	25 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
Aldanmış	16 Teşrinievvel 1921	Aydede
Acaba Sağlam Mı?	19 Teşrinievvel 1921	Aydede
Yaşanacak Memleket	24 Teşrinievvel 1921	Aydede
Sulh Gazisi	31 Teşrinievvel 1921	Aydede
Tımarhaneyi İmar	04 Teşrinisani 1921	Aydede
Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati III	05 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Tasfiye	06 Teşrinisani 1921	Aydede
İhsan Siyaseti	07 Teşrinisani 1921	Aydede
Mehmetçe Beyle Muhabere	11 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Arslanla Kurt ve Tilki	28 Teşrinisani 1921	Aydede
Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati IV	02 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati V	09 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
Akıllı Balıklar	27 Kanunuevvel 1921	Aydede

a. Siyasî Şahsiyetler

Makale Adı	Tarih	İmza
Zafer-i Nihai	09 Teşrinisani 1920	Aydede
Talat'la Mülakat	27 Teşrinisani 1920	Aydede
Tanıdıklarım -Enver'le Babası	29 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Memnunlar Aleminde	02 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Talat Yine İktalide	07 Kanunuevvel 1920	Aydede

Cins Meselesi	28 Kanunuevvel 1920	Aydede
Ankara Murahhasları	12 Şubat 1921	Aydede
Ahrettekilere Haber	21 Şubat 1921	Aydede
Bu da Şeref mi?	21 Mart 1921	Aydede
Lokman Ruhü	11 Haziran 1921	Aydede
Bir Dost Daha	25 Haziran 1921	Aydede
Birleştiler!	26 Haziran 1921	Aydede
İki Akıllı	04 Temmuz 1921	Aydede
Bir Dâhi	10 Temmuz 1921	Aydede
Yazık Olmuş	16 Temmuz 1921	Aydede
Sancı	03 Ağustos 1921	Aydede
Sakal	23 Ağustos 1921	Aydede
Ali Kemal Bey'e Dair	04 Eylül 1921	Refik Halid
Bir Taraftar	24 Teşrinisani 1921	Aydede
Bir Kurban Daha	27 Teşrinisani 1921	Aydede
İkbal Sevdası	10 Kanunuevvel 1921	Aydede
Acarlık	11 Kanunuevvel 1921	Aydede
Yapma Çiçek	12 Kanunuevvel 1921	Aydede
Enver'in İstikbali	24 Kanunuevvel 1921	Aydede

b. Siyasî Mekân

Makale Adı	Tarih	İmza
Selanik – Ankara	07 Şubat 1921	Aydede
Hülya Bu Ya I	08 Şubat 1921	Refik Halid
Hülya Bu Ya II	11 Şubat 1921	Refik Halid
Hevâ-ı Sohbet	15 Şubat 1921	Refik Halid
Doğrusu Hangisi	22 Mart 1921	Refik Halid
Üzüm ve İpek Beldesi	06 Eylül 1921	Refik Halid

Anadolu'nun Kışı	14 Kanunuevvel 1921	Aydede
------------------	---------------------	--------

c. Bolşeviklik Meselesi

Makale Adı	Tarih	İmza
Niçin Bekliyorlar	05 Kanunusani 1921	Aydede
Meğerse	21 Temmuz 1921	Aydede
Besle Kargayı	30 Temmuz 1921	Aydede
Anlamıyorum, Anlamayacağım	02 Ağustos 1921	Refik Halid
Özenmeyelim	05 Ağustos 1921	Refik Halid

d. Vatanperverlik ve Anadolu'ya Göç

Makale Adı	Tarih	İmza
Yeni Cemiyetperverler	10 Kanunusani 1921	Aydede
Cepheye Doğru	19 Kanunusani 1921	Aydede
İş Başındakiler	24 Mayıs 1921	Refik Halid
Aşk-ı Muharrib	01 Ağustos 1921	Aydede
Bir Nevi de Bu	10 Ağustos 1921	Aydede
Fasıla-ı Sefer	21 Ağustos 1921	Aydede
Nasıl Söyleyeyim	17 Eylül 1921	Aydede
Canımızı Esirgememeliyiz	30 Eylül 1921	Refik Halid

e. Londra Konferansı

Makale Adı	Tarih	İmza
Benzetmeyelim	30 Kanunusani 1921	Aydede
Kesik Başla Beden	09 Şubat 1921	Aydede

Maruf Bir Zat	10 Şubat 1921	Aydede
Te'libîn	23 Şubat 1921	Aydede

3. Toplumsal

Makale Adı	Tarih	İmza
Dilimiz Ne Der Biz Ne Düşünürüz	30 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Ölülerle Muhabere	05 Teşrinisani 1920	Aydede
Ümit	07 Teşrinisani 1920	Aydede
Güle Güle Eskitiniz	03 Kanunusani 1921	Aydede
Dünyanın Sonu	15 Kanunusani 1921	Aydede
Rahatın Yolu	16 Kanunusani 1921	Aydede
Süslü Hanım	23 Kanunusani 1921	Aydede
Yine Konfor	06 Şubat 1921	Aydede
Bâb-ı Âli Kapısı	02 Mart 1921	Aydede
İş Adamları	06 Mart 1921	Aydede
Selam Fundaları	13 Mart 1921	Aydede
Aratacaklar!	24 Mart 1921	Aydede
Cehalet	13 Nisan 1921	Aydede
Bir Müşahede	16 Nisan 1921	Aydede
İrşad Nezareti	30 Nisan 1921	Aydede
Halas	08 Mayıs 1921	Aydede
Güvenme	12 Mayıs 1921	Aydede
Ya Beğenseydik	16 Mayıs 1921	Aydede
Eski Yaz Aşkları	31 Mayıs 1921	Refik Halid
Mektep Farkı	02 Haziran 1921	Aydede
Yaz Hakkında	07 Haziran 1921	Refik Halid
İntibah	19 Haziran 1921	Aydede
Hiç	24 Haziran 1921	Refik Halid
Lezâiz-i Harp	08 Temmuz 1921	Refik Halid

Hased	06 Ağustos 1921	Aydede
Yangın Var	13 Ağustos 1921	Aydede
Bayram	15 Ağustos 1921	Aydede
Çıkar yol	20 Ağustos 1921	Aydede
Kolaylık ve Ucuzluk	20 Eylül 1921	Refik Halid
İntihar Sahtekârlığı	28 Eylül 1921	Aydede
Gezinti	09 Teşrinievvel 1921	Aydede
Hürmet Görenler	14 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
Gülcemal Münasebetiyle	15 Teşrinievvel 1921	Aydede
Ziraatperverlik	23 Teşrinievvel 1921	Aydede
Neler Dendi Neler Söylendi	16 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Kısa Sözler	22 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Zehî Tasavvur-ı Bâtıl	26 Teşrinisani 1921	Aydede
Çay Belası	29 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Tasfiye-i Ahlak	30 Teşrinisani 1921	Aydede
Dayak Atmak Hevesi	03 Kanunuevvel 1921	Aydede
Ümit ve Teselli	22 Kanunuevvel 1921	Aydede

a. Ekonomi

Makale Adı	Tarih	İmza
Yine Var Olsun	14 Teşrinisani 1920	Aydede
Parasızlığa Dair	15 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Şükür Allah'a	21 Teşrinisani 1920	Aydede
Teselli Dünyası	25 Teşrinisani 1920	Aydede
Bir Mukayese	26 Teşrinisani 1920	Aydede
Çıkmak Mastarı	28 Teşrinisani 1920	Aydede
Benim Zevkim	18 Kanunuevvel 1920	Aydede
Eyvallah Hu	21 Kanunuevvel 1920	Aydede
Para Yokluğu, Para Çokluğu	25 Kanunuevvel 1920	Aydede

Vahşiliğe Tahassür	26 Kanunuevvel 1920	Aydede
Nakş-1 Berab	06 Kanunusani 1921	Aydede
Babalarımızdan Utandım	09 Kanunusani 1921	Refik Halid
Bir İstatistik	13 Kanunusani 1921	Aydede
Sıhhate Dair	22 Şubat 1921	Refik Halid
El-insaf	05 Mart 1921	Aydede
Dertleşme	18 Mart 1921	Refik Halid
Ucuzluk	19 Mart 1921	Aydede
Kıyafet Meselesi	17 Nisan 1921	Aydede
Eğlencelerimiz	18 Nisan 1921	Aydede
Ramazan	09 Mayıs 1921	Aydede
Akılsız İşi	06 Haziran 1921	Aydede
Hesapsızlık	15 Haziran 1921	Aydede
Sebzelere Dair	15 Temmuz 1921	Refik Halid
Parasızlık	17 Temmuz 1921	Aydede
Halimiz	30 Ağustos 1921	Aydede
Kış	18 Eylül 1921	Aydede
Muhasebe-i Hayat	22 Eylül 1921	Aydede
Bir Müdafaaname	10 Teşrinievvel 1921	Aydede
Şerlok Holmes Gibi	02 Teşrinisani 1921	Aydede
Üç Eksik	08 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Ağlamak Faslı	17 Teşrinisani 1921	Aydede
Bir Mahalle Bakkalının Müşahedatı I	18 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Bir Mahalle Bakkalının Müşahedatı II	25 Teşrinisani 1921	Refik Halid
Karnımızın Mevcudu	26 Kanunuevvel 1921	Aydede

b. Suç ve Hukuk Üzerine Meseleler

Makale Adı	Tarih	İmza
Yazık Oldu	01 Mayıs 1921	Aydede

Tamahkârlık	02 Mayıs 1921	Aydede
Yutanlar	05 Mayıs 1921	Aydede
İki Adalet	25 Mayıs 1921	Aydede
Müsterah	01 Haziran 1921	Aydede
Bir Mütalaa	18 Temmuz 1921	Aydede
Eğlence	31 Temmuz 1921	Aydede
Cinayet Bolluğu	06 Teşrinievvel 1921	Aydede
İki Madde	13 Teşrinievvel 1921	Aydede
Hürriyet Bunlar İçin	22 Teşrinievvel 1921	Aydede
Bir Mülakat	28 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
Mütâlaat	14 Teşrinisani 1921	Aydede
Tasfiye	01 Kanunuevvel 1921	Aydede
Kadınlara Hakkı	04 Kanunuevvel 1921	Aydede
Üç Dava	07 Kanunuevvel 1921	Aydede
Bir İnsafsız	28 Kanunuevvel 1921	Aydede

c. Harikzede Meselesi

Makale Adı	Tarih	İmza
Haklı Bir Lağv	30 Haziran 1921	Aydede
Bir İstirham	06 Temmuz 1921	Aydede
Sermaye	11 Temmuz 1921	Aydede
Kârlı İşler	13 Temmuz 1921	Aydede
Kestirme Yol	20 Temmuz 1921	Aydede
Bozukluk	04 Ağustos 1921	Aydede

d. Rus Muhacirler

Makale Adı	Tarih	İmza
------------	-------	------

Vah! Vah!	14 Mart 1921	Aydede
İğrenç İşler	14 Mayıs 1921	Aydede
Haraşo	21 Mayıs 1921	Aydede
Beş Yüzü Böyle	13 Haziran 1921	Aydede
Musibet Mi? Saadet Mi?	22 Ağustos 1921	Aydede

4. Belediye

Makale Adı	Tarih	İmza
Emanet Var Olsun	03 Teşrinisani 1920	Aydede
Kömür Kuyuları	16 Teşrinisani 1920	Aydede
Belediye Nakilleri	20 Teşrinisani 1920	Aydede
Kurtuldu	05 Kanunuevvel 1920	Aydede
Dar'ül Muhatara	28 Şubat 1921	Aydede
Süprüntü Meselesi	20 Mart 1921	Aydede
Memnuat	23 Mayıs 1921	Aydede
Hesapsız İşler	02 Teşrinievvel 1921	Aydede
Allah'a Emanet	03 Teşrinievvel 1921	Aydede
Saat ve Hesap	05 Teşrinievvel 1921	Aydede
Bir Teselli Daha	21 Teşrinisani 1921	Aydede
Odun Emaneti	23 Teşrinisani 1921	Aydede
Sulu Meşe	13 Kanunuevvel 1921	Aydede
Karayelin Müdafaası	15 Kanunuevvel 1921	Aydede
Köprü Belası	18 Kanunuevvel 1921	Aydede

5. Savaş ve Savaşın Getirdikleri

Makale Adı	Tarih	İmza
------------	-------	------

Şan ve Şeref Bahsi	20 Kanunusani 1921	Aydede
Oğlumun Oyunları	27 Kanunusani 1921	Aydede
Bir Hikâye Daha	10 Şubat 1921	Aydede
Mehtap Altında	27 Mart 1921	Aydede
İnsaf!	03 Nisan 1921	Aydede
Dönüş	14 Nisan 1921	Aydede
Denecek Söz	23 Haziran 1921	Aydede
Talihsizlik	27 Haziran 1921	Aydede
Zavallı Boğaziçi	09 Eylül 1921	Refik Halid
Yardım	24 Eylül 1921	Aydede

6. Anılar ve Gözlemler

Makale Adı	Tarih	İmza
Tanıdıklarım I -Süflî İhsan-	18 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Tanıdıklarım II -Çapkın Kenan-	25 Teşrinisani 1920	Refik Halid
Tanıdıklarım III -Tam Bir Muhalif-	06 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Tanıdıklarım V -İstanbul'a Aşık-	27 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
Yeniler Eskiler	24 Kanunuevvel 1920	Aydede
Kadıköyünü Takdir	04 Kanunusani 1921	Refik Halid
İki Oğlun Hikâyesi	14 Kanunusani 1921	Refik Halid
Ölüme Dair	04 Şubat 1921	Refik Halid
Kendime Dair I	8 Mart 1921	Refik Halid
Kendime Dair II	11 Mart 1921	Refik Halid
Anadolu'da Bahar	29 Mart 1921	Refik Halid
Bir Hatıra	01 Nisan 1921	Refik Halid
İlk Merak	13 Mayıs 1921	Refik Halid
Kervanda Muaşaka I	15 Nisan 1921	Refik Halid

Kervanda Muaşaka II	20 Nisan 1921	Refik Halid
Bir Küçük Facia	29 Nisan 1921	Refik Halid
Eski Ramazanları Yâd	10 Mayıs 1921	Refik Halid
Yine İlk Merak	15 Mayıs 1921	Refik Halid
Metampsikoz	17 Mayıs 1921	Refik Halid
Korkuya Dair	20 Mayıs 1921	Refik Halid
Misafirlige, Misafirlere Dair	29 Mayıs 1921	Refik Halid
Meyvelere Dair	12 Temmuz 1921	Refik Halid
Ne Zannedirdim	26 Temmuz 1921	Refik Halid
Üç Nehir	29 Temmuz 1921	Refik Halid
Ankara Yangını	26 Ağustos 1921	Refik Halid
Yemeklere Dair	31 Ağustos 1921	Refik Halid
Hiçten Saadetler	06 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
Hiçten Felaketler	17 Kanunuevvel 1921	Refik Halid

7. Edebiyat ve Edebiyatçılar

Makale Adı	Tarih	İmza
Yeni Şairlere Dair	15 Mart 1921	Refik Halid
Cepenin Ötesi	24 Nisan 1921	Aydede
Ruhun Tesiri	04 Mayıs 1921	Aydede
Maazallah	07 Mayıs 1921	Aydede
Günahımız	18 Mayıs 1921	Aydede
Beklenen Bir Eser	28 Mayıs 1921	Aydede
Dostları Tahattur	24 Ağustos 1921	Refik Halid
Fecr-i Âti'ye Dair I	13 Eylül 1921	Refik Halid
Fecr-i Âti'ye Dair II	16 Eylül 1921	Refik Halid
Edebî Komitecilik	23 Kanunuevvel 1921	Aydede

a. Hikâyeler

Makale Adı	Tarih	İmza
Bir Taarruz	18 Kanunusani 1921	Refik Halid
Garip Bir Hediye	25 Kanunusani 1921	Refik Halid
Yeni Usul Hikâye	26 Kanunusani 1921	Aydede
Ay Peşinde	08 Nisan 1921	Refik Halid
Balayı Sohbeti	27 Eylül 1921	Refik Halid
Havyar Kâsesi	12 Teşrinievvel 1921	R.H
Yağmur	20 Teşrinievvel 1921	R.H
Çingene Kızı	28 Teşrinievvel 1921	R.H
Haydi Yallah	30 Teşrinievvel 1921	R.H
Acı Bir Ders	05 Teşrinisani 1921	R.H
Mayerling Faciası	10 Teşrinisani 1921	R.H
Korku	13 Teşrinisani 1921	R.H
Yıkanırken	20 Teşrinisani 1921	R.H

b. Tiyatro

Makale Adı	Tarih	İmza
Bir Muhalifin İntiharı	07 Kanunusani 1921	Refik Halid
Maymunun Marifeti	06 Nisan 1921	Aydede
Gizli Fikir	12 Ağustos 1921	Refik Halid

**EK: C.2: REFİK HALİD'İN PEYAM-SABAH GAZETESİNDEKİ YAZILARI
(1920)**

	MAKALE ADI	TARİH	İMZA
1.	Oradakilere Dair	02 Teşrinisani 1920	Refik Halid
2.	Emanet Var Olsun – Hükûmet Takvimi	03 Teşrinisani 1920	Aydede
3.	Suya Sabuna Dair	04 Teşrinisani 1920	Refik Halid
4.	Hayırlı Alamet – Ölülerle Muhabere	05 Teşrinisani 1920	Aydede
5.	Müzakere Programı	06 Teşrinisani 1920	Aydede
6.	Ümid – Sabıka, Hâzıra	07 Teşrinisani 1920	Aydede
7.	Darginlığa Barışıklığa Dair	08 Teşrinisani 1920	Refik Halid
8.	Zafer-i Nihai	09 Teşrinisani 1920	Aydede
9.	Aldanan Kim	10 Teşrinisani 1920	Aydede
10.	İşrete İkbale Dair	11 Teşrinisani 1920	Refik Halid
11.	Birleşseler	12 Teşrinisani 1920	Aydede
12.	Neredeler – Uyku Vakti	13 Teşrinisani 1920	Aydede
13.	Yine Var Olsun	14 Teşrinisani 1920	Aydede
14.	Parasızlığa Dair	15 Teşrinisani 1920	Refik Halid
15.	Kömür Kuyuları	16 Teşrinisani 1920	Aydede

16.	Kimi Ağlar Kimi Güler	17 Teşrinisani 1920	Aydede
17.	Tanıdıklarım	18 Teşrinisani 1920	Refik Halid
18.	Kalpak ve Külâh	19 Teşrinisani 1920	Aydede
19.	Belediye Nakilleri	20 Teşrinisani 1920	Aydede
20.	Şükür Allaha	21 Teşrinisani 1920	Aydede
21.	Asmaya Çardağa Dair	22 Teşrinisani 1920	Refik Halid
22.	Yeni Gazetecilik	23 Teşrinisani 1920	Aydede
23.	Tanıdıklarım	25 Teşrinisani 1920	Refik Halid
24.	Teselli Dünyası	25 Teşrinisani 1920	Aydede
25.	Bir Mukayese	26 Teşrinisani 1920	Aydede
26.	Talat'la Mülakat	27 Teşrinisani 1920	Aydede
27.	Çıkmak Mastarı	28 Teşrinisani 1920	Aydede
28.	Tanıdıklarım	29 Teşrinisani 1920	Refik Halid
29.	İkisi Ortası	30 Teşrinisani 1920	Aydede
30.	İki Liman	01 Kanunuevvel 1920	Aydede
31.	Memnunlar Aleminde	02 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
32.	Hayvanat Ne Der Ne Düşünür?	04 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
33.	Kurtuldu – Maymunların Oyunu	05 Kanunuevvel 1920	Aydede
34.	Tanıdıklarım	06 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
35.	Talat Yine İkbalde	07 Kanunuevvel 1920	Aydede
36.	Bakalım – Gömlek Hikayesi	08 Kanunuevvel 1920	Aydede
37.	Eşyanın Dili	09 Kanunuevvel 1920	Refik Halid

38.	İttihatçı Olsaydım	12 Kanunuevvel 1920	Aydede
39.	Rüçunâme	13 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
40.	Hayat-ı Muhayyel	14 Kanunuevvel 1920	Aydede
41.	Darb-ı Mesel	15 Kanunuevvel 1920	Aydede
42.	Rical-i Meşrutiyetin Son Günleri	16 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
43.	Nasihât	17 Kanunuevvel 1920	Aydede
44.	Benim Zevkim	18 Kanunuevvel 1920	Aydede
45.	Vicdanların Rengi	19 Kanunuevvel 1920	Aydede
46.	Neler Olmak İstiyorum	20 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
47.	Eyvallah Hu	21 Kanunuevvel 1920	Aydede
48.	Selamet Yolu	22 Kanunuevvel 1920	Aydede
49.	Menakıbnâme-yi Bolşevikan	23 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
50.	Yeniler Eskiler	24 Kanunuevvel 1920	Aydede
51.	Para Yokluğu Para Çokluğu	25 kanunuevvel 1920	Aydede
52.	Vahşiliğe Tahassür	26 Kanunuevvel 1920	Aydede
53.	Tanıdıklarım	27 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
54.	Cins Meselesi	28 Kanunuevvel 1920	Aydede
55.	Eş'ar ile İzah	29 Kanunuevvel 1920	Aydede
56.	Dilimiz Ne Der Biz Ne Düşünürüz	30 Kanunuevvel 1920	Refik Halid
57.	Bir Temenni	31 Kanunuevvel 1920	Aydede

**EK: C.3: REFİK HALİD'İN PEYAM-SABAH GAZETESİNDEKİ YAZILARI
(1921)**

	MAKALE ADI	TARİH	İMZA
1.	Yeni Sene Duası	02 Kanunusani 1921	Refik Halid
2.	Güle Güle Eskitiniz	03 Kanunusani 1921	Aydede
3.	Kadıköyünü Takdir	04 Kanunusani 1921	Refik Halid
4.	Niçin Bekliyorlar	05 Kanunusani 1921	Aydede
5.	Nakş-1 Berab	06 Kanunusani 1921	Aydede
6.	Bir Muhalifin İntiharı	07 Kanunusani 1921	Refik Halid
7.	Babalarımızdan Utandım!	09 Kanunusani 1921	Refik Halid
8.	Yeni Cemiyetperverler	10 Kanunusani 1921	Aydede
9.	Aşka Dair	11 Kanunusani 1921	Refik Halid
10.	Haberlere Dair	12 Kanunusani 1921	Aydede
11.	Bir İstatistik	13 Kanunusani 1921	Aydede
12.	İki Oğlun Hikayesi	14 Kanunusani 1921	Refik Halid
13.	Dünyanın Sonu	15 Kanunusani 1921	Aydede
14.	Rahatın Yolu	16 Kanunusani 1921	Aydede
15.	Yine Mevsime Dair	17 Kanunusani 1921	Aydede
16.	Bir Taarruz (Küçük Hikâye)	18 Kanunusani 1921	Refik Halid
17.	Cepheye Doğru	19 Kanunusani 1921	Aydede
18.	Şan ve Şeref Bahsi	20 Kanunusani 1921	Aydede
19.	Hayvanlara Gıpta	21 Kanunusani 1921	Refik Halid

20.	Süslü Hanım	23 Kanunusani 1921	Aydede
21.	Kesik Başlar	24 Kanunusani 1921	Aydede
22.	Garip Bir Hediye (Küçük Hikaye)	25 Kanunusani 1921	Refik Halid
23.	Yeni Usul Hikâye	26 Kanunusani 1921	Aydede
24.	Oğlumun Oyunları	27 Kanunusani 1921	Aydede
25.	Çocukluğuma Dair Üç Hatıra	28 Kanunusani 1921	Refik Halid
26.	Benzetmeyelim – Elkab Merakı	30 Kanunusani 1921	Aydede
27.	Serumdan Beklediğim	31 Kanunusani 1921	Aydede
28.	Konfora Dair	01 Şubat 1921	Refik Halid
29.	Bir Yeni Tâbir	02 Şubat 1921	Aydede
30.	Buna da Şükür	03 Şubat 1921	Aydede
31.	Ölüme Dair	04 Şubat 1921	Refik Halid
32.	Yine Konfor	06 Şubat 1921	Aydede
33.	Selanik-Ankara	07 Şubat 1921	Aydede
34.	Hülya Bu Ya -1-	08 Şubat 1921	Refik Halid
35.	Kesik Başla Beden	09 Şubat 1921	Aydede
36.	Maruf Bir Zat – Bir Hikâye Daha	10 Şubat 1921	Aydede
37.	Hülya Bu Ya -2-	11 Şubat 1921	Refik Halid
38.	Ankara Murahhasları	12 Şubat 1921	Aydede
39.	Ankaracılar	13 Şubat 1921	Aydede
40.	Sadhezâr Aferin	14 Şubat 1921	Aydede
41.	Hevayı Sohbet	15 Şubat 1921	Refik Halid

42.	Çıkılmaz Sokak	16 Şubat 1921	Aydede
43.	Ne Diyelim	17 Şubat 1921	Aydede
44.	Dolandırmaya, Dolandırıcılığa Dair	18 Şubat 1921	Refik Halid
45.	Müjde	19 Şubat 1921	Aydede
46.	Tevcîh-i Vecîhler	20 Şubat 1921	Aydede
47.	Ahrettekilere Haber	21 Şubat 1921	Aydede
48.	Sıhhatte Dair	22 Şubat 1921	Refik Halid
49.	Te'lifbîn	23 Şubat 1921	Aydede
50.	Sıra Bizde	24 Şubat 1921	Aydede
51.	Beterinden Beteri Var	26 Şubat 1921	Aydede
52.	Helacanlı Mütalaa	27 Şubat 1921	Aydede
53.	Darül Muhatarâ	28 Şubat 1921	Aydede
54.	Elveda Siyasiyat	01 Mart 1921	Refik Halid
55.	Bâb-ı Âli Kapısı	02 Mart 1921	Aydede
56.	Takvim Meselesi	03 Mart 1921	Aydede
57.	Ah Hani O Günler	04 Mart 1921	Refik Halid
58.	El-insaf	05 Mart 1921	Aydede
59.	İş Adamları	06 Mart 1921	Aydede
60.	Mâlihülya	07 Mart 1921	Aydede
61.	Kendime Dair -1-	08 Mart 1921	Refik Halid
62.	Bir Nezahat Numunesi	09 Mart 1921	Aydede
63.	Kendime Dair -2-	11 Mart 1921	Refik Halid

64.	Selam Fundaları	13 Mart 1921	Aydede
65.	Vah! Vah!	14 Mart 1921	Aydede
66.	Yeni Şairlere Dair	15 Mart 1921	Refik Halid
67.	Ha Gayret!	16 Mart 1921	Aydede
68.	Dertleşme	18 Mart 1921	Refik Halid
69.	Ucuzluk	19 Mart 1921	Aydede
70.	Süprüntü Meselesi	20 Mart 1921	Aydede
71.	Bu da Şeref mi?	21 Mart 1921	Aydede
72.	Doğrusu Hangisi	22 Mart 1921	Refik Halid
73.	Aratacaklar!	24 Mart 1921	Aydede
74.	Devenin Derdi	25 Mart 1921	Refik Halid
75.	Heyet İptilasası	26 Mart 1921	Aydede
76.	Mehtap Altında	27 Mart 1921	Aydede
77.	Anadolu'da Bahar	29 Mart 1921	Refik Halid
78.	Satış Bolluğu	30 Mart 1921	Aydede
79.	Yalan Aleyhinde	31 Mart 1921	Aydede
80.	Bir Hatıra	01 Nisan 1921	Refik Halid
81.	Hayırlı Alamet	02 Nisan 1921	Aydede
82.	İnsaf!	03 Nisan 1921	Aydede
83.	Tanıdıklarım	05 Nisan 1921	Refik Halid
84.	Maymunun Marifeti	06 Nisan 1921	Aydede
85.	Bir İrtika	07 Nisan 1921	Aydede

86.	Ay Peşinde	08 Nisan 1921	Refik Halid
87.	Rey Meselesi	10 Nisan 1921	Aydede
88.	Tanıdıklarım -7-	12 Nisan 1921	Refik Halid
89.	Cehalet	13 Nisan 1921	Aydede
90.	Dönüş	14 Nisan 1921	Aydede
91.	Kervanda Muaşaka -1-	15 Nisan 1921	Refik Halid
92.	Bir Müşahede	16 Nisan 1921	Aydede
93.	Kıyafet Meselesi	17 Nisan 1921	Aydede
94.	Eğlencelerimiz	18 Nisan 1921	Aydede
95.	Kervanda Muaşaka -2-	20 Nisan 1921	Refik Halid
96.	Kasaplığa Dair	21 Nisan 1921	Aydede
97.	Akrabayı Ziyaret	22 Nisan 1921	Refik Halid
98.	Cephenin Ötesi	24 Nisan 1921	Aydede
99.	Sabah Keyfi	25 Nisan 1921	Aydede
100.	Bir Kır Gezintisi	26 Nisan 1921	Refik Halid
101.	Acemilik	28 Nisan 1921	Aydede
102.	Bir Küçük Facia	29 Nisan 1921	Refik Halid
103.	İrşad Nezareti	30 Nisan 1921	Aydede
104.	Yazık Oldu!	01 Mayıs 1921	Aydede
105.	Tamahkarlık	02 Mayıs 1921	Aydede
106.	Tanıdıklarım -8-	03 Mayıs 1921	Refik Halid
107.	Ruhun Tesiri	04 Mayıs 1921	Aydede

108.	Yutanlar!	05 Mayıs 1921	Aydede
109.	On Sekiz Bin Lira	06 Mayıs 1921	Refik Halid
110.	Maazallah	07 Mayıs 1921	Aydede
111.	Halas	08 Mayıs 1921	Aydede
112.	Ramazan	09 Mayıs 1921	Aydede
113.	Eski Ramazanları Yad	10 Mayıs 1921	Refik Halid
114.	Herkese Oldu	11 Mayıs 1921	Aydede
115.	Güvenme	12 Mayıs 1921	Aydede
116.	İlk Merak	13 Mayıs 1921	Refik Halid
117.	İğrenç İşler	14 Mayıs 1921	Aydede
118.	Yine İlk Merak	15 Mayıs 1921	Refik Halid
119.	Ya Beğenmeseydik	16 Mayıs 1921	Aydede
120.	Metapiskoş	17 Mayıs 1921	Refik Halid
121.	Günahımız	18 Mayıs 1921	Aydede
122.	Korkuya Dair	20 Mayıs 1921	Refik Halid
123.	Haraşo	21 Mayıs 1921	Aydede
124.	Zabıta Haberleri	22 Mayıs 1921	Refik Halid
125.	Memnuat	23 Mayıs 1921	Aydede
126.	İş Başındakiler	24 Mayıs 1921	Refik Halid
127.	İki Adalet	25 Mayıs 1921	Aydede
128.	Farkımız	26 Mayıs 1921	Aydede
129.	Tanıdıklarım -9-	27 Mayıs 1921	Refik Halid

130.	Beklenen Bir Eser	28 Mayıs 1921	Aydede
131.	Misafirlige, Misafirlere Dair	29 Mayıs 1921	Refik Halid
132.	Eski Yaz Aşkları	31 Mayıs 1921	Refik Halid
133.	Müsterah	01 Haziran 1921	Aydede
134.	Mektep Farkı	02 Haziran 1921	Aydede
135.	Tesadüfe Dair	03 Haziran 1921	Refik Halid
136.	Tanıdıklarım -10-	05 Haziran 1921	Refik Halid
137.	Akılsız İşi	06 Haziran 1921	Aydede
138.	Yaz Hakkında	07 Haziran 1921	Refik Halid
139.	Her Gün Bayram	08 Haziran 1921	Aydede
140.	Lokman Ruhü	11 Haziran 1921	Aydede
141.	Böyle Olmasaydı	12 Haziran 1921	Aydede
142.	Beş Yüzü Böyle	13 Haziran 1921	Aydede
143.	Ahvale Dair	14 Haziran 1921	Refik Halid
144.	Hesapsızlık	15 Haziran 1921	Aydede
145.	İdrak Meselesi	16 Haziran 1921	Aydede
146.	Cemiyet Hayatı	17 Haziran 1921	Refik Halid
147.	Doğru Söz	18 Haziran 1921	Aydede
148.	İntibah	19 Haziran 1921	Aydede
149.	Aynı Terane	20 Haziran 1921	Aydede
150.	Gazeteciliğe Dair	21 Haziran 1921	Refik Halid
151.	Projeler	22 Haziran 1921	Aydede

152.	Denecek Söz	23 Haziran 1921	Aydede
153.	Hiç..!	24 Haziran 1921	Refik Halid
154.	Bir Dost Daha	25 Haziran 1921	Aydede
155.	Birleştiler!	26 Haziran 1921	Aydede
156.	Talihsizlik	27 Haziran 1921	Aydede
157.	Gülcemal Dedi ki	28 Haziran 1921	Refik Halid
158.	Bir Mefhum	29 Haziran 1921	Aydede
159.	Haklı Bir Lağv	30 Haziran 1921	Aydede
160.	Ago Paşa'nın Hatıratı -1-	01 Temmuz 1921	Refik Halid
161.	Ago Paşa'nın Hatıratı -2-	03 Temmuz 1921	Refik Halid
162.	İki Akıllı	04 Temmuz 1921	Aydede
163.	Ago Paşa'nın Hatıratı -3-	05 Temmuz 1921	Refik Halid
164.	Bir İstirham	06 Temmuz 1921	Aydede
165.	Cayır Cayır	07 Temmuz 1921	Aydede
166.	Lezâiz-i Harb	08 Temmuz 1921	Refik Halid
167.	Bir İtiraz	09 Temmuz 1921	Aydede
168.	Bir Dahi	10 Temmuz 1921	Aydede
169.	Sermaye	11 Temmuz 1921	Aydede
170.	Meyvelere Dair	12 Temmuz 1921	Refik Halid
171.	Kârlı İşler	13 Temmuz 1921	Aydede
172.	Sebzelere Dair	15 Temmuz 1921	Refik Halid
173.	Yazık Olmuş	16 Temmuz 1921	Aydede

174.	Parasızlık	17 Temmuz 1921	Aydede
175.	Bir Mütâlaa	18 Temmuz 1921	Aydede
176.	Ayrılık Gayrılık	19 Temmuz 1921	Refik Halid
177.	Kestirme Yol	20 Temmuz 1921	Aydede
178.	Meğerse	21 Temmuz 1921	Aydede
179.	Bedbinliğe Nikbinliğe Dair	22 Temmuz 1921	Refik Halid
180.	Bir Ders	23 Temmuz 1921	Aydede
181.	Şenlikler	24 Temmuz 1921	Aydede
182.	Ne Zannedirdim	26 Temmuz 1921	Refik Halid
183.	Fazlası	27 Temmuz 1921	Aydede
184.	Mevsuk Haberler	28 Temmuz 1921	Aydede
185.	Üç Nehir	29 Temmuz 1921	Refik Halid
186.	Besle Kargayı	30 Temmuz 1921	Aydede
187.	Eğlence	31 Temmuz 1921	Aydede
188.	Aşk-ı Muharrib	01 Ağustos 1921	Aydede
189.	Anlayamıyorum, Anlayamayacağım	02 Ağustos 1921	Refik Halid
190.	Sancı	03 Ağustos 1921	Aydede
191.	Bozukluk	04 Ağustos 1921	Aydede
192.	Özenmeyelim	05 Ağustos 1921	Refik Halid
193.	Hased	06 Ağustos 1921	Aydede
194.	İkaz	07 Ağustos 1921	Aydede
195.	Halimiz	08 Ağustos 1921	Aydede

196.	Yazık Oldu	09 Ağustos 1921	Refik Halid
197.	Bir Nevi de Bu	10 Ağustos 1921	Aydede
198.	Gizli Fikir	12 Ağustos 1921	Refik Halid
199.	Yangın Var	13 Ağustos 1921	Aydede
200.	Bir İntikam	14 Ağustos 1921	Aydede
201.	Bayram	15 Ağustos 1921	Aydede
202.	Patlıcan Meselesi	19 Ağustos 1921	Refik Halid
203.	Çıkar yol	20 Ağustos 1921	Aydede
204.	Fasılâ-i Sefer	21 Ağustos 1921	Aydede
205.	Musibet mi? Saadet mi?	22 Ağustos 1921	Aydede
206.	Sakal	23 Ağustos 1921	Aydede
207.	Dostları Tahattur	24 Ağustos 1921	Refik Halid
208.	Afet	25 Ağustos 1921	Aydede
209.	Ankara Yangını	26 Ağustos 1921	Refik Halid
210.	Mazeret	27 Ağustos 1921	Aydede
211.	Acele Etmeyelim	28 Ağustos 1921	Aydede
212.	Halimiz	30 Ağustos 1921	Aydede
213.	Yemeklere Dair	31 Ağustos 1921	Refik Halid
214.	İlmin Cezası	03 Eylül 1921	Aydede
215.	Ali Kemal Bey'e Dair	04 Eylül 1921	Refik Halid
216.	Mûsikî ile Tedavi	05 Eylül 1921	Aydede
217.	Üzüm ile İpek Beldesi	06 Eylül 1921	Refik Halid

218.	İki İddia	07 Eylül 1921	Aydede
219.	Zavallı Boğaziçi	09 Eylül 1921	Refik Halid
220.	Deli Siyaseti	10 Eylül 1921	Aydede
221.	Sahte Delil	11 Eylül 1921	Aydede
222.	Fecr-i Ati'ye Dair -1-	13 Eylül 1921	Refik Halid
223.	Mantığın Zararları	15 Eylül 1921	Aydede
224.	Fecr-i Ati'ye Dair -2-	16 Eylül 1921	Refik Halid
225.	Nasıl Söyleyeyim	17 Eylül 1921	Aydede
226.	Kış	18 Eylül 1921	Aydede
227.	Gelecek Sene	19 Eylül 1921	Aydede
228.	Kolaylık ve Ucuzluk	20 Eylül 1921	Refik Halid
229.	Muhasebe-yi Hayat	22 Eylül 1921	Aydede
230.	Olmasa idi Ne Olurdu?	23 Eylül 1921	Refik Halid
231.	Yardım	24 Eylül 1921	Aydede
232.	Bir Kahraman	26 Eylül 1921	Aydede
233.	Balayı Sohbeti (Tekellüm-i Hikâye)	27 Eylül 1921	Refik Halid
234.	İntihar Sahtekârlığı	28 Eylül 1921	Aydede
235.	Canımızı Esirgememeliyiz	30 Eylül 1921	Refik Halid
236.	Bir Eksiğine...	01 Teşrinievvel 1921	Aydede
237.	Hesapsız İşler	02 Teşrinievvel 1921	Aydede
238.	Allah'a Emanet	03 Teşrinievvel 1921	Aydede
239.	Saat ve Hesap	05 Teşrinievvel 1921	Aydede

240.	Cinayet Bolluğu	06 Teşrinievvel 1921	Aydede
241.	İki Davet	07 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
242.	Gezinti	09 Teşrinievvel 1921	Aydede
243.	Bir M¼dafaaname	10 Teşrinievvel 1921	Aydede
244.	Canlı Vesikalar	11 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
245.	Havyar Kasesi (Tatbikan Nakil)	12 Teşrinievvel 1921	R.H
246.	İki Madde	13 Teşrinievvel 1921	Aydede
247.	H¼rmet G¼renler	14 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
248.	G¼lcemal M¼nasebetiyle	15 Teşrinievvel 1921	Aydede
249.	Aldanmış	16 Teşrinievvel 1921	Aydede
250.	Kavuklular	17 Teşrinievvel 1921	Aydede
251.	Acaba Sağlam mı?	19 Teşrinievvel 1921	Aydede
252.	Yağmur (Tatbikan Nakil, Tekemm¼l-i Hikaye)	20 Teşrinievvel 1921	R.H
253.	Bir İstanbullunun Yirmi D¼rt Saati-1-	21 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
254.	H¼rriyet Bunlar İçin	22 Teşrinievvel 1921	Aydede
255.	Ziraatperverlik	23 Teşrinievvel 1921	Aydede
256.	Yaşanacak Memleket	24 Teşrinievvel 1921	Aydede
257.	Bir İstanbullunun Yirmi D¼rt Saati-2-	25 Teşrinievvel 1921	Refik Halid
258.	Fuzuli Bir D¼řman	26 Teşrinievvel 1921	Aydede
259.	-Bir M¼lakat -ingene Kızı (K¼¼k Hikaye, Nakil)	28 Teşrinievvel 1921	Refik Halid R.H
260.	Haydı Yallah (K¼¼k Hikaye, Nakil)	30 Teşrinievvel 1921	R.H
261.	Sulh Gazisi	31 Teşrinievvel 1921	Aydede

262.	Şarl Nasıl Düşünmeliydi?	01 Teşrinisani 1921	Refik Halid
263.	Şerlok Holmes Gibi	02 Teşrinisani 1921	Aydede
264.	Tımarhaneyi İmar	04 Teşrinisani 1921	Aydede
265.	Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati-3- - Acı Bir Ders (Küçük Hikaye, Nakil)	05 Teşrinisani 1921	-Refik Halid - R.H
266.	Tasfiye	06 Teşrinisani 1921	Aydede
267.	İhsan Siyaseti	07 Teşrinisani 1921	Aydede
268.	Üç Eksik	08 Teşrinisani 1921	Refik Halid
269.	Cevabım	09 Teşrinisani 1921	Aydede
270.	Mayerling Faciası (Tarihi Hikaye, Nakil)	10 Teşrinisani 1921	R.H
271.	Mehmetçe Beyle Muhabere	11 Teşrinisani 1921	Refik Halid
272.	Korku (Küçük Hikaye, Nakil)	13 Teşrinisani 1921	R.H
273.	Mütâlaat	14 Teşrinisani 1921	Aydede
274.	Neler Dendi? Neler Söylendi?	16 Teşrinisani 1921	Refik Halid
275.	Ağlamak Faslı	17 Teşrinisani 1921	Aydede
276.	Bir Mahalle Bakkalının Müşahedatı -1-	18 Teşrinisani 1921	Refik Halid
277.	Yıkanırken... (Küçük Hikâye, Henri Lavedan'dan Nakil)	20 Teşrinisani 1921	R.H
278.	Bir Teselli Daha	21 Teşrinisani 1921	Aydede
279.	Kısa Sözler	22 Teşrinisani 1921	Refik Halid
280.	Odun Emaneti	23 Teşrinisani 1921	Aydede
281.	Bir Taraftar	24 Teşrinisani 1921	Aydede
282.	Bir Mahalle Bakkalının Müşahedatı	25 Teşrinisani 1921	Refik Halid

	-2-		
283.	Zehî Tasavvur-u Bâtıl	26 Teşrinisani 1921	Aydede
284.	Bir Kurban Daha	27 Teşrinisani 1921	Aydede
285.	Arslanla Kurt ve Tilki	28 Teşrinisani 1921	Aydede
286.	Çay Belası	29 Teşrinisani 1921	Refik Halid
287.	Tasfiye-i Ahlak	30 Teşrinisani 1921	Aydede
288.	Tasfiye	01 Kanunuevvel 1921	Aydede
289.	Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati-4-	02 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
290.	Dayak Atmak Hevesi	03 Kanunuevvel 1921	Aydede
291.	Kadınların Hakkı	04 Kanunuevvel 1921	Aydede
292.	Hiçten Saadetler	06 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
293.	Üç Dava	07 Kanunuevvel 1921	Aydede
294.	Kirli Yazılar	08 Kanunuevvel 1921	Aydede
295.	Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati-5-	09 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
296.	İkbal Sevdası	10 Kanunuevvel 1921	Aydede
297.	Acarlık	11 Kanunuevvel 1921	Aydede
298.	Yapma Çiçek	12 Kanunuevvel 1921	Aydede
299.	Sulu Meşe	13 Kanunuevvel 1921	Aydede
300.	Anadolu'nun Kışı	14 Kanunuevvel 1921	Aydede
301.	Karayelin Müdafası	15 Kanunuevvel 1921	Aydede
302.	Zavallı Karagöz!	16 Kanunuevvel 1921	Aydede
303.	Hiçten Felaketler	17 Kanunuevvel 1921	Refik Halid

304.	Köprü Belası	18 Kanunuevvel 1921	Aydede
305.	Bir İstanbulunun Yirmi Dört Saati-6-	20 Kanunuevvel 1921	Refik Halid
306.	Ümit ve Teselli	22 Kanunuevvel 1921	Aydede
307.	Edebi Komitecilik	23 Kanunuevvel 1921	Aydede
308.	Enver'in İstikbali	24 Kanunuevvel 1921	Aydede
309.	Karnımızın Mevcudu	26 Kanunuevvel 1921	Aydede
310.	Akıllı Balıklar	27 Kanunuevvel 1921	Aydede
311.	Bir İnsafsız	28 Kanunuevvel 1921	Aydede

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Aslı Zeynep	ORTAKAN
Doğum Yeri ve Yılı	MALATYA	22.07.1993
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İNGİLİZCE	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2007 - 2011	ÖZEL ALTIN NESİL ANADOLU LİSESİ
Lisans	2011 - 2016	İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2016 - 2019	İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
Doktora		
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	Aslizeyneportakan@gmail.com	
Tarih	27/06/2019	
İmza	ASLI ZEYNEP ORTAKAN	
Adı Soyadı		

